VAK- & KUNSTWOORDEN.

Nr 4.

AMBACHT VAN DEN METSELAAR.

VAK- & KUNSTWOORDEN

Nr 4.

AMBACHT VAN DEN METSELAAR

BEZORGD DOOR

ALFONS VAN HOUCKE

Bouwkundig-Ingenieur
Bouwmeester bij het Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen

EN

JOZEF SLEYPEN

Eerste Klerk bij hetzelfde Ministerie

Bekroond door de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde.

GENT

A. SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

1897

Verkortingen.

bed. ww. = bedrijvend werkwoord.
bijv. = bij voorbeeld.
bijw. = bijwoord.
bijz. = in 't bijzonder.
bn. = bijnaamwoord.
bnw. = id.
bv. = bij voorbeeld.
bw. = bedrijvend werkwoord.
cM. = centimeter.
cM^2. = vierkante centimeter.
cM^3 = kubieke centimeter.
d. i. = dat is.
Eng. = Engelsch.
enz. = en zoo voorts.
Fr. = Fransch.
g. mvd. of gmv. = geen meervoud.
Hgd. = Hoogduitsch.
kilog. = kilogram.
M. = meter, of Nederlandsche el.
M^2 of □ M. = vierkante meter.
M^3 = kubieke meter.
m. = mannelijk.
mdl. = middellijn.
mM. = millimeter.
mvd. = meervoud.
nl. = namenlijk.
N. Nedl. of N. Ndl. = Noord-Nederland.
o. = onzijdig.
o. a. = onder anderen.
onr. = onregelmatig.
O.-Vl. = Oost-Vlaanderen.
o. w. = onzijdig of onovergankelijk werkwoord.
st. = sterk of ongelijkvloeiend werkwoord.
v. = vrouwelijk.
W.-Vl. = West-Vlaanderen.
Z.-Nedl. of Z.-Ndl. = Zuid-Nederland.
zw. = zwak of gelijkvloeiend werkwoord.
= gelijk aan.

WALKER, F. *Brickwork : a practical treatise, embodying the general and higher principles of bricklaying, cutting and setting.* London. Crosby Lockwood and son, 1891.

WEBSTER. *Webster's Condensed Dictionary of the English language.*

WINKLER-PRINS, A. *Geïllustreerde Encyclopædie,* Woordenboek voor wetenschap en kunst, beschaving en nijverheid. Amsterdam, 1870.

WOLTERS. *Cours de construction professé à l'École spéciale du génie civil.* Gand, 1880. (niet uitgegeven).

Bestekken en voorwaarden voor aannemingen van werken (Noord-Nederland).

Lastkohieren voor aannemingen van werken voor het Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen (Zuid-Nederland).

Woordenboeken van Van Dale, Callewaert, Heremans enz. enz.

GERAADPLEEGDE WERKEN.

ADELINE, J. *Lexique des termes d'Art.* Libr. Quantin. Paris.

BERGHUIS, F. *Beknopt handboek voor Burgerlijke Bouwkunde.* Groningen. J.-B. Wolters, 1884.

BOSC. *Dictionnaire raisonné de l'Architecture.* Paris.

BOUDIN. *Technologie des professions élémentaires.* De Vestel. Gand.

CLOQUET. *Cours d'Architecture civile professé à l'école spéciale du Génie Civil.* Gand, 1894.

COOPMAN, TH. *Vak- en kunstwoorden.* Nr 1, Steenbakkerij, Gent.

DE VIGNE, *Métiers et Corporations de la ville de Gand.*

GILLIS, A. *Le Ciment Portland artificiel, etc.* Anvers, 1895.

HARRES, B. F.-W. Van Ghendt, Jgz. *De Behandeling en Zamenstelling der voornaamste metselwerken.* Gouda, 1862.

HARTMAN. *Handboek voor den ambachtsman.* Amsterdam.

HOEFER. *Fransch-Nederlandsch Militair Woordenboek.* Arnhem, 1881.

KRAMERS. *Nieuw Woordenboek.* 2de uitgave. Gouda.

LACROUX. *La Brique ordinaire.* Daly. Paris.

LEXTON. *Lexton's price book.*

MINARD-VAN HOOREBEKE. *Description de méreaux, etc, des gildes et métiers.* Gand, 1877, 1878, 1879.

MOLESWORTH. *Pocket-book of engineering formulæ.*

PAULI *Cours d'Architecture civile, professé à l'École spéciale du Génie Civil.* Gand, 1880 (niet uitgegeven).

RÖHRIG. *Dictionnaire technologique français, allemand, anglais.* Wiesbaden, 1887.

SCHWALTO. *De practische metselaer* (naar het hoogduitsch). Leiden.

VAN DEN HANE, L. *Keuren ende Costumen enz. van den Lande van den Vrijen.* Gendt, 1767.

VAN HOUCKE, A. en LANGEROCK, P. *Oude Bouwwerken in Vlaanderen.* Gent.

VAN HOUCKE, A. *Éléments de l'Histoire de l'Architecture.* Gand.

EEN WOORD VOORAF.

Het valt lastig juist te bepalen, waar het metselaarsvak begint en meer nog, waar het eindigt; daarom meenden wij ook die woorden te moeten opnemen, waarvoor het te betwijfelen valt of zij al of niet tot het vak behooren.

« Eene woordenlijst zonder verklarende voorbeelden is een lijf zonder ziel » zegt een schrijver, en dat hebben wij niet over het hoofd gezien bij het opmaken van dit werk. Overal waar het eenigszins van bepaald nut kon wezen, staat bij het aangehaalde woord een voorbeeld voor de toepassing, terwijl de bijzonderste zaken door teekeningen opgehelderd zijn.

Eene woordenlijst als de gevraagde moet niet eenvoudig eene bijdrage zijn tot een « Algemeen Nederlandsch technologisch Woordenboek »; zij moet in handen komen van werkman en baas, van leeraar en leerling, van al wie zich in het metselaarsvak wil bekwamen en van hem, die den bloei der Nederlandsche taal in het dagelijksche leven behartigt. Om die reden hebben wij gedacht dat het geven van enkele wenken over het ambacht zelf niet van onpas zoude wezen.

Zooals blijkt uit de lijst der aangehaalde werken, werden bevoegde Noord- en Zuidnederlandsche, Duitsche, Engelsche en Fransche schrijvers geraadpleegd, doch vele woorden, welke in de lijst voorkomen, zijn noch bij de eenen noch bij de anderen

te vinden : wij hebben ze, waar het kon, opgeteekend uit den mond van den werkman.

Op volledigheid zal dit werk niet kunnen bogen, weshalve elke aanvulling of verbetering dankbaar aanvaard zal worden.

DE SCHRIJVERS.

VAK- EN KUNSTWOORDEN.

Nr 4.

Ambacht van den Metselaar.

Aanaarden, bw. zw. -- Fr. *Remblayer.* Eenen muur aanaarden. -- *Remplir de terre le déblai fait.* — Hgd. *Den Boden anfüllen (an das Mauerwerk).* — Eng. *To puddle the ground.* — Aan te aarden muurvlakken. — Fr. *Faces engagées dans les remblais.*

Aanaarding, v. — Zie **Aanvulling**.

Aanbesteden, bw. zw. — Fr. *Adjuger.* — Een werk aan den minst inschrijvende aanbesteden. Kramers is mis waar hij zegt : « Aanbesteder, Aanbesteedster, *celui, celle qui livre, fait ou donne q. c. à prix fait ou accordé, à forfait,* » : inderdaad, de aanbesteder, -steedster *(adjudicateur, -trice)* is eigenlijk hij of zij, die het werk gunt of in wiens of wier naam het gegund wordt en heet in 't Fransch « *celui ou celle qui procède à l'adjudication* », terwijl de persoon dien Kramers bedoelt, in het Fr. *l'adjudicataire* genoemd wordt.

Hij is evenmin juist bij zijn woord : « Aanbesteden, v. a. — *Donner des travaux à la tâche, traiter à forfait pour travaux; donner* (of *confier) un travail à quelqu'un en stipulant un prix, ou après, prix débattu, délivrer des travaux à quelqu'un; donner (un ouvrage quelconque) à forfait* avec *quelqu'un.* De herstelling van een gebouw aan een metselaar aanbesteden. — *Faire un forfait avec un maître-maçon pour la réparation d'un bâtiment.* — Een werk aan den minst inschrijvende aanbesteden : *donner, mettre*

un ouvrage au rabais. Dit is aanbesteed werk, « *c'est de l'ouvrage à prix accordé, à prix forfait.* »

1° « *A forfait* » staat in 't geheel niet in verband met het woord « aanbesteden ». — (Zie « **Geheel** » (prijs bepaald over het)).

2° het opstel « *donner (un ouvrage quelconque) à forfait* « *avec* » *quelqu'un* » is stellig niet aanbevelenswaardig.

3° « de herstelling van een gebouw aan een metselaar aanbesteden » wil zeggen « *adjuger les travaux de réparation d'un bâtiment à un maçon* » meer niet; « *à forfait* » heeft hier nog niets in te zien, want de herstelling kan evengoed tegen *prijslijst* (Fr. *bordereau de prix*) of tegen *eenheidsprijzen* (Fr. *à prix unitaires*) gegund worden.

4° Een werk aan den minst inschrijvende aanbesteden noemt men in 't Fr. : *Adjuger un travail au plus bas soumissionnaire*

Aanbesteding, v. — Fr. *Adjudication.* — Hgd. *Submission.* — Eng. *Adjudication.*

Aanbieder, m. — **ster**, v. Fr. *Soumissionnaire.* — Hij of zij die een aanbod doet voor een uit te voeren bepaald werk of voor eene levering.

Aanbouw, m. — Fr. *Construction accessoire, annexe, ajoute, dépendance.* — Hgd. *Anbau, Nebenbau.* Beter : *Bijgebouw.*

Aangaan, ow. bw. onr. st. — **Ondernemen.** — Fr. *Mettre la main à l'œuvre.* — Eng. *To Undertake a work.* Een werk aangaan, dat is de handen aan het werk slaan.

Aangespoelde grond, m. — Fr. *Alluvion* = Aangespoeld zand (o). — Allengs ontstane ophooping van slijk, zand enz, aan de zeekust en aan riviermonden,

Aangevulde grond, m. — Fr. *Terrain remblayé*. — Hgd. *Angefühlter Grund*. — Eng. *Made-up-ground.*

Aangevulde muur, m. — Fr. *Mur de remplage.* — Muur binnen in met steenstukken gemetseld.

Aanhoorigheid, v. — Fr. *Annexe.* Minder aanbevelenswaardig dan **Bijgebouw** (zie dat woord).

Aanhoorigheid, v. — Fr. *Dépendance.* Een huis met aanhoorigheden = huis met ap- en dependentiën.

Aankleven, ow. zw. — Fr. *Adhérer.* — Dit cement kleeft goed aan deze baksteen.

Aanleg, m. — De aanleg van eenen **boog**. — Fr. *Naissance d'un arc.*

De fundeering der buitenwanden is **zwaar in** aanleg 2 1/2. *Les fondations des murs extérieurs ont à la base une épaisseur de 2 1/2 briques.*

Aanleg, m. — Fr. *Base.* — Hgd. *Anlage.* — Bovenwijdte van eene fundeering-sleuf.

Aanlegplaats, v. — Zie **Bouw**.

Aanmetselen, bw. o. w. zw. — Fr. *Raccorder des maçonneries;* ook « *Ajouter une maçonnerie à une autre existante* »; nog : « vlug voortmetselen » Fr. *Maçonner rapidement.*

Aannemer, m. — Fr. *Entrepreneur.* — Hgd. *Unternehmer.* — Eng. *Entrepriser;* meer *Contractor.*

Aanpassen, bw. zw. = **Inpassen**. -- Fr. *Essayer, présenter.* — Een hardsteen aanpassen, dat is, hem houden, daar waar hij **ingelaten** moet worden om te zien of er genoeg of niet te veel plaats voor is.

Aanpleisteren, bw. zw. — Het ontbrekende of beschadigde van pleisterwerk door bepleistering aanvullen. Fr. *Refaire des enduits.* Ook spoed maken met pleisteren. Fr. *Enduire rapidement.*

Aanrazeeren, bw. zw. — Fr. *Araser.* — Hgd. *Abgleichen.* — Eng. *To make level.* — De ruimte op en tusschen gewelven met metselwerk aanvullen.

Aanrazeering, v. — Fr. *Arasement.* – Hgd. *Anrazirung.*

Aanrazeeringvlak, o. — Fr. *Face d'extrados.*

Aanscherpen, bw. zw. — Fr. *Raviver.* — Eenen ouden steen weder kantig maken.

Aanslag, m., **Raamsponning,** v. — Fr. *Feuillure;* = Slaglijst, v. — Hgd. *Halbe Spundung.* — Eng. *Scarving.* — Zie **Venster.**

Aanstampen, bw. o. w. zw. — Fr. *Damer.* — Hgd. *Feststampfen, Einstampfen.* — Eng. *To ram, to beat down.* — Eene goed aangestampte zandlaag. *Une couche de sable bien damée.*

Aanstrijken, bw. o. w. st. — Zie **Voegen.**

Aantrede, v. — Fr. *Giron.* — Hgd. *Auftritt.* — Eng. *Tread.* — Is de nuttige breedte van eene traptrede. — Zie **Trap.**

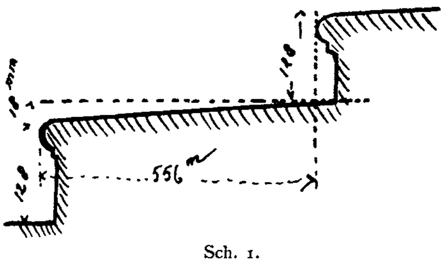

Sch. 1.

Er bestaan **hellende aantreden.** — Fr. *Girons rampants* : Zie schets, verbeeldende treden van eene **trap** in het Farneses paleis te Rome.

Aantrèelijn, v. — Fr. *Ligne de foulée.* — Zie **Trap.**

Aanvullen, bw. zw. — Fr. *Remplir les joints.* — Eng. *To fill up the joints.* — Hgd. *Die Füge anfüllen.* — De voegen aanvullen.

Aanvulling, v.— Bij aardewerken, in 't Fr. *Remblai.* — Eng. *Puddling.* — Ook **aanaarding** genaamd.
Bij metselwerken, in 't Fr. *Remplissage.*

Aardboog, m. = **Grondboog.** Fr. *Voûte de décharge.* Bij grondvestingen, vooral bij diepliggende gronden, worden soms, ter besparing van het metselwerk, pijlers opgetrokken en daarboven bogen gespannen, waarop dan het gebouw rust. **Omgekeerde aardboog,** zie **Omgekeerd gewelf.**

Aarden buis, v. **Kannebuis,** v. ook **Potbuis,** v. — Fr. *Tuyau en terre.*
Gebakken aarden buis. — Fr. *Tuyau en terre cuite.* — Hgd. *Sanderdene röhre.* — Eng. *Stone bottle ware pipe.*
IJzeraarden buis. — Fr. *Tuyau en grès.*

Aardewerken, o. mv. — Zelden in 't enkelvoud gebruikt in den zin van : 't Fr. *Travaux de terrassement.* — Hgd. *Erdarbeiten.* — Eng. *Earth-work.* — Zie voorts : **Aanaarding, uit-, in-, af-, ontgraven, Kruiplank.**

Aardhars, o. en **v.** — Zie **Asphalt.**

Aardhouweel, o. — Fr. *Tire-terre.* — Zie **Pik.**

Aardpek, o. — Fr. *Bitume.* — Hgd. *Bergpek.* — Eng. *Bitumen.*
Soms worden er, tot weren van vocht, lagen asphalt met aardpek vermengd, in muren aangelegd.

Aardstamper, m. of **aardaanstamper.** — Fr. *Pilon, Dame.* — Hgd. *Stampfer.* — Eng. *Earth-rammer.* — Zie **Stamper.**

De aardstamper wordt gemaakt van beuken- of eikenhout (sch. 2).

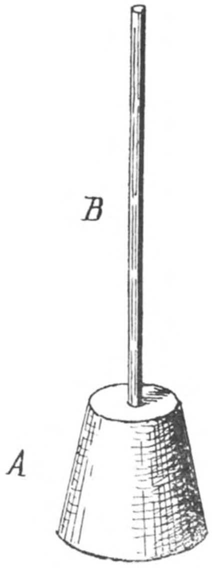

Sch. 2.

Het blok *A* is een afgeknotte kegel en weegt omtrent 15 kilog., de werkman gebruikt dien door middel van den hecht *B.*

Aarvormig verband, o. — Zie **Opus spicatum, Verband.**

Abacus, o. — Fr. *Abaque, Tailloir.* — Hgd. *Abakus, Kapitäldeckplatte.* — Eng. *Abacus, Coping-plate of a capital.* — Dekstuk van het kapiteel eener zuil.

Absida, v. — Zie **Absis.**

Absis, absida, apsis, v. — Fr. *Abside.* — Rond of veelhoekig deel eener kerk, dat het koor voleindigt; ook gewelfdeel in den vorm eener halve sfeer.

Achteraanzicht, o. — De teekening van eenig voorwerp, zooals men het langs den achterkant ziet. — Zie **Plan.**

Achterbouw, m. — Fr. *Arrière-corps.* — Hgd. *Der Hinterflügel.* — Eng. *Back-aisle, receding part.* — Het gedeelte van een gebouw, dat verder van de rooilijn staat dan de voorbouw.

Een achterbouw tusschen twee voorbouwen heet in 't Fr. *Courtine.*

Achtergevel, m. — Zie **Gevel.**

Achterhout, o. — **Achterstuk**, o. — Zie **Trap**.

Achtermuur, m. — Fr. *Mur de derrière; Mur d'arrière.*

Achterstuk, o. — **Achterhout**, o. — Zie **Trap**.

Achterwulfsel, o. — Fr. *Arrière-voussure.* — Hgd. *Innere Gewölbe.* — Zie **Gewelf.**

Afbakenen, bw. zw. — Fr. *Tracer.*

Den grond van een gebouw afbakenen. — Fr. *Planter un bâtiment.*

Afbladeren, bed. w. — **Afschilferen**, bed. w. — Fr. *S'effriter.* — Goede baksteen mag niet afbladeren of afschilferen.

Wordt gezegd van natuur- en van kunststeen.

Afbraak, m. en v. geen mvd. — Fr. *Abâtis.* — Hgd. *Bauschutt.* — Eng. *Rubbish.* — Oud hout, oude steenen enz. voortkomende van een afgebroken huis en zonder orde liggend.

Afbraak heet ook **puin**, wanneer de bouwstoffen niet meer kunnen dienen.

Afbreken, bw. ow. st. — Fr. *Abattre.* — Metselwerk omverwerpen doch deelsgewijze en bijzonderlijk met gebruik van den hamer.

Afbreker, m. — Fr. *Démolisseur.*

Afdak, o. of **lessenaardak**, o. — Fr. *Appentis.* — Zie **Dak.**

Afdamming, v. — Fr. *Barrage.* — Hgd. *Abdämmung.* — Een werk tot afleiding van water bij het aanleggen van fundamenten enz.

Afflansen, bw. zw. - Fr. *Bâcler.* — In der haast afdoen. Dit metselwerk is « afgeflanst », wil zeggen : te spoedig afgemaakt, dus slecht werk,

Afgekante steenen. — *Briques chanfreinées.* — Eng. *Chamfered bricks.* — Hgd. *Abgefasen Backsteine.*

Afgeschaald, bnw. — Fr. *Ébousiné.* — Afgeschaalde hardsteen — *pierre ébousinée* — is steen van denwelken men de te zachte korst heeft afgehouwen.

Afgeschampte steen, m. — Fr. *Pierre écornée* — waarvan de hoeken afgebroken zijn.

Afgraven (het) van grond. — Fr. *Déblai en largeur.*

Afkalven. — Zie **Kalven.**

Afkanten, bw. zw. — Fr. *Délarder.* — Wordt gezegd van natuursteen, van baksteen. — Zie **Zaag.**

Afkanten, = **Afschuinen**, bw. zw. — Fr. *Chanfreiner.* — Hgd. *Abfasen.* — Eng. *To bevel.* — De steenen met valkanten bewerken.

Afkappen, bw. zw. — Fr. *Déverser.* — Zie **Kar.**

Afkrabben (zuiver), bw. zw. — Fr. *Dégrader.* — Het bezetwerk van eenen muur zuiver afkrabben.

Aflatten, bw. zw. — Fr. *Délatter.* — Een plafond aflatten om het te **herlatten.**

Aflooden (eenen muur), bw. zw. — Fr. *Plomber un mur.* — Met behulp van het schietlood, zien of de muur overal te lood staat.

Aflooien, bw. zw. — In de gemeenzame volkstaal gezegd voor **Aflooden.**

Afronden, bw. zw. — Fr. *Adoucir.* — Voorb. : een chanfrein afronden.

Afronden wordt ook gezegd als men eene gladde vlakte met groeven versiert.

Afscheuren, bw. ow. zw. — Fr. *Se détacher.* — Eng. *To fracture.* — Het metselwerk scheurt af.

Afschilferen, bed. w., zw. — Zie **Afbladeren.**

Afschilfering, v. — Fr. *Écaillage.* — De afschilfering van hardsteenen.

Afschuinen, bw. zw. — Fr. *Chanfreiner.* — Zie **Afkanten.**

Afschuiving, v. — Van grond bij aardewerken. — Fr. *Glissement.*

Afsluiting, v. — Fr. *Clôture.* — Wanneer een gebouw ontworpen is, sluit men gewoonlijk den grond met planken af.

Afsluitingsmuur, m. — Fr. *Mur de clôture.*

Afsteken, bw. ow. st. — Fr. *Tracer.* — Zie ook **Grondafteekening.** — Den grond afsteken. — Hgd. *Den Grund abstecken.*

Afstorten, bw. zw. = **Afkappen.** — Fr. *Déverser.* — Zie **Kar.**

Aftrapping, v. Zie **Trapgevel.**

Aftrok, m. — Fr. *Déduction.* — Totaal zonder aftrok der openingen, Fr. *Total sans déduction des*

vides, of in sommige type-lastkohieren van het Ministerie van Spoorwegen : « *Total des pleins et vides.* » Bij het berekenen van het kubus metselwerk worden niet afgetrokken : natuursteen die niet op de dagzijde uitkomt en het ingelaten hout, als blokkeelen, bovendorpels enz.; ten andere worden de schoorsteenen zonder aftrok der openingen gemeten. (*Besluit van de Syndicale Kamer, April 1894.*)

Afvoerbuis, v. — Fr. *Tuyau de descente.* — De buis, die het hemelwater van de **dakgoot** (Fr. *Chenau, chenal*) naar den grond leidt.

Afwateringvlak, v. — Fr. *Glacis.*

Afwisselende armen (trappen met). — Fr. *Escaliers à rampes alternatives.* — Zie **Trap.**

Aker, m. — Zie **Emmer.**

Alam. — Zie **Gereedschap.**

Alkoof, v. — Fr. *Alcove.* — Afgeschoten ruimte in eene kamer ter plaatsing eener legerstede.

Wordt vooral in Noord-Nederland aangetroffen, doch in de nieuwe gebouwen niet meer aangewend uit reden van gezondheid.

Al koppen. — Fr. *Tout boutisses.* — Eng. *All headers*, ook *Heading bond.* — Zie **Verband.**

Al strekken = Al streksteenen. — Fr. *Tout panneresses.* — Eng. *All stretchers.* — Zie **Verband,**

Alleenstaand, bw. — Fr. *Isolé.* — Alleenstaand of vrijstaand gebouwtje voor privaten en waterplaatsen. — Fr. *Pavillon isolé pour lieux d'aisances et urinoirs.*

Altaarnis, v. — Zie **Nis.**

Altaarsteen, m. — Fr. *Brique d'autel* (*de four*). — Eene soort **vuurvaste** steen, van grootere afmetingen dan de gewone baksteen.

Ambachtsman, m. — Fr. *Artisan, homme de métier.* — Ook **handwerker**. De metselaar is een ambachtsman. In Noord-Nederland wordt door ambachtsman verstaan de meester of baas, die een ambacht uitoefent.

Ambtenaar der werken, m. — Fr. *Fonctionnaire dirigeant.* — Hgd. *Leitende Baübeamte.*
(Belgische Lastkohieren.)

Amsterdamsch cement en **cement van Cazius** werd eertijds in Holland gezegd voor kunstcement, omdat de eerste octrooien tot het maken van dat cement verleend werden aan eene Amsterdamsche firma en aan de Weduwe Cazius en zonen, te Utrecht.
Dat cement werd gemaakt door het branden van molenklei uit het IJ.

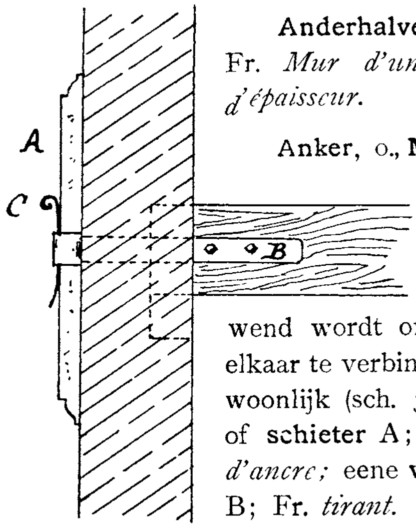

Sch. 3.

Anderhalve steensmuur, m. — Fr. *Mur d'une brique et demie d'épaisseur.*

Anker, o., **Muurhaak**, m. — Fr. *Ancre.* — Hgd. *Anker.* —Eng. *Anchor.* Een anker is een stuk ijzer dat aangewend wordt om muren enz. met elkaar te verbinden. Het bestaat gewoonlijk (sch. 3) uit eenen **sleutel** of **schieter** A; Fr. *bourdon* of *clef d'ancre;* eene **veer** of eenen **trekker** B; Fr. *tirant.*

Dikwijls wordt de schieter in het oog van het anker opgesloten door middel van een of meer **Spiëen** C; Fr. *clavettes.*

Er zijn krukankers, Fr. *ancres à pistolets.*
haakankers, Fr. *ancres en équerre.*
sierankers, Fr. *ancres ornées* enz.

De metselaar plaatst enkel de ankers; bijgevolg achten wij eene nadere beschrijving hier ongepast.

Ankeren, o. w. zw. — Fr. *Ancrer.* — Hgd. *Verankern.* — Eng. *To grapple.*

Een gebouw, een muur met **ankers** voorzien.

Zie **Anker.**

Ankering, v. — Fr. *Ancrage.* — Hgd. *Die Verankerung.* — Eng. *Anchoring, Cramping.*

De gezamenlijke in elkander gewerkte ankers van een gebouw.

Zie **Anker.**

Ankering wordt meest gezegd van zulke ankers die binnen in het metselwerk steken.

Ankernagel, m. — Fr. *Clou d'ancre.*

Ankersteen, m. — Fr. *Harpe, pierre en amorce,* **grijpsteen** bij lichtopeningen: (A) (sch. 4).

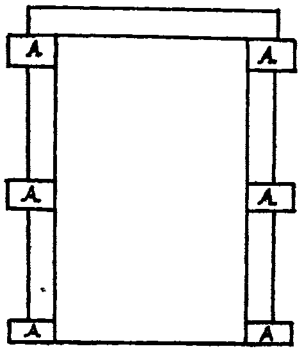

Sch. 4.

Appelbloesem, v. gmv. Bleekroode klinkers uit het Utrechtsche en het Vechtsche.

Apsis, v. - Zie **Absis.**

Arbeider, m. — Fr. *Manœuvre, manouvrier.*—Arbeiders worden gebezigd tot het maken van mortel enz.

Ook **handlanger** genaamd.

Arbeidsloon, m. — Fr. *Main d'œuvre;* ook *prix de la main d'œuvre.* — Hgd. *Arbeitslohn.*

Zie **Handwerk** en **Loon.**

Arcade, v. — Fr. *Arcade.* — Hgd. *Arcade, Bogenstellung.* — Eng. *Arcade.*

Is eene boogvormige opening. Zij bestaat gewoonlijk uit de volgende deelen : (sch. 5)

A) **Sokkel** of **voetstuk** — Fr. *Socle.*

B) **Schacht** — Fr. *Fût.*

C) **Kalf** — Fr. *Imposte.*

D) **Latei** — Fr. *Tympan.*

E) **Kroonboog** — Fr. *Archivolte.*

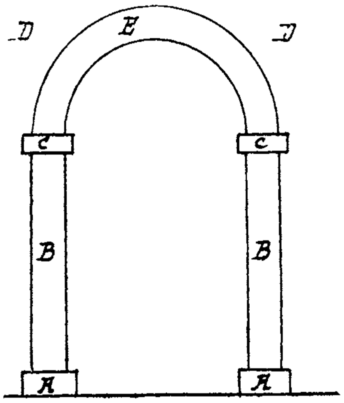

Sch. 5.

Wij vermelden :

Blinde arcade. — Fr. *arcade aveugle.*

Looze id. — Fr. *fausse arcade.*

Gepaarde id. — Fr. *arcade geminée.*

Lobbige id. — Fr. id. *lobée.*

Ware id. — Fr. id. *réelle.*

Archimedesche schroef, v. — Zie **Tonmolen.**

Architraaf, v. = **Hoofdbalk**, m. = **Bindbalk**, m. — Fr. *Architrave.* — Hgd. *Der Architrav, Hauptbalken.* — Eng. *Architrave.*

Voor enkele schrijvers is « architraaf » van 't onzijdig geslacht.

Zie **Bouworde.**

Arduin, m. — Zie **Steen.**

Arduin is eene algemeene benaming geworden voor **hardsteen.** Te Gent en omstreken bijv. zegde

men in de middeleeuwen, en nog heden, **witten arduin** en blauweu arduin; elders in België beteekent **arduin** enkel **blauwen** hardsteen. Het woord arduin dankt zijn ontstaan aan de groeven van « **Hardouin** » in Fransch-Vlaanderen (Département du Nord).

Arduindook, v. — Fr. *Doguet de scellement.* — Zie **Dook.**

Arendsteen, m. — Zie **Steen.**

Ariaan, m. — « In de steenbakkerij, als bena-
« ming van baksteenen, tot de betere soorten behoo-
« rende, die bij de schifting worden uitgesloten,
« omdat zij òf door minder goede kleur of onvol-
« doende hardheid ongeschikt zijn om tot gevel-
« steenen te dienen, òf bij het bakken in de hoeken
« of kanten beschadigd en onbruikbaar geworden
« zijn. »

(Zie Wdb. der Nederl. Taal, blz. 644. 2de deel, 5de afl. 1894, bewerkt door Dr Kluyver.)

Aschkolk, m. **Aschkuil**, m. — Fr. *Cendrier, fosse à cendres.*

Aschmortel, v. — Fr. *Mortier de cendrées.* — Hgd. *Aschmörtel.* — Eng. *Ash-mortar.*

Zie **Mortel.**

Asphalt, o, = **Berghars** = **Steenhars** = **Aardhars**. — Fr. *Asphalte.* — Hgd. *Asphalt.* — Eng. *Asphalt.* — Zw. *Asfalt.*

Mineraal dat onder den vorm van koeken meest uit Zwitserland komt; men verbruikt het gemengd met **jodenhars** (Fr. *bitume*) voor voetpaden, straten enz.

Het wordt geplaatst op beton : daar waar er veel gerij is, wordt asphalt **gestampt**, elders **gegoten.**

Zie nog **Aardpek.**

Ast, m. — Zie **Eest.**

Astragaal, v., **Halsring** (?) — Fr. *Astragale.* — Hgd. *Astragal.* — Eng. *Astragal, ring.*

Rond loofwerk dat de basis van het kapiteel eener kolom vormt en onmiddellijk op de schacht der zuil aangebracht is.

Attiekzuil, v. — Fr. *Colonne d'attique.*
Zie **Zuil.**

Baak, v. – Fr. *Jalon.*

Bij het opmeten of afbakenen van grond, bezigt men « **Baken** ».

Baantegel, m. — Zie **Vloertegel.**

Baggeremmer, m. **Baggerschop**, v. — Fr. *Louchet.* — Dient tot het **uitgraven** van modderigen grond.

Bakken, (bed. w.), o. w. st. — Fr. *Cuire.* — Hgd. *Backen, Brennen.* — Eng. *To burn.*

Steenen worden gebakken in de lucht (Fr. *Cuisson à l'air*); in veldovens (Fr. *Cuisson en meules*); in gemetselde ovens (Fr. *Cuisson dans des fours*); en wel met steenkolen (Fr. *Cuisson à la houille*); met hout (Fr. *Cuisson au bois*) en met turf (Fr. *Cuisson à la tourbe*).

Bakklinker, m. — Zie **Regenbakklinker.**

Bakklinker, m. — Algemeene naam van verscheidene soorten Frieschen steen.

Baksteen, m. — (Eens en vooral zij aangeteekend dat **steen** als voorwerpsnaam M. is, als verzam. stofnaam V. zonder meerv., en als zuivere stofnaam O.

zonder meervoud); gebakken steen. — Fr. *Brique.* — Friesch *Backstien.* — Hgd. *Backstein.* — Eng. *Backstone* (verouderd), ook *Burnt brick.*

De baksteen wordt verdeeld in drie hoofdsoorten :

1° **Metselsteen,** 2° **Straatsteen,** 3° **Vloersteen.**

De meeste hier te lande gebakken steenen hebben geenen Franschen naam. Zij worden in Fransche teksten opgegeven met hunne Nederlandsche benaming, b. v.: briques dites « papesteen », « klampsteen », « roostersteen », « klinkaard », « paddesteen » enz.

Van de gewone baksteenen is de breedte gelijk aan de dubbele dikte en de lengte gelijk aan de dubbele breedte.

(Vak- en Kunstwoorden, nr 1. Steenbakkerij bewerkt door Th. Coopman.)

Goede baksteen is eene hoofdzaak voor den metselaar, daarom raden wij hem aan het artikel : **Hoedanigheid** van den baksteen, aandachtig na te lezen.

De grootte of de afmetingen van de verschillende soorten steen, die in België en elders gebakken worden, is eveneens zeer gewichtig en kan een grooten invloed op de uitkomsten of opbrengst van een werk hebben. Om die reden meenden wij het gepast die maten in een afzonderlijk artikel, nl. « **Formaat** der baksteenen » op te geven.

De metselaar neme daarbij in acht dat de meeste steenbakkers hunne waar iets kleiner leveren; dat is doorgaans, doch niet altoos te wijten aan de wisselvallige inkrimping van de steenspecie ten gevolge van den minderen of meerderen graad van doorbakkenheid van den steen.

De meest gekende soorten zijn in de lijst afzonderlijk opgenomen.

Volgens het **verband** of de **wijze** van leggen van den baksteen, heeft men nog .:

bind- of **grijpsteenen,** Fr. *Briques de liaison, parpaings.*
plat gelegde baksteenen, Fr. id. *posées à plat.*
op kant gezette id. Fr. id. » *sur champ.*
op kop id. id. Fr. id. » *debout.*

Baksteenmeel, o. **Brikkenmeel,** o. — Fr. *Briques pilées.* — Hgd. *Backsteinmehl, Ziegelmehl.* — Eng. *Dust of bricks.*

Gemalen baksteen, of stof van gestampte of stukgestooten baksteenen.

Baksteenstukken. — Fr. *Briquaillons.* — Eng. *Broken bricks.*

Baksteenwerk, o. — Fr. *Maçonnerie en briques.* — Eng. *Brickwork.*

Bakwagen, m. — Zie **Kruiwagen.**

Balk, m. — Fr. *Parallélipipède.* — Eng. *Parallelipiped, Parallelipipedon.*

Is het echt Nederlandsche woord voor **parallelipipedum.**

Balkgat, o. — Fr. *Ope.*

Het gat, waar een balk ingelaten wordt.

Balkon, o. — Fr. *Balcon.* — Hgd. *Balkon.* — Eng. *Balcony.*

Doorgaans door zuilen of consolen gedragen buitentred aan den gevel van een huis.

Het is een onoverdekt **uitstek.**

Een **doorloopend balkon** wordt in 't Fr. *méniane* genaamd.

Baluster, m. — Fr. *Balustre.*

Bestaat over het algemeen uit drie deelen, te weten : den voet (Fr. *piédouche*), het kapiteel (Fr. *chapiteau*) en den steel (Fr. *fût*).

De steel is het gezamenlijke van buis en hals.

Balusterzuil, v. — Fr. *Colonne en balustre.*
Zie **Zuil.**

Band, m. of **Ring**, m. — Een band rond eene zuil heet in 't Fr. *Bracelet.* (sch. 6.)

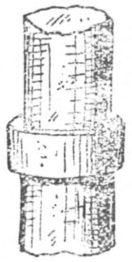

Sch. 6.

Band, m. – Fr. *Cordon.* – Eng. *String.* – Hgd. *Gurt, Gurt-sims.*

Bandlijst, v. — Platte band. — Fr. *Platebande.* – Eng. *Platband.*

Barst, m. – Fr. *Fêlure.* — Eng. *Crack.* – Gebrek in natuur- en baksteen.

Barsten, Bersten, o. w. st. – Fr. *Se fendiller.* — Gebarsten kalkvoegen. – *Joints de mortier fendillés.*
Zie nog **Cement**.

Basalt, o. g. mvd. – Fr. *Basalte.* – Hgd. *Der Basalt.* — Eng. *Basalt.*

Blauwachtiggrauwe of groenzwarte vulcanische steensoort; dicht en hard.

3 hoofdsoorten :

Zuilenbasalt — Fr. *Basalte en forme de colonne.*
Tafelbasalt — Fr. *Basalte en blocs réguliers.*
Kogelbasalt — Fr. *Basalte en blocs irréguliers.*
Schrotbasalt is kleine kogelbasalt.

Basalt, o. (gebrand) — Fr. *Basalte brûlé.* - Wordt soms in Frankrijk gebruikt tot het maken van cement.

Basament, o. — Zie **Bouworde**.

Bank, v. — Fr. *Banquette de terrassement.* — Hgd. *Das Banket.* — Eng. *Stage of the cutting.*

Wanneer de grond op groote diepte wordt uit-

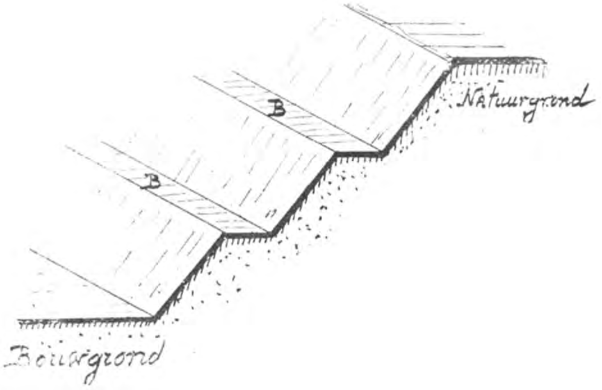

Sch. 7.

gegraven, wordt de helling der zijvlakken trapsgewijze gemaakt, waardoor de horizontale **banken** B gelegenheid geven tot het vervoeren van uitgegraven grond. (sch. 7.)

Basis, v. van eene meetkundige figuur. Zie **Grondvlak.**

Basis, v. — Zie **Zuilenvoet.**

Basterdtrasmortel, o. — Zie **Mortel** en **Tras.**

Bed, o. **Mortelbed**, N.-Ndl. **Mortelring**, Z.-Ndl. Op eenen planken of steenen vloer worden de metselspeciën droog vermengd. Daarna tot eene kom gemaakt waarin men de noodige hoeveelheid water giet; vervolgens worden zij met de **houwen** dooreengewerkt of **gehouwd.**

In N.-Ndl. is het **mortelbed** langwerpig vierkant; in Z.-Ndl. is het gewoonlijk rond, weshalve het aldaar **mortelring** genaamd wordt.

Bedding, v. van den steen, ook het **legeringsvlak** genaamd. — Fr. *La base* of *face de lit.*
Zie **Leger.**

Bedding, v. — Zie **Riool.**

Beeldsteen, m. — Zie **Steen.**

Beerput, m. — Fr. *Fosse d'aisances.* — Hgd. *Abtrittsgrube.* — Eng. *Cess-pool.*

De muren van eenen beerput moeten op ten minste 0^m10 afstand van gemeenschappelijke muren geplaatst zijn.

Om alle schade bij geburen te voorkomen, metselt men eenen **spouwmuur** tusschen den **gemeenschappelijken muur** en den daarnevensstaanden muur van den beerput.

Dezelfde opmerkingen dienen in aanmerking te komen bij het bouwen van regenbakken enz.

Zie ook de woorden : **Mangat, Ruimgat, Hals.**

Beertje, o. — Over een beertje metselen.
Zie **Muurkap.**

Begieten, bw. st. — Fr. *Arroser.*
Zie **Besproeien.**

Begrooting, v. — Fr. *Estimation.* — Hgd. *Kostenanschlag.* — Eng. *Estimate.*

Behouwen, bw. st. — Fr. *Tailler.*

De steenen behouwen. — Fr. *Tailler les pierres.*

De steenen **uit den ruwe behouwen,** heet in 't Fr. *Epanneler.*

Dit laatste woord geldt alleen voor **hardsteen.**

De metselaar plaatst of stelt dikwijls lijsten van uit den ruwe behouwen steenen, welke de beeldhouwer dan later afwerkt.

Beitelboor, v. — Fr. *Trépan.* — Hgd. *Meisselbohrer.* — Eng. *Boring-chisel.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Bek, m. — Zie **Spuwer.**

Bekapping, v. — N.-Nedl. — Fr. *Gare couverte.* = **Spoorhalle**, v. — Z.-Nedl.
In Spoorwegstatiën.

Beklamping, v. — Fr. *Maçonnerie en diagonale.*
De gezamenlijke stroom- of klamplagen van een metselwerk. — Zie **Stroomlaag**.

Beklamping (in den zin van **bekleeding**). — Fr. *Chemise, revêtement.* — Hgd. *Futterung.* — Eng. *Revetment.*

Bekleeden, bw. zw. — Fr. *Accoler.*
Bijv. de schacht eener zuil met versiersels bekleeden.

Bekleeding, v. — Fr. *Revêtement.*
Bekleeding, met roostersteen, van eenen regenbak : Fr. *Clincardage.*

Bekleedingsmuur, m. — Fr. *Mur de revêtement.*

Beklimmen, bw. st. **gemakkelijk te.** (Trappenbouw.)
Zie **Loopen** en **Trap**.

Beklinking, v. — Zie **Inklinking**.

Bekuipen, bw. zw. — Fr. *Cuveler.*
Eenen put bekuipen.
Zie **Beschoeiing** en **Put.**

Belegstuk, o. — Eene afzonderlijke steenen plaat,

die op eene traptrede gelegd wordt tot verbreeding van de aantrede, want ze steekt buiten de eigenlijke trede uit.

Belenden, ow. zw. — Grenzen, Palen aan.
Belendend gebouw. — Fr. *Bâtiment attenant.*

Beloop, o. (het) van de bogen. — Fr. *Le développement des arcs.*

Bemetseling, v. van de pomp. – Fr. *Revêtement en maçonnerie du corps de pompe.*

Beplaksel, o. — Zie **Pleisterkalk.**

Bepleisteren, bw. zw. — Fr. *Enduire.* — Hgd. *Abputzen.* — Eng. *To plaster.*
De muren met pleister **bezetten.**

Beraapberd, o. — Zie **Mortelberd.**

Beraapbord, o. — Zie **Mortelberd.**

Beraapsel, o. — Zie **Pleisterkalk.**

Beraapwerk, o. — Fr. *Crépissage.* — Te Blankenberge en elders : **Plakwerk.**

Berapen, bw. zw. — Fr. *Crépir.* — Hgd. *Berappen.* — Eng. *To squirt; to rough-plaster.*
De muren berapen, dat is, met mortel **bezetten.**

Beregende steen. — Zie **Poksteen.**

Bereiding, v. van den kalkmortel. Volkstaal : Het maken van mortel. — Fr. *Confection du mortier de chaux.*

Bereiding, v. van beton. — Fr. *Préparation du béton.*

De bereiding wordt meest met de **betonhouw** gedaan, nochtans bestaan er ook **betonmolens** (Fr. *bétonnières*) die wij hier niet zullen beschrijven.

Berghars, o. — Zie **Asphalt.**

Berghok, o. — Fr. *Compartiment couvert.*
Zie **Kalkloods.**

Berkoen, m. — Fr. *Épontille.*
Dwarsbalk aan elke zijde van een **steekgewelf.** — Zie **Gewelf.**

Besasse, v. (te Gent). — Fr. *Besace.*
Eene besasse steken is onderschragen.
Zie **Onderschraging.**

Beschoeiing, v. van den put. — Fr. *Cuvelage.*
Houten latten of berden, waarmede de verschillende raderen verbonden worden bij het bouwen van eenen put.
Zie **Put.**

Beschoeiing, v. — Fr. *Patin.*
Zie **Stelling.**

Beschot, o. — Fr. *Cloison.* — Hgd. *Scheidewand.* — Eng. *Partition.*
Zie **Scheidswand.**

Beschot wordt ook gebezigd voor **Lambriseering**, Fr. *Lambris.*

Muurbeschot. — Fr. *Lambris,* is de bekleeding van eenen muur, van de plint af tot boven aan de hoogte van den rug van eenen stoel.

Beslaan, bw. o. w. onz. st. — Fr. *Triturer, gâcher.*
De kalk met water beslaan.

Beslag, o. — Zie **Beugel** en **Katrol.**

Beslag, o. — Massa bereide mortel.

Besproeien, bw. zw. **Begieten.** — Fr. *Arroser.*

Vooraleer baksteen of natuursteen te gebruiken, vooral bij groote hitte, dient men hem te **besproeien** of te **begieten** om er de mortel beter te doen indringen.

Bij het aanleggen van eene nieuwe **laag** dient de voorgaande behoorlijk nat gemaakt te worden.

Soms worden de aan den **tas** gereedstaande steenen den vorigen avond **slik-nat** begoten : zij zijn dan den volgenden ochtend wat men noemt «**wind-droog.**»

Besproeien, bw. zw. **Drenken.** — Fr. *Abreuver.* — Hgd. *Netzen.* — Eng. *To soak.*

Water werpen op eenen ouden muur, waarvan men de bepleistering heeft afgehakt om eene nieuwe bepleistering te maken.

Bestek, o. — Fr. *Devis; détail estimatif.* — Hgd. *Bau-Anschlag.* — Eng. *Builders-estimate.*

De beschrijving van de werken eener aanneming met gezamenlijke maat- en prijsopgave.

Niet verwarren met :

Opmeting, v. — Fr. *Métré*, die alleenlijk de maat der uit te voeren werken opgeeft.

Beton, o, — Fr. *Béton.* — Hgd. *Steinmörtel, Beton.* — Eng. *Beton, concrete.*

Beton wordt op verschillende wijzen gemaakt.

Soms, en dit voor gewone werken, klopt de metselaar enkel baksteen tot stukken en vermengt deze met kalkmortel, doch voor grootere gebouwen neemt men meer zorg :

Voor het Post-, Telegraaf- en Telephoon-gebouw

te Loven (Midden) is het beton gemaakt van een mengsel van 3 deelen blauwe kalksteenen, stukgeklopt tot op de grootste dikte van $0^{m}04$ zijde, 3 deelen baksteenbrokken van dezelfde dikte, een en ander vrij van stof en ander vuil en 4 deelen mortel bereid uit vijf deelen gebluschte zwakke waterkalk, drie deelen scherp zand en twee deelen tras.

Voor een gebouw van denzelfden aard, te Spa, werd de mortel bereid uit twee deelen langzaam verhardend cement en drie deelen scherp zand.

Beton mag maar met dunne lagen gelegd worden; elke laag wordt afzonderlijk met groote zorg aangestampt of gedamd.

Harres zegt :

« Eene vermenging van steenen met kalk- of « watermortel, die in korten tijd de vastheid en den « wederstand van den steen verkrijgt. »

In het Nederlandsch evenzeer als in het Fransch, bestaat er maar een enkele naam voor die bouwstof, welke in het Engelsch òf « concrete » òf « beton » genoemd wordt. Het woord « Steenmortel » wordt te recht afgekeurd.

Concrete is, als het onder den grond aangebracht en van alle zijden ingesloten wordt, een uitmuntend materiaal, maar het is ongeschikt tot vervanging van metselwerk voor opgaande muren en het kan den invloed van water niet weerstaan.

Voor Concrete, wordt ongebluschte kalk gebezigd.

Beton is eigenlijk niets anders dan **hydraulische concrete.** Het bestaat in hoofdzaak uit eene vermenging van **steenstukken** en **grint** met kunst- of natuurwatermortel.

Volgens Belidoor moet beton gemaakt worden uit :

12 deelen pouzzolaanaarde.
6 id. zand.

9 deelen levendige kalk.
13 id. kleine steen.
3 id. metaalschuim.

Uit « Le Ciment Portland artificiel et son emploi, par Antoine Gillis, Directeur de la Chambre syndicale des fabricants, etc... Antwerpen, 1895 » vertalen wij het volgende :

« Beton. — De hoeveelheid mortel toe te voegen « aan de **rolsteenen**, of aan de **hard-** of **baksteen-** « **stukken**, die men wil bezigen, wordt bepaald door de « **tusschenruimten** van die bouwstoffen. — Bij het « gebruik van **rolsteenen** kan men twee volumen « steenen voor één volumen mortel nemen; maar bij « steenstukken moet men 1 1/2 volumen steenstukken « tegen één volumenmortel bezigen.

« De aan te wenden kalksoort wordt gekozen « naar den graad van ondoordringbaarheid en het « weerstandsvermogen, die men verkrijgen wil.

« Achterstaande tabel geeft een juist gedacht over « het gewicht en de tusschenruimten van sommige « soorten van gebroken steenen, die in betonwerken « gebruikt worden :

AARD DER GEBROKEN STEENEN.	DIKTE IN m/M.	Gewicht per M3		Geschatte tusschenruimten		AANMERKINGEN OVER DE LENGTE.
		van droge stoffen	van met water verzadigde stoffen.	van droge stoffen.	van met water verzadigde stoffen.	
		Kilogr.	Kilogr.			
Gebroken zandsteen van Yvoir (Ballast).	2 tot 20	1390	1440	56 %	51 %	scherven van 2 tot 5 cM.
Porfier van Quenast of van Lessen (Ballast).	2 tot 15	1440	1490	55 %	50 %	scherven van 1 tot 5 cM.
Oude baksteenstukken.	20 tot 70	1000	1070	54 %	47 %	in kernen.
Nieuwe Boomsche klampsteenstukken.	20 tot 70	880	990	57 %	46 %	id.
Id. id.	5 tot 25	1040	1150	61 %	50 %	id.
Nieuwe Boomsche paddesteenstukken.	20 tot 70	850	920	52 %	45 %	id.
Grof Hollandsch grint.	5 tot 50	1620	1650	42 %	39 %	id.
Rijnsch grint, grof en fijn.	0 tot 25	1760	1698	38 %	36 %	**bevattende zand, grint en gerolde keien.**

Met betrekking tot het weerstandsvermogen van sommige betonsoorten, ontleenen wij aan hetzelfde boekje de onderstaande inlichtingen :

SAMENSTELLING.	Weerstand tegen samendrukking per cM².		
	na 1 maand	2 maanden	3 maanden
	kilogr.	kilogr.	kilogr.
100 kilogr. kunstmatig Portland-cement 300 id. Molsch zand 900 id. rolsteenen uit de Maas	120	170	195
100 kilogr. kunstm. Portland-cement 400 id. Molsch zand 900 id. rolsteenen uit de Maas	90	150	180
100 kilogr. kunstm. Portland-cement 500 id. Molsch zand 1100 id. rolsteenen uit de Maas	70	110	125
100 kilogr. kunstm. Portland-cement 600 id. Molsch zand 50 id. kalk 1200 id. baksteenstukken.	60	90	120

De samenstelling van beton is, wij hebben het reeds aangetoond, zeer uiteenloopend.

Het beton, gebruikt voor de fundeeringen des monumentalen ingangs van het Paleis van het Gulden Jaar, op het voormalige Oefeningsplein, te Brussel (die werken werden uitgevoerd onder de leiding van het Bestuur der Burgerlijke gebouwen), bestond uit :

1 deel kunstmatig Portland-cement.

1/2 deel kalk.

6 deelen zand.

12 deelen baksteenstukken.

(Zie hooger het beton voor de Post-, Telegraaf- en Telephoongebouwen te Spa en te Leuven, opgericht onder de leiding van den bijzonderen dienst der gebouwen van Posterijen en Telegrafen).

Betonhouw, v. — Fr. *Croc, griffe.*

Sch. 8.

De betonhouw is eene vork, wier punten haaksch staan. (sch. 8.)

Zij dient tot vermenging van steenstukken en mortel, voor beton.

Betonmolen, m. — Fr. *Bétonnière.*

Zie **Bereiding van beton** en **Stoomwerktuig**.

Beugel, m. = **Beslag**, o. — Fr. *Chape.*
Zie **Katrol**.

Beuk, m. — Fr. *Nef.* — **Schip**, o. — Fr. *Vaisseau.* — Hgd. *Schiff.* — Eng. *Nave.*

Zie **Kerk**.

Wij teekenen aan :

Kruisbeuk. — Fr. *Transept.* — Hgd. *Kreuzschiff.* — Eng. *Transept.*

Groote beuk, Middenbeuk. — Fr. *Grande nef, nef principale.* — Hgd. *Hauptschiff, Mittelschiff, Hochschiff.* — Eng. *Middle-aisle.*

Zijbeuk. — Fr. *Nef latérale.* — Hgd. *Nebenschiff, Seitenschiff.* — Eng. *Side-aisle.*

Lagere beuk. — Fr. *Nef basse.* — Hgd. *Abseite.* — Eng. *Low-aisle, Low-side.*

Kleine beuk. — Fr. *Petite nef.*

Bevriezen, o. w. st. — Fr. *Geler.*

Bevrozen mortel mag niet gebezigd worden.

Om het bevriezen **eenigszins** te beletten voegt men tijdens het gebruik gewoon zout in het water, dat tot mortelbereiding dient.

Juist daarom is het voor werken aan zee niet af te keuren, dat men soms zeewater bezigt. (Zie **Cement**.)

Warm water is ook aan te bevelen.

Beweegbare stelling, v. — Fr. *Échafaudage mobile.* Zie **Stelling**.

Bezem, m. — Fr *Balai.*

(Gewoonlijke uitspraak in Z.-Nedl. en Noord-Brabant : be*ss*em; W.-Vlaanderen uitgezonderd.)

Vooraleer een reeds begonnen metselwerk te hernemen, moet de bovenste laag goed afgekuischt worden; dit geschiedt met eenen **bezem**.

Met den bezem vaagt men ook de eerste laag van bezetwerk, opdat de tweede er beter aankleve.

Bezetberd, o. **Bezetbord**, o. - Zie **Mortelberd**.

Bezetmortel, v. — Zie **Mortel**.

Bezetten, bw. zw. — is **Berapen**. — Zie dit woord.

Bezetwerk, o. — is **Beraapwerk**. — Zie dit woord.

Bijbouw, m. — Fr. *Construction accessoire, annexe.*

Bijgebouw, o. ook **Aanhoorigheid**, v. — Fr. *Annexe,* of *bâtiment secondaire.*

Wordt soms gezegd van eenen **aanbouw of bijbouw**.

Bijmetselen, bw. zw. — Fr. *Araser.*

Een muur die van ongelijke hoogte is, gelijk maken. — Zie **Pasmaken**.

Wordt ook soms **aanrazeeren** genaamd.

Bijmetselen waar noodig. - Fr. *Maçonnerie en recherche.*

Bijmuur, m. — Fr. *Contre-mur,* ook *mur secondaire.*

Bijpleisteren, bw. zw. — Fr. *Réparer les enduits.* Z.-Nedl. lastkohieren.

Bijriool, v. — Fr. *Égout secondaire,*
Zie **Riool.**

Bijtrap, v. — Fr. *Escalier secondaire, escalier de service, de dégagement.*
Zie **Trap.**

Bijwerk, o. — Fr. *Ravalement.*

Bikhamer, m. — Fr. *Smille.*
Ook **Verkeerhamer** (Turnhout). — Eng. *Cutting-hammer.*
Zie **Hamer.**

Bindbalk, m. — Zie **Architraaf.**

Bindbalk, m. van een formeel. **Bindstijl,** m. — Fr. *Entrait.*
Zie **Formeel,**

Bindlaag, v. — Zie **Laag.**

Bindribben, v. mvd. — Fr. *Liernes et tiercerons.*
Zie **Rib, Gewelf.**

Bindsteen, m. **Grijpsteen,** m. — Fr. *Parpaing.* — Hgd. *Durchbinder, Vollbinder.* — Enh. *Perpender, Perpend.*
Zie **Verband.**

Bindstijl, m. van een formeel. **Bindbalk,** m. — Fr. *Entrait.*
Zie **Formeel.**

Bindtouw, v. of **Leng,** v. — Fr. *Élingue.*
Zie **Touw.**

Binnenaanzicht, o. — De teekening van eenig voorwerp, zooals het langs binnen gezien wordt.
Zie **Plan**.

Binnenmuur, m. — Fr. *Mur intérieur.*

Binnenmuur, m. van een dok. — Fr. *Douelle.*

Binnentrap, v. — Fr. *Escalier intérieur.*
Zie **Trap**.

Binnenvlakte, v. van een gewelf. *Binnenwelving.* v. — Fr. *Intrados.* — Hgd. *Innere Wölbung.* — Eng. *Intrados.*
Zie **Gewelf.**

Binnenwelflijn, v. — Fr. *Ligne d'intrados.*
Zie **Gewelf.**

Binnenwelving, v. **Binnenvlakte** van een gewelf. — Zie **Gewelf.**

Binnenwerk, o. — Fr. *Travail à l'intérieur d'un bâtiment.*

Bitterkalk, m. — Zie **Steen.**

Blasoen, o. **Wapen**, o. **Schild**, o. — Fr. *Blason, Ecusson.*

Het wapen der metsers en steenhouwers is hiernevens afgebeeld, naar het boek : « Description de méreaux, etc. des gildes et « corps de métiers de la ville « de Gand, par L. Minard-« Van Hoorebeke, 1877 » (sch. 9.).

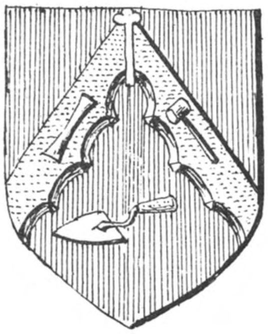

Sch. 9.

« Op een veld van keel

« een gouden hok of winkelhaak met kruis, bij wijze « van keper, bedekt met een zilver breekijzer rechts, « een dito hamer links, en in het midden een zilveren » truweel met gouden handvatsel ».

Volgens die beschrijving zouden kruis en haak van **goud** zijn, doch op de teekening is het kruis als van **zilver**.

Blauwen arduin, m. **Blauwen steen**, m. — Zie **Arduin** en **Steen**.

Bleeke, — Fr. *Brique peu cuite.*

Steen die te weinig gebakken is en bijgevolg zeer bleekrood er uitziet. (Rupelmonde en omliggende).

Bleeker, m. — Niet hard gebakken Geldersche IJselklinker.

Bleeksteen, m. — (De Bo's West-Vlaamsch Idioticon) : « Zoo heeten de kareelbakkers eenen plaksteen « nadat de steenoven gebrand is, omdat die steen « maar langs eenen kant aan het vuur rakende en « niet kunnende doorgloeien, maar half gebakken is. »

Blinde muur, m. — Fr. *Mur orbe.* — Hgd. *Die blinde, fensterlose Mauer.* — Eng. *Dead wall, Orb-wall.*

Blinde nis. — Zie **Nis**.

Bloemen, v. mvd. — Fr. *Efflorescence.* — Hgd. *Das Ausblühen des Salpeters, der Mauerausschlag.* — Eng. *Efflorescence* of *Salpetre-flower.*

Het te voorschijn komen van zoutkristalen of bloemen heet men in 't Fr. *Efflorcscence.* Het is de

verandering eener vaste zelfstandigheid in eene poederachtige stof, door de aanraking met de lucht.

Blok, o. — Fr. *Pâté de maisons.*

Een blok huizen, verscheidene aaneengebouwde huizen, bijvoorbeeld die welke door drie of vier straten omringd zijn.

Blok, o. — Metselwerk.

Fundeeringsblok, o. — Fr. *Le massif, massif de fondations.*

Onder de voegen van banden voor voetpaden of stoepen worden tot steviging soms **blokjes** gemetseld — Fr. *Dés en maçonnerie.*

Blok, o. **Hoofd**, o. van het paslood. — Zie **Schietlood.**

Blok, o. — Fr. *Moufle* of *Palan.*

Ook **samengestelde katrol.**

Het **blok** wordt soms **takel** genaamd.

Zie **Katrol.**

Blokkenverband, o. **Opus incertum.** — Zie **Verband.**

Bloksteen, m. — Zie **Breuksteen.**

Bloktrede, v. — Eene traptrede zonder **voorsprong** of **wel.**

Blokverband, o. — Zie **Verband.**

Blokwagen, m. — Fr. *Binard.*

Zie **Wagen.**

Blokzuil, v. — Fr. *Colonne en tambours.*

Zie **Zuil.**

Bluschbak, m., **Leschbak,** m. — Fr. *Auge,* — Hgd. *Der Kalkkasten, der Mörteltrog.* — Eng. *Boss.*

Bak waarin de kalk gelescht of gebluscht wordt.

Blusschen, bed. ww. zw. — Fr. *Éteindre.* — Hgd. *Löschen.* — Eng. *To slack* of *Slake; To wet.*

Ook **Lesschen.**

De kalk blusschen. — Fr. *Éteindre la chaux.* (vulg. *Croquer la chaux*).

Kalk blusschen wordt meest op eene der vier volgende wijzen gedaan :

1° **Gewone wijze**; Fr. *Système ordinaire.*

Men werpt de levendige kalk in eenen kuil en men voegt er de noodige hoeveelheid water bij. Zoo **zet** de kalk zich sterk uit; doch de bewerking moet goed geregeld zijn opdat de kalk niet **verzuipe.**

2° door **indompeling**; Fr. *par immersion.*

Men doet kalk in eene gevlochten mand die men dan in het water dompelt en er aanstonds weder uithaalt.

3° door **besproeiing**; Fr. *par aspersion.*

Men legt eene laag kalk van 0^m10 hoogte en besproeit ze door middel van eenen **gieter.** Als de meeste damp verdwenen is, keert men die laag om en besproeit men ze nogmaals. Dan wordt ze bedekt door eene nieuwe laag die dezelfde bewerking ondergaat als de onderste, enz.

4° de kalk kan blusschen op **zich zelven** of in de lucht, (Fr. *extinction spontanée*) als zij de dampen van de lucht kan innemen.

Dit gebeurt namelijk als de kalk in geene **loods** geborgen wordt en dan ook wel in de bovenste laag.

De 3de wijze is den metselaar meest aan te raden,

omdat de hoeveelheid te geven water best en zonder moeite zelfs door een minbeoefenden **metsersknaap** kan bepaald worden.

Bij het blusschen gebruike men **zoet**, geen **zout** water.

Zie **Kalk, verstikte kalk** enz., **Uitleveren.**

Blusscher, m. — Fr. *Incuit.*
Zie **Doodgebrande kalk.**

Bocht, v. van een gewelf. -- Fr. *Voussure.*

Bodem, m. — Zie **Bouwgrond.**

Bodem, m. — Zie **Rooster.**

Boerengrauw, o. — Steen uit de bovenste, doorgaans de tweede steenlagen.

Die steen behoort tot de hardste en helderste soorten.

Hij is grauwer van kleur en helderder van klank dan **Ondergrauw.**

Boerensteen, m. — In Z.-Nederland, steensoort tusschen de **moffen** en de gewone baksteenen.

Wordt ook gezegd voor « plaatselijke steen » — Fr. *Briques de localité.*

Bogenrij, v. — Fr. *Arcature.*
Kleine arcade.

Bok, m. **Schrank,** v. — Fr. *Chèvre.* — Waalsch, *Bique.* — Hgd. *Hebebock.* — Eng. *Gin.*

De bok bestaat hoofdzakelijk uit twee **staanders** of **armen** A (Fr. *bras* of *bicoqs*) die met elkander eenen scherpen hoek maken (Sch. 10 en 11).

Die hoek wordt in stand gehouden door middel van **regels** B (Fr. *Epars*), die met **pin en gat** (Fr.

tenon et mortaise) met de staanders vergaard zijn. Op ongeveer $1^{m}60$ van den grond bevindt zich een **windas** C (zie dit woord) (Fr. *Treuil*) draaiende in **blokken** D, (Fr. *coussinets*) bevestigd binnen in de staanders. In den top hangt eene **katrol** E (zie dit woord) (Fr. *poulie*)

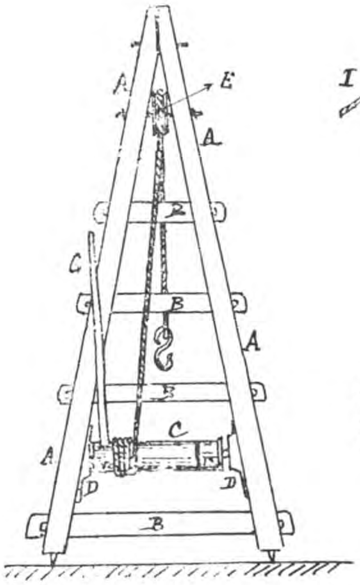

Sch. 10.

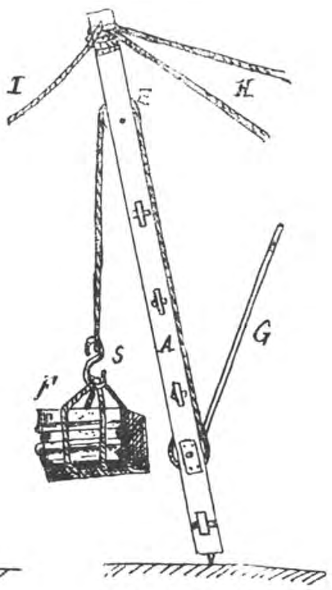

Sch. 11.

draaiende om eenen ijzeren bout (de « **as** ») die tevens het gestel versterkt.

De op te halen last F wordt met **touwen**, zoogenaamde **lengen** (zie dit woord), vastgemaakt in eene S (Fr. *esse*); aan de S is eene touw bevestigd die in de gleuf van de katrol loopt en aan het andere uiteinde met twee of drie slagen om het windas.

In het windas bevinden zich vierkante **gaten, spilgaten** genaamd (Fr. *amolettes*), waarin de **windboomen** of **spaken** G (Fr. *barres*) gestoken worden.

De regels staan gewoonlijk op ongeveer 90 cM. boven elkander; zij dienen alzoo tevens als laddersporten.

De bok wordt doorgaans op het werk zelf **opgesteld** (Fr. *équiper une chèvre*), daarna **opgericht** (Fr. *dressée*) en de top buiten het **telood** geplaatst in de richting waarin zich de last bevindt (dit noemt men in 't Fr. *donner du nez à la chèvre*).

Om den bok in dien stand te behouden, hecht men aan den top : een **spanwant** H (2 touwen) aan den overkant van den last, (Fr. *haubans*) (te Gent : **pengels**) en aan denzelfden kant van den last eene of meer touwen I (Fr. *contre-haubans*) : (te Gent : « conterpengels ») om te vermijden dat de bok omslaat.

Deze laatste touwen worden bevestigd aan **trekschoren**, die stevig in den grond zitten, de eerste, boven op den bouw aan een vast standpunt, op zulke wijze dat men ze gemakkelijk kan **lossen**.

Het windas wordt dikwijls bewogen door **tandraderwerk** (Fr. *engrenage*) dat door een **kruk** (Fr. *manivelle*) in gang gebracht wordt. Eene **sluitklink** (Fr. *déclic*) belet dat het tandraderwerk los schiet en dat de last zou vallen.

De staanders zijn met ijzeren punten geschoeid (Fr. *ferrés*), om het verschuiven van het gestel te voorkomen.

Bok, m. — Zie **Ezel** en **Stellage**.

Bomvrij gewelf, o. — Fr. *Voûte à l'épreuve de la bombe*.

Boog, m.; **Gewelfboog**, m.; **Ronding**, v. — Fr. *Arc*. — Hgd. *Bogen*. — Eng. *Arch*.

Een **boog** is eigenlijk een deel van eene kromme lijn; de **spanning** (in de meetkunde ook **koorde** genaamd) is de afstand tusschen de beide uiteinden

en de **pijl** de loodrechte afstand tusschen de spanning en het hoogste deel of **toppunt** of **top** van den boog.

Een **gewone boog** (Fr. *arc simple*), bevat één deel van kromme lijnen; een **samengestelde boog** (Fr. *arc composé*) bevat verschillende deelen van kromme lijnen.

De bijzonderste en meest gebruikte vormen van bogen zijn de volgende, welke wij best door schetsen zullen doen kennen :

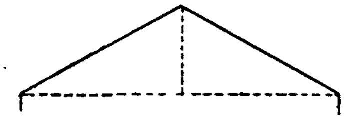

Sch. 12.

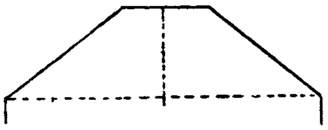

Sch. 13.

a) **Hoekige boog** (?) of **gevel.** (Fr. *Arc angulaire ou en fronton.*) Zie sch. 12; ook soms met gebroken hoek, zooals in schets 13.

b) **Segmentboog.** (Fr. *Arc bombé*) : Sch. 14. Verdeelt de spanning AB in vijf gelijke deelen; dit geeft de punten 1, 2, 3 en 4; trekt twee cirkels uitgaande van 2 en 3 als middelpunten met een straal evengroot als twee der gelijke deelen; teekent de punten waar de cirkels elkander snijden; trekt de lijnen F 3 en F 2 tot aan de cirkels; FG zal de straal zijn van een cirkel met F als middelpunt, die den boog, waarvan de aanvangspunten door de kromme lijnen GB en GA gevormd zijn, zal voltrekken.

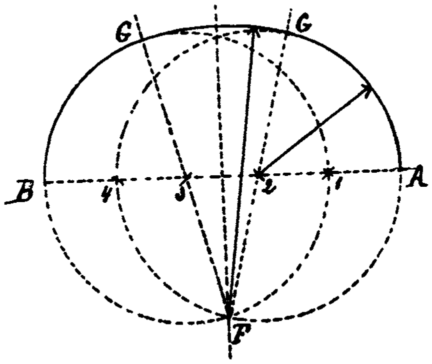

Sch. 14.

Schetsen 15 en 16 geven andere segmentbogen: in de eerste is de spanning in vier gelijke deelen verdeeld; in de tweede in drie. Zij wijzen genoegzaam aan, dat de figuur die men **ovaal** of **eirond** noemt, een gansch anderen trek heeft. Zie sch. 17.

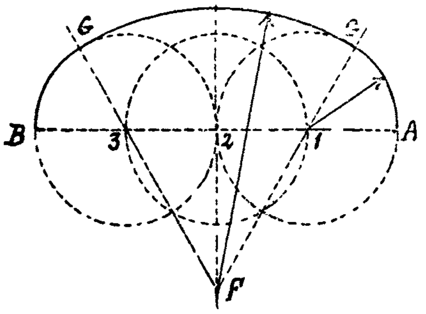

Sch. 15.

c) de **elliptische boog** (Fr. *Arc elliptique*) heeft den vorm der meetkundige lijn, die wij bekomen als wij eenen **kegel** (zie dit woord) boven de **basis** of het **grondvlak** schuins doorsnijden.

Schetsen 18 en 19 geven op hoe deze boog op praktische wijze getrokken kan worden.

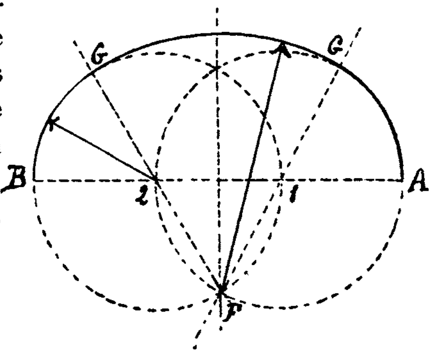

Sch. 16.

Zijnde AB de spanning en OC de hoogte. Trekt te midden van AB met O als middelpunt, twee cirkels hebbende voor stralen de hoogte en de halve spanning; trekt een straal OS; hij raakt de cirkels in S en S'; laat eene loodrechte lijn ST van S op AB vallen en uit S' trekt eene met AB gelijkloopende

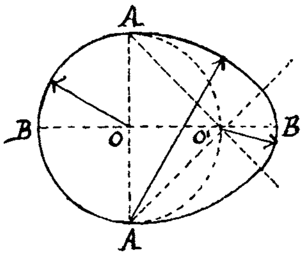

Sch. 17.

lijn tot aan ST; het punt M is een punt der ellips. Alzoo verkrijgt gij zooveel punten als gij noodig acht om den boog te trekken.

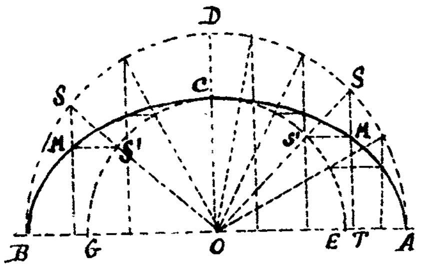

Sch. 18.

Om den boog uit zijn geheel te trekken doet zooals schets 19 het aanduidt. Gesteld dat de spanning AB = 10 meter = 2 × OA = 2 × *a*, de hoogte OC = 4 meter = *b*. Teekent de **brandpunten** F en F′ der ellips zóo, dat de afstanden OF = OF′ tot het mid-

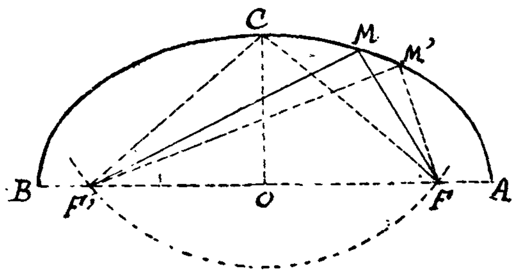

Sch. 19.

delpunt O der spanning, gelijk zijn aan : $\sqrt{a^2 - b^2} = \sqrt{5^2 - 4^2} = \sqrt{25 - 16} = \sqrt{9} = 3$ ofwel neemt CF = CF′ = *a*.

Neemt nu eene koord of eenen draad zoo lang als de gansche spanning = $2a$ = 10 meter; maakt het eene uiteinde vast aan F en het andere aan F′, en laat binnen de koord eene stift glijden; de stift zal de ellips beschrijven.

Deze trek, wel bekend bij de hoveniers, kan de metselaar zich stellig ook ten nutte maken.

d) de **cirkelboog** of **volle boog** of **volronde boog**

(Fr. *Arc en plein cintre*) is algemeen bekend. Zie schets 20.

e) de **korfboog** (Fr. *Arc en anse de panier*) wordt op velerlei wijzen getrokken. Zie sch. 21, een der bijzonderste :

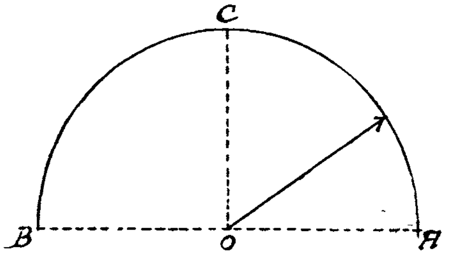

Sch. 20.

Maakt BD gelijk aan BO, gelijk aan OD, (dit doet gij met twee cirkelbogen te trekken uit B en O als middelpunten en met dezelfden straal OB,

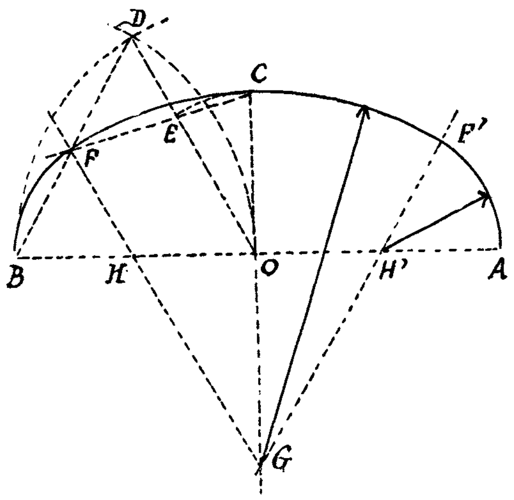

Sch. 21.

welke elkander in D snijden). Neemt dan OE gelijk aan OC en trekt de lijn EC, totdat zij BD snijdt. Zoo bekomt gij het punt F. Uit F trekt gij FHG gelijkloopend met DO. Men bekomt het punt H als men OB en het punt G als men de verlenging van CO snijdt.

De boog wordt dan getrokken : 1° met H als middelpunt en HB als straal tot aan het punt F; 2° met G als middelpunt en GF als straal tot aan het punt C.

Het spreekt dat een dergelijke trok geldt voor het tweede gedeelte van den boog.

f) de **gedrukte boog** (Fr. *Arc surbaissé ou aplati*).

Een voorbeeld is in schets 22 gegeven. Neemt

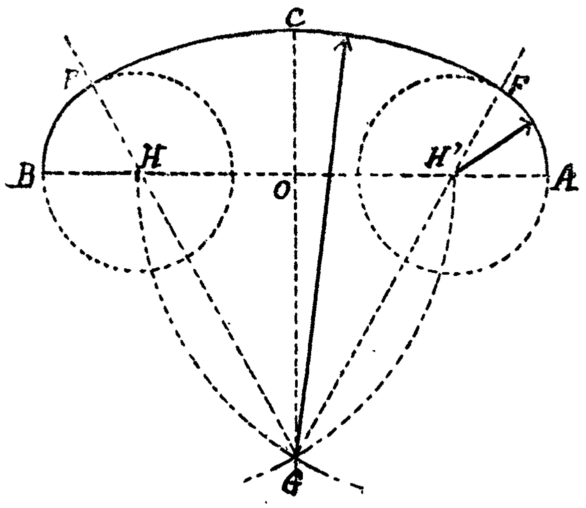

Sch. 22.

de punten H en H′ op zekeren gelijken afstand van B en A; neemt HH′ = HG = GH′; G is het middelpunt van den cirkel, die de twee anderen, op H en H′ met HB getrokken zal verbinden.

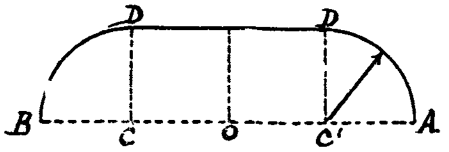

Sch. 23.

g) de **platte** of **Saksische boog** (Fr. *Arc déprimé*) is samengesteld uit twee gelijke kwartronden verbonden door een platten band. Zie schets 23.

h) de **gebroken boog** (Fr. *Arc brisé*), welke gemaakt is van verschillende bogen, die niet in

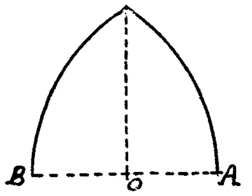

Sch. 24.

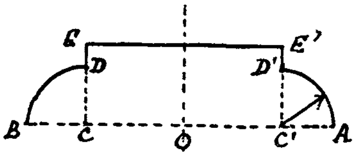

Sch. 25.

elkander loopen (b. v. de **spitsboog**, zie sch. 24;) of van eenen boog en eenen rechtlijnigen hoek : schets 25.

i) de **verhoogde boog** (Fr. *Arc surhaussé*) waarvan de hoogte grooter is dan de spanning. Zie sch. 26. Hij kan bijv. getrokken worden op de wijzen door schetsen 14, 15 en 16 voorgesteld.

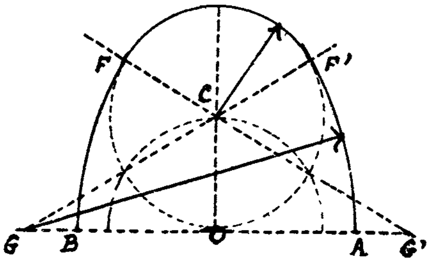

Sch. 26.

j) de **hoefijzerboog** (Fr. *Arc en fer à cheval*) of **moorenboog** (Fr. *Arc mauresque*) (Schets 27), is eene verscheidenheid van den voorgaanden. Hij is cirkelvormig, doch het

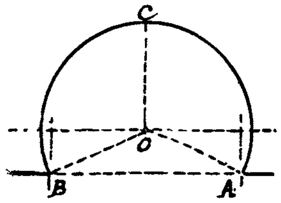

Sch. 27.

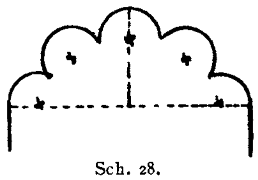

Sch. 28.

middelpunt van den cirkel staat boven de waterpaslijn, welke de uiteinden verbindt.

k) de **veellobbige boog** (Fr. *Arc polylobé*). De boog is met lobben versierd (schets 28). Men gebruikt

bijzonderlijk den **drielobbigen boog** (Fr. *Arc trilobé*), zie schets 29.

l) de **getande boog** (Fr. *Arc zigzagué*), of **ingesneden** of **ingetande boog**. (Schets 30).

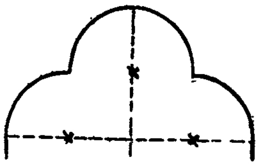

Sch. 29.

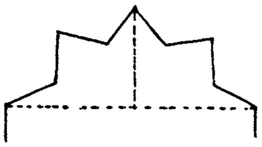

Sch. 30.

m) de **spitsboog** (Fr. *Arc ogival*) is eene verscheidenheid van den gebroken boog; hij was steeds in de middeleeuwen in gebruik :

In de XIIIe eeuw : 1° de **scherpe spitsboog** (Fr.

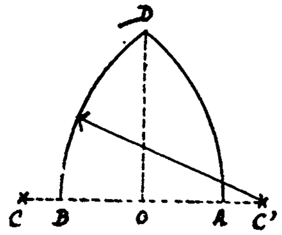

Sch. 31.

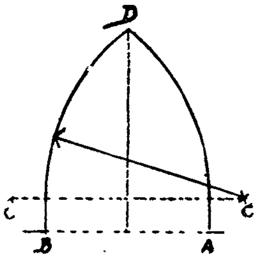

Sch. 32.

Arc ogival aigu). De middelpunten der bogen staan op en buiten de spanning (Schets 31). 2° de **lancetvormige spitsboog** of **lancetboog** (Fr. *Arc ogival à lancettes*) is een scherpe spitsboog, welks begin beneden de lijn der middelpunten ligt, doch de spanning gelijk houdt met die lijn. (Schets 32). 3° de **lansvormige spitsboog** of **lansboog** (Fr. *Arc ogival lancéolé*) verschilt van den vorigen door de mindere spanning. (Schets 33.) 4° de **gelijkzijdige spitsboog** (Fr.

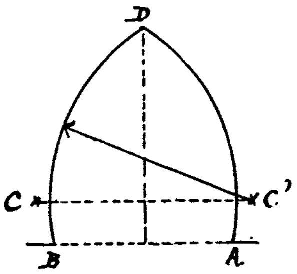

Sch. 33.

Arc ogival équilatéral). De middelpunten der bogen staan op de uiteinden der spanning. De afstand tusschen deze punten en den top is dus aan weerskanten gelijk. (Schets 34).

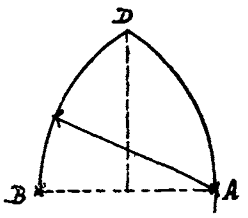

Sch. 34.

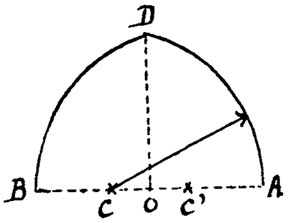

Sch. 35.

In de XIV[e] eeuw gebruikt men eene soort **stompen spitsboog** (Fr. *Arc ogival obtus*) genaamd in 't Fr. « *Arc en tiers point* ». Zie schets 35. AB wordt in drie gelijke deelen verdeeld; de middelpunten zijn C en C′ en de stralen CA en C′B. In de XV[e] eeuw gebruikte men de twee laatstgenoemde, alsook de volgende samengestelde bogen, welke nog in de XVI[e] eeuw aangetroffen worden :

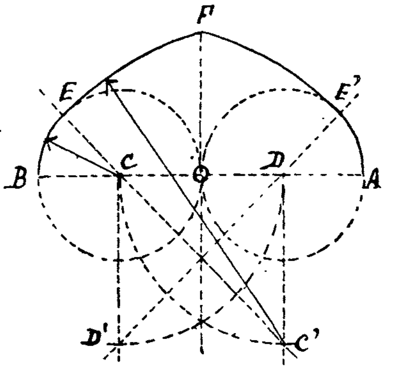

Sch. 36.

den **Tudor-boog** (Fr. *Arc Tudor*) meest in Engeland in gebruik: zie schetsen 36 en 37. (CB straal van BE, C′E straal van EF).

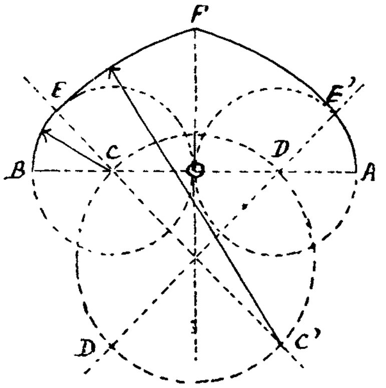

Sch. 37.

de in 't Fr. ge-

naamde : *Arcs en contre-courbe,* als de **ezelsrug** (Fr. *Arc en accolade*); zie schets 38. (OB straal van BE, CE straal van EF); den **keellijstvormigen boog** (Fr. *Arc en doucine*); zie schets 39, het tegenovergestelde van den ezelsrug. (O'A straal van C'A, CC' = CF straal van FC'); den **hielboog** (Fr. *Arc en talon, arc infléchi*), zie schets 40 (OA straal van AE', C'F straal van FE').

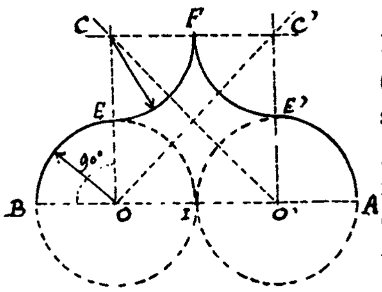
Sch. 38.

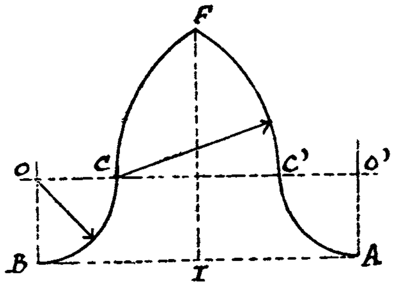
Sch. 39.

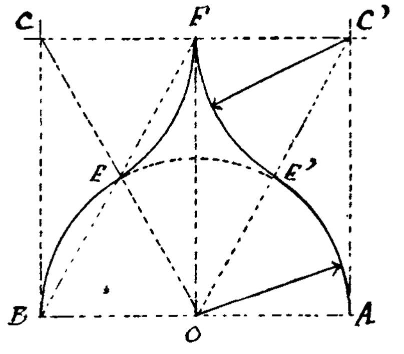
Sch. 40.

Boogpijler, m. — Zie **Steunboog.**

Boogrib. v. — Fr. *Nervure.* — Hgd. *Rippe.* — Eng. *Nerve.* Zie ook **Rib.**

Boogstelling, v. — Zie **Formeel.**

Boom, m. (mvd. **boomen**) van eene trap. — Fr. *Limon.* — Hgd. *Der Treppenbaum.* — Eng. *Slingpiece.*

Wordt **wang** genaamd als het eene steenen trap geldt. Zie **Trap.**

Boomsche steen, m. — Fr. *Brique de Boom.*

Boomsche steen wordt hier te lande doorgaans, wegens zijne hardheid en zijne helderheid, als de beste aangeprezen.

Boor, v. — Fr. *Sonde.*
Ook Aarboor, Bergboor.
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Boord, m. — Zie **Rand**.

Boordplank, v. — Fr. *Rebord.*
Zie **Stelling**.

Boordplank, v. Damplank, v. — Fr. *Palplanche.*
Zie **Damplank** en **Drooghouden.**

Boorgat, o. — Fr. *Trou de sonde.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Boorput, v. — Fr. *Puits de sondage.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Boortoestel, m. — Fr. *Appareil de sondage.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Boortuig, o. — Fr. *Outil, appareil de sondage.*

Borderel o. der steenen. — Fr. *Bordereau des pierres.*

Omstandige lijst van de natuursteenen benoodigd voor eenen bouw.

Bordes, o. — Fr. *Palier.*
Zie **Trap.**
Te Brussel en te Antwerpen : de **terd.**

Borg m. (persoonlijke). — Fr. *Caution personnelle.* — Hgd. *Bürg.* — Eng. *Cautioneer.*

In Noord-Nederland, en elders, moet de aan-

nemer doorgaans twee *soliede* borgen stellen, die jegens den werkgunner aansprakelijk blijven voor tekortkomingen enz. vanwege hem, die zich tot het werk verbonden heeft.

In België wordt dit algemeen vervangen door de storting van eenen *Borgtocht.*

Borgtocht v. (voor aanneming). — Fr. *Cautionnement en garantie d'entreprises.*

Voorafgaande borgtocht. — Fr. *Cautionnement préalable.*

Eindborgtocht. — Fr. *Cautionnement définitif.*

Borstband, m. — Zie **Borstriem** en **Kruiwagen.**

Borstel, m. — De groote borstel dient tot het besproeien van metselwerk. De metselaar bezigt ook eenen kleinen borstel. — Fr. *Brosse.*

Te Brussel, te Gent en te Ieperen heet de groote borstel : **kaleiborstel;** te Gent heet de kleine : « **briseerborstel.** »

Borstriem, m. **Borstband,** m. — Fr. *Bricole.*
Zie **Kruiwagen.**

Borstwering, v. — Fr. *Appui.*
Zie **Leuning** en **Venster.**

Bos. — Zie **Bussel.**

Bouw, m. — Fr. *Chantier.*
Zie **Werk.**

Bouw, m. **Bouwwerk,** o. — Fr. *Construction.* — Hgd. *Bauwerk.* — Eng. *Construction.*

Bij **Gebouw** geven wij de voornaamste bouwwerken op; weshalve wij meenen ons bij onderstaande opgaven te mogen bepalen :

A. **Burgerlijke bouwwerken.** — Fr. *Constructions civiles.*

B. **Kerkelijke bouwwerken.** — Fr. *Constructions religieuses.*

C. **Krijgsbouwwerken.** — Fr. *Constructions militaires.*

D. **Waterbouwwerken.** — Fr. *Constructions hydrauliques.*

A. **Openbaar gebouw** (groot). — Fr. *Monument public.*

Gedenkstuk. — Fr. *Monument historique.*

Gedenkteeken. — Fr. id. id.

Praalgraf. — Fr. id. *funéraire.*

Toren (zie dat woord). — Fr. *Tour.*

Fontein. — Fr. *Fontaine.*

Zie ook **Gebouw, Huis, Zuil** enz.

B. **Kleine kapel** (op den weg). — Fr. *Edicule.*

Calvarieberg. — Fr. *Calvaire.*

Zie ook **Kerk, Toren** enz.

C. Bij de krijgsbouwwerken behooren de **vestingsbouwwerken** (Fr. *Travaux de fortifications*), en de **wallen** v. mvd. (Fr. *Remparts*).

D. **Havenwerken,** o. mvd. — Fr. *Installations maritimes; ports.*

Havenhoofd, o. — Fr. *Jetée.*

Licht- of **vuurtoren,** m. — Fr. *Phare.*

Kom, v. of **dok,** o. — Fr. *Bassin.*

Kaai, v. of **kaaimuur,** m. — Fr. *Quai.*

Brug, v. — Fr. *Pont.* — Hgd. *Brücke.* — Eng. *Bridge.*

Brughoofd, o. — Fr. *Culée de pont.*

Brugpijler, m. — Fr. *Pilier de pont, pile de pont.*

Hoofdpijler, m. eener brug. — Fr. *Culée d'vn pont.*

Brugpenant, m. — Fr. *Trumcau dc pont.*

Brugboog, m. — Fr. *Arche de pont.*

Brugopening, v. — Fr. *Travée de pont.*

Landhoofd, o eener brug. — Fr. *Culée de pont.*

Landingsplaats, v. } Fr. *Débarcadère.*
Aanlegplaats, v. } Fr. *Embarcadère.*

Eene aanlegplaats van steenen blokken met eene zachte helling, aan den oever van eenen stroom of van de zee, noemt men in 't Fr. ook *embarcadère.*

Sluis, v. — Fr. *Écluse.*

Schutsluis, v. — *Écluse à sas.*

Sluiskom, v. — *Chambre d'écluse.*

Stortbed of **Stortebed,** o. — Fr. *Radier d'écluse*

Dijk, v. — Fr. *Digue.*

Keerdam, m. — Fr. *Barrage.*

Enz. enz.

Bouwen, bed. ww. zw. — De kalk bouwen. — Fr. *Faire le mortier; corroyer.*

« Bij het aanleggen van een groot **bed** mortel « staan de werklieden aan weerszijden en dragen zij « zorg bij het bouwen **gelijken slag te houden**, waartoe « veelal tot verlichting van den arbeid gezongen wordt. »

(Harres, De Zamenstelling der voornaamste metselwerken).

Bouwen wordt ook gebruikt in den zin van 't Fr. *construire, bâtir.*

X. bouwt een huis=X. *construit* of *bâtit une maison.*

Bouwer, m. — Fr. *Constructeur.*

Bouwgrond, m. — Fr. *Terrain à bâtir.* — Hgd. *Baugrund.* — Eng. *Site, Building ground.*

De bouwgrond wordt in vier hoofdklassen verdeeld :

1ste klasse : vaste rotssoorten, die de belasting volkomen dragen en in het geheel niet samengedrukt worden; onsamendrukbare grond. (Fr. *Terrain incompressible*).

2de klasse : kiezelhoudende en verdere vaste zandgronden, die niet samendrukbaar zijn als zij n bepaalde ruimten zijn omsloten. (Fr. *Terrains peu compressibles*).

3de klasse : alle grondsoorten, die samengedrukt kunnen worden, doch door de belasting niet zijdelings uitwijken : (Fr. *Terrains compressibles inextensibles*). Hiertoe behooren de klei- en leemgronden, de tuinaarde en veen bevattende grondsoorten.

4de klasse : gronden die samengedrukt kunnen worden en zijdelings uitwijken : (Fr. *Terrains compressibles extensibles*).

Tot deze soorten moeten veen-, moeras- en in de meeste gevallen ook aangevulde gronden gerekend worden.

Vochtige grond — Fr. *Terrain humide.*
Droge » — Fr. » *sec.*
Gewone » — Fr. » *ordinaire.*

In Holland, wordt weleens **bodem** gezegd voor **grond.**

Zoo bestaan daar bij de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij typen of modellen van wachterswoningen op :

1° Slappen bodem. — Fr. *Terrain meuble.*
2° Vasten bodem. — Fr. *Terrain ferme.*

Bouwkunde, Bouwkunst, v. — Fr. *Architecture.* — Hgd. *Baukunst.* — Eng. *Building-art.*

Burgerlijke Bouwkunde : Fr. *Architecture civile.*
Kerkelijke id. : Fr. id. *religieuse.*
Krijgsbouwkunde : } Fr. *Architecture*
Militaire bouwkunde (N.-Ndl.) : } *militaire.*

Bouwkundige, m. — Fr. *Architecte.* — Hgd. *Baukünstler,* — Eng. *Architect.*

Hij die met de bouwkunde vertrouwd is.

De **bouwmeester,** m., is de bouwkundige die bouwwerk bestuurt, inzonderheid wanneer hij geen bouwkundig ingenieur is. (Woordenboek der Nedl. taal van de Vries en te Winkel). — Fr. *Architecte.* — Hgd. *Architekt.* — Eng. *Architect.*

Bouwkunst, v. — Zie **Bouwkunde.**

Bouwmeester, m. — Zie **Bouwkundige.**

Bouworde, v. — Fr *Ordre d'architecture.* — Hgd. *Die Säulenordnung.* — Eng. *Ordre of columns*

De vijf bouworden. = *Les cinq ordres d'architecture.*

« Door eene bouworde verstaat men doorgaans « eene **kolom** of **zuil** met hare **basis** of **basament** « en **kapiteel,** bedekt door een **hoofdgestel** bestaande « uit eene **architraaf, fries** en **kroonlijst,** welke « voorname deelen in elke orde vereischt worden; « evenwel is eene bouworde dan eerst volkomen, als « zij op een **pedestal** verheven is. (1)

« De vijf algemeen aangenomen bouworden zijn « de volgende; als : de Toskaansche, de Dorische, « de Ionische, de Romeinsche (of Composiete) en de « Corinthische.... »

Elke orde bestaat uit drie groote hoofdafdeelingen, namelijk : uit het **pedestal** A, Fr. *piédestal* (zie schets 41), de **kolom** of **zuil,** B, Fr. *colonne;* en het **tafelment** of **hoofdgestel,** C, Fr. *l'entablement,* welke drie hoofddeelen, weder ieder in drie groote deelen verdeeld worden, te weten :

(1) Met die denkwijze stemmen wij geenszins in : immers de Grieken plaatsten geene pedestalen onder de zuilen en er zal wel niet beweerd worden dat hunne bouworden niet volkomen waren.

1° het **pedestal** en zijn **voetstuk**, **zool** of **basament** *a*, Fr. *base;* den **teerling** *b*, Fr. *dé*, (zijnde het middenste deel) en de **deklijst** *c*, Fr. *corniche*.

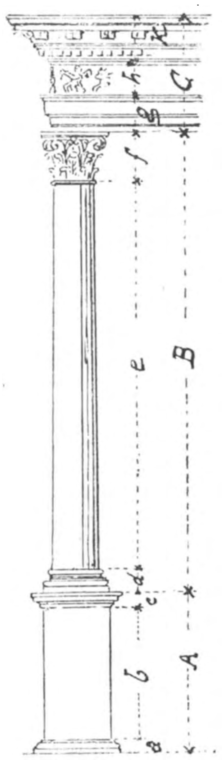

Sch. 41.

2° die van de **kolom** in het **basament** of **basis** *d*, Fr. *base;* de **schacht** *e*, Fr. *fût;* en het **kapiteel** *f*, Fr. *chapiteau*.

3° die van het **tafelment** in het **architraaf** *g*, Fr. *architrave;* de **fries** *h*, Fr. *frise* en de **kroonlijst** *k*, Fr. *corniche*.

Elk dezer bijzondere deelen heeft wederom zijne mindere deelen of leden, over 't algemeen **lijsten**, **lijstwerk** of **sieraden** genoemd, Fr. (*moulures et ornements*).

Zie de cursieve woorden; en bijz. *Basis*, *Kapiteel* en *Zuil*.

Bouwsteen, m. — Zie **Steen**.

Bouwstelling, v. — Zie **Stelling**.

Bouwstijl, m. **Bouwtrant**, m. — Fr. *Style d'architecture*.

Voorb. : Grieksche bouwstijl; Romaansche bouwstijl; Vlaamsche bouwtrant enz.

Bouwstoffen, v. mv. — Fr. *Matériaux de construction*.

Zie **Materiaal**.

Bouwtrant, m. — Zie **Bouwstijl**.

Bouwvallig, bnw. — Fr. *Croulant*.

Dit huis is bouwvallig = staat op instorten.

Bouwwerk, o. — Zie **Bouw.**

Bouwzieke, m. **Bouwzuchtige**, m. — Fr. *Bâtisseur.*

Bovenaanzicht, o. — Fr. *Vue de dessus.*

Daarvoor wordt in het Fransch gewoonlijk kortweg : « plan » gezegd.

Zoo bijv. : *Plan de la charpente* = Bovenaanzicht der kap.

Bovenbouw, m. — Fr. *Superstructure.*

Het gedeelte van een bouwwerk boven den grond.

Bovendorpel, m. — Fr. *Linteau.* — Eng. *Head.* — Hgd. *Sturz.*

Zie **Venster.**

Bovengrauw, o. — Steen van de bovenste laag in het midden van den oven.

Het is gladder, grauwer en harder van kop dan het **boerengrauw**.

Boven grond zijn. — Als de metselaar met zijn gebouw **boven grond** is, wat in Belgisch-Fransch genoemd wordt « *sortir de terre* », wordt gewoonlijk de **eerste steen** gelegd.

Boven-Scheldesteen wordt gebakken tusschen Gent en Oudenaarde.

Men zegt ook : **Scheldesteen.**

Bovensteen, m. — Fr. *Brique peu cuite.*

Gering doorbakken steen.

Bovenstuk, o. eener boor. — Fr. *Tête de sonde.*

Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Bovenvlakte, v. van een gewelf. — Fr. *Extrados.* — Hgd. *Aussenfläche eines Gewölbes.* — Eng. *Back, Extrados.*

Zie **Buitenvlakte, Gewelf.**

Brabantsche steen, m. — (Loven en omstreken). Wordt ook hier en daar genaamd : **Brabantsche klinkaard.**

Branden, bed. ww. ow. — Fr. *Cuire.* — Hgd. *Kalk brennen.* — Eng. *To burn lime.*

De kalk branden.

Branden (Het) van cement. — Fr. *La cuisson du ciment; la fabrication.* — Hgd. *Das Brennen von Cement.* — Eng. *Cement-burning.*

Brandgangetje, o. — Fr. *Tour de souris.*

Afstand van 2 tot 3 cm. tusschen de secreetpijp en den gemeenschappelijken muur, waartegen zij is aangebracht.

Zie ook **Spouw.**

Brandgevel, m. **Brandmuur,** m. — Fr. *Mur de feu*

Wordt tot boven de daken opgetrokken als scheiding van gebouwen om uitbreiding van brand te vermijden.

Brandpunt, o. — De brandpunten eener ellips. — Fr. *Foyers d'une ellipse.* — Hgd. *Der Brennpunkt.* — Eng. *Focus.*

Zie **Boog.**

Brandvast, bnw. — Zie **Brandvrij.**

Brandvlaag, v. — Fr. *Noirure* (bij «*petit granit*»).

Gebrek in hardsteen.

Dunne schilferige lagen, die in verschillende richtingen en kronkelend door den steen loopen.

Steen met brandvlagen is vriesbarstig.

Brandvrij, bnw. ook **Brandvast.** — Fr. *Réfractaire.* — Hgd. *Feuerfest.* — Eng. *Refractory, Fire-proof.*

Brandvrije of brandvaste steen is tegen vuur bestand.

Breekbeitel, m. – Zie **Breekijzer.**

Breekhamer, m. — Zie **Hamer.**

Breekijzer, o. — Fr. *Pince.*

Te Ieperen : **Breekbeitel.**

Het breekijzer (schets 42) bestaat uit eene ronde ijzeren stang, puntig langs onder en plat langs boven; het dient tot afbraak.

Sch. 42.

In het Walenland wordt het woord « breekijzer » niet vertaald; men zegt in zekere gewesten : brêkeise, brêkaze, brêquage enz.

Breekmolen, m. — Fr. *Concasseur.*

Werktuig om bouwstoffen stuk te maken.

Zie ook **Mortelmolen.**

Brekingsvoegen, v. van een gewelf. — Fr. *Joints de rupture d'une voûte,* zijn de voegen waar een gewelf zou breken indien het instortte.

Hoe steiler de boog van het gewelf, hoe kleiner de zijdelinsche drukking en hoe nader de brekingsvoegen bij den top.

Bres, v. — Fr. *Brèche.*

Eene bres in eenen muur kappen, ze vergrooten en er eene deuropening maken.

Breuksteen, m. — Fr. *Moëllon.*

Bloksteen, m. — Fr. *Moëllon cuit.* — Hgd. *Bruchstein.*

Ruwe breuksteen. — Fr. *Moëllon brut.*

Onbehouwen breuksteen. — Fr. *Moëllon brut.*

Behouwen id. — Fr. id. *d'appareil.*

Geprikte of **met scherpe kanten behouwen breuksteen.** — Fr. *Moëllon piqué.*

Gebikte breuksteen. — Fr. *Moëllon smillé.*

Ruw behouwen of **grof bewerkte breuksteen.** — Fr. *Moëllon débruti.*

Onbehouwbare id. — Fr. *Moëllon bloqué.*

Stuk geslagen id. — Fr. *Moëllons concassés.*

Briek, Brijk, v. (West-Vlaanderen), — Zie **Baksteen.**

Briekerij, Brijkerij, v. (Z.-W.-Vlaanderen).
Brijkebakkerij, Brikebakkerie, v. (W.-Vlaanderen).
Zie **Steenbakkerij.**

Brik, o. en v. **Briksteen**; Mvd. **brikken**, niet briksteenen. — Fr. *Brique.* — Friesch, *Brikke.* — Eng. *Brick.* — Hgd. *Bachstein, Gebranter stein, Ziegelstein.*

In de Costumen van den Lande van den Vryen : blz. 30. (Keuren ende Costumen van den Lande van den Vryen, door L. van den Hane, Gendt, 1767,) staat er o. a. **brycken**, voor brikken.

Brikbekleeding, v. — Fr. *Revêtement en briques.*

In N.-Nedl. voor straatwegen die doorgaans gemaakt worden van eene laag rood puin, waarop eene **briklaag.**

Brikkenmeel, o. — Zie **Baksteenmeel.**

Briklaag, v. — Fr. *Couche, assise de briques.*

Wordt vooral gezegd voor straatwerken (N.-Nedl.).

Briksteen,. m. — Zie **Brik.**

Wordt in 't mvd. gebruikt voor **steengruis.** — Fr. *Décombres.* — Hgd. *Ziegelgraus, Bauschutt.*

Briseerborstel, m. — Zie **Borstel.**

Broekpijp, v. — Fr. *Culotte.*

Dubbele broekpijp. — Fr. *Culotte double.*

Dient om het water in eene pijp te vereenigen (sch. 43 en 44).

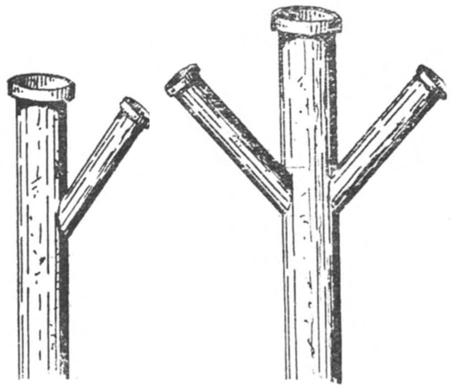

Sch. 43. Sch. 44.

Brokkelige steen, m. — Zie **steen.**

Broosheid, v. — Fr. *Friabilité.* De broosheid van steenen.

Brug, v. — Zie **Bouw.**
Brugboog, m. — id.
Brughoofd, o. — id.
Brugopening, v. — id.
Brugpenant, m. — id.

Brugpijler, m. — Fr. *Pile de pont, pilier de pont.* — Hgd. *Brückenpfeiler.* — Eng. *Pier of a bridge.*
Zie **Steenen beer.**

Brycken. — Zie **Brik.**

Buik, m. — Zie **Zwelling.**

Builen, bw. zw. (de kalk). — Fr. *Bluter la chaux.*
Het ziften van gebluschte kalk door middel van zeven of van eenen

Builmolen, m. — Fr. *Blutoir.*

Buis, v. — Fr. *Tuyau.* — Hgd. *Rohre.* — Eng. *Pipe.*

In N.-Nedl. doorgaans **pijp.**

Er zijn gebakken aarden, ijzeraarden en gegoten of getrokken ijzeren buizen. Fr. *Tuyaux en terre cuite, en grès, en fonte et en fer étiré.*

Die buizen worden meest gelegd door den metselaar, weshalve wij de andere onvermeld laten.

Over 't algemeen schuift het eene eind buis in den **kraag** van het andere; zulke noemt men **ineenschuivende buizen.** Fr. *Tuyaux à emboîtement.*

Liggende buizen moeten aan het begin hooger gelegd worden dan aan het einde om den afloop van water enz. te bevorderen.

Dat verschil in de hoogte noemt men het « **verval** ».

Zie ook « **Aarden buis** ».

Buisband, m. — Fr. *Mollebande.*

Band om afvoerbuizen te vestigen.

Buisbeugel, m. — Zie **Pijpbeugel.**

Buitenaanzicht, o. — Fr. *Vue extérieure.* — Eng. *Outside-view.*

De teekening van eenig voorwerp zooals het van buiten gezien wordt.

Zie **Plan.**

Buitenbekleeding, v. — Fr. *Parement extérieur.*

Buitenlabeur, o. — Zie **Buitenwerk.**

Buitenmuur, m. — Fr. *Mur extérieur.*

Buitentrap, v. — Fr. *Escalier extérieur.*

Zie **Trap.**

Buitenvlak, o. — Fr. *Parement.*
Zie **Verband.**

Buitenvlakte, v. van een gewelf. — Fr. *Extrados.* — Hgd. *Oberbogen.* — Eng. *Extrados.*
Zie **Gewelf.**

Buitenwand, m. — Fr. *Paroi extérieure.*

Buitenwelflijn, v. — Zie **Gewelf.**

Buitenwelving, v. — Zie **Buitenvlakte, Gewelf.**

Buitenwerk, o. — Sommige metselaars werken nog bij den eenen of den anderen bijzondere, **buiten** de hun vastgestelde uren door den metsersbaas, wiens **suppost** zij zijn; dat heeten zij **buitenwerk.**
Niet verwarren met **overwerk.**
In Zuid W.-Vlaanderen zegt men « **buitenlabeur** ».

Buitenwerk, o. — Fr. *Travail à l'extérieur d'un bâtiment.*

Buitenwerks, bw. — Fr. *Hors œuvre, extérieur.* — Buitenwerksche, bnw. — Fr. *Extérieur(e).*

Bulstergat, o. — Fr. *Boulin.*
Zie **Stelling.**

Bulsterhout, o., **Dwarshout**, o., **Maashout**, o., **Korteling**, o. — Fr. *Traverse, boulin.*
Zie **Stelling.**

Bundel, m. — Zie **Bussel.**

Bussel, m., **Bundel**, m., **Bos**, m. — Fr. *Botte.*
Een bussel plafoneerderslatten of plafoneerlatten.

Cement, o. — Fr. *Ciment.* — Hgd. *Cement.* — Eng. *Cement.*

Cement wordt gewoonlijk in drie hoofdsoorten verdeeld :

Natuurlijk cement of **Natuurcement.** — Fr. *Ciment naturel.* — Hgd. *Natürlicher Cement.* — Eng. *Natural cement.*

Kunstcement. — Fr. *Ciment artificiel.* — Hgd. *Künstcement.* — Eng. *Artificial cement.*

Slakkencement. — Fr. *Ciment de laitier.*

NATUURCEMENT :

De voornaamste natuurcementen zijn het **tras** en de **pouzzolaanaarde** of **roode aarde.**

Tras wordt verkregen door het fijnmalen van den **tufsteen** of **duifsteen,** dien men in de omstreken van Andernach aan den Rijn en wel voornamelijk aan het Bröhldal vindt.

Volgens Harres, bestaat het **tras** uit :

Kiezelaarde (*silice*) :	48.94
IJzeroxyde (*oxyde de fer*) :	12.52
Kleiaarde (*argile*) :	18.95
Kalkaarde (*terre calcaire*) :	5.41
Bitteraarde (*magnésie*) :	2.42
Kalk (*chaux*) :	0.37
Soda (*soude*) :	3.56
Water met ammoniak (*eau ammoniacale*) :	7.65

De tufsteenen werden eertijds in blokken te Dordrecht aangevoerd, weshalve die soort **tras,** in Holland, **Dordsch tras** genaamd wordt.

Voor groote werken moet het tras in blokken op de werf aangebracht worden en daar in **breekmolens** gemalen (zie nog **Mortel** enz.).

Pouzzolaanaarde, Fr. *Pouzzolane*; is eene losse, aschgrauwe, soms geelachtig bruine of zwarte massa, die van vulkanischen oorsprong en ten deele door water weggevoerd schijnt te zijn. Men vindt ze op

verscheidene plaatsen in Italië, meestal nabij den Vesuvius. Zij ontleent haren naam aan het dorp Pozzuolo, van waar zij reeds in den tijd der Romeinen gehaald werd.

Met kalk vermengd, verhardt zij dadelijk (zie **Kalk**).

Zij bestaat uit :

	Volgens Vicat.	Volgens Bergmann.	Volgens Berthier.
Kiezelaarde :	38	55 tot 60	44.5
Aluinaarde :	41	20 » 29	15.0
IJzeroxyde :	15	20 » 25	12.0
Kalk :	6	5 » 6	8.8
Magnesia :			4.7
Potasch :			1.4
Soda :			4.1
Water :			9.2

Santorin-aarde wordt gevonden op het eiland Thera of Santorin (Grieksche Archipel) en heeft veel overeenkomst met pouzzolaanaarde.

Natuurlijk cement dat *zonder kalk verhardt*, wordt verkregen door het branden van steenen, waarin klei en koolzure kalk bij behoorlijke hoeveelheid voorhanden zijn.

In Z.-Nedl. noemt men die soort : **Doorniksch cement**, omdat het meest te Doornik gemaakt wordt.

In N.-Nedl. noemde men cement van molenklei vervaardigd : **Cement van Cazius** en ook **Amsterdamsch cement**. (Zie die woorden.)

KUNSTCEMENT :

Men verkrijgt kunstcement door koolzure kalk en klei samen te malen en daarna sterk te branden; vervolgens wordt het mengsel nogmaals zeer fijn gemalen.

Het kunstcement verschilt dus van het **Doorniksch cement** daarin, dat het eerste eene scheikun-

dige bewerking eischt; het is derhalve meer regelmatig van hoedanigheid.

Een der meest gebruikte kunstcementsoorten is het zoogezegd **Portland-cement.**

Uit « Molesworth's pocket-book of engineering formulœ » vertalen wij het volgende :

Portland-cement. Uitslagen van de proeven genomen door M. Grant :

1° Portland-cement verbetert met de jaren als men het tegen vocht beschut.

2° Hoe langzamer het verhardt, des te sterker het is.

3° Na 1 jaar heeft 1 deel cement + 1 deel zand ongeveer 3/4 van de sterkte van zuiver cement;

1 dl.	cement	+ 2 dln.	zand	1/2	sterkte	zuiver cement;
1 dl.	id.	+ 3 dln.	id.	1/3	id.	id.
1 dl.	id.	+ 4 dln.	id.	1/4	id.	id.
1 dl.	id.	+ 5 dln.	id.	1/5	id.	id.

4° Hoe zuiverder en scherper het zand, hoe grooter de sterkte is.

5° Sterk cement is zwaar, blauwgrijs, **langzaam verhardend.** In **snel verhardend cement** is doorgaans te veel klei; het is bruinachtig en week.

6° Hoe minder water bij de vermenging van cement gebruikt wordt, des te beter het cement is.

7° Bak-, hardsteenen enz., met cement gebruikt, moeten ruim bevochtigd worden.

8° Cement dat onder stil water verhardt zal sterker zijn dan wanneer het droog gehouden wordt.

9° Blokken metselwerk of concreet moeten in water gehouden worden totdat zij voor het gebruik noodig zijn.

10° Zout water is evengoed als zoet water voor de vermenging van cement.

11° Steenen van zuiver Portland-cement zijn even

goed als blauwe baksteenen (blue-bricks), steenen van Bramley-Fall of Yorkshire landings (in enkele maanden).

12° Steenen van 1 deel cement tegen 4 of 5 deelen zand zijn even goed als uitgekozen baksteenen uit den handel.

13° Wordt concreet gebruikt, zoo zal een stroom, hetzij door pomping, hetzij door eene andere wijze aangebracht, het cement wegspoelen en het ballast alleen overlaten.

14° **Romeinsch cement** (zie dit woord) heeft maar ongeveer het 1/3 van de sterkte van Portland-cement en is ongeschikt om met zand vermengd te worden.

Ziehier de voorwaarden welke het Ministerie van Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen stelt voor **langzaam verhardend** cement (Z.-Nedl.) :

« Het langzaam verhardend cement moet verkregen zijn, hetzij door het branden van een mengsel van koolzure kalk en klei, hetzij door het branden van steenen waarin klei en koolzure kalk bij behoorlijke hoeveelheid voorhanden zijn.

Het mag niet meer dan 3 t. h. bitteraarde bevatten.

Het moet drie maanden vóór de verwerking gemaakt zijn.

Vóór 30 minuten mag het tot deeg bereid cement niet beginnen te verharden; dat begin is het oogenblik waarop de **Vicat's naald** niet geheel meer door de mortel kan dringen; en vóór 3 uren mag de verharding geen einde nemen; dat einde is het oogenblik waarop de naald geen spoor meer nalaat. Na 12 uren moet de verharding ten volle gedaan zijn.

De proeven geschieden in eene warmte van 15° tot 18° centigraden.

Bij zifting mag het cement niet meer dan 10 t. h. van zijn gezamenlijk gewicht nalaten, op eene zift van 900 mazen per cM^2.

Traag in een vat gegoten en niet aangedreven, mag het niet minder wegen dan 130 kilogr. de hectoliter.

Het **soortelijk gewicht** moet vallen tusschen 3,05 en 3,15.

Verwerkt tot steentjes, die vooraf één dag blootgesteld werden aan de lucht en daarna zes dagen onder water hebben gelegen, moet het cement weerstaan aan eene trekkende kracht van 25 kilogr. per cM^2 en, nadat zij één dag blootgesteld werden aan de lucht en 27 dagen onder water gelegen hebben, aan eene trekkende kracht van 35 kilogr. per cM^2. Zoo bij verharding in de lucht als onder water moet zijn volumen onveranderd blijven. Het mag noch dijgen, noch barsten, noch klieven.

De **normale mortel,** samengesteld uit één gewichtsdeel cement voor drie gewichtsdeelen normaal zand, tot steentjes verwerkt en geplaatst in de voorwaarden, hierboven aangewezen voor steentjes van zuiver cement, moet, na 7 dagen, weerstaan aan eene trekkende kracht van 8 kilogr. per cM^2 en, na 28 dagen, aan eene trekkende kracht van 15 kilogr. per cM^2.

Normaal zand is kwartsachtig, zuiver, gewasschen zand dat door eene zift gaat van 60 mazen per cM^2 en op eene zift van 120 mazen blijft liggen. Opdat de beproevingen kunnen gebeuren, wordt vereischt het cement ten minste éene maand vóór zijn verbruik op de werf aan te voeren. Het wordt geborgen tegen elk bederf of elke verslechting tot op het oogenblik dat men er gebruik van maakt.

Behalve de beproevingen op de werven gedaan door den **ambtenaar der werken,** heeft het Beheer het recht, in het arsenaal te Mechelen, de proeven te doen nemen, die het noodig acht om zich te verzekeren of het geleverd cement voldoet aan de voorgeschreven voor-

waarden. Wordt het cement afgekeurd, dan bekostigt de aannemer die proeven. »

Volgens het werkje : « Le ciment Portland artificiel et son emploi, » par A. Gillis, Anvers, 1895, zouden die voorwaarden niet streng genoeg zijn :

Het cement zou moeten **vier** maanden vóór de verwerking gemaakt zijn.

Het soortelijk gewicht diende te vallen tusschen 3.10 en 3.17.

De trekkende kracht voor normale mortel, na 28 dagen, diende 16 kilogr. per cM² te bedragen.

Verder zou het cement niet mogen dijgen noch barsten bij de volgende proefnemingen :

a) koekjes cement van 30 tot 40 cM² oppervlakte en 1 tot 2 cM. dikte, na vooreerst 24 uren aan de werking van de lucht blootgesteld geweest te zijn, zullen gedompeld worden in koud water dat langzamerhand tot het kookpunt wordt verwarmd.

b) bollen cement zullen, zoodra zij vervaardigd zijn, op eene door eene alcohollamp gloeiend gemaakte plaat geplaatst worden.

In beide proefnemingen zullen de koekjes en de bollen hunnen vorm behouden en niet barsten.

De meest gekende kunstcement-fabrieken, in België, staan te Cronfestu, te Beerse en te Niel.

SLAKKENCEMENT :

Deze cementsoort wordt verkregen door de vermenging van **metaalschuim** uit hoogovens met eene bepaalde hoeveelheid kalk.

Het metaalschuim wordt niet opzettelijk voor het fabrikaat van cement gemaakt en verschilt volgens de ijzersoorten waarvan het voorkomt; bijgevolg is het slakkencement niet altijd van evengoede hoedanigheid en wordt het daarom zelden in Z.-Ndl. staatswerken gebruikt.

Om tijdens het werk, des winters verricht, het **bevriezen** te beletten, wordt meermaals zout- of warm water gebezigd. — Zie **Bevriezen.**

Cement-ijzer, o. (N. Nedl. bestekken.) — **Monier-werk.** — Fr. *Plaques Monier.*

Wordt gezegd van **cementtegels** met ijzeren vlechtwerk binnen in en dient bijz. tot opslagen van vuurvaste plafonds.

Cementmortel, m. — Zie **Mortel.**

Cementtegel, m. — Zie **Tegel.**

Cement van Cazius. — Zie **Amsterdamsch cement.**

Cement van Parker. — Zie **Romeinsch cement.**

Cementvloer, m. — Fr. *Aire en ciment.*

Niet verwarren met den vloer van cementtegels. Een cementvloer bestaat uit eene laag cement.

Cementwerk, o. — Fr. *Travaux en ciment.*

Eene voorzorg bij cementwerken :

Gedurende de eerste dagen, dat zij opgetrokken zijn, moet men ze tegen te spoedige opdroging behoeden.

Zie verder **Cement.**

Cirkelboog, m. of **Volle boog** of **Volronde boog.** — Fr. *Plein cintre* of *Arc en plein cintre.* — Hgd. *Cirkelbogen.* — Eng. *Semi-circular Arch.*

Zie **Boog.**

Coignet-Concreet. — Zie **Concreet.**

Concept, o. (N.-Nedl.) — Zie **Ontwerp.**

Concreet, o. **Concrete**. — Fr. *Béton aggloméré.* — Eng. *Concrete.*
Zie **Beton.**
Voorbeeld : **Coignet** Concreet bestaat uit : 4 deelen zand, 1 deel waterkalk en 1/4 d. Portland-cement.
Om concreet te bereiden moeten de speciën :
1° **vermengd** worden tot dat ze tot een deeg gevormd zijn;
2° **gedrukt** of **geperst** worden om haar de noodige sterkte te geven : voor 1 m^3 concreet moet men 1 m^3,600 speciën gebruiken.

Constructie, v. bastaardwoord voor « **Werk** ».
In Hollandsche boeken leest men nogal : « 't is eene soliede constructie »; daarvoor zeggen wij : « 't is een goed of stevig werk ».

Contra-mal, v. **Patroon** (te Gent). — Fr. *Gabarit.*
Eene volgens profiel uitgesneden plank voor het strijken van lijsten bij plafoneerwerk.

C-vormige pan is de gewone **Vorstpan.**
Zie **Platte pan.**

Cylindervormig gewelf, o. — Fr. *Voûte cylindrique.* — Eng. *Semi-circular vault.*
Zie **Gewelf.**

Dagh-ure (oud). — Zie **Loon.**

Daghuur, o. — Zie **Loon.**

Dagijzer, o.
Eene soort **voegijzer**, hooger dan breed en sterk gebogen.

Dagloon, m. en o. — Zie **Loon.**

Dagwerk, o. ook **Dagtaak.** – Fr. *Travail effectué* ou *à effectuer pendant une journée.*

Dagwerk, o. Dachwerken (Iepersche rekeningen). — Fr. *Journée* (*de travail*).

Dagwerk, in tegenstelling met **Nachtwerk.** — Fr. *Travail de jour.*

Dagvlak, o. **Dagzijde,** v. — Fr. *Face vue.*
De naar buiten gekeerde zijde van eenen steen enz.

Dak, o. — Fr. *Toit.* — Hgd. *Dach.* — Eng. *Roof.*
Afdak, lessenaardak. — Fr. *Toit en appentis.*
Boogvormig dak. — Fr. *Toit cintré,*
Geveldak. — Fr. *Toit à pignon.*
Hollandsch schild- of tentdak. — Fr. *Toit en pyramide.*
Mansard-dak. — Fr. *Toit mansard.*
Steil dak. — Fr. *Toit en pointe.*
Wolfdak. — Fr. *Toit à pans coupés.*
Zadeldak. — Fr. *Toit en batière.*

Dakbedekking, v. — Fr. *Couverture, Toiture.* — Hgd. *Dachbedeckung.* — Eng. *Roofing.*

Dakgoot, v. — Zie **Afvoerbuis.**

Dakkeel, v. – Fr. *Noue.*

Daklegger, m. — Fr. *Couvreur.*

Daklijst, v. — Zie **Kornis.**

Dakpan, v. – Fr. *Tuile, panne.* — Eng. *Tile.*
Soms ook **dekpan** genaamd; hoewel o. i. oneigenlijk.

Dekpan zou alleen moeten gezegd worden voor de pan tot afdekking van vrijstaande muren als anderzins.

De dakpannen zijn eigenlijk geene zaak voor den metselaar; zij behooren tot het vak van den dekker; niettemin meenen wij hier, naar de bij « Baksteen » reeds genoemde Woordenlijst van Th. Coopman, de voornaamste soorten te moeten melden :

Beglaasde pan, v. — Fr. *Tuile vitrée.* — Eng. *Glazed tile.*

Bouwette of Buwette, v. (kleine klokpan).

Burgondische pan, Fransche pan. — Fr. *Tuile forme française.*

Dubbele of lange pan.

Gewone pan. — Fr. *Tuile ordinaire.*

Hoekpan. — *Tuile arêtière.*

Hollandsche pan. — Fr. *Tuile forme hollandaise.*

Holle pan. — Fr. *Tuile creuse.*

Kappan. — Fr. *Tuile châtière.*

Kleine pan.

Klokpan. — Fr. *Tuile châtière.* (Zie dit woord.)

Kruinpan. — Fr. *Crête.*

Linksche pan.

Nokpan, dubbele. Fr. *Tuile faîtière,* grand format.

Id. kleine. Fr. id. petit id.

Id. met kragen of overslagen. Fr. *Tuile faîtière à rebords.*

Platte pan. — Fr. *Tuile plate, panne.*

Rechtsche pan.

Rietvorst. — Fr. *Tuile faîtière pour toitures en chaume?*

Vlaamsche pan. — Fr. *Tuile forme flamande.*

Vluchtpan.

Vorst of Vorstpan. — Fr. *Tuile faîtière.* — Eng. *Ridge-tile.*

Voorts onderscheidt men nog de dakpannen door hare kleur : blauwe, roode, grauwe. Ook heeft men verglaasde pannen, Fr. *Tuiles vernissées;* vergleisde pannen, Fr. *Tuiles émaillées* enz. enz.

Damplank, v. **Boordplank**, v. — Fr. *Palplanche;* wordt bij fundeeringen gebruikt om de randen van afgegraven grond tegen te houden.

Damplanken worden best gemaakt zooals zij in hiernevenstaande schets 45 in horizontale of waterpasse doorsnede afgebeeld zijn, dat is met kraai- of vischbekken vergaard (Fr. *assemblées à grain d'orge*).

Sch. 45.

Dekbank, v. — Fr. *Banc de ciel.*
Bovenste laag steenen in eene groef.

Deklijst, v. — Fr. *Corniche, Couronnement,*

Dekplaat, v. **Kraagsteen**, m. — Fr. *Mensole.*
Bovenste plaat of lijst eener console.

Dekplank, v. — Zie **Formeel**.

Deksteen, m. — Fr. *Pierre de couverture, Pierre de couronnement.*

Om schoorsteenen en muren af te dekken legt men somtijds eene hardsteenen plaat daarboven, die dan **deksteen** heet.

Dekstuk, o. — Fr. *Banquette.*
Platte steen die eenen leunmuur bedekt.

Dekstuk, o. **Kroonstuk**, o. — Fr. *Couronnement.*

Dekstukken (planken, schrooten) van een formeel. — Fr. *Couchis.*
Zie **Formeel**.

Dektegel, m. — Zie **Tegel**.

Dekvoeg, v. — Fr. *Joint de recouvrement.*

Derdeling, eene soort van **papesteen** (zie dit woord).

Deur, v. ook **Poort**, v. — Fr. *Porte.* — Hgd. *Thüre.* — Eng. *Door.*

Poort wordt eigenlijk gezegd als men van eene **groote deur** spreekt en dan nog als het eene **buitendeur** is.

Er zijn onder andere :

Balkondeur. — Fr. *Porte-balcon.*
Binnendeur. — Fr. *Porte intérieure.*
Buitendeur. — Fr. *Porte extérieure.*
Dubbele deur. — Fr. *Porte double.*
Enkele deur. — Fr. *Porte simple.*
Geheime deur. — Fr. *Porte secrète.*
Gemeenschapsdeur. — Fr. *Porte de communication.*
Glazen deur. — Fr. *Porte vitrée.*
Hoofddeur. — Fr. *Porte principale* of *portail.*
Huisdeur. — Fr. *Porte de maison.*
Karrepoort. — Fr. *Porte charretière.*
Koetspoort. — Fr. *Porte cochère.*
Schuifdeur. — Fr. *Guichet, porte à coulisse.*
Stadspoort. — Fr. *Porte de ville.*
Traliedeur. — Fr. *Porte à jour.*
Valdeur. — Fr. *Trappe.*
Valsche deur. — Fr. *Porte feinte.*
Vleugeldeur. — Fr. *Porte à battants.*

N. B. Dikwijls noemt men poort den gang, die door de poort afgesloten is.

Enkele der vermelde woorden zijn afzonderlijk opgenomen.

Deurdrempel, m. **Dorpel.** — Fr. *Seuil de porte.* — Eng. *Threshold.* — Hgd. *Thürschwelle.*

De onderste steen of laag steenen van eene deuromlijsting, waarop men treedt om door de deur te gaan.

Te Gent : « **Zul** » in Z.-W.-Vl. « **Zeul** ».

Deuropening, v. — Fr. *Baie de porte.* — Eng. *Aperture.*

Binnen de deuropening. Fr. *Entreporte.*

Diamantvoeg, v. — Fr. *Joint en pointe de diamant.*

Diagonale boog, m. — Zie **Graatboog, Gewelf.**

Dicht, bnw. — Fr. *Compact.*

Dichte en vaste steen. — Fr. *Pierre à texture compacte et serrée.*

Dichte kalksteen, Dichte steen. — Zie **Steen.**

Dichte voeg, v. ook **Nauwe voeg.** — Fr. *Joint serré.*

Diensttrap, v. — Fr. *Escalier de service, de dégagement.*

Zie **Trap.**

Dijk, v. — Zie **Bouw.**

Dikte, v. of **Zwaarte**, v. van muren. — Fr. *Epaisseur de murs.* — Hgd. *Stärke, Dicke.* — Eng. *Thickness.*

Muren en gewelven vereischen eene zekere dikte, welke natuurlijk verschilt volgens de dracht en volgens de krachten, waar zij moeten aan wederstaan.

Wij achten het noodig eenige practische formulen te geven, welke den ambachtsman vaak ten nutte kunnen strekken.

1° **Omheiningsmuur** aan beide kanten weerhouden. (Schets 46). Noemt:

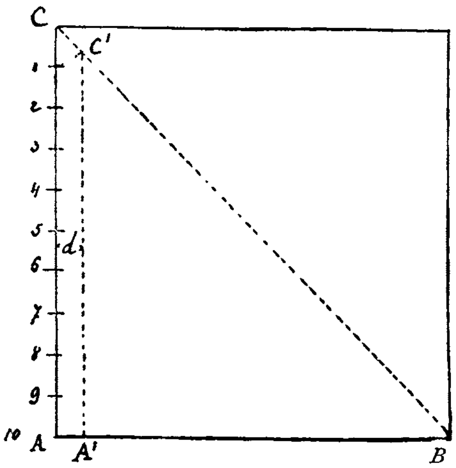

Sch. 46.

d, de te geven dikte; AB $= l$ de lengte van den muur; AC $= h$ de hoogte van den muur.

Verdeelt AC in 10 gelijke deelen; neemt op de dwarslijn CB, CC' gelijk aan een dier deelen; trekt eene loodrechte lijn C'A', dan is AA' de dikte van den muur.

Door eene eenvoudige verhouding bekomt men:

$$CC' : CB = AA' : AB$$

dus $AA' = d = CC' \times \frac{AB}{CB}$ en bijgevolg:

$$d = \frac{h}{10} \times \frac{l}{\sqrt{l^2 + h^2}} \quad \text{immers } \overline{CB}^2 = \overline{AB}^2 + \overline{AC}^2.$$

2° **Ringmuur.** (Cirkelvormige omheiningsmuur). De formuul blijft nagenoeg dezelfde; de lengte l wordt veranderd in $\frac{1}{2}$ S; (S, zijnde de straal), dus:

$$d = \frac{h}{10} \times \frac{\frac{S}{2}}{\sqrt{\frac{S^2}{4} + h^2}}$$

3° **Gebouwen zonder verdieping.**

Wij veronderstellen dat de kap van het gebouw

van een trekker voorzien is en geene zijdsche drukking te weeg brengt.

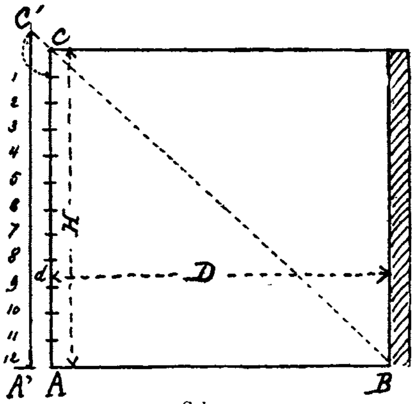

Sch. 47.

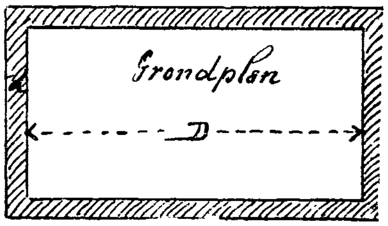

Sch. 48.

A) enkele diepte. (Schetsen 47 en 48); d = de dikte; h = de hoogte; D = de binnendiepte van het gebouw :

$$d = \frac{h}{12} \times \frac{D}{\sqrt{D^2 + h^2}}$$

B) dubbele of veelvoudige diepte. (Schets 49.)

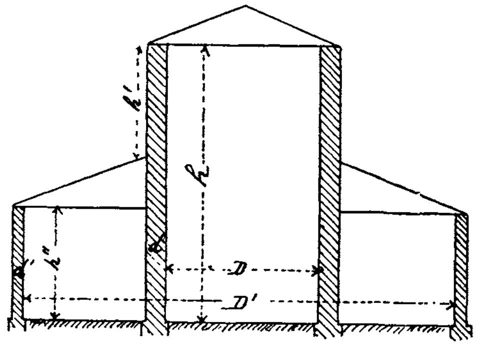

Sch. 49.

De volgende formuul wordt dan gebruikt :

d' = dikte van den zijmuur; d = dikte van den hoofdmuur :

$$d' = \frac{h''}{12} \times \frac{D'}{\sqrt{D'^2 + h''^2}}$$

$$d = \frac{h + h'}{24} \times \frac{D}{\sqrt{D^2 + h^2}}$$

4° **Gebouwen met verscheidene verdiepingen.**

A) enkele diepte.

$$d = \frac{2 \times b + h}{48}$$

Voorbeeld van schets 50.

Begane grond of gelijkvloers :

$$d = \frac{2 \times b + h}{48} = \frac{2 \times 14 + 15}{48} = 0^m89.$$

Eerste verdieping :

$$d' = \frac{2 \times 14 + (15 - 4.50)}{48} = 0^m80.$$

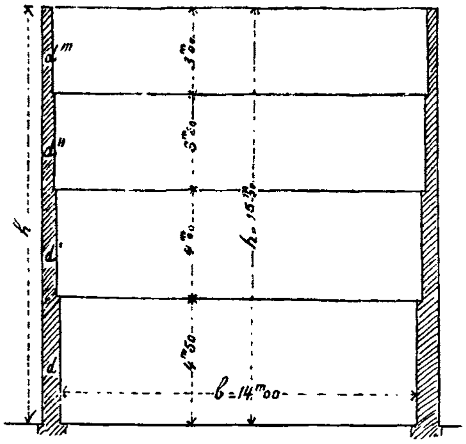

Sch. 50.

Tweede verdieping :

$$d'' = \frac{2 \times 14 + (15.00 - 4.50 - 4.00)}{48} = 0^m72.$$

Derde verdieping :

$$d''' = \frac{2 \times 14 + (15.00 - 4.50 - 4.00 - 3.50)}{48} = 0.645.$$

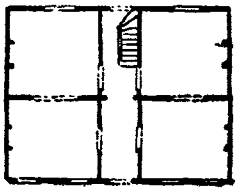

Sch. 51.

B) dubbele diepte. (Schetsen 50 en 51). $d = \frac{b + h}{48}$; dus bekomt men in dit voorbeeld :

Begane grond :

$$d = \frac{14.00 + 15.00}{48} = 0^m60.$$

Eerste verdieping :

$$d' = \frac{14.00 + (15.00 - 4.50)}{48} = 0^m53.$$

Tweede verdieping :

$$d'' = \frac{14.00 + (15.00 - 4.50 - 4.00)}{48} = 0^m43.$$

Derde verdieping :

$$d''' = \frac{14.00 + (15.00 - 4.50 - 4.00 - 3.50)}{48} = 0^m35.$$

5° **Stutmuren.** — Fr. *Murs de soutènement.*

Gewoonlijk geeft men eene dikte gelijk aan een derde der hoogte : $d = \frac{h}{3}$.

Beter nog, geeft men eene glooiing, bepaald door het $\frac{1}{8}$ en het $\frac{1}{15}$ der hoogte.

6° **Gewelven.** (Meest voor die, met volle of ronde en elliptische bogen of met korfboog als **gewelfboog.**)

A) gewone gewelven, dit wil zeggen, zulke gewelven welke enkel hun eigen gewicht te dragen hebben.

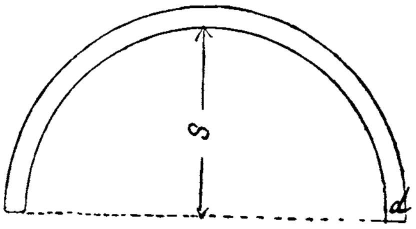

Sch. 52,

d = dikte = $0^m10 + (0.02 \times S)$.

S = straal aan den sluitsteen. (Schets 52.)

B) gewelven die een vloer dragen :

d = dikte = $0^m20 + (0,04 \times S)$.

C) sterke of lastdragende gewelven :

$d = 0^m30 + (0,06 \times S)$.

of beter de volgende formuul van Perronnet :

$d = 0^m32 + (0,066 \times S)$.

7° **Rechtstandsmuren van gewelven** : (zie dit woord). Er zal bijna nooit te weinig dikte aan de rechtstandsmuren van een gewelf gegeven worden indien men den volgenden trok doet :

Neemt AB als spanning van eenen boog, een volronden bij voorbeeld (schets 53); de dikte van het

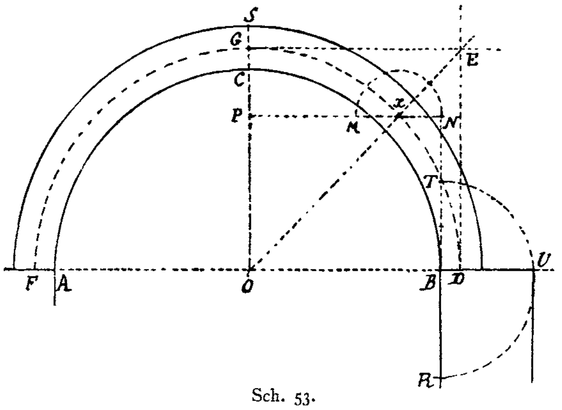

Sch. 53.

gewelf berekend zijnde volgens de hiervoren gegeven formulen = CS. Trekt eene middellijn in de dikte van het gewelf : FGD; Uit D eene loodrechte lijn op AB; aan G eene waterpasse lijn welke door aanraking of snijding met de vorige het punt E geeft. Trekt OE (normaal aan den gewelfboog); de straal geeft door snijding met de middellijn van het gewelf een punt x. Door x trekt eene waterpasse lijn tot aan OS en uit B eene loodrechte lijn op AB tot aan de vorige in N. Neemt xN = xM en dan BR = MP; BT gelijk aan tweemaal de dikte van het gewelf = 2 × CS; op TR als middellijn of diameter, trekt eene cirkellijn, teekent het punt U waar de cirkellijn de voortgetrokken lijn AB snijdt, de afstand BU geeft de dikte van den rechtstandsmuur.

Wij besluiten dit artikel met eenige beschouwingen op de *vrijstaande* en *niets dragende muren*.

Hier dient meest de wind, als kracht, in aanmerking genomen te worden.

Men heeft berekend dat die kracht gemiddeld 144 kilogr. per □ meter kan bedragen.

De dikte wordt praktisch gegeven door de formuul :

$$d = 12 \sqrt{\frac{h}{G}}$$

h = de hoogte van den muur;

G = het gewicht van een kubieken meter metselwerk.

Het zal niet van onpas zijn den leergierigen werkman hier te doen zien hoe men die formuul bekomt.

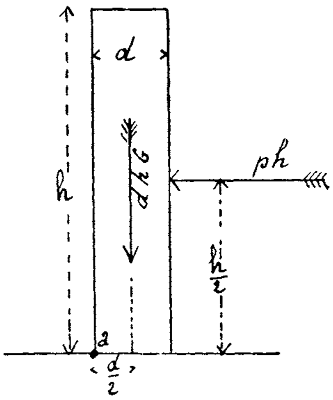

Sch. 54.

Neemt p = de kracht van den wind per vierkanten meter; de muur, verondersteld 1 meter lang, dan is de windkracht dus: $h \times 1^m \times p = hp$.

De muur meet $d \times h \times 1^m = dh$ en weegt (zie hiervoren de beteekenis van G) $G \times d \times h = Gdh$; deze laatste kracht volgt eene loodrechte lijn, de windkracht eene waterpasse (zie schets 54).

De windkracht tracht den muur aan het punt **a** omver te werpen en is dus groot aan dit punt $hp \times \frac{h}{2}$; de zwaartekracht bedraagt aan hetzelfde punt : $G\,d\,h \times \frac{d}{2}$. Deze twee krachten moeten dus tegen elkander opwegen opdat de muur blijve staan; dus moet $hp \times \frac{h}{2}$ gelijk zijn aan $Gdh \times \frac{d}{2}$ waar-

uit dan $d = \sqrt{p \frac{h}{G}}$; daar $p = 144$, vindt gij

$d = 12 \sqrt{\frac{h}{G}}$.

Aan zee, neemt men p veel grooter.

Wij zouden nog kunnen doen uitschijnen dat muren met gemetselde schoormuren of contreforten voor een gelijk kubusmetselwerk meerdere sterkte geven dan gewone muren, doch dit valt meer buiten het bereik van de kennis van den metselaar.

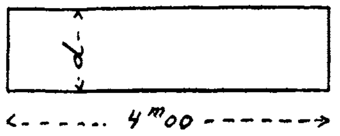

Sch. 55.

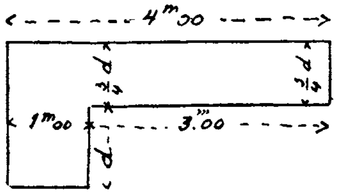

Sch. 56.

De muur van schets 55, alhoewel denzelfden kubus bevattende als de muur van schets 56 is zoo sterk niet als deze.

(Kubus, muur 55 $= 4 \times d \times h$.

id. » 56 $= (1 \times (d + \frac{3}{4} d) + 3 \times \frac{3}{4} d) \times h$

$= \frac{16}{4} \times d \times h \quad = 4 \times d \times h$.)

Zie ook **Zwaarte.**

Dok, o. — Zie **Bouw.**

Dolomiet, o. — Zie **Natuursteen.**

Dommekracht, v. — Zie **Keldervijs.**

Dompen, bw. zw. (Kempen). — Zie **Heffen.**

Donker zand, o. — Fr. *Sable mâle.*

Doode kalk, v. — Fr. *Chaux fusée.* — Hgd. *Abgestorbene, verwitterde Kalk.* — Eng. *Dead lime.*

« Wanneer de kalk na het branden langen tijd aan de vochtige lucht is blootgesteld en daardoor met water en koolzuur is verzadigd, bluscht zij zeer moeilijk en geeft men haar den naam van doode kalk ».

(Harres. De Zamenstelling der voorn. metselwerken, blz. 32).

Doode kalk wordt ook genaamd : **verweerde kalk, verstorvene kalk.** — Fr. *Chaux éventée.*

Doodekop, v. gmv. — Fr. *Tête-morte, tête de maure.*

Is een rood of paarsch ijzeroxyde ook colcothar genoemd; **doodekop** dient tot het schilderen van de baksteenen op een gevelmuur.

Doodgebrande kalk, v. — Fr. *Chaux morte, incuits, biscuits.* — Hgd. *Todtgebrannter Kalk.* — Eng. *Overburnt lime.*

Niet verwarren met gebluschte kalk.

« Wanneer de kalksteenen eene aanzienlijke verhouding van andere aardsoorten en oxyden bevatten, zoodat bij het branden eene gedeeltelijke verslakking van het geheel plaats grijpt en de daaruit gemaakte kalk slechts in geringe mate of in het geheel niet geschikt tot lesschen is, noemt men de kalk **doodgebrand.** » (Harres. De Zamenstelling der voorn. metselwerken, blz. 321.)

Men zegt ook **overbrande kalk.**

Dook, v. mvd. **Doken.** — Fr. *Doguet.*

IJzeren, koperen doken.

Arduindook. — Fr. *Doguet de scellement.*

Dookgat, o. — Fr. *Trou de doguet.*

Doorbakken, bn. — Fr. *Bien cuit.*

Doorbakken steen, m. — Fr. *Brique bien cuite.*

Doorbrande kalk, gare kalk, v. — Fr. *Chaux bien cuite.*

« Onder het branden verandert de kalk van « kleur en wordt, als de kalk doorbrand of gaar « is, in den regel vaalgeel, geelgrauw of wit. »

(Harres. De Zamenstelling der voorn. metselwerken, blz. 32).

Doorgaande voeg, v. — Fr. *Joint de douëlle.*

Doorniksche asch, v. — Fr. *Cendres de Tournai.*
Komt voort uit de kalkovens dier stad en wordt aangewend tot het maken van sommige cementsoorten. Dient ook tot toegevoegde stof bij mortel.

Doorniksch cement, o. *Ciment de Tournai.*
Zie **Cement.**

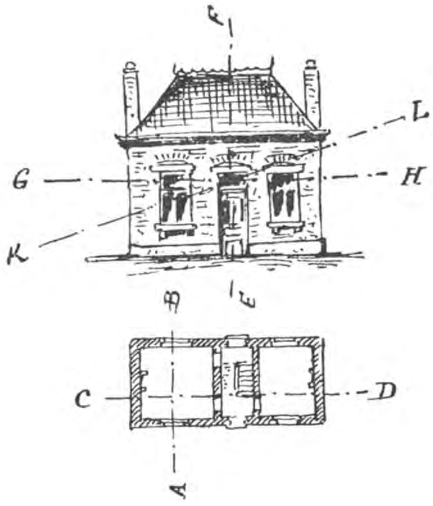

Sch. 57.

Doorsnede, v. — Fr. *Coupe.* (Schets 57.)
Dwarsche doorsnede (AB). — Fr. *Coupe trans-*

versale. — Hgd. *Querschnitt.* — Eng. *Transverse section.*

Overlangsche doorsnede (CD). — Fr. *Coupe longitudinale.* — Hgd. *Längendurchschnitt.* — Eng. *Longitudinal section.*

Loodrechte doorsnede (EF). — Fr. *Coupe verticale.*

Waterpasse doorsnede (GH). — Fr. *Coupe horizontale.* — Hgd. *Durchschnitt.* — Eng. *Section.*

Schuinsche doorsnede (KL). — Fr. *Coupe oblique.*

De dwarsche en overlangsche doorsneden zijn loodrecht.

Doorsnede, v. of **Doorsnedeteekening,** v. — Fr. *Coupe.*

Zie **Plan.**

Doorvaartwijdte, v. eener **brug.** — F. *Passe navigable d'un pont.*

Dorpel, m. — Zie **Deurdrempel.**

Dordsch tras, o. — Fr. *Trass de Dordrecht, trass en blocs.*

Zie **Cement.**

Draad, m. — Zie **Metseldraad.**

Langs den draad metselen. — Fr. *Maçonner en ligne droite* (*en suivant le cordeau*).

Draagbaar, v. **Draagberrie,** v, **Steenbaar,** v. — Fr. *Bard, bar.* — Hgd. *Steinbare.* — Eng. *Stonebarrow.*

Soort van berrie (Fr. *Civière*) zonder pooten, ter wegvoering van steenen en andere materialen. Zij wordt door twee mannen gedragen met behulp van

den **schouderband** of het **handzeel** (zie die woorden en ook **kruiwagen**). (Schets 58.)

Sch. 58.

Draagbak, m. **Mortelbak**, m. — Fr. *Auge, Oiseau, Volée.* — Eng. *Hod.* (**Valei,** te Roeselare.)

De draagbak dient om de metselspeciën : (kalkmortel, cementmortel enz.) bij den metselaar, aan het werk, te brengen. Men bezigt draagbakken van verschillende vormen, waaronder de drie meest gebruikte in onderstaande schetsen afgebeeld zijn.

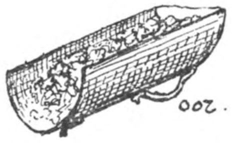

Sch. 59.

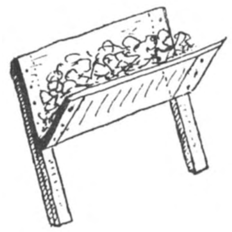

Sch. 60.

Schets 59 is een ijzeren draagbak — hij rust op **éénen** schouder van den knaap.

Schets 60 is een houten draagbak — hij rust op **beide** schouders van den knaap, (meer gebruikt bij de Walen); te Namen : Fr. *Volée*, ook *Oiseau.*

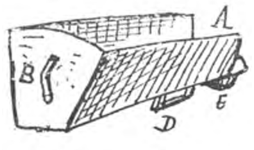

Sch. 61.

Schets 61 ook een houten draagbak, meer in Vlaanderen in gebruik :

De kant A (opene kant) is smaller dan de kant B; D is het **oor**; B een **handvat,** soms **handleder,** E een blokje hout om bij het lossen tegen de mortelkuip te stuiken.

Zie nog **Stellage.**

Draagbeeld, o. — Fr. *Cariatide.*

Lastdrager verbeeldende eenen man of eene vrouw.

Draagberrie, v. – Zie **Draagbaar**.

Draaghout, o.

Draaglat, v. — Fr. *Aide.*

De metsersknaap bezigt bij het dragen van steen of mortel eene lat om het uiteinde van de **draagplank** of van den **draagbak** te steunen.

Draagmand, v. — Zie **Mand**.

Draagmuur, m, — Fr. *Mur de support.*

Zie **Trapmuur, trap**.

Draagplank, v. — Fr. *Planche servant à porter les briques,* dient den metsersknaap om brikken te dragen. (Schets 62.)

Heet ook wel **steenplank**.

In Vlaanderen bezigt men meer de **draagmand**.

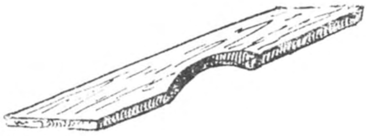

Sch. 62.

Draagsteen, m. van een ligger. — Fr. *Coussinet de poutrelle.* — Eng. *Template.*

Een blok hardsteen dat in het baksteenmetselwerk gelaten wordt en waarop een ijzeren ligger rust.

Soms wordt die draagsteen ook **teerling** genaamd en in het Fr. treft men hetzelfde voorwerp aan onder de benaming « *dé* » « *osselet* » welk laatstgenoemd in het Walenland « *achelet* » uitgesproken wordt.

De draagsteen heet ook soms **neut** en **neutsteen**; Fr. *Pierre d'assise de poutrelle.*

Te Turnhout : **palingsteen**.

Draagvermogen, o. — Fr. *Résistance à l'écrasement.*

Hardsteen heeft een grooter draagvermogen dan baksteen.

Draaitrap, v. — Zie **Trap**.

Draineeren, droogleggen, bw. zw. — Fr. *Drainer.* — Eng. *To drain.*

Drenken, bw. zw. – Zie **Besproeien.**

Dresseerrij, v. — Zie **Rij**.

Drieklesoor. — Zie **Klesoor.**

Driekwartwenteltrap, v. — Zie **Trap.**

Drieling, m. Mvd. drielingen. Rupelmondsche drielingen; Utrechtsche drielingen.

Drielingvenster, o. — Fr. *Fenêtre trigeminée, fenêtre en triplet.*

Een venster verdeeld door twee stijlen.

Drielobbige boog, m. — Fr. *Arc tribolé.* — Eng. *Trefoil arch.*

Zie **Boog.**

Driepikkel, m. te Gent, Meenen en elders.

Zie **Stellage.**

Driesteensmuur, m. — Fr. *Mur de trois briques d'épaisseur.*

Driftzand, o. of **Drijfzand**, o. — Fr. *Sable mouvant.*

Zie **Zand.**

Drijfhamer, m. — Fr. *Marteau à chasser.*

De drijfhamer dient om de wiggen bij het wegnemen van een formeel te verschuiven.

Drijfsteen, m. — Zie **Zwemsteen.**

Drijfzand, o. — Zie **Driftzand**.

Droge steen, m. — Zie **Steen**.

Drooghouden (het) van de fundeering. — Fr. *Assèchement des fouilles; Epuisement éventuel.* (Belg. Lastkohieren).

Het Fr. « *éventuel* » ligt in het woord « drooghouden » besloten en hoeft dus niet weêrgegeven.

Grond- of **welwater** moet over het algemeen afgeleid of afgeschept worden.

Voor het afvoeren van water neemt men groote **emmers**, **hoosschoppen**, houten pompen of **lenspompen** ofwel den frieschen **hoosbak.**

Voor groote putten bedient men zich van den **tonmolen** ofwel van den **kettingmolen**.

Thans worden **stoompompwerktuigen** gebezigd, terwijl de zoogenaamde **paternosterwerken**, **schepraderen** enz. buiten gebruik raken.

Soms worden **boord-** of **damplanken** aangebracht en in diep of stroomend water moet men den **kistdam** gebruiken.

Droogleggen, bw. zw. (vochtige muren). — Fr. *Assécher des murs humides.*

Droogleggen, draineeren. — Fr. *Drainer.* — Eng. *To drain.*

Droogmetselen, bw. zw. — Fr. *Maçonner à sec.* Meer bouwkunde dan metselaarswerk.

Droge bemetseling. — Fr. *Perré.*

Droppels, **Droppen**. Mvd. — Fr. *Gouttes.* — Hgd. *Zapfen.*

Droppen zijn versiersels in het tafelment der Dorische orde, die men **onder** de triglyphen of balkhoofden vindt.

Zijn die versiersels *boven* de triglyphen geplaatst, onderop de **druipsteenen**, dan worden zij **druipers** genaamd.

Druipers. Mvd. — Fr. *Larmes.*
Zie **Droppels.**

Druipkoker, m. — Eene ruimte die in gemetselde pijlers wordt gespaard tot afvoer van oppervlakkig water. A is de druipkoker. (Sch. 63).

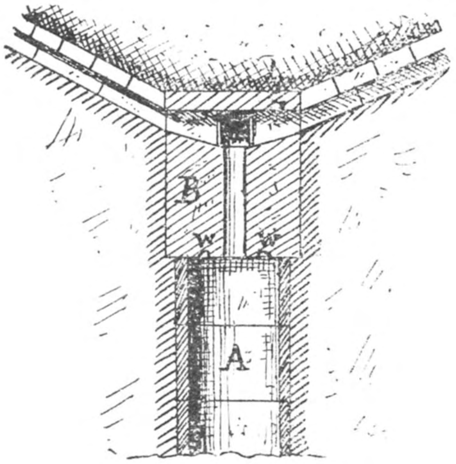

Sch. 63.

Druiplijst, v. — Fr. *Larmier.*

Rechtlijnige lijst van onder uitgehold, die het water belet op onderstaande vlakken of lijsten te vallen.

Druipsteen, m. bovenste steen van den druipkoker : zie schets 63. B is de druipsteen, WW is het **waterhol** van dien steen.

Druipsteen, m. — Fr. *Culière.* Steen waarop de droppels vallen van eene goot enz.

Druipsteen, m. — Fr. *Mutule.*

Platte vierkanten die de **druiplijst**, o. a. in het

Dorisch tafelment, ondersteunen worden **druipsteenen** genaamd.

Drukken, bed. ww. zw. — Fr. *Comprimer*,
Zie **Wrijven**.

Drukking, v. — Fr. *Pression*.
De drukking van grond tegen muren; van muren op gewelven, van wind tegen vrijstaande muren enz., enz.

Drummer, m. — Zie **Steunmuur**.

Dubbel, Dobbel, o. — 8 steenen.

Dubbele breeden, mvd. — Fr. *Carreaux de 7 pouces*.
Zie **Tegel**.

Dubbele muur, m. **Holle muur, Spouwmuur**. — Fr. *Mur double* of *mur à coulisse*.
Gevel- of buitenmuren van een gebouw worden soms, en dit bijz. in de richting van het Zuid-Westen, **dubbel** gemaakt, dit om de vochtigheid te beletten.
Dan worden zij verbonden door ijzeren krammen welke moeten geplaatst worden zooals schets 64 het aanwijst en niet zooals schets 65; immers dan kan het water **langs** het ijzer binnen den muur niet dringen daar het naar omhoog zou moeten gaan.

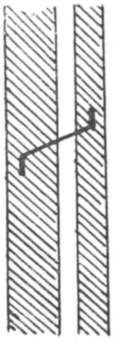

Sch. 64.

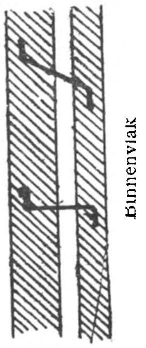

Sch. 65.

Dubbele pik, v. — Fr. *Bigot*.
Zie **Pik**.

Dubbele treden (trap met). — Fr. *Escalier à marches doubles.*

Zie **Trap.**

Duifsteen, m. **Tufsteen**, m. — Hgd. *Tuffstein.*

Zie **Cement.**

Duiker, m. — Fr. *Siphon.* — Hgd. *Dücker.* — Eng. *Siphon.*

Wordt soms verkeerd gezegd voor « **riool** »; dit hoorden wij o. a. te Loven.

Duimankers, o. (te Sint-Nicolaas : **Leenankers**). — Fr. *Gonds.*

Worden dadelijk op de behoorlijke plaats mede ingemetseld voor het aanhangen van poorten, deuren enz.

Duimling, m. — Zie **Handlap.**

Duimpan, v. — Fr. *Crapaudine.*

Is eene ijzeren, stalen of koperen plaat met eene holte, waarin een as draait.

Zie **Mortelmolen.**

Duimsteen, m. aan eene deur. — Steen waar de pan voor een deurhengsel ingewerkt is.

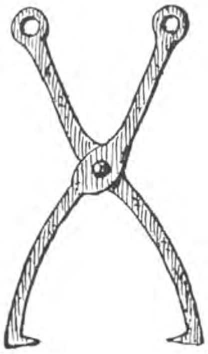

Sch. 66.

Duinzand, o. — Fr. *Sable des dunes.*

Duivel, m. — Zie **Rolwagen, Wagen.**

Duivelsklauw, v. — Fr. *Griffe, Tenailles.*

Eene soort van nijptang met armen 1 1/2 tot 2 1/2 m. lang, die van onder haakvormig omgebogen en in tweeën gespleten zijn. Dient om steenen van 16 tot 20 kubieke decimeter op te hijschen. (Schets 66.)

Dunne mortel, v. — Zie **Mortel.**

Dwarsche doorsnede. — Zie **Doorsnede.**

Dwarshout, o. — Zie **Bulsterhout, Stelling.**

Dwarslaag, v. — Fr. *Assise de parpaing.* Zie **Laag.**

Dwarsmuur, m. — Fr. *Mur transversal.*

Eed, m. Metselaarseed. — Fr. *Serment du maître-maçon.*

Uit : « Description de méreaux, etc. des gildes et corps de métiers, etc. par L. Minard-Van Hoorebeke, I. Beschrijving van de Gilden en Neringen der stad Gent; Gent 1877 » nemen wij het volgende formulier over van den eed, welken de meesters metsers van de nering van Gent eertijds moesten afleggen vooraleer zij als zoodanig erkend werden : (Zie ook « Métiers et Corporations » van De Vigne, blz. 33) :
« Ick sweire van nu voortaen te sullen wesen goede
« eerlijcken ende getrauwen meester metser der vrije
« neerijnghe van de meesters metsers en steenhau-
« wers binnen dese stadt Ghendt/ de gherechtigheden/
« vrijheden ende prieminentien der selve neerijnghe
« vooren te staen/ te onderhauden ende te doen
« onderhauden/ deselve te beschermen ende te helpen
« mainteneren/ ende niet te wercken onder den ge-
« fixeerden loon/ doen ofte laeten weercken directelijck
« ofte ondirectelijk/ alle de affairen deser neeringhe
« raekende te secreteren/ de roomsch catholijcke
« religie vooren te staen/ deselve te onderhauden/ onze
« souverein als graef (ofte gravinne) van Vlaenderen
« te ghehoorsamen ende haere prieminentien te
« helpen onderhouden/ emmers al te doen dat eenen

« goeden/ eerlijcken/ ende ghetrauwe meester metser « (ofte steenhauwer) der voirseide neeringhe schul- « digh ende verplicht es te doen.

« Soo helpe mij Godt en alle sijn heijlighen ».

Eenkleurig, bw. — Fr. *De couleur uniforme.*

Zie **Hoedanigheid** (steen).

Eensteens, bvw. — Fr. *Monolithe.*

Eensteens zuil. — Fr. *Colonne monolithe.*

Eensteensmuur, m. **Heelsteensmuur**, m. — Fr. *Mur d'une brique.*

Muur van eenen steen dikte.

In 't mvd. zegt men : Steensmuren.

Verder ook : Tweesteensmuur.
Drie id. enz.

Eenzijdige muur, m. — Fr. *Mur aligné d'un seul côté.*

Eerste steen, m. — Fr. *Première pierre.*

Als een groot openbaar gebouw **boven grond** is, legt men, met grooten sier, den **eersten steen.**

Het is gewoonlijk een hardsteen, waarin eene ruimte is gemaakt die dient om er een verslag over de oprichting van het gebouw in te bewaren. Dit verslag, gewoonlijk op perkament geschreven, meldt namelijk : den regeerenden Vorst, [Paus, Bisschop, (voor eene kerk, klooster; enz.)], de stichters of weldoeners enz.; ook den Bouwkundige en den aannemer der werken.

Verder worden er in den steen muntstukken van den tijd en van verschillende waarde gelegd.

De steen wederom volgezet zijnde, wordt hij op eene daartoe voorbereide plaats gelegd door een

voornamen persoon, en dit wel door middel van een zilveren truweel, dat de **metsersbaas** of aannemer aanbiedt.

Dit gebruik is zeer oud en bij het afbreken van gebouwen heeft men dergelijke steenen gevonden die soms wetenswaardige verklaringen leverden over het tijdvak, waarin het opgetrokken werd.

Eierlijst, v. (N.-Ndl.). — Fr. *Moulure à oves.* Kwartronde lijst versierd met uitgesneden eieren, afgewisseld door pijlen.

Eest, m. = **Ast** of **Hast**. — Fr. *Touraille.* — Hgd. *Darre, Maltdarre.* — Eng. *Malt-kiln.*

Eigenschappen, o. mvd. — van baksteen. — Zie **Hoedanigheid.**

Eirond, o. — Fr. *Ovale.*
Zie **Boog.**

Elliptische boog. — Fr. *Arc elliptique.* — Eng. *Elliptical arch.* — Hgd. *Der gedrückte Bogen aus der Ellipse.*
Zie **Boog.**

Emmer, m. **Wateremmer**, m. — Fr. *Seau.* — Hgd. *Eimer.* — Eng. *Bucket.*

Dient om water, kalkmelk enz. aan het werk te brengen.

Te Ieperen en in Zuid-West-Vlaanderen zegt men « **seule** »; te Gent en omliggende « **iemer** » en meest « **aker** » : dit laatste bijz. als de emmer van zink, of ijzer is.

Sch. 67.

Een houten emmer wordt ook nog « **puts** » genaamd in vele gewesten van N. en Z. Nederl. (Schets 67.)

Een **emmer** mortel (als maat). — Fr. *Un seau de mortier.*

Emplecton, o. — Zie **Verband.**

Endsteen, m. — Halfgebakken en halfruwe steen. (Rupelmonde en omliggende.)

Engelsch verband, o. — Eng. *English bond.*
Zie **Verband.**

Engelsche trap, v. — Fr. *Escalier anglais.*
Zie **Slingertrap.**

Enkele breeden, mvd. — Fr. *Carreaux de 6 pouces,*
Zie **Tegel.**

Enkelvoudige katrol, v. — Fr. *Poulie simple.*
Heet te Turnhout : **Schijf 1**; te Gent : **Hoofdeken 1.**
Zie **Katrol.**

Enkelvoudig werktuig, o. — Fr. *Machine simple.*
Zie **Werktuig.**

Entablement, o. — Zie **Tafelment.**

Enteering, v. **Inte**, v. — Fr. *Greffe, Enture.*
Zie **Stelling.**

Entrevous? — Fr. *Entrevous.*
De ruimte tusschen twee liggers van eenen vloer, die vol gezet wordt met pleister of met hollen baksteen, noemt men « **entrevous** ».

Estrik, m. mvd. -en. — Gebakken vloersteen. (Noord-Nederland.)

Even groot. — Zie **Hoedanigheid.**

Excavator, m. **Uithaalmachine.** — Fr. *Excavateur.* — Eng. *Excavator.*
Is een mechanische gronduitgraver.

Extrados, o. — Zie **Buitenvlakte, Gewelf.**

Ezel, m. **Bok,** m. — Fr. *Chevalet, Baudet.*
Zie **Stellage.**

Ezelsrug, m. — Fr. *Arc en accolade.*
Zie **Boog.**

Ezelsrug, m. — Zie **Muurkap.**

Fabriekschoorsteen, m. — Fr. *Cheminée d'usine.*
Zie **Schoorsteen 6,** o. a. voor de onderdeelen.

Faneel. — Zie **Vaneel.**

Fatsoen, o. — Zie **Handwerk.**

Fijnmetselaar, m. — Fr. *Maçon à plâtre.*
Zie **Metselaar.**

Fijn zand, o. — Fr. *Sable fin.* — Eng. *Fine sand.*
Zie **Zand.**

Formaat, o. van baksteen. — Fr. *Format, Dimensions des briques.*
Te :

Aalst :	0.200 × 0.095 × 0.053
Aarlen :	0.200 × 0.100 × 0.050
Amougies :	0.215 × 0.105 × 0.055
Andenne :	0.230 × 0.110 × 0.060

Anseremme :	0.225 × 0.105 × 0.055
Ath :	0.230 × 0.110 × 0.060
Avelgem :	0.215 × 0.110 × 0.060
Bergen :	0.230 × 0.108 × 0.057
Blankenberge :	0.220 × 0.105 × 0.060
Boom : Klompen :	0.135 × 0.065 × 0.032
Derdelingen :	0.165 × 0.075 × 0.040
Klampsteen :	0.190 × 0.090 × 0.050
Klinkaard :	0.185 × 0.090 × 0.045
Papensteen :	0.180 × 0.085 × 0.045
Groote steen :	0.215 × 0.105 × 0.055
Putsteen-Papensteen :	0.170 × {0.100 / 0.750} × 0.040
Putsteen-Derdeling :	0.155 × {0.090 / 0.060} × 0.053
Brussel :	0.200 × 0.095 × 0.053
Charleroi :	0.225 × 0.105 × 0.055
Châtelet :	0.205 × 0.110 × 0.060
Ciney :	0.230 × 0.120 × 0.060
Couvin :	0.220 × 0.100 × 0.055
Cuesmes :	0.226 × 0.106 × 0.057
	0.231 × 0.104 × 0.055
Denderleeuw :	0.200 × 0.095 × 0.053
Doornijk :	0.230 × 0.110 × 0.055
	0.220 × 0.110 × 0,060
Eine :	0.220 × 0.108 × 0.054
Gavere :	0.215 × 0.105 × 0.055
Gent :	0.215 × 0.110 × 0.050
Gosselies :	0.200 × 0.105 × 0.055
Hechter (Beverloo) :	0.200 × 0.100 × 0.050
Herk (Hasselt) :	0.240 × 0.115 × 0.060
Heusden (Gent) :	0.203 × 0.095 × 0.070
Houdremont :	0.200 × 0.100 × 0.050
Ieperen en omstreken :	0.215 × 0.105 × 0.065
	0.210 × 0.100 × 0.065
	0.220 × 0.110 × 0.060

Jemappes :	0.231 × 0.110 × 0.058 0.238 × 0.110 × 0.057
Kwatrecht :	0.213 × 0.100 × 0.055
Leuze :	0.215 × 0.100 × 0.057
Loven :	0.200 × 0.095 × 0.053
Luik :	0.230 × 0.110 × 0.060 0.240 × 0.120 × 0.060
Mechelen :	0.200 × 0.095 × 0.053
Merelbeke :	0.220 × 0.110 × 0.050
Mooregem :	0.220 × 0.110 × 0.055
Namen :	0.200 × 0.108 × 0.050 0.220 × 0.105 × 0.055
Nijvel :	0.220 × 0.115 × 0.057
Nimy :	0.228 × 0.107 × 0.057
Orroir :	0.215 × 0.105 × 0.055
Oostende :	0.220 × 0.110 × 0.060
Oudenaarde :	0.220 × 0.110 × 0.055
Peer :	0.200 × 0.100 × 0.050
Pepinster :	0.220 × 0.105 × 0.070
Philippeville :	0.220 × 0.105 × 0.060
Kwaregnon :	0.230 × 0.109 × 0.058
Ronse :	0.215 × 0.100 × 0.057
Rossignol :	0.200 × 0.100 × 0.050
St-Nicolaas :	0.180 × 0.087 × 0.047 0.165 × 0.078 × 0.043 0.150 × 0.070 × 0.040
Stekene :	0.185 × 0.090 × 0.040
Spa :	0.240 × 0.120 × 0.060 0.235 × 0.115 × 0.060
Spy (La Reid) :	0.250 × 0.120 × 0.065
Verviers :	0.240 × 0.120 × 0.060 0.235 × 0.115 × 0.060
Veurne :	0.215 × 0.100 × 0.055
Vilvoorde :	0.200 × 0.095 × 0.053
Waasten :	0.210 × 0.100 × 0.050

Waver : 0.220 × 0.115 × 0.057
Wijgmaal : 0.200 × 0.100 × 0.050
Zottegem 0.215 × 0.105 × 0.055

(Bovengemelde maten worden gegeven deels door « Moerman », meest volgens door ons ingewonnen inlichtingen en opmetingen.)

Aangaande **machiensteen**, vinden wij vooral :

te Lessen :

« Zoogezegde Burgondische baksteen voor gevelwerk :

van 0.230 × 0.110 × 0.070
0.220 × 0.100 × 0.065
0.210 × 0.095 × 0.060
0.200 × 0.090 × 0.070
0.200 × 0.090 × 0.055

en ook gewone baksteen, (doch machiensteen) :

0.185 × 0.087 × 0.050
0.180 × 0.085 × 0.0425.

De fabrieken te Beerse, bij Turnhout, leveren **vollen** baksteen op alle formaten en bijzonderlijk op :

0.180 × 0.087 × 0.047
0.200 × 0.100 × 0.060
0.220 × 0.105 × 0.055,

ook **hollen steen**, metende : 0.180 × 0.087 × 0.047
0.200 × 0.100 × 0.060;

te Hasselt, levert de fabriek :

het formaat : Boom : 0.185 × 0.090 × 0.045
Brussel : 0.200 × 0.095 × 0.053
Henegouw : 0.220 × 0.105 × 0.063
Duitsch : 0.252 × 0.122 × 0.070.

De Duitsche « Normal stein » meet :

0.240 × 0.120 × 0.060

Geglazuurde baksteenen (Fr. *Briques émaillées*) worden in België vervaardigd op de volgende maten

en wel geglazuurd òf 1° op den strekschen kant, òf 2° op den kop, òf 3° op eenen strekschen kant en op eenen kop :

0.180 × 0.085 × 0.0525
0.200 × 0.095 × 0.063
0.220 × 0.105 × 0.063
0.252 × 0.122 × 0.070.

Zie nog hetgene reeds over baksteen werd gezegd.

Aangaande Hollandsche baksteen, zegt Hartmann in het « Handboek van den Ambachtsman — Amsterdam, bij Weijtingh en Brave » :

« Utrechtsche, Vecht, Vaart of Rijnsche steenen zijn lang : 23 à 24 duim; breed 11 à 12; hoog 5 à 5 $\frac{1}{2}$.

« Dordsche en Rotterdamsche, Maas-, Waal- en Leksteenen :

$22\frac{1}{4} \times 10\frac{1}{2} \times 4$ à $4\frac{1}{2}$.

Woerdensche en Leidsche :	lang	18 à 20	duim.
Goudsche	id.	15 à 16	id.
Goudsche Ysselsteen	id.	23 à 24	id. »

In N.-Nedl. bestekken vindt men o. a. nog vermeld : 's Gravenhaagsche steen metende 0.216 tot 0,217 × 0.106 tot 0.107 × 0.057.

Formeel, o. ook **Boogstelling**, v. — Fr. *Cintrage*. — Hgd. *Lehrbogen*. — Eng. *Center*.

Te Turnhout en in N.-Nedl. soms « **Mal** ». Mal is eigenlijk dit stel dat in 't Fr. *Calibre* genaamd wordt. Zie verder.

Een formeel is een timmerwerk, dat dient om het metselwerk te ondersteunen, terwijl de gewelven gebouwd worden en totdat het gewelf op zichzelf vaststaat, nadat het slotstuk of de sleutelsteen geplaatst is; het moet zelfs in stand blijven totdat de

mortel opgestijfd is (zie **Wegnemen** (een formeel)).

De formeelen zijn van verschillende grootte en verschillenden vorm, volgens de gevallen; de mindere of meerdere zorg, waarmede zij gemaakt zijn, heeft een grooten invloed op het gedaante van het gewelf.

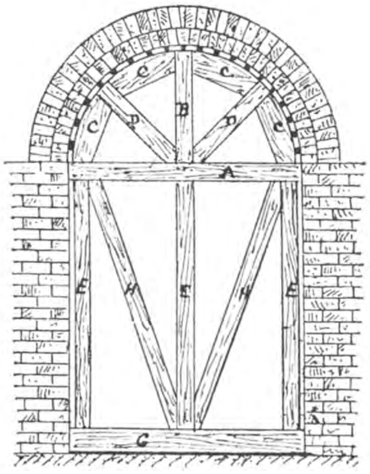

Sch. 68.

Gewoonlijk bestaat een formeel uit de volgende stukken (sch. 68):

Een **bindstijl** of **bindbalk**, A, Fr. *Entrait.*

Een **middelstijl**, B, Fr. *Poinçon.*

de **kalven**, C, Fr. *Veaux*, of *Courbes*, ook **schaalplanken**.

de **schoren**, D, (Fr. *Contrefiches*) **karbeelen** (Fr. *Moises*), genaamd, als zij dubbel zijn, dit wel zeggen uit twee gelijke stukken samengesteld, die de voor- en achterzijde van den middelstijl en van de kalven klampen. (Schets 69).

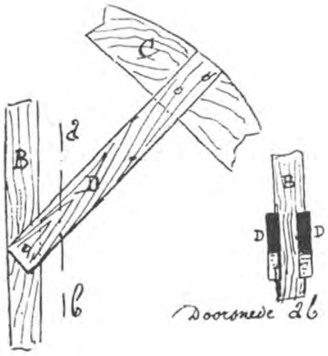

Sch. 69.

de **palen** of **staanders** E, Fr. *Poteaux.*

eene **plaat** G, Fr. *Sablière.*

de **steekbalken**, H. Fr. *Jambes de force.*

Die vereenigde stukken maken eene soort van stelling of spant uit : het **schild** of de **schinkel**, Fr. *Cintre.*

De schilden worden op ongeveer 1^{m}50 van elkander geplaatst en daarboven **planken** of **schrooten**

gelegd, Fr. *Couchis,* die aan haar buitenvlak den vorm van het binnenwelfvlak hebben.

De kalven, waarop de latten of schrooten liggen, zijn gemaakt van twee rijen planken (in N.-Ndl. drie) die aan haren buitenrand bewerkt zijn naar eene kromming gelijkloopende met die van het formeel, min de dikte van de **dekplanken** of **strooken**. De stukken van twee rijen worden het eene op het andere genageld met verspringende voegen. (Schets 70).

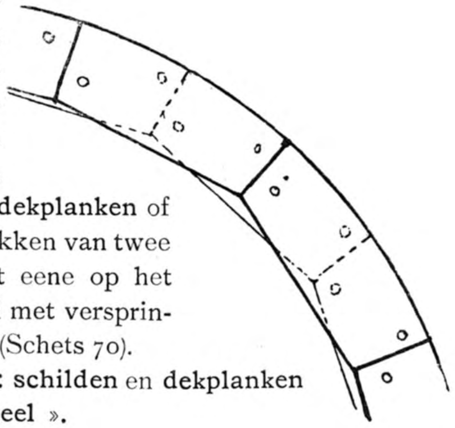

Het geheel : **schilden** en **dekplanken** heet het « **formeel** ».

Sch. 70.

Schilden van middelmatige grootte komen overeen met de bovenstaande beschrijving.

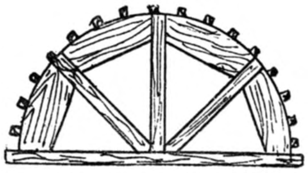

Sch. 71.

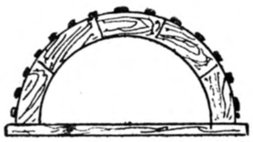

Sch. 72.

Bij eene geringe spanning kan de middelstijl of kunnen allerminst de schoren wegvallen. (Schetsen 71 en 72).

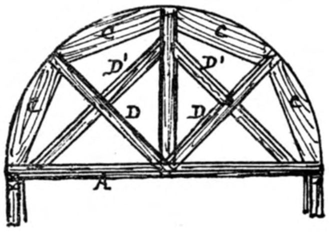

Sch. 73.

Is de spanning grooter, dan is het integendeel nuttig het schild te versterken door schoren D', die kruislings over de andere geplaatst worden. (Schets 73).

Soms rusten de palen op langsliggende **slooven** en worden er **regels** op gelegd, die gelijkloopen met den gewelfboog; op die regels wordt dan het schild geplaatst. Een schild als het voorgaande, dat enkel op zijne uiteinden ondersteund is, noemt men een **schild met hieling** (Fr. *Cintre retroussé*).

Gewelven met geringe spanning kan men metselen op een veel eenvoudiger formeel, dat bijv. gemaakt wordt van twee rijen planken als eene rol gelegd en door middel van pennen over hare dikte met elkander verbonden. (Schets 74).

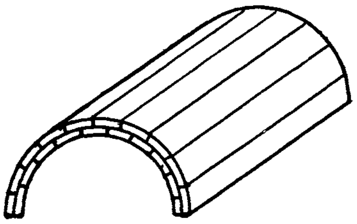

Sch. 74.

Gewelven van onderaardsche gangen, vooral gedrukte gewelven, worden dikwijls gemaakt op formeelen van zand, die door een grof timmerwerk ondersteund worden.

Zie verder **Wegnemen** (een formeel).

Fransche pan, v. — Fr. *Tuile française.*
Zie **Vlaamsche pan.**

Fransche steen, m. — Fr. *Pierre française.*
Zie **Steen.**

Fries, v. — Fr. *Bahut.*
Is het bovenste deel van eenen buitenmuur en wel van den zoldervloer tot aan het dak.

Fries, v. — Fr. *Frise.*
Zie **Bouworde.**

Friesche steen, m. — Fr. *Briques de la Frise ou Frisonnes.*
Wordt meestal gebakken in de omstreken van Harlingen en Franeker.

Meest bekende soorten :

1° Klinkermoppen : gele, witte, bonte;

2° Bakklinker : beste straatklinker, middel straatklinker, kromme straatklinker, Hamburger straatklinker, beste gele steen, middel gele steen, ondergele, beste bonte, onderbonte, putsteen.

Frijnen, bed. w. zw. — Fr. *Ciseler, Tailler au fin ciseau.*

Wordt gezegd van hardsteen :

« Al de in 't gezicht komende vlakken moeten « **gefrijnd** zijn volgens de aanwijzingen van den « Bouwmeester der werken. »

In Belgische Lastkohieren zegt men : « moeten **gebeiteld** zijn », voor 't Fr. *Tailler au ciseau.*

Frijnslag, m. — Fr. *Coup de ciseau.*

Wordt gezegd van hardsteen :

Dit vlak zal gefrijnd worden. (Ongeveer 20 **frijnslagen** per strekkenden decimeter.)

Fronton, o. — Zie **Geveldak.**

Fundament, o. — Zie **Fundeering.**

Fundamentwerk. — Zie **Grondmetselwerk.**

Fundeering, v. — Fr. *Fondations.* — Eng. *Fonndation.* — Hgd. *Fundamente.*

Door fundeering wordt verstaan de uitvoering van de metselwerken onder den grond, die tot ondersteuning van het gebouw dienen, met inbegrip van alle verdere werkzaamheden welke tot het verbeteren van den bouwgrond of de gelijkmatige verdeeling eener ongelijkwerkende belasting noodig geoordeeld worden, ten einde het bouwwerk een hechten en onveranderlijken stand te verzekeren. **Fun-**

damenten beteekenen meer bepaald het grondmetselwerk, of de onderste deelen van het muurwerk van een gebouw. En soms, vooral in vochtigen grond, wordt de fundeering gemaakt door middel van houten palen, die met het **heiblok** in den grond geheid worden : **paalfundeering** (Fr. *Fondations sur pilotis*), waarboven houten platen met elkander verbonden worden, en dan heet de fundeering : **paalroosterwerk** (Fr. *Fondations sur grillage*).

Het paalroosterwerk bestaat uit **heipalen** (Fr. *Pilots*); deze worden aan hunne koppen onderling verbonden door **kespen** of **slikhouten** (Fr. *Chapeaux*) en boven dezen de **klooster-** of **schuifhouten** (Fr. *Longrines*) gelegd, welke de **paalrijen** (Fr. *Palées*) op hunne beurt verbinden. Boven de kespen worden dan de fundamenten opgetrokken.

De fundeering wordt ook gemaakt van **ruwe breuksteenen** (Fr. *Moëllons bruts*); ook wel van **beton**, vooral bij groote brug- en havenwerken.

Fundeeringsgleuven, v. mv. of **Fundeeringssleuven.** — Fr. *Cunettes de fondations.*

Die gleuven zijn afgebeeld in nevenstaande schets 75, door de lijnen a, b, c, d.

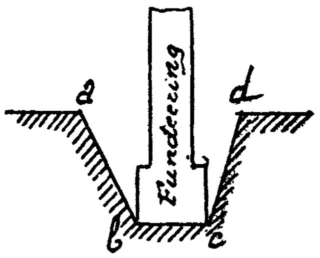

Sch. 75.

Fundeeringsmuur, m. — Fr. *Mur de fondation.*

Fundeeringsput, m. — Fr. *Fouilles de fondations.* Opening of put gemaakt door het graven. Zie verder : **Uitgraven** (het) van grond.

Fundeeringssleuven, v. mvd. — Zie **Fundeeringsgleuven.**

Fundeerput, v. — *Pilier de fondation.*
Zie **Put**.

Fundeerwerken, o. mv. — Fr. *Travaux de fondations.*

Gaaf, bnw. — Fr. *Sain.*
Hoedanigheid in natuur- en baksteen.
Zie **Hoedanigheid**.

Gaarbak, m. – Fr. *Réservoir.*
Dat woord staat opgeteekend in het Woordenboek der Nederlandsche Taal.
Wij geven het om twee redenen :
1. Er worden ook gaarbakken gemetseld.
2. Hier te lande is men nogal geneigd « Vergaarbak » te schrijven.
Ook dient aangemerkt dat in vele gevallen kortweg « bak » gezegd wordt.
Zoo hebben wij o. a. Loogbak, oliebak enz.
Waterbak — Fr. *Réceptacle.*

Gaar en gaaf, bn. bijw. van baksteen gezegd; — goed doorbakken en ongeschonden. - Fr. *Briques bien cuites et sans défauts.*

Gang, m. **Uitweg**, m. — Fr. *Dégagement.*

Gang, m. — Fr. *Corridor, Couloir.*
Een **breede gang** heet in 't Fr. doorgaans *vestibule*, bijz. wanneer hij op het gelijkvloers aangelegd is.

Gang, m. — Fr. *Plancher volant.*
Zie **Kruiplank**.

Gare kalk, v. – Zie **Doorbrande kalk**.

Gave steen, m. — Zie **Steen**.

Gebakken steen. — Zie **Baksteen**.

Gebikte steen, m. — Zie **Steen.**

Gebluschte kalk, v. — Fr. *Chaux éteinte.* — Hgd. *Gelöschte Kalk.* — Eng. *Sla(c)ked lime.*
Zie **Kalk.**

Gebogen muur, m. — Fr. *Mur hors d'aplomb* of *mur courbé.*

Gebonden pleister. — Fr. *Plâtre serré.*

Geboorte, v. van een gewelf. — Fr. *Naissance.* — Eng. *Springing.*
Zie **Voet, Gewelf.**

Gebouw, o. — Fr. *Bâtiment, Edifice, Monument.* — Hgd. *Gebau.* — Eng. *Building.*
De gebouwen worden hoofdzakelijk in drie soorten onderscheiden :
1° **Burgerlijke gebouwen.** — Fr. *Bâtiments civils.*
2° **Kerkelijke gebouwen.** — Fr. *Bâtiments religieux.*
3° **Krijgsgebouwen** (N.-Nedl. Militaire g.). — Fr. *Bâtiments militaires.*
1° Burgerlijke gebouwen :
a) het **woonhuis**, o. Fr. *la maison.*
b) het **handelshuis**, o. Fr. *la maison de commerce.*
c) de **fabriek**, v. Fr. *la fabrique, l'usine.*
de **werkplaats**, v. Fr. *l'atelier.*
het **stapelhuis** of **magazijn**, o. Fr. *le magasin.*
d) alle **openbare gebouwen.** Fr. *Bâtiments publics.* van gemeente, provincie en Staat.
2° Kerkelijke gebouwen :
a) de **kerk**, v. (zie **Kerk**). Fr. *l'église.*
de **kapel**, v. Fr. *la chapelle.*
b) de **tempel**, v. Fr. *le temple.*

c) de **synagoog**, v. of **Jodenkerk**. Fr. *la synagogue.*

d) **Abdijen en kloosters.** Fr. *abbayes, couvents, monastères.*

e) **Kerkhof**, o. Fr. *cimetière.*

3° Krijgsgebouwen :

a) het **fort**, o. Fr. *le fort.*

b) de **vesting**, v. Fr. *l'enceinte.*

c) de **stadsvesting**, v. Fr. la *citadelle.*

d) de **kazerne**, v. Fr. *la caserne.*

e) de **stadspoorten**, v. Fr. *les portes de ville.*

f) de **burcht**, m. (oud). Fr. *le château-fort.*

1° A) **Paleis**, o. Fr. *palais.*

Kasteel, o. Fr. *château.*

Landhuis, o. Fr. *maison de campagne.*

Optrek, m. (klein buitenhuis). Fr. *petite maison de campagne.*

Buitenhuis, o. Fr. *maison de campagne.*

Renteniershuis, o. Fr. *maison de rentier.*

Werkmanshuis, o. Fr. *maison ouvrière.*

Koffiehuis, o. Fr. *café.*

Herberg, v. Fr. *auberge.*

Bierhuis, o. Fr. *brasserie.*

Gasthof, o. Fr. *hôtellerie, hôtel.*

Boerenhuis, o. Fr. *maison rurale.*

Stal, v. Fr. *écurie.*

Schuur, v. Fr. *grange.*

Afdak, o. Fr. *appentis.*

Afspanning, v. Fr. *auberge.*

1° D) **Stadhuis**, o. Fr. *hôtel de ville.*

Gemeentehuis, o. Fr. *maison communale.*

Raadhuis, o. Fr. *hôtel provincial, communal.*

Provinciaal Gouvernementshotel, o. Fr. *hôtel provincial.*

Halle, v. Fr. *halle.*

Schouwburg, m. Fr. *théâtre.*

Worstelperk, o. Fr. *palestre.*
Paardenspel, o. Fr. *cirque.*
Paardenrenbaan, v. Fr. *hippodrome.*
Overdekte markt, v. Fr. *marché couvert.*
Gasthuis, o. Fr. *hôpital.*
Godshuis, o. Fr. *hospice.*
Doodenhuis, o. Fr. *morgue.*
Loods, v. Fr. *hangar.*
Amphitheater, o. Fr. *amphithéâtre.*
Tolstapelplaats, v. }
Id. huis, o. } Fr. *entrepôt douanier.*
Gerechtshof, o. Fr. *palais de justice.*
Gevangenis, v. Fr. *prison.*
Celgevangenis, Fr. *prison cellulaire.*
Tuchthuis, o. Fr. *maison de correction.*
Rasphuis, o. (Gent). Fr. *prison.*
Post-, Telegraaf- en Telephoon-gebouwen. Fr. *Bâtiments des Postes, des Télégraphes et des Téléphones.*
Spoorwegstatiën. Fr. *stations.*
School, v. Fr. *école.*
Beurs, v. Fr. *bourse.*
Museum, o. Fr. *musée.*
Tramhuis, o. Tramhuisje, o. Fr. *aubette de tramway.*
Bij spoorwegen {
Privaat gebouwtje, o. Fr. *pavillon de latrines.*
Dienstgebouwtje, o. Fr. *bâtiment à divers usages.*
Wachterswoning, v. Fr. *maisonnette de garde.*
Wachthuisje, o. Fr. *loge de garde.*
}
Kiosk, v. Fr. *kiosque.*
Drinkhalle, v. Fr. *drinkhall.*
enz. enz.

Soms treft men in eene en dezelfde inrichting aan : een of meer **hoofdgebouwen**, Fr. *bâtiments principaux;* een of meer **bijgebouwen**, Fr. *bâtiments*

secondaires; een of meer zijgebouwen, Fr. *bâtiments latéraux.*

Op een N.-Nedl. **spoorwegstation** is er een **hoofdgebouw** dat men in 't Fr. *Bâtiment des recettes*, (Eng. *Booking-office*) noemt en dat in eene Z.-Nedl. **spoorwegstatie** onder den naam van « **ontvanggebouw** » bekend staat.

Belendend gebouw. — Fr. *Bâtiment attenant.*

Aanbouw, m. — Fr. *Annexe, Bâtiment annexe.*

Zie ook **Bouw.**

Gebrande kalk, v. — Zie **Kalk**

Gebrek, o. — Fr. *Défaut.*

De gebreken van steen. — Fr. *Les défauts des pierres.*

Zie **Hoedanigheid**

Gebroken boog, m. — Fr. *Arc brisé.* — Eng. *Drop arch.*

Zie **Boog.**

Gebroken hoeken en kanten. — Fr. *Arêtes écornées.*

Gebrek bij hard- en baksteen.

Gebroken hoek. — Fr. *Écornure.*

Gebroken kant. — Fr. *Éraflure.*

Zie **Hoedanigheid.**

Gebroken stootvoeg, v. — Fr. *Joint montant brisé.*

Gecreneleerde muur, m. — Fr. *Mur crénelé.*

Gedenkzuil, v. — Fr. *Colonne commémorative, votive.*

Zie **Zuil.**

Gedrukte boog, m. *Arc surbaissé ou aplati.* — Hgd. *Gedrückte Bogen.* — Eng. *Surbased arch.*

Zie **Boog.**

Gedrukt gewelf, o. — Fr. *Voûte surbaissée.* — Hgd. *Gedrückte Gewelbe.* — Eng. *Surbased vaulting*

Geel zand, o. — Fr. *Sable jaune.*

Gefrijnde steen, m. — Zie **Steen**.

Gegoten gewelf, o. — Zie **Gewelf**.

Gegoten kalk, v. — Fr. *Chaux coulée.*

Gegroefde steen, m. — Zie **Steen**.

Geheel (tegen eene som bepaald over het). — Fr. *A forfait.*

In tegenstelling met werken tegen prijslijst aangenomen : Fr. *A bordereau de prix.*

Eertijds werd voor « over het geheel » gezegd **in tasse** :

« Als eenighe werck-lieden, 't zij Temmerman, Decker, **Metsenaer**,.... ende alle andere, eenigh werck **in tasse**, oft bij dagh-ure aenghenomen zullen hebben enz... » (Ordonnantien Politique van den Lande van den Vryen, XLVI, bl. 151 van de « Keuren ende Costumen ... van den Lande van den Vryen van Mre Laureyns vanden Hane, Advocaet van den Raede in Vlaenderen, tot Gendt, 1767).

Geheel zware muur, m. — Fr. *Muraille.*

Geheime trap, v. — Fr. *Escalier secret.*
Zie **Trap**.

Gehouwen steen, m. — Fr. *Pierre taillée.* — Eng. *Hewn stone.* — Hgd. *Gehauen Stein.*

Gekanteelde muur, m. — Fr. *Mur crenelé.*

Gekapte steen, m. (Gent). — Fr. *Pierre appareillee*

Gek, m. — Fr. *Mitre (mobile) de cheminée.*
Wordt boven eenen schoorsteen geplaatst en door den wind evenals een weerhaan bewogen.

Geklopte steen, m. — Zie **Steen.**

Gekromde muur, m. — Fr. *Mur bouclé.*

Gekruiste ribben, v. mvd. — Fr. *Nervures croisées.*
Zie **Rib**, **Gewelf.**

Geldersche IJselsteen, m. — Fr. *Briques de la Gueldre.*
Soorten :
Putklinkers.
Regenbakklinkers. — Fr. *Briques pour citernes.*
Harde klinkers.
Beste gevelklinkers. — Fr. *Briques de parement de 1re qualité.*
Beste klinkers.
Getrokken klinkers.
Putsteen. — Fr. *Briques de puits.*
Boerengrauw.
Grauwe steen.
Kleine grauwe
Bleekers.
Kleine mopjes.
Beste paardenklinkers.
Paardenklinkers.
Mondsteen.
Rapelaars.

Gelijkaardig, bnw. — Zie **Hoedanigheid.**

Gelijkkleurig, bnw. — Zie **Hoedanigheid.**

Gelijkloopende armen (trappen met). — Fr. *Escaliers à rampes parallèles.*
Zie **Trap.**

Gelijkslachtig, bnw. — Fr. *Homogène.* — Eng. *Homogenuous.*

Een gelijkslachtig geheel. — Fr. *Un tout homogène.*

Zie **Hoedanigheid**.

Gelijkzijdige spitsboog, m. — Fr. *Arc ogival équilatéral.*

Zie **Boog**.

Geluidwerend, bnw. — Fr. *Insonore.*

Bijv. houtgraniet, holle scheidswanden enz. zijn geluidwerend.

Er zijn ook geluidwerende vloeren. — Fr. *Parquets insonores.*

Gemalen baksteen. — Zie **Gemalen pannen.**

Gemalen kalk, v. **Kalksteenmeel.** — Fr. *Chaux pulvérisée.* — Hgd. *Kalksteinmehl.* — Eng. *Ground lime.*

Wordt bijzonderlijk gebruikt tot het bezetten van buitenmuren.

Gemalen Doorniksche kalk. — Fr. *Chaux pulvérisée de Tournai.*

Gemalen pannen, v. mvd. — Fr. *Tuiles pilées, Tuileaux.*

Gemalen baksteen, m. — Fr. *Briques pilées.*

Worden gebruikt voor mortel.

Kloeke mortel is bijv. samengesteld uit : 3 deelen kalk, 2 deelen zand en 1 deel gemalen pannen.

Gemeenschappelijke muur, m. — Fr. *Mur mitoyen.*

Gereedschap, o. ook **Alam**. — Fr. *Outils.*

Het gereedschap van den metselaar is afzonderlijk opgenomen.

Geschaalde steen, m. — Zie **Steen**.

Gesloten voeg, v. — Fr. *Joint serré.*

Gesmoorde steen, m. (baksteen). — Fr. *Brique bleuie.*

Gesneden voegen (Bewerken met). — Zie **Voegen**.

Gesteken steen, m. — Fr. *Brique piquée.*
Baksteen met wrakke plaatsen, holten in.
Zie ook **Steen**.

Getande boog, m. — Fr. *Arc zigzagué.* — Eng. *Zigzag arch.*
Zie **Boog**.

Getrokken steen, m. — Fr. *Brique gauchie.*
Kromme scheefgetrokken baksteen.

Gevel, m. — Fr. *Façade.* — Hgd. *Aussenseite.* — Eng. *Front.*

Hoofdgevel.	Fr.	*Façade*	*principale.*
Voorgevel.	Fr.	id.	id. (à rue).
Zijgevel.	Fr.	id.	*latérale.*
Achtergevel.	Fr.	id.	*postérieure.*
Lengtegevel.	Fr.	id.	*longitudinale.*
Eenvoudige gevel.	Fr.	id.	*simple.*
Versierde gevel.	Fr.	id.	*ornée.*
Prachtgevel.	Fr.	id.	*monumentale.*
Trapgevel.	Fr.	*Pignon à redents.*	

Spitsgevel (niet verwarren met **gevelspits**). Fr. *Pignon, Gâble.*

Puntgevel. Fr. *Gâble.*

Gevel of hoekige boog, wordt ook gezegd voor het fransche « *arc angulaire* » « *fronton* ».
Zie **Boog**.

Geveldak, o. **Fronton**, o. — Fr. *Fronton*. — Hgd. *Giebel*. — Eng. *Pediment*.

Is de bekroning van eene opening of van eenen gevel, gemaakt van twee deelen kornis welke elkander aan den top raken en zich met de kornis van een **tafelment** vereenigen. (Zie schets 76.)

Sch. 76.

Er zijn geveldaken van zeer verschillende vormen en o.a. het **open geveldak**, (Sch. 77). Fr. *Fronton à jour;*

Sch. 77.

het **afgeknot geveldak**, (Schets 78); Fr. *Fronton à pans;*

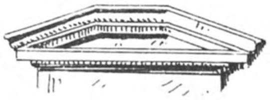

Sch. 78.

het **gebroken geveldak**, (Schets 79); Fr. *Fronton brisé;*

het **rond geveldak**, (Schets 80); Fr. *Fronton circulaire;*

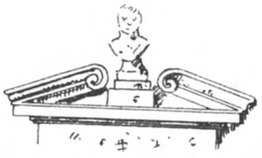

Sch. 79.

het **dubbel geveldak**, (Sch. 81); Fr. *Fronton double;*

het **onderbroken geveldak**. (Schets 82); Fr. *Fronton entrecoupé;*

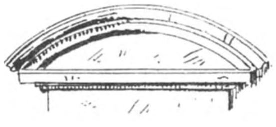

Sch. 80.

het **afgesneden geveldak**, Fr. *Fronton glissant;*

het **rolneut geveldak**, Fr. *Fronton par enroulement;*

het **geveldak zonder kornis**, Fr. *Fronton sans base;*

Sch. 81.

het **geveldak zonder zijkanten**, Fr. *Fronton sans retour;*

het **plat geveldak**, Fr. *Fronton surbaissé;*

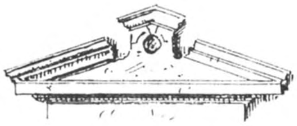

Sch. 82.

het **verhoogd geveldak**, Fr. *Fronton surhaussé;*

het driehoekig geveldak, Fr. *Fronton triangulaire.*

Gevelmuur, m. — Fr. *Mur de façade.*

Gevelspits, v. — Fr. *Pignon.* — Hgd. *Giebel.* — Eng. *Gable.*

De spits van eenen **spitsgevel**. Fr. *La pointe d'un pignon.* In de kerkelijke bouwkunde noemt men in 't Fr. de gevelspits : *le Gâble.*

Zie **Gevel**.

Gevelveld, o. — Zie **Latei**, **Venster**.

Gevoegde steenen. — Fr. *Pierres jointoyées.*

Zie **Voeg**.

Gewan, o. (te Gent). — Zie **Katrol**.

Gewelf, o. ook **Verwelfsel**, o. **Verwulf**, o. **Welfsel**, o. **Wulfsel**, o. — Fr. *Voûte.* — Hgd. *Gewölbe.* — Eng. *Vault.*

Een gewelf is een bouw boven eene opene plaats opgericht en zóo samengesteld dat de materialen elkander ondersteunen door hun eigen gewicht.

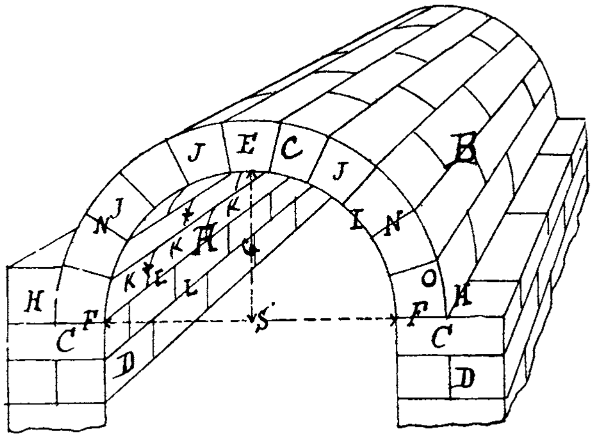

Sch. 83.

De verschillende deelen van een gewoon gewelf zijn de volgende : (Zie schets 83.)

De **binnenvlakte** of **ondervlakte** of **binnenwelving** of **intrados** (Fr. *Intrados*) A.

De **buitenvlakte** of **bovenvlakte** of **buitenwelving** of **extrados** (Fr. *Extrados*) B.

De **voorzijden** of **voorgedeelten** (Fr. *Têtes*) C, loodrechte vlakken welke de meeste gewelven op de uiteinden beperken; als het voorgedeelte glooiend is, dan heet het een glooiend gewelf (Fr. *en Talus*).

De **rechtstandsmuren** of **staanders** of **stijlen** (Fr. *Pieds droits*) zijn de **pijlers** of de muren waar het gewelf op rust. D.

De **sluitsteen** of **sleutel** of **sleutelsteen** of het **slotstuk** (Fr. *Clef de voûte*) is het hoogste deel van het gewelf. E.

De **voet** of **geboorte** (Fr. *Naissance*) is het vlak dat het gewelf van de rechtstandsmuren scheidt. F.

De **hoogte** (Fr. *Montée*) is de loodrechte afstand van den voet tot aan den sluitsteen. G.

De **hoeken** of **lenden** (Fr. *Reins*) zijn de deelen dichtbij den voet van het gewelf. H.

De **binnenwelflijn** (Fr. *Ligne d'intrados*) is de lijn waardoor de binnenwelving ontstaat. I.

De **buitenwelflijn** (Fr. *Ligne d'extrados*), de lijn waardoor de buitenwelving ontstaat.

De beide **welflijnen** of **gewelflijnen** heeten in 't Fransch *Cintres*.

Het **verband** (Fr. *Appareil*) is de wijze waarop het gewelf verdeeld is in afzonderlijke steenen. (Zie dit woord.)

De **gewelfsteenen** of **wulfsteenen** (Fr. *Voussoirs, claveaux*) zijn de steenen waar het gewelf uit samengesteld is. J.

Eene **laag** (Fr. *Assise*) is eene waterpas gelegde rij gewelfsteenen. K.

De **strekse** of **liggende voegen** (Fr. *Lits*) scheiden de lagen. L.

Het gedeelte der **binnen-** of **buitenwelving** door twee opeenvolgende **liggende voegen** begrensd wordt in 't Fr. *Douëlle* genaamd.

De **stoot-** of **staande voegen** (Fr. *Joints montants*) scheiden de steenen van elke laag. M.

De **bedvoegen** (Fr. *Joints de lit*) scheiden de gewelfsteenen en moeten altijd normaal op de binnenwelving gericht zijn. N.

De **gewelfschinkel** O is het onderste gedeelte van het gewelf.

De **spanning** of **spanwijdte** of het **span** (Fr. *Portée*) is de afstand van den eenen voet tot den anderen. S.

In het opzicht van den vorm heeft men 1° de **gewone** gewelven, 2° de **samengestelde** gewelven.

Bij de gewone gewelven worden o. a gerangschikt:

a) de **cylindervormige-** of **kapgewelven** (Fr. *Voûtes cylindriques ou en berceau*), ook **tongewelven** genaamd.

Zooals de naam het aanduidt hebben zij den vorm van een halven cylinder; de gewelfboog is een **volronde boog**, of een **gedrukte boog** of nog een **verhoogde boog**. (Zie het woord **boog**.)

De **kap** is soms **recht**, soms **schuinsch** (Fr. *Droite ou biaise*), zij is ook **hellend** of **dalend** (Fr. *Rampante ou descendante*), en soms **draaiend** (Fr. *Tournante*).

b) de **ringvormige** gewelven (Fr. *Voûtes annulaires*).

c) de **schroefvormige** gewelven (Fr. *Voûtes hélicoïdales*).

d) de **kegelvormige** gewelven (Fr. *Voûtes coniques*).

e) de **sfeervormige** gewelven, ook **koepels** genaamd (Fr. *Voûtes sphériques ou coupoles*).

f) de **achterwulfsels** (Fr. *Arrière-voussures*) van Montpellier, van Marseille en van St-Antoon.

Bij de samengestelde gewelven zijn o.a. begrepen:

a) de **kruisgewelven** (Fr. *Voûtes d'arête*) welke met of zonder **ribben** (Fr. *Nervures*) zijn. Bij deze

behooren de **spitsbogige wulfsels** (Fr. *En ogive*). De bijzonderste deelen zijn :

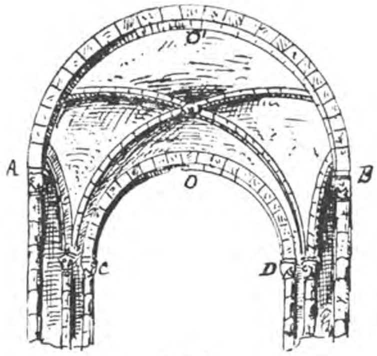

Sch. 84.

1° de **moerboog** (Fr. *Arc doubleau*) welke twee opvolgende gewelven scheidt. (AB en CD, schetsen 84 en 85);

2° de **kruisrib** of **graatboog** (Fr. *Arc diagonal*) AD, BC;

3° de **pijlerboog** (Fr. *Arc formeret*) BD CA.

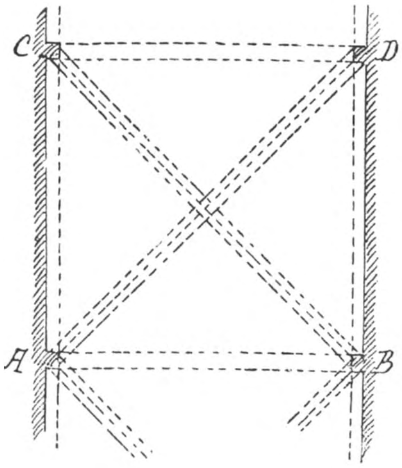

Sch. 85.

b) de **kloostergewelven** (Fr. *Voûtes en arc de cloître*). (Sch. 86.)

c) de **waaier-** of **trompetgewelven** ook **trechtergewelgenaamd**. (Fr. *Voûtes en éventail ou en trompette*).

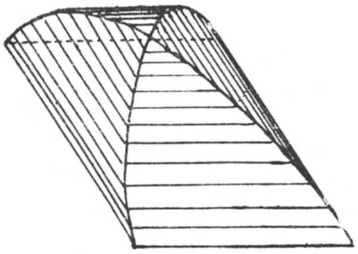

Sch. 86.

Er bestaan gewelven met **gekruiste ribben** (Fr. *A nervures croisées*), met **bindribben** (Fr. *A liernes et tiercerons*), met **hangbogen** (Fr. *A pendentifs*) met **plat gedeelte** (Fr. *A plafond*) enz.

Bij het overwelven van eene lange rech

hoekige ruimte ontstaat het zoogenaamde **schelpgewelf.**

Wanneer de **gewelfwangen** (Fr. *Parois de la voûte*) die uit de rechtstandsmuren opgaan, niet in eene toplijn samenvallen maar zich in de kruin tegen een horizontaal vlak aansluiten, dan wordt het daardoor gevormd gewelf met den naam van **spiegelgewelf** (Fr. *Voûte en arc de cloître tronquée*) bestempeld.

In het Fr. heet het spiegelgewelf ook « *plafond avec voussures* » wanneer het plat vlak langer is dan de welving en « *voussures avec plafond* »,wanneer de welving grooter is dan het plat vlak. (Zie schetsen 87 en 88.)

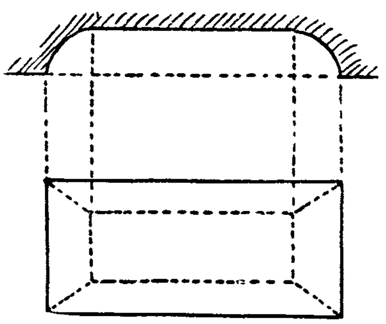

Sch. 87.

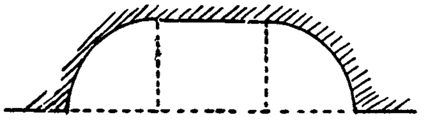

Sch. 88.

In het opzicht van uitvoering verdeelt men de gewelven in **vaste of gegoten,** of **concrete** (Fr. *Voûtes concrètes*) en in **verbandgewelven** (Fr. *Voûtes appareillées*). De eerste bestaan uit steenen en mortel, een soort van beton (zie dit woord) uitmakende, zoodat het gewelf als 't ware, uit een stuk gemaakt is.

Voor de **tweede** worden de materialen zóó geplaatst dat zij hunne wederzijdsche drukking in evenwicht houden en dus, zonder mortel, zouden kunnen gebouwd worden.

Heden worden algemeen gebruikt de zoogenaamde **steekgewelven** (Fr. *Voûtes sur épontilles*), in België doorgaans « *voussettes* » genaamd, welke meest kapvormig zijn en op **berkoenen** van hout of ijzer berusten.

Schetsen 89 en 90 stellen die gewelven duidelijk voor.

Sch. 89.

Sch. 90.

Gewelfboogje, o. — Fr. *Arceau.*

Op zijn hoogst een kwartcirkel beschrijvende.

Gewelfbouw, m. — Fr. *Construction érigée au moyen de voûtes.*

Wijze van bouwen door middel van gewelven.

Gewelflijn, v. — Zie **Gewelf.**

Gewelfschinkel, m. — Zie **Gewelf.**

Gewelfsteen, m. of **Wulfsteen**, m. — Fr. *Voussoir, claveau.* — Hgd. *Gewölbstein.* — Eng. *Voussoir, arch-stone, vaultstone.*

Zie **Gewelf.**

Gewelfwang, v. — Zie **Gewelf.**

Gewicht, o. — Fr. *Poids.*

Gewichtsdeel, o. — Fr. *Partie en poids.*

Wordt dikwijls gebezigd bij de opgave van de samenstelling van verbindingsmaterialen.

Gewone boog, m. — Fr. *Arc simple.*

Zie **Boog.**

Gewone kalk, v. — Zie **Kalk.**

Gewone mortel, v. — Zie **Mortel.**

Gewone stelling, v. — Fr. *Echafaudage ordinaire.*

Zie **Stelling.**

Gewone zandsteen, v. — Fr. *Grès proprement dit.*
Zie **Steen.**

Gewoon gewelf, o. — Fr. *Voûte simple.*
Zie **Gewelf.**

Gewoon voegen (het). — Zie **Voegen.**

Gezaagde steen, m. — Fr. *Pierre sciée.*

Gezonde steen, m. — Fr. *Pierre saine.*

Gieter, m. — Fr. *Arrosoir.* — Eng. *Rose.*
Wordt gebezigd tot het **begieten** van steen, het **blusschen** van kalk enz.

Gietkom, v. — Fr. *Abreuvoir.*
De gietkom wordt van mortel gemaakt tot het volgieten van voegen, die vervolgens met den voegspijker bijgewerkt worden.

Gietlood, o. — Fr. *Plomb de scellement.*

Gips, m. — Fr. *Gypse.*
Zie **Pleister.**

Gipsbereider, m. — Fr. *Plâtrier.*

Gipsbrij, v. — Fr. *Plâtre gâché.*

Gipsmortel, m. **Pleistermortel**, m. — Zie **Mortel.**

Gipswerk, o. **Pleisterwerk**, o. — Fr. *Plâtrage.*

Glooiende muur, m. — Fr. *Mur taluté.*

Glooiing, v. **Talud**, o. — Fr. *Talus.*
Eene glooiing met voldoende helling. — Fr. *Talus suffisant.*

Steenen glooiing. — Fr. *Talus en pierre, Perré.*

Gobertingsche steen, m. — Zie **Natuursteen.**

Goot, v. — Fr. *Égout à ciel ouvert;* is eene onoverdekte **riool.**

Gootsteen, m, — Zie **Watersteen.**

Gothisch verband, o. — Zie **Vlaamsch verband, verband.**

Graatboog, m. **Diagonale boog**, m. **Kruisrib**, v. — Fr. *Arc diagonal.*
Zie **Gewelf.**

Graatvormig verband, o. — Eng. *Herring-bond.*
Zie **Opus spicatum, verband.**

Grafkelder, m. **Hypogeum**, o. — Fr. *Hypogée* of *Caveau funéraire.*

Graftegel, m. — Zie **Tegel.**

Grafzerk, m. — Fr. *Dalle funéraire.*

Grafzuil, v. — Fr. *Colonne funéraire.*

Graniet, v. — Zie **Steen, Natuursteen.**

Grauwe mortel, v. — Zie **Mortel.**

Grauwsel, o. – Fr. *Badigeon gris.*

Grieksch kruis, o. — Fr. *Croix grecque.*
Zie **Kruis.**

Grijpsteen, o. — In den zin van **bindsteen** (Fr. *Parpaing*); in den zin van steenen, die ketenen op het buitenvlak van eenen muur uitmaken : (Fr. *Harpes, amorces*)
Zie ook **Tand.**

Grijze mortel, v. — Zie **Mortel.**

Grint, o. — Fr. *Gravier.* — Hgd. *Grand.* — Eng. *Grint.*

Groef, v. — Fr. *Rainure.*
Zie **Keep.**

Groef, v. ook **Canneluur**, v. — Fr. *Cannelure.* Doorgaans loodrechte gleuven in zuilen.

Men heeft **platte** (Fr. *Plates*), **dorische** (Fr. *Doriques*), **versierde-** (Fr. *Ornées*) en **ronde** (Fr. *Circulaires*) groeven enz.

De **dorische groeven** ten getale van 20 worden getrokken als in schetsen 91 en 92.

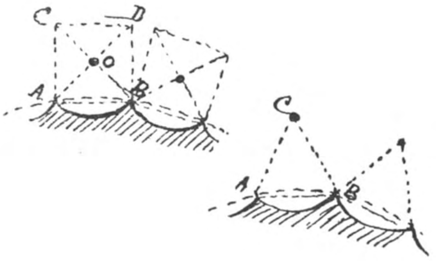

Schetsen 91 en 92.

De **ionische** meestal als in schetsen 93 en 94; zij zijn ten getale van 24. Men merke op dat er een plat gedeelte blijft bestaan.

Verklaring der schetsen : 91. AB $=$ CA $= \frac{1}{20}$ om-

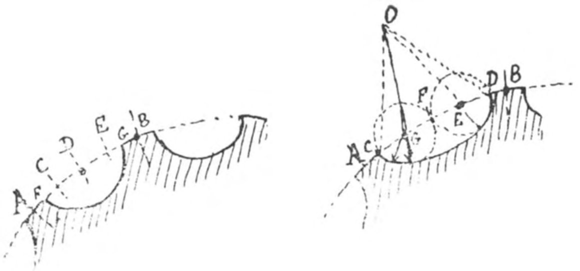

Schetsen 93 en 94.

trek der zuil; O, middelpunt der groef; 92. AB $=$ AC $=$ CB $= \frac{1}{20}$ omtrek; C, middelpunt der groef; 93. AB $= \frac{1}{24}$ omtrek; AC $=$ CD $=$ DE $=$ EB $= \frac{1}{4}$ AB; AF $= \frac{1}{2}$

AC = BG; de groef wordt gevormd door eene halve cirkellijn met FG als diameter; 94. AB = $\frac{1}{24}$ omtrek; AC = DB = $\frac{1}{2}$ CG = $\frac{1}{2}$ GF = $\frac{1}{2}$ FE = $\frac{1}{2}$ ED; OC = OD = CD. G, E en O centerpunten.

Groefleger, o. — Zie **Leger.**

Groene steenen. — Slecht gebakken steenen.

Groen pleister, o. — Fr. *Plâtre vert.*

Grofmetselaar, m. — Fr. *Limousin.* — Hgd. *Limosiner, Wellerer, Kleiber.* — Eng. *Rough-waller, Loam-waller, Cob-waller.*

Grof zand, o. — Fr. *Gros sable.*

Grond, m. — Zie **Bouwgrond.**

Grond, m. — Fr. *Terrain.* — Hgd. *Grund.* — Eng. *Ground.*

Wij teekenen aan :

Aangespoelde grond.	Fr.	*Terrain*	*d'alluvion.*
Brakke grond.	Fr.	id.	*vierge.*
Droge grond.	Fr.	id.	*sec.*
Kleigrond.	Fr.	id.	*argileux.*
Mergelgrond.	Fr.	id.	*marneux.*
Moerassige grond.	Fr.	id.	*marécageux.*
Onpeilbare grond.	Fr.	id.	*insondable.*
Vochtige grond.	Fr.	id.	*humide.*

enz.

Zie nog **Bouwgrond.**

Grondafteekening, v. — Fr. *Tracé.* — Eng *Setting out the building.*

Het grondplan wordt op het terrein afgebeeld tot uitvoering van het metselwerk.

Wij geven hier enkel de eenvoudigste wijze om eenen gewonen muur af te teekenen.

Plant, buiten de plaats waar de muur moet gemaakt worden, de stijlen A en B; de afstanden AV en BX groot genoeg zijnde om door de noodige uitgravingen voor de fundeeringen niet geraakt te worden. Tegen die stijlen nagelt **waterpas** eene plank C. (Schetsen 95 en 96).

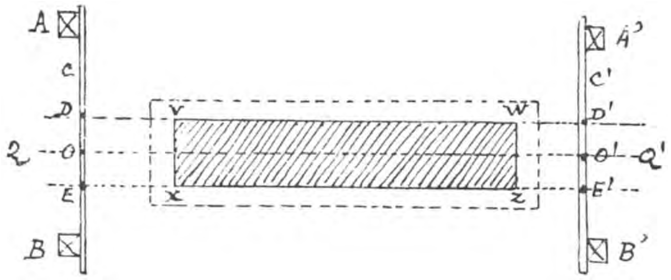

Sch. 95.

Dit gestel langs beide uiteinden voltooid zijnde, spant men eenen **draad** volgens de richting van de overlangsche middellijn van den muur : QQ'; men teekent op de planken C en C' de punten waar ze door den draad geraakt worden : O en O', en opdat ze niet verloren gaan, maakt men daar eene kerf of slaat men er eenen nagel.

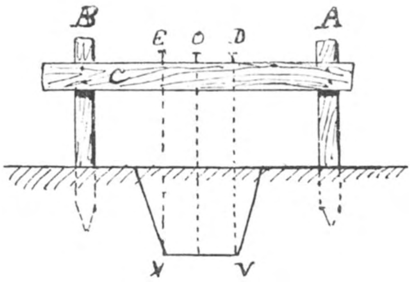

Sch. 96.

Door middel van den **metselaarshaak** (zie **Haak**) kan men dan van de middellijn af de verschillende dikten afteekenen; daar, waar de met de middellijn gelijkloopende lijnen, die de dikten aangeven, de planken C en C' raken, maakt men nogmaals eene kerf of plaatst men nog eenen nagel, opdat die punten bewaard blijven.

Zoodoende zal men te allen tijde kunnen zien of het werk juist uitgevoerd wordt.

Grondboog, m. — Zie **Aardboog.**

Grondboring, v. — Fr. *Forage du terrain, Sondage.* — Hgd. *Erdbohren, Sondieren.* — Eng. *Earthboving, Sounding the soil.*

Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Gronden, overgronden en wit overpleisteren. — Fr. *Crépir à 3 couches dont la dernière en blanc.*

Grondmetselwerk, Fundamentwerk, o. — Fr. *Maçonnerie de soubassement, de fondation.* — Hgd. *Grundmauerwerk, Fundamentierung.*

Grondplan, o. — Fr. *Plan d'emplacement.* — Hgd. *Baustelle, Baustätte.* — Eng. *Building-ground.*

In Nd.-Ned. meestal : Situatie of Situatie-teekening

Zie **Plan.**

Grondslag, m. **Zool,** v. **Onderlaag,** v. van een gebouw. — Fr. *Assiette.* Plaats waarop de fundeering rust.

Grondslag, m. — Fr. *Empattement,* of *empatement.*

De grondslag is de dikte van het metselwerk dat tot **voeting** aan eenen muur dient. (Schets 97).

Voor evenzware muren (zie **Dikte**) verschilt de grondslag volgens de vastheid van den bodem waarop hij gebouwd wordt.

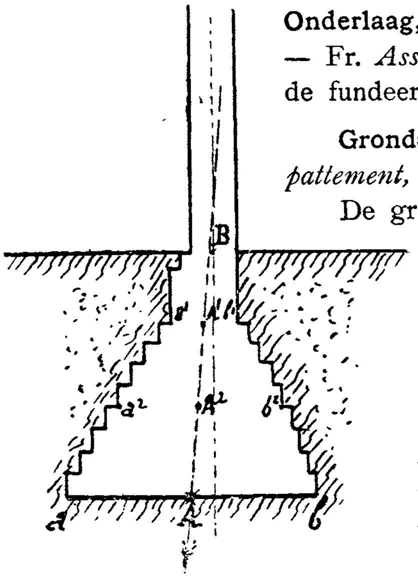

Sch. 97.

Men maakt de voeting meer trapsgewijze dan schuins tot aan de vereischte diepte : dat geeft geregelder metselwerk.

Er dient voor gezorgd dat indien de resultante der krachten, welke op den muur wegen, eene lijn BA volgt, het punt A, het **zwaartepunt** (Fr. *Centre de gravité*) van den grondslag weze. In de gewone gevallen moet A*a* = zijn aan A*b*, $A^2a^2 = A^2b^2$, $A^1a^1 = A^1b^1$ enz.

De verbreeding of verzwaring, te geven aan de fundeeringen van muren kan enkel door ondervinding berekend worden :

Toch is de breedte op den grondslag doorgaans gelijk aan de $\frac{3}{2}$ der dikte van den muur op den beganen grond, $ab = \frac{3}{2}\,cd$. (Schets 98).

Eene andere, zeer gebruikte formuul is deze : $ab = cd + \frac{h}{30}$; h zijnde de totale hoogte van den muur.

Doorgaans is *ab* niet minder dan $\frac{3}{2}$ van *cd* en niet grooter dan 2 maal *cd*. Evenmin mag de verzwaring van den grondslag te veel in eens buiten den muur uitspringen.

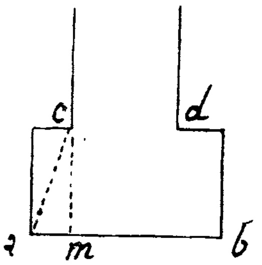

Sch. 98.

Gewoonlijk neemt men den uitsprong $am = \frac{1}{2}\,cm$ of $cm = 2\,am$; dit voldoet nagenoeg aan eenen hoek van 30° en dan diende het metselwerk de lijn *ca* te volgen. Daar dit met baksteenen, moeielijk valt, metselt men per lagen van twee, drie, of vier steenen dikte, 't is te zeggen met eenen **vallenden tand** (zie dit woord en Schets 99).

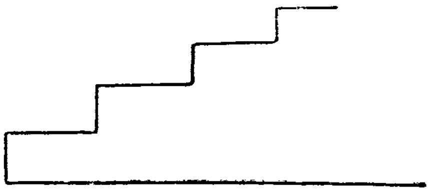
Sch. 99.

Grondvesting, v. **Fundeering**, v. — Fr. *Fondations.*

Grondvlak, o. of **Basis**, v. van eene meetkundige figuur. — Fr. *Base d'une figure géométrique.*

Grondwater, o. — Zie **Welwater**.

Groninger steen, m. — Fr. *Briques de Groningue.*
Soorten :
Klinkers;
Grauwe steenen;
Gare steenen;
Mondsteenen.

Gruis, o. — Fr. *Briquaillons.* — Hgd. *Ziegelbrocken.* — Eng. *Brick-bat, Broken bricks.*
Verbrokkelde steen.

Gruismand, v. — Zie **Mand**.

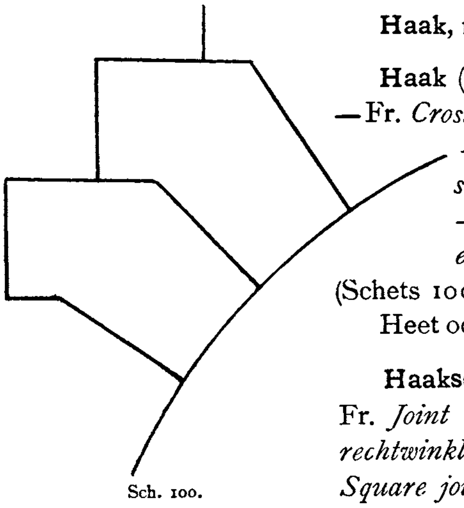
Sch. 100.

Haak, m. — Zie **Zwei**.

Haak (welfsteen met). — Fr. *Crossette* (*claveau à*). — Hgd. *Schlusstein met Ohren.* — Eng. *Shouldered key-stone.* (Schets 100).
Heet ook : **Haaksteen**.

Haaksche voeg, v. — Fr. *Joint carré.* — Hgd. *rechtwinklige Fuge.* — *Square joint.*

Haaksteen, m. — Fr. *Voussoir à crossette.* —

Hgd. *Gewölbstein mit Ohren.* — Eng. *Shouldered key-stone.*

Haalsteen, m. – Fr. *Arganeau, Organeau.* — Eng. *Anchor-ring,* — Hgd. *Schiffshaltering.*

Aan sluizen worden in rechtstandsmuren van afstand tot afstand haalsteenen gemetseld om den schippers het uit- en intrekken der schepen gemakkelijk te maken en te vermijden dat zij de sluismuren zelven met hunne haken beschadigen.

Haaltouw, v. — Fr. *Corde de halage.*
Zie **Touw.**

Haard, m. — Fr. *Atre.* — Hgd. *Herd.* — Eng. *Hearth.*
Zie **Schoorsteen.**

De haard werd bijzonderlijk gebouwd vooraleer de kachels en andere hedendaagsche stookstelsels in gebruik waren.

Nu is het dat gedeelte van den vloer waar de kachel of stoof op rust. Als het eene kamer met houtvloer geldt, wordt niettemin de haard, dan op een gewelf rustende, met steenen of tegels geplaveid.

Haardmuur, m. — Fr. *Mur de foyer.* — Hgd. *Feuerbrücke.* — Eng. *Fire-bridge.*

Haardplaat, v. — Zie **Vuurplaat** en **Schoorsteen.**

Haarmortel, m. — Zie **Mortel.**

Hak, m. — Fr. *Pioche.*
Zie **Pik.**

Halfbak, o.; in sommige gewesten van Z.-Ned., m.; Half of in geringen graad gebakken steen of tegel.

Roode en blauwe **vloertegels** en **estrikken** worden, in N.-Ned., ook onderscheiden in : Halfbakken, en dunne en dikke heelbakken.

Halfsteensmuur, m. — *Mur d'une demi-brique.* Muur van eenen halven steen dikte.

Halfverheven beeldwerk, o. — Fr. *Bas-relief.* — Hgd. *Halbverhilbene Bildhauarbeit.; Basrelief.* — Eng. *Bass-relief, basso relieve.*

Halfvette kalk, v. — Zie **Kalk.**

Hals, m. van eenen beerput, van eenen regenbak. — Fr. *Cheminée, entrée de fosse d'aisances, de citerne.*

Zie schets, artikel **Mangat**; BB is de hals.

Halsring, m. — Zie **Astragaal.**

Halve haak, m., wordt gezegd voor eenen hoek van 45°.

Halve steen, m. — Fr. *Demi-brique.*

Zie **Klesoor.**

Halve wenteltrap, v. — Fr. *Escalier tournant demi-circulaire.*

Zie **Trap.**

Hamer, m. — Fr. *Marteau.* — Hgd. *Hammer.* — Eng. *Hammer.*

Een hamer is samengesteld uit de volgende deelen : 1° den **kop**, meest van staal vervaardigd (Fr. *Tête*), 2° den **steel**, ook **hecht** of handvatsel (Fr. *Manche*) doorgaans van taai hout, die in het **steelgat** of **oog** (Fr. *Emmanchure* of *œil*) gestoken wordt.

Het dik uiteinde van den kop, ook **voorvlak** genaamd, heet in 't Fr. *Table*; het dun uiteinde **staart**,

ook **pen** en **klauw** genaamd, heet in Fr. *Queue* of *panne*.

Volgende soorten worden door den metselaar en den plafoneerder gebezigd :

De **metselaarshamer** of **metsershamer**. Fr. *Marteau de maçon*.

Schets 101, wiens dik uiteinde vierkant is en wiens staart loodrechtscherp staat.

Soortgelijke hamer, doch met dikkeren kop en korteren steel, (sch. 102) noemt men te Turnhout en omligg. « **vuisthamer** » en elders nog **handhamer**; te Gent en omligg. **kaphamer**, ook **breekhamer**.

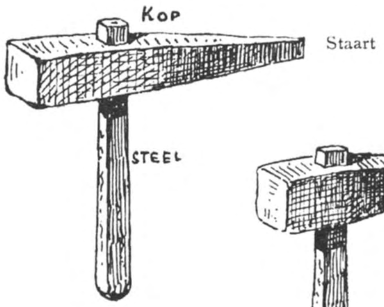

Sch. 101.

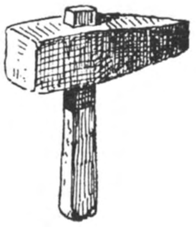
Sch. 102.

Kleinere hamers of **hamertjes** (Fr. *Martelets*) worden soms gebruikt (sch. 104).

Men noemt **moker**, eenen hamer met twee platte uiteinden (sch. 105), ook een zware hamer heet **moker**, **metselaarsmoker**.

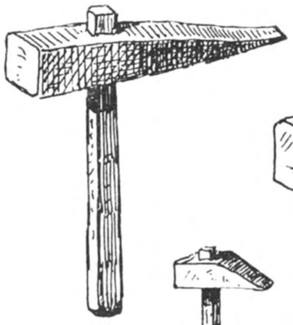
Sch. 103.

Sch. 104.

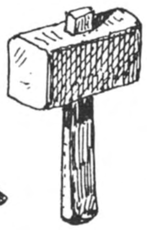
Sch. 105.

De **plafoneerhamer** of **plafoneerdershamer**, Fr. *Marteau de plafonneur;* is nagenoeg een metsershamer op kant gezet. Te Gent en omligg. zegt men **lathamer**. (Schets 103).

De **verkeerhamer** (Fr. *Décintroir*) (Turnhout en omligg.) heeft, aan den eenen kant van den kop, den staart van den metselaarshamer en aan den anderen kant dien van den plafoneerhamer (zie schets 106).

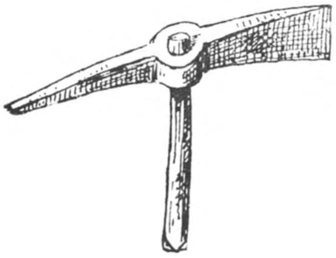

Sch. 106.

De verkeerhamer heet ook **bikhamer**. (Kramers.)

De **steenbrekershamer** of **steenbreker**, Fr. *Massette, Marteau du casseur de pierres,* of *Casse-pierres* (schets 107), dient om breuksteen stuk te kloppen (zie **beton**). Deze hamer heeft eenen zeer langen steel en de kop bestaat uit een eivormig stuk staal.

Sch. 107.

Hamers met eene pen zooals in schets 105 heet men **penhamers**; als de pen gespleten is, zegt men meer **klauwhamers.**

Hamerslag, m. hetzelfde als Glasschuim. — Fr. *Scories, laitier.* — Hgd. *Hammerschlag.*

Hamertje, o. — Zie **Hamer.**

Hand (een). — Fr. *Relai.* Zie **Kruiplank.**

Handboom, m. ook **Koevoet,** m. — Fr. *Pied de biche.* — Hgd. *Hebebaum, Geissfuss, Kuhfuss.* — Eng. *Crooked crow, Hand-spike.*

Men noemt gemeenlijk handboom eene ijzeren stang, rond langs boven en met gespleten **pen** van onder.

Met deze pen onder eenen steen gestoken en dan bijv. een blokje hout voor standpunt nemende,

drukt men op het boveneinde, om den steen van den grond te heffen, opdat men er **rollen** kunne ondersteken en zoodoende den steen bewegen.

Zie **Hefboom**.

Handgreep, v. van eene trap. — Fr. *Main courante, main coulante, appui-main.*

Zie **Trapleuning**.

De handgreep wordt niet alleenlijk op trapleuningen geplaats, maar zeer dikwerf ook langs den muurkant van den **trapmantel**. Schets 108 verbeeldt eene steenen handgreep; Schets 109 eene houten handgreep.

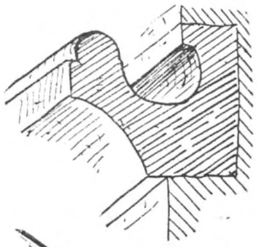

Sch. 108.

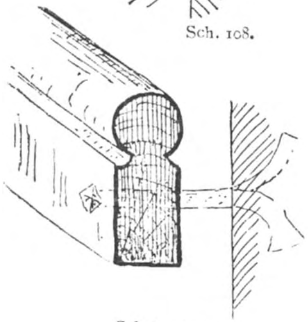

Schets 109.

Handhamer, m. — Zie **Hamer**.

Handhei, v. — Fr. *Demoiselle*.
Zie **Hei**.

Handkar, v. — Zie **Kar**.

Handlanger, m. — Zie **Arbeider**.

Handlap, m. — Fr. *Manique, manotte, menotte.*

Te Gent : **Handleder, Handleêr**; te Turnhout en omliggende : « **vingerling** ». Is een klein stuk leder met eene of meer dubbele kerven.

De kerven vormen als 't ware ringen, waarin de metselaar de vingeren steekt om de hand tegen het slijten door den steen, en voornamelijk door natgemaakten steen, veroorzaakt, te vrijwaren.

Schets 110 stelt eenen handlap voor met vier « vingerlingen ». Schets 111 stelt eenen handlap voor, waar de vier vingeren te samen ingestoken worden.

Sch. 110.

De metselaars gebruiken ook eenen **duimling**.

Handleder, o. **Handleêr**, o. — Zie **Handlap**.

Handleder, o. — Fr. *Manotte, Menotte.*

Is eene soort van oor aan het achterberd van den mortelbak en dient om dezen op te nemen wanneer men de mortel in de kuip gelost heeft.

Sch. 111.

Handspaak, v. — Een houten hefboom.

Handt-ghedade (oud). — Zie **Handwerk.**

Handtruweel, o. (Gent en omstr.). — Zie **Truweel.**

Handvat, o. — Zie **Draagbak.**

Handvatsel, o. — Zie **Steel**, **Hamer.**

Handvorm steen, m. — Fr. *Brique moulée à la main; brique à la main.*

Steenen, die door werklieden worden gevormd. De andere zijn bekend onder de benamingen : **machinale steen** (N.-Ned.); **machine-steen**, **machiensteen**, (Z.-Ned.).

Handwerk, o. **Fatsoen**, o. — Fr. *Main d'œuvre, Façon.*

In de « Keuren ende Costumen van den Lande van den Vryen, door Mr L. van den Hane, Gendt 1767 » lezen wij blz. 251 onder het § Keure van Camerlincx-ambacht, kapittel XXXIII : « alle bestedinghen doen zullen, soo wel van **leveringhe** als van **handt-ghedade**,.... »

Handzeel, o. — Zie **Schouderband, Kruiwagen.**

Hangboog, m. van een gewelf. — Fr. *Pendentif.* — Hgd. *Pendentif.* — Eng. *Pendentive.*
Zie **Gewelf.**

Hangende steiger, m. — Zie **Stelling.**

Hangende stelling, v. — Fr. *Echafaudage volant.* — Hgd. *Hängegerüst, schwebende Gerüst, fliegende Gerüst.* — Eng. *Flying Scaffold.*
Zie **Stelling.**

Hangende trap, v. — Fr. *Escalier suspendu.*
Zie **Trap.**

Hangend gewelf, o. — Fr. *Voûte suspendue.*
Een niet aanbevelenswaardig werk, dat onderaan een ander gewelf gemaakt wordt en dit vrij nutteloos belast.

Hangsieraad, o. **Sluitsieraad**, o. — Fr. *Cul-de-lampe.* — Hgd. *Hangezierrath.* — Eng. *Pendent.*
Uitstek, belijst of met loofwerk, waarop beelden, torentjes enz. rusten.

Harde steen, m. — Zie **Steen** en **Hoedanigheid.**

Hard gebakken steen, m. — Fr. *Briques bien cuites.*
Meermaals in Belgische Lastkohieren vermeld.

Hardsteen, m. — Fr. *Pierre de taille.* — Hgd. *Haustein.* — Eng. *Ashlar, cutstone, freestone.*

Hast, m. — Zie **Eest.**

Havenhoofd, o. — Zie **Bouw.**

Havenwerken, o. mvd. — Zie **Bouw.**

Hecht, m. — Zie **Hamer, Steel.**

Heelbak, o. — Fr. *Brique bien cuite, carreau bien cuit.*

In sommige gewesten van Zuid-Nederland (m). Wel doorbakken steen en wel doorbakken vloertegel.

Heele wenteltrap, v. — Fr. *Escalier tournant circulaire.*

Zie **Trap.**

Heelsteensmuur, m. — Zie **Eensteensmuur.**

Hefboom, m. — Fr. *Levier.*

Men onderscheidt drie soorten van hefboomen :

Hefboom der 1ste soort. Fr. *Levier du premier genre,* of *Levier intermobile;* waarbij het steunpunt S tusschen kracht K en last L is (Schets 112).

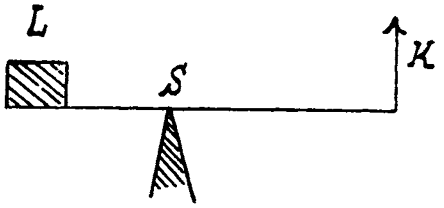

Sch. 112.

Hefboom der 2de soort. Fr. *Levier du deuxième genre,* of *Levier interrésistant;* met den last L tusschen steunpunt S en kracht K (Schets 113).

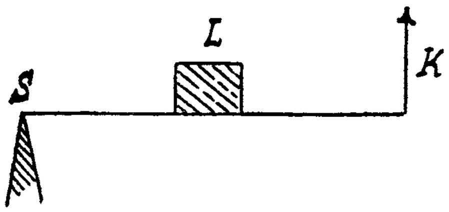

Sch. 113.

Hefboom der 3de **soort.** Fr. *Levier du troisième genre*, of *Levier interpuissant*; met de kracht K tusschen steunpunt S en last L (Schets 114).

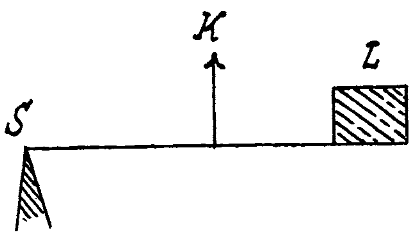

Sch. 114.

De gewone metselaarshefboom of **handboom** (zie dat woord) behoort tot de 1ste soort; de **kruiwagen** wordt als een hefboom der tweede soort aangemerkt.

Heffen, bw. st. — Fr. *Lever*, is het tegenovergestelde van **Dompen** (Kempen).

Hefpunt, o. — Fr. *Point de prise.*
Zie **Keldervijs.**

Hei, v. — Zie **Stamper.**

Heiblok, o. — Fr. *Mouton.* — Hgd. *Rammklotz.* — Eng. *Ramblock.*
Zie **Heistelling.**

Heipaal, m. — Zie **Fundeering.**

Heidezand, o. — Fr. *Sable de bruyère.*
Zie **Zand.**

Heistelling, v. — Fr. *Sonnette.* — Hgd. *Ramme.* — Eng. *Rammer*, is een werktuig dat dient om fundeeringspalen in den grond te slaan of te heien.

Zij bestaat in hoofdzaak uit een houten getimmerte, waaraan een **heiblok** (Fr. *Mouton*) hangt, dat bewogen wordt door **treklijnen** (Fr. *Tiraudes*), die samengevat worden in eene lijn, welke over eene katrol loopt.

Bij het heien zingen de werklieden gewoonlijk om **gelijken trek** te houden.

Er zijn heistellingen met klink (Fr. *Sonnettes à déclic*); de hierboven beschreven heet in 't Fr. *Sonnette à tiraude.*

Soms worden ook **stoomheistellingen** (Fr. *Sonnettes à vapeur*) gebruikt.

Heiwerk, o. — Fr. *Pilotis.*

Helderklinkende baksteen, m. — Fr. *Brique sonore.*

De steenen, die bij het **klinken** tegen elkander den minst **helderen** klank geven, zijn de zachtste.

Hoe harder en vaster en grauwer, hoe **helderder**, over het algemeen, de klank is.

Helderklinkende natuursteen, m. — Fr. *Pierre sonore.*

Zie **Hoedanigheid.**

Hellende aantrede (trappen met). — Fr. *Escaliers à giron rampant.*

Zie **Trap.**

Hellende boog, m. — Fr. *Arc rampant.*

Hellend vlak, o. — Fr. *Plan incliné.* — Eng. *Inclined Plane.* — Hgd. *Geneigte Ebene.*

Het hellend vlak wordt gebezigd om bouwstoffen en bijz. hardsteen van de eene plaats naar de andere te doen glijden, hetzij op- hetzij benedenwaarts.

Zie **Werktuig.**

Helling, v. (te Gent, **Scheute**) van een gevel. — Fr. *Pente, Inclinaison.*

Zie **Koppelkepers.**

Helling, v. **Talud**, o. — Fr. *Talus.*

Hellingspas. o. — Fr. *Niveau de pente du maçon, Clinomètre.* — Hgd. *Bergmesser, Klinometer, Bergwage.* — Eng. *Batter-level, Clinometer.*.

Het hellingspas is hiernevens afgebeeld en verschilt enkel van het metselaarswaterpas, daar er eene graadverdeeling op afgeteekend is; AB is ten andere loodrecht op AC.

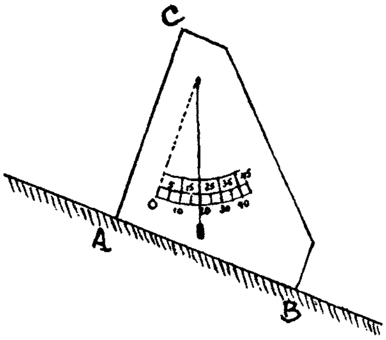

Sch. 115.

De schets 115 toont genoegzaam aan, hoe men het hellingspas benuttigt; het dient immers bijzonderlijk om eene gegeven helling te volgen.

Herbouwen, bed. mw., zw. — Fr. *Rebattre.*
De mortel herbouwen. Fr. *Rebattre le mortier.*

Herlatten, bw. zw. — Fr. *Latter à nouveau.*
Nieuwe latten aan een plafond brengen nadat het afgelat is.
Zie **Aflatten**.

Herstellen, bw. ow. zw. — Fr. *Réparer.*
Gewoon herstellen bestaat in het verhelpen van de gebreken, die in het metselwerk bevonden worden. Indien het een monument geldt, dat men in zijn vroegeren staat herstelt, noemt men dat werk in 't Fr. « *restauration* ».

Zekere herstellingswijze van een beschadigden muur door het inbrengen van andere steenen heet in 't Fr. « *lancis* ».

Herstellingswerk, o. — Fr. *Réparation* (*travaux de*). — Hgd. *Herstellüngsarbeite.* — Eng. *Repairs.*

Hielboog, m. — Fr. *Arc en talon.*
Zie **Boog.**

Hijschkraan, v. — Fr. *Grue.*
Zie **Kraan-** en **Stoomwerktuig.**

Hijschtouw, v. — Fr. *Corde de levage.*
Zie **Touw.**

Hoedanigheid, v. (baksteen). — Fr. *Qualité.*
Kenmerken, eigenschappen, vereischten. — Eng. *Characteristics of Bricks.*

De hoedanigheden van goeden baksteen zijn de volgende :

De baksteen moet zijn : 1° **gelijkaardig** (Fr. *Briques homogènes*) het is te zeggen van eenerlei natuur;

2° **regelmatig** van vorm (Fr. *Briques régulières*).

3° **evengroot** en **gelijkkleurig** (Fr. *Br. uniformes dans les dimensions et dans les couleurs*).

Hij moet zich ook gemakkelijk laten **kappen** (Fr. *Couper*) om klesooren te leveren; **helder klinken** (Fr. *Briques sonores*), zeer **fijn** en **gesloten van korrel** zijn (Fr. *Briques d'un grain fin et serré*) en dan geene bestanddeelen bevatten, welke hem zouden kunnen beschadigen na het gebruik; eindelijk, bestand zijn tegen vorst en andere weersongesteldheden (Fr. *Briques non gélives*).

Ziehier ten andere hetgene Coopman zegt in zijne « Steenbakkerij » :

« **Kenmerken** of **eigenschappen** of **vereischten**
« van den gebakken metselsteen : (gewone uitdruk-
« kingen voorkomende in den handel en gedrukt
« in N.- en Z.-nederlandsche lastkohieren).

« **Gaar** en **gaaf**, **vast**, **goedgevormd** of **zuiver**
« **van vorm**, d. i. met **scherpe kanten** en **platte**
« **vlakken**, **vlak**, **hard**, **goed doorbakken**, **uitwendig**
« **niet te glad**, **dicht van stof** of **dichtgesloten**,
« **vrij** van **scheuren** en **bersten**, **helderklinkend**,
« **vrij** van **sprongen** en **putten**, zonder **wanbak**, niet
« **wrak**, eene (in den regel) **donkerroode kleur**, op
« de breuk eenigszins **glasachtig**.

« De steenen moeten « onderling dezelfde maat
« houden. »

« De steen moet zooveel mogelijk, in 't bijzonder
« de steen voor de **dagzijden**, (Fr. *Briques pour*
« *parements*) **gelijk van kleur** zijn (Fr. *De couleur*
« *uniforme*).

« De steenen moeten zijn zonder **rammelaars** en
« **ratelaars** (Fr. *Les briques doivent être sans fêlures*
« *ni ébrêchures*).

« **Boven-** of **mondsteenen** worden geweigerd.

« Ook worden afgekeurd :

« **Overdroogde** (die bij het bakken bersten), **ge-**
« **stekene**, **bevrozene**, **beregende**, **gebarstene**, **mot-**
« **tige**, **uitgebakkene**, **groene**. »

Hoedanigheid, v. — Fr. *Qualité*, van natuursteen :

Goede natuursteen moet vooral zijn :

1° Genoegzaam **vast** en **hard** om alle schokken en drukkingen te weêrstaan.

2° van gelijke weêrstandskracht over zijne geheele uitgestrektheid.

3° **helderklinkend** : dat doet veronderstellen dat er geene inwendige **holten** of **barsten** in bestaan.

4° van zulken aard dat de mortelspecie er goed aankleeft.

5° niet **vriesbarstig**.

6° gelijk van **korrel** en van **kleur** of **eenkleurig**.

7° niet vatbaar voor aanwas van mos of ander kruid.

Goede **hardsteen** moet vrij zijn van : **onversteende gedeelten**, zoogenaamde **kamelot**, **ijzernieren**, **steenlever**, **kwade aders**, **kwakaderen**, **pokken**, **brandvlagen**, **schelpen** enz.

Hij mag niet uit de bovenste laag der groef komen en geen water opslorpen.

In het Belgisch « Algemeen kohier van lasten, bepalingen en voorwaarden wegens de aannemingen van werken » (Brussel 1882) staat :

« De hardsteen moet, in algemeenen regel, uit de beste **lagen** der groeven komen; hij moet zijn **gaaf**, **goed gesloten**, **gelijk van korrel en kleur**, **helderklinkend**, niet lei- of **schilferachtig**, zonder **scheuren**, **barsten**, **pokken**, **kwakaderen** en **kwade aders**; hij mag niet met **onversteende deelen** bezet, en moet volgens zijn **groefleger** gekapt zijn, ten ware de bijzondere vorm of aard des steens het belet;.....

De steenen moeten zijn zonder **gebroken hoeken** of **kanten** en zonder **ingezette stukken**..... »

In de N.-Nedl. Algemeene voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken onder beheer van het departement van binnenlandsche zaken — 1876 — lezen wij : « **Gehouwen steen.** De gehouwen steen moet zijn **gaaf**, zonder **scheuren**, **barsten** of **kwade aders**, **ingezette stukken**, **gebroken** kanten of hoeken, en niet met **onversteende** gedeelten of zoogenaamd **kamelot** bezet, voorts zuiver behakt met **scherpe** kanten, onder de rij vlak en bewerkt volgens de daarvan te maken... teekeningen en **mallen**. »

Hoefijzerboog, m. — Fr. *Arc en fer à cheval.* -- Hgd. *Hufeisenbogen.* — Eng. *Horse-shoe-arch.*

Zie **Moorenboog**, **Boog**.

Hoek, m. Hoeken (te Gent : **Okselingen.**) van een gewelf. — Fr. *Reins.* — Hgd. *Gewölbzwickeln.* — Eng. *Haunches, Spandrill.*

Zie **Gewelf.**

Hoek, m. — Fr. *Angle.*

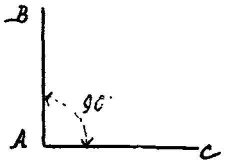

Sch. 116.

Een hoek ontstaat door snijding van twee lijnen.

In het opzicht van vorm heeft men o. a.

1° de **haaksche hoek** of **rechte hoek** = 90°, Fr. *Angle droit.* (Sch. 116).

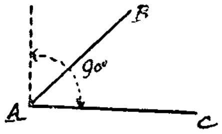

Sch. 117.

2° de **scherpe hoek** is kleiner dan 90°, Fr. *Angle aigü.* (Schets 117).

Is deze hoek = 45°, dan heet hij « **halve haak** ».

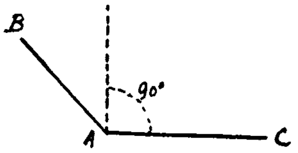

Sch. 118.

3° de **stompe hoek** is grooter dan 90°, Fr. *Angle obtus.* (Sch. 118).

4° de **scheeve hoek,** Fr. *Angle oblique.* (Sch. 119).

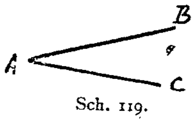

Sch. 119.

5° de **rechtlijnige hoek,** Fr. *Angle rectiligne.* (Vorige schetsen).

6° de **kromlijnige hoek,** Fr. *Angle curviligne.* (Schets 120).

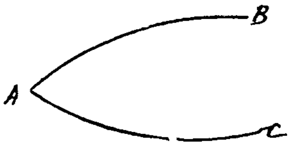

Sch. 120.

7° de **gemengde hoek,** Fr. *Angle mixtiligne.* (Schets 121).

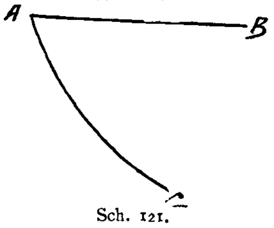

Sch. 121.

Men heeft ook **inspringende** en **uitspringende** hoeken. Fr. *Angles rentrants, angles saillants.* (Schetsen 122 en 123).

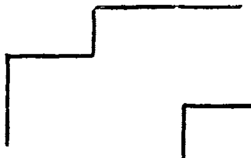

Sch. 123.

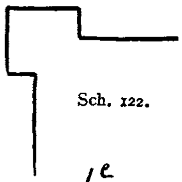

Sch. 122.

Volgens wederzijdsche ligging bestaan er : **aanliggende hoeken**, (Schets 124), Fr. *Angles adjacents;* **verwisselende hoeken**, Fr. *Angles contigüs;* **tegenoverstaande hoeken**, (Schets 125), Fr. *Angles opposés;* **aanvullings hoeken** samen 180° of 90° makende, Fr. 1° *Supplémentaires* (180°) 2° *complémentaires* (90°), (Schetsen 126 en 127).

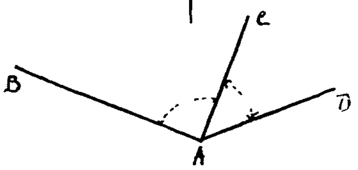

Sch. 124.

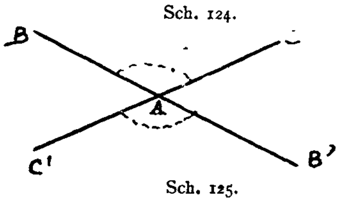

Sch. 125.

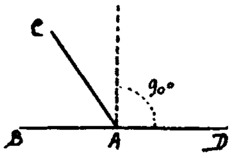

Sch. 126.

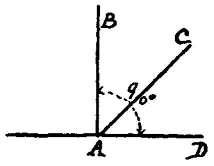

Sch. 127.

Twee gelijkloopende lijnen, door eene lijn doorsneden, doen de volgende hoeken ontstaan :

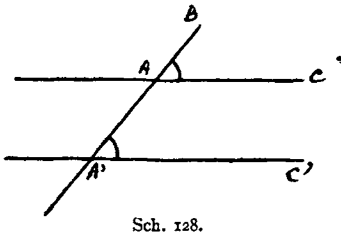

Sch. 128.

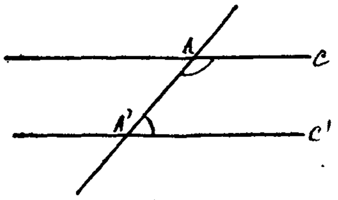

Sch. 129.

Overeenkomstige hoeken (Schets 128), Fr. *Angles correspondants*. (BAC, AA'C').

Inwendige hoeken, (Schets 129). Fr. *Angles internes.* (A'AC, AA'C').

Uitwendige hoeken (Schets 130). Fr. *Angles externes* (BAC, B'A'C').

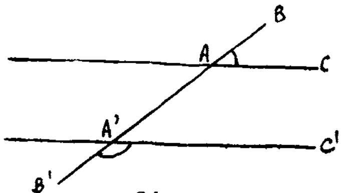

Sch. 130.

Afwisselingshoeken (Schets 131). Fr. *Angles alternes.* (BAC', B'A'C').

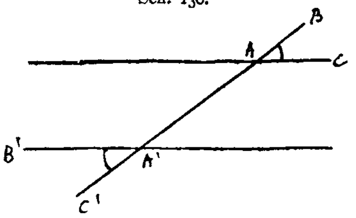

Sch. 131.

Hoek, — Fr. *En encoignure.*

Hoek gevormd door twee muren.

Hoekschoorsteen, Fr. *Cheminée en encoignure.* Een schoorsteen die in eenen hoek staat.

Een inspringende hoek heet in 't Fr. *Encoignure.*

Hoekige boog, m. — Fr. *Arc angulaire, arc en fronton.*

Zie **Boog.**

De uitdrukking « hoekige boog » schijnt niet juist, doch komt met het Fransche woord overeen.

Hoekijzer, o. — Een nieuw stuk gereedschap, tot beplakking der hoekverbindingen van muren; daarmede bekomt men eene zuivere lijn (Schets 132).

Sch. 132.

Nog niet veel in gebruik.

Hoekkeper, m. — Fr. *Chevron d'arêtier.*

Hoekmeter, m. — Fr. *Graphomètre.* — Hgd. *Winkelmesser, Graphometer.* — Eng. *Graphometer.*

Hoekpilaar, m. — Fr. *Ante.*

Hoekschoorsteen, m. — Zie **Hoek** en **Schoorsteen**.

Hoeksteen, m. — Fr. *Pierre d'angle.* — Hgd. *Eckstein.* — Eng. *Angle-stone.*

Hoeksteen, m. — Fr. *Patin.*
Zie **Vlechtwerk**.

Hoekverbinding. — Fr. *Raccordement d'angles de murs.*

Als twee muren eenen hoek vormen moet het metselwerk zóo gemaakt zijn, dat er tusschen beide eene goede verbinding bestaat.

De hoekverbinding stelt soms moeilijke vraagpunten, waarop alleen ervarene en bekwame metselaars kunnen antwoorden. Wij zullen ons hier enkel bezig houden met eene rechte hoekverbinding van muren van verschillende dikte en voor de vier eerste soorten van verband voor baksteenen, vermeld in het artikel « **verband** ». De beschrijving van al de gevallen welke zich kunnen voordoen zou ons te ver drijven; ook, zullen enkele schetsen voldoende zijn om die verbindingen uit te leggen, in acht houdende de volgende

Algemeene opmerking : « De rechtstaande kant « van den hoek moet altijd zóó samengesteld zijn « dat de steenen hun ingemetseld eind in elken « kant van den hoek hebben en zoodoende, op de « buitenvlakken van dezen, eenen kop vertoonen met « een streksteen overeenkomend, en tusschen twee « streksteenen geplaatst. » (Vrij naar Lacroux « *La Brique* »).

Wij geven verder eenige voorbeelden om aan te toonen hoe de vertanding of keten met het metselwerk verbonden wordt.

Schets 133. Verbinding voor halfsteensmuren. Verband « al streksche steenen ».

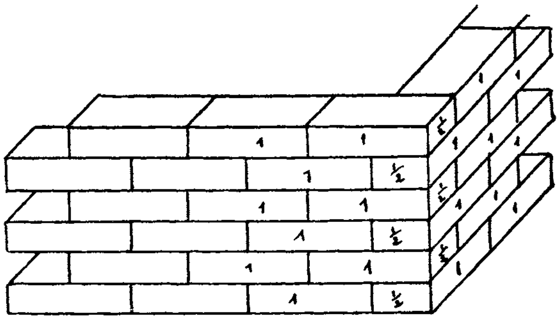

Sch. 133.

Schetsen 134 en 135. Verbinding voor eensteensmuren. Verband « al koppen ».

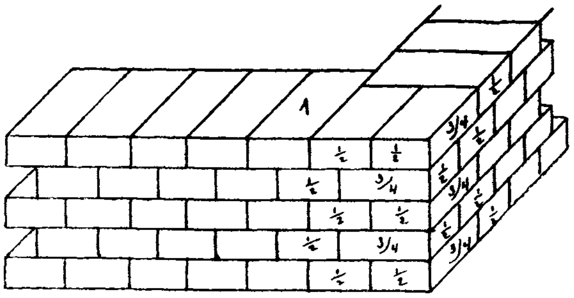

Sch. 134.

Schetsen 136 en 137. Verbinding voor anderhalfsteensmuren; Sch. 138 voor tweesteensmuren; beide in 't verband nr 3 of Engelsch verband.

Schetsen 139, 140, 141, 142 en 143. Verbinding voor eensteensmuren « kruisverband ».

Voor het kruisver-

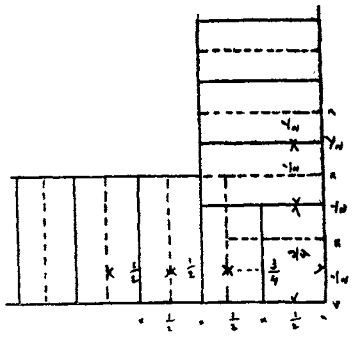

Sch. 135.

N. B. de volle lijnen teekenen de steenen eener laag; de stippellijnen die eener volgende.

band kan er opgemerkt worden dat voor de hoek-

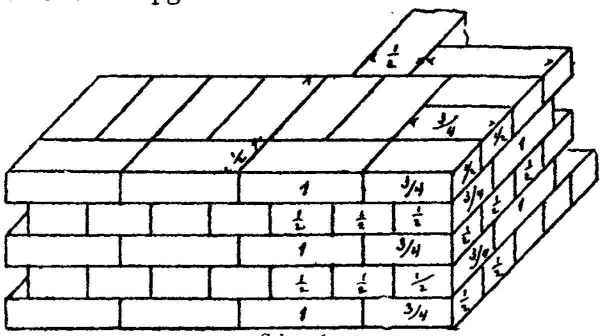

Sch. 136.

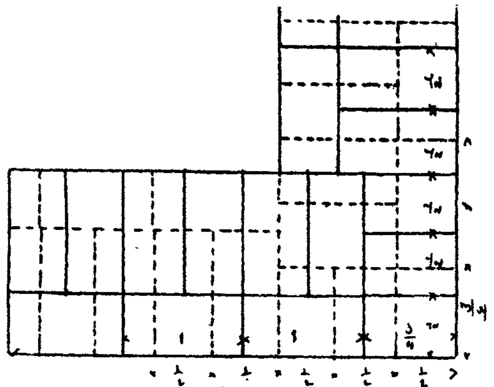

Sch. 137.

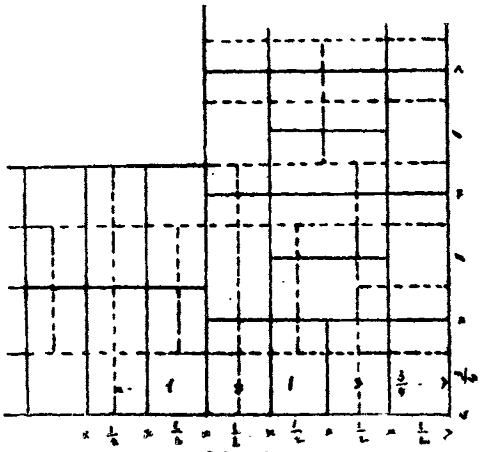

Sch. 138.

verbinding, het getal « **drieklesooren** » (zie dit woord)

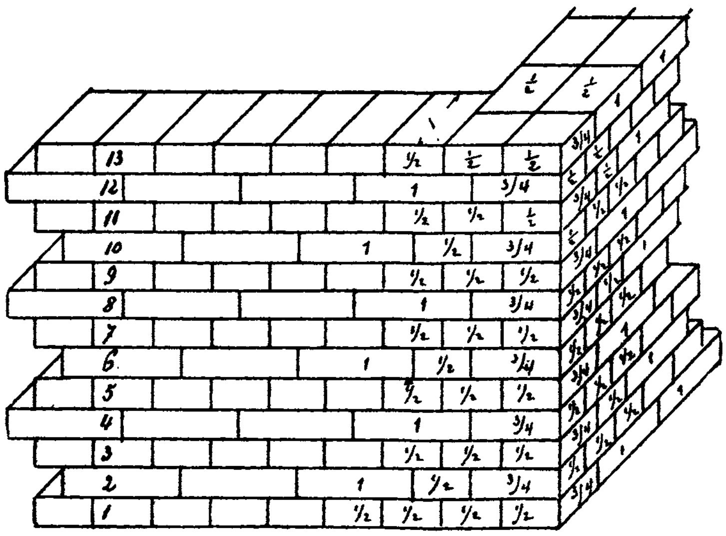

Sch. 139.

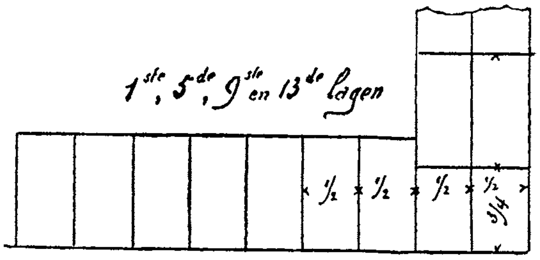

Sch. 140.

welke **per laag** dienen gebruikt te worden, gelijk is aan de hoeveelheid halve steenen welke de dikte der muren kan bevatten. Bijvoorbeeld : voor eensteensmuren = 2 halve steenen zal men 2 drieklesooren noodig hebben; anderhalvesteensmuren = 3 halve steenen, 3 drie-

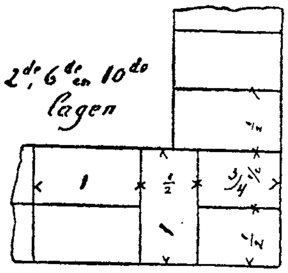

Sch. 141.

klesooren; voor tweesteensmuren = 4 halve steenen, 4 drieklesooren enz.

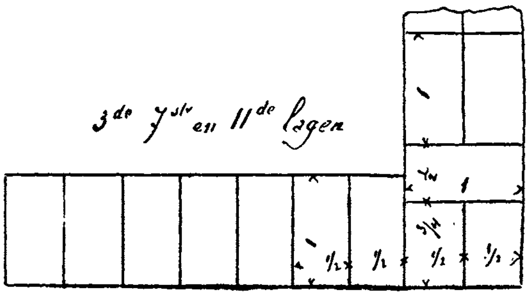

Sch. 142.

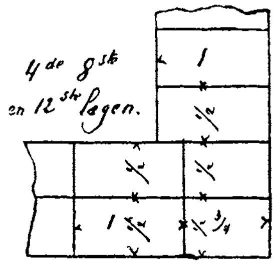

Sch. 143.

Hoekzuil, v. — Fr. *Colonne d'angle.*

Hollandsche IJselsteen, m. voornamelijk uit de omstreken van Gouda.

Soorten :

Rechte klinkers.

Metselplavei.

Kleine metselplavei.

Ondersteen (handelsbenaming : IJselondersteen).

Beste ondersteen.

Gewone ondersteen.

Boerengrauwe bovensteen.

Bovensteen (IJselbovensteen)

Blauwe straatklinkers.

Gele id.

IJselklinkertjes.

Hollandsche pan, v. — Fr, *Tuile hollandaise.* Zie **Vlaamsche pan**.

Hollandsch tras, o. — Fr. *Trass de Hollande.* Zie **Kalk, Cement, Pouzzolaan.**

Hollandsche voeg, v. — Fr. *Joint hollandais.* In N.-Nedl. : **Gesneden voeg.**

Holle steen, hollesteen, m. — Fr. *Brique creuse, Brique tubulaire.* — Hgd. *Hohlziegel.* — Eng. *Hollow brick, Tubular brick.*

Er bestaan vele soorten van holle steenen, en derhalve is het schier onmogelijk al de verschillende

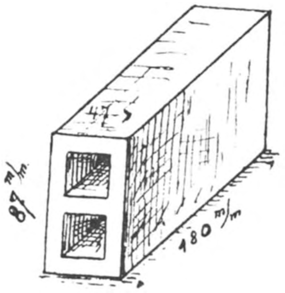

Sch. 144.

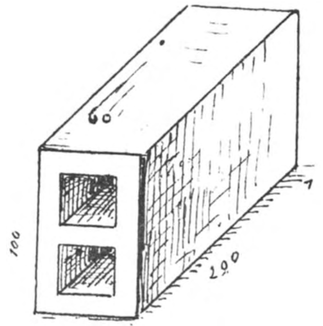

Sch. 145

modellen te geven. Ziehier echter de teekeningen van de meest gebruikte holle steenen.

Schetsen 144 tot en met 151, alsook schetsen 157 en 158.

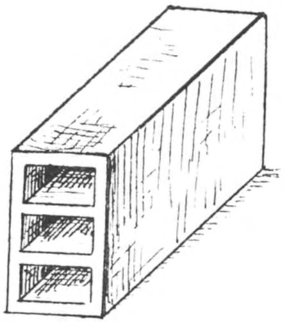

Sch. 146.

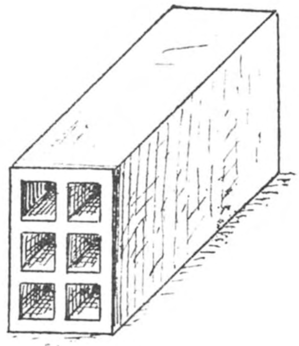

Sch. 147

Holle steenen worden meestal gebezigd :

1° voor werken, die niet zwaar mogen wegen, als scheidsmuren op verdiepingen, lichte gewelven enz.

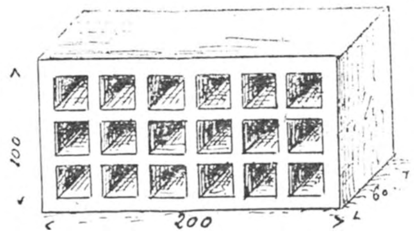

Sch. 148.

2° tot klankverdooving, bijv. tot afscheiding van kamers of vertrekken op dezelfde verdieping en die door verschillende gezinnen bewoond worden.

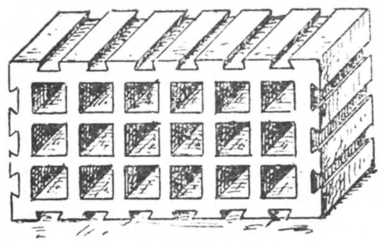

Sch. 149.

3° tot verluchting.

4° Soms ook tot vervanging van **spouwmuren.**

5° In den vorm van holle platen of tegels in stede van de tot hiertoe steeds gebruikte houten **dakberden** of schalieberden.

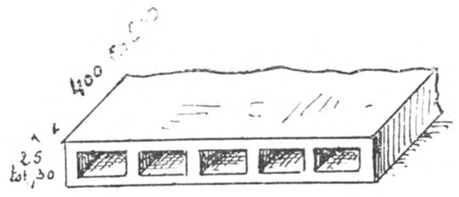

Sch. 150.

Sch. 152 geeft een **scheidswand** gemaakt met de steenen van schets 147; Schets 153, een **spouwmuur** met de

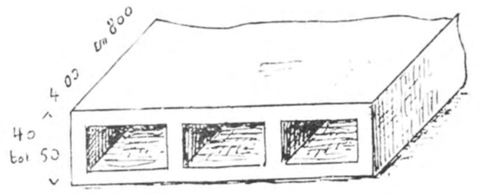

Sch. 151.

steenen **van** schets 145; Schets 154 een plafond met

de tegels van schets 151; Schets 155, een plat gewelf

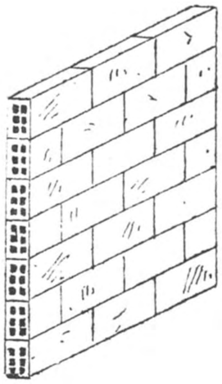

Sch. 152.

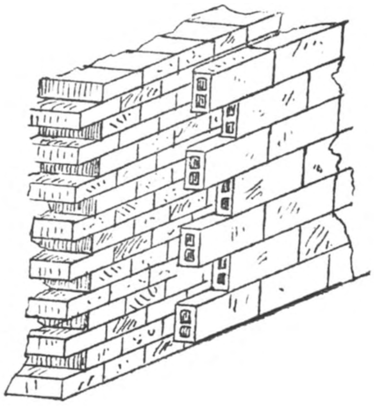

Sch. 153.

(Francart-stelsel) met de steenen van schets 149 (men merke op dat dit stelsel het gewone latwerk voor plafonds vervangt door een eenvoudig bezetwerk). Het werd o. a. met goeden uitslag gebezigd in het

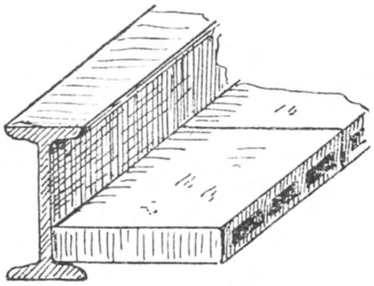

Sch. 154.

Telephoongebouw te Namen. Schets 156, een dak-

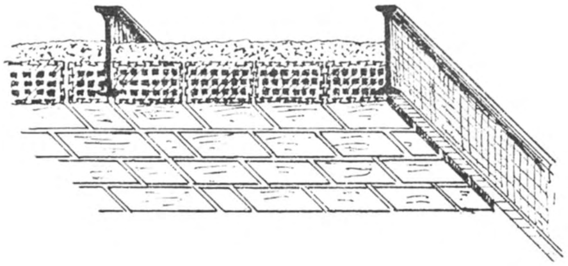

Sch. 155.

berd voor schaliën met de tegels van schets 150.

Holte, v. — Fr. *Flache.* — Inwendige holte. Fr. *Fontaine,* is een gebrek in den hardsteen.

Hoofd, o. (Landhoofd) van eene brug. — Fr. *La culée d'un pont.* — Hgd. *Landpfeiler.* — Eng. *Abutment.*

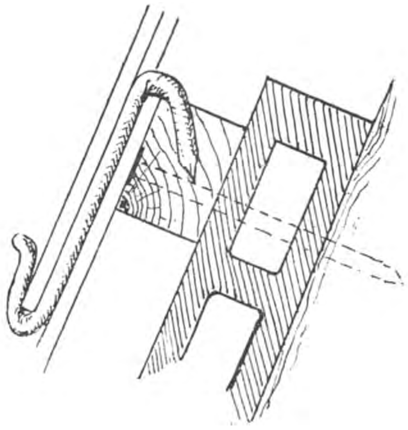

Sch. 156.

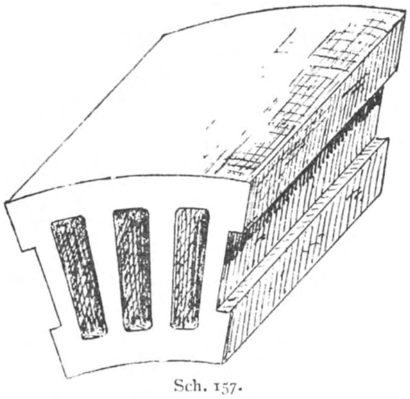

Sch. 157.

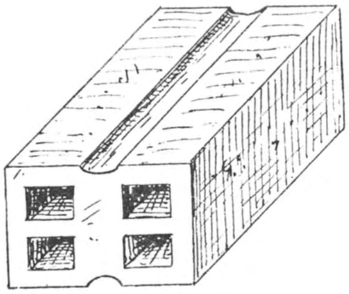

Sch. 158.

Hoofd, o. van het paslood.
Zie **Schietlood.**

Hoofdafmeting. v. — Fr. *Dimension principale.*

Hoofdbalk, m. — Zie **Architraaf.**

Hoofdeken, (Gent). — Zie **Katrol.**

Hoofdgebouw, o. — Zie **Gebouw.**

Hoofdgestel, o. = Tafelment, o. — Fr. *Entablement.* — Hgd. *Gebälk, Hauptgesims.* — Eng. *Entablature.*
Zie **Bouworde.**

Hoofdgevel, m. — Zie **Gevel.**

Hoofdkleuren van den baksteen. — « De « hoofdkleuren der steenen zijn : rood, geel, « grijs, zwart enz. en « ontstaan door de ver-

« schillende stoffen, die zich in de **klei** bevinden.
« Zoo zijn, over 't algemeen die uit rivierklei gevormd,
« rood, en die uit klei die uit zeewater bezurken is,
« geel. »

(Beknopt Handboek der Burg. Bouwkunde).

Voorbeelden :

Waalmoppen, zijn bruinachtig grijs rood.
Leksche steenen, paarsch rood.
Leidsche en Rijnsche, rood.
IJsselsche (Goudsche), geel.
Rupelmondsche en Boomsche, hoogrood.
Veurnsche en Diksmuidsche, citroengeel; enz.

Hoofdmuur, m. — Fr. *Mur principal*.

Hoofdpijler, m. — Zie **Boog**.

Hoofdtrap, v. — Fr. *Escalier principal*.
Zie **Trap**.

Hoofdzuil, v. — Fr. *Colonne principale*.
Zie **Zuil**.

Hoogte, v. van een gewelf. — Fr. *Montée*. — Hgd. *Höhe*. — Eng. *Heigth* of *Hight*.
Zie **Gewelf**.

Hoogte, v. — Fr. *Hauteur*.
Die kamer heeft eene goede hoogte. (Te Gent, die kamer is goed van **steekte**.)

Hoogte, v. — Fr. *Niveau*, in den zin van waterpasse doorsnede.

Hoogte (van hoogte zijn). — Fr. *Être à hauteur*.
Te Gent en elders gezegd wanneer het metselwerk van een gebouw zoo ver gevorderd is dat het dak opgesteld kan worden.

Hoogtelat, v. — Zie **Verdeellat**.

Hoop, m. — Fr. *Amas*.
Een hoop bouwstoffen.

Hoosbak, m. (Friesche). — Fr. *Baquet frison*.

Hoosschop, v. of **Hoosvat**, o. — Fr. *Écope*. — Hgd. *Oesfass*. — Eng. *Scoop*.
Zie **Drooghouden**.

Horde, v. **Kalkzift**, v. — Fr. *Claie, Crible*. — Eng. *Sieve*, dient om kalk, zand enz. te ziften, hetgene volstrekt noodig is wanneer er geene breekmolens gebezigd worden om mortel te bereiden.

Sch. 159.

De metsersdienders met dit werk gelast, verkoopen den afval van de kalk en de opbrengst ervan heeten zij « *opcenten* ».

Horens, md. — Fr. *Cornes*.
De horens van eene **keldervijs** (zie dit woord).

Houw, v. — Fr. *Houe*. — Hgd. *Haue*. — Eng. *Hoe*.
Zie **Kalkhouw**.

Houweel, o. — Fr. *Pioche*.
Zie **Pik**.

Huis, o. — Fr. *Maison*. — Hgd. *Hause*. — Eng. *House*. — Zw. *Hus*.
Zie ook **Gebouw**.
Een woonhuis bestaat gewoonlijk uit het eigen-

lijk gebouw, met eenen **achterhof**, eene **koer**, eene **plaats** (Fr. *Cour*) en soms met eenen **voorhof**, een **voorplein** (Fr. *Avant-cour*).

Van beneden naar boven in het eigenlijke huis gaande, bezoeken wij achtereenvolgens de **keldering** of **kelderverdieping** (Fr. *Souterrains, sous-sol*); den **beganen grond** of het **gelijkvloers** of het **gelijkstraats** (Fr. *Rez-de-chaussée*); de eerste, de tweede enz. **verdieping** (Fr. 1er, 2e *Étage*); den **zolder** (Fr. *Grenier*).

Zoodoende hebben wij verscheidene vertrekken doorwandeld.

In de keldering : den **voorraad-** of **provisiekelder** (Fr. *Cave à provisions*); den **kolenkelder** (Fr. *Cave à charbons*); den **wijnkelder** (Fr. *Cave à vins*) welke in verscheidene **vakken** (Fr. *Caveaux*) verdeeld is; de **kelderkeuken** (Fr. *Cuisine de cave*) en het **waschhuis** (Fr. *Buanderie*).

Op het gelijkvloers en de verdiepingen wordt onze aandacht gaande gemaakt door de **ontvangkamer** (Fr. *Salon*), de **spreekkamer** (Fr. *Parloir*), de **eetkamer** (Fr. *Salle à manger*) en de **slaapkamers** (Fr. *Chambres à coucher*), die allen op dezelfde verdieping **gelijkvloers** (Fr. *De plain-pied*) zijn, wat in N.-Nedl. eene *suite* heet.

Op den zolder bezoeken wij de **zolderkamers** (Fr. *Mansardes*) en de **vliering** (Fr. *Comble*).

Door de **trapzaal** (Fr. *Cage d'escalier*) en den **gang** (Fr. *Corridor*) stappen wij van het **voorhuis** (Fr. *Maison de devant*) over de **koer** of plaats naar het **achterhuis** (Fr. *Maison de derrière*). Daarbij de **stal** (Fr. *Écurie*) en een klein afzonderlijk vertrek, het **privaatgebouwtje** (Fr. *Pavillon de latrines*). Wij keeren over den gang terug, doen eene glazen deur open en bevinden ons in het **portaal** (Fr. *Portail*); de **huisdeur** (Fr. *Porte de rue*) gaat open en wij

staan op het **voorportaal** (Fr. *Porche*), waarna wij op den voorhof, de **tuinierswoning** op onze linker- of rechterzijde zien staan. Dan bemerken wij dat de **tusschenverdieping** (Fr. *Entresol*) door ons vergeten werd en dat wij te weinig aandacht hebben geslagen op de **benedenverdieping** of het **benedenhuis** (Fr. *Bas-étage, bas de maison*), en dat het **bovenhuis**, dit wil zeggen al de verdiepingen samen, vrij **hoog** is. Om boven op het dak, op het zoogenaamde « **plat** » (Fr. *Plate-forme, Terrasse*) een uitkijkje te nemen was het nu te laat.

En wij dachten aan de eigenaardige Amsterdamsche uitdrukkingen « **Huis** » en « **Bovenhuis** », waarvan de eene beteekent de **keldering** met het **gelijkvloers** en de **eerste verdieping** en de andere de hoogere verdiepingen met den zolder, terwijl soms het « Boven » nog in het eerste, tweede en, ja, derde bovenhuis verdeeld is.

Dat huis, dit spreekt vanzelf is een **gebouw met verdieping** (en) (Fr. *Bâtiment à étage* (*s*)); maar er worden ook **Huizen zonder verdieping** gebouwd (Fr. *Bâtiments en rez-de-chaussée*).

Huis met ap- en dependentiën (notarisstijl). — Fr. *Maison avec dépendances*.
Zie **Aanhoorigheid.**

Hydraulische kalk, v. — Zie **Kalk.**

Hydraulische kraan, v. — Zie **Kraan.**

Hydraulische mortel, v. — Fr. *Mortier hydraulique.* — Hgd. *Hydraulische Mörtel, Wassermörtel.* — Eng. *Hydraulic mortar.*
Zie **Mortel.**

Hypogeum, o. — Zie **Grafkelder.**

IJsbreker, m. — Fr. *Avant-bec.*
Zie **Steenen beer.**

IJzeraarden buis, v. — Fr. *Tuyau en grès*

IJzernier, v. — Fr. *Géode,* is een gebrek in hardsteen.
Zie **Hoedanigheid.**

IJzersintel, m. — Zie **Slakken** (smids).

IJzerverzuursel, o. — Fr. *Mine de fer blanche.*
Eene stof welke de heer Goyton aan de vette kalk heeft toegevoegd en deze daardoor de eigenschappen van waterkalk heeft gegeven.

In den haak. — Fr. *D'équerre.* — Hgd. *Malrecht.* — Eng. *Square.*

Indraaien (het) van eene boor. — Fr. *Pose par rotation.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Ineenschuivende buis, v. – Zie **Buis.**

Ingekuilde kalk, v. – Zie **Kalkkuil.**

Ingemaakte kast, v. — Fr. *Placard.*
Ingemaakte kasten worden in vele huizen bij het bouwen, in de muren aangebracht.

Ingenieur, m. — Fr. *Ingénieur.* — Hgd. *Ingenieur.* — Eng. *Engineer.*
Bouwkundig Ingenieur, m. — Fr. *Ingénieur-Architecte.* — Hgd. *Baukünstler.*

Ingesneden boog, m. — Zie **Boog.**

Ingetande boog, m. — Zie **Boog.**

Ingezet stuk, o. — Fr. *Pièce,* bij hardsteen.
Zie **Hoedanigheid.**

Ingraven (het) van grond. — Fr. *Déblai en profondeur puis en longueur, Fouille.*

Inheiing, v. — Fr. *Palification.*
Fundeerpalen in den grond heien of slaan.

In het droge. — Fr. *Sous toit.*
Zie **Mei.**

Inhuldiging, v. — Fr. *Inauguration.*
De inhuldiging van een stadhuis enz.

Inkalveren, bw. zw. — Zie **Kalven.**

Inkappen, bw. zw. — Fr. *Entailler.* — Hgd. *Einherben.* — Eng. *To notch.*
Het inkappen van de muren om er ijzeren liggers, balken enz. in te steken.

Inklinking, v, gmv. = **Beklinking**, v. gmv. van grond. — Fr. *Tassement.*

Inlaten, bw. zw. — Fr. *Engager.*
De ingelaten hardsteenen (Fr. *Les pierres engagées*) worden soms van het kubus der baksteenmetselwerken afgetrokken.

Inpassen. bw. ow. zw. — Zie **Aanpassen.**

Inrij, m. — Fr. *Entrée cochère, Entrée pour les voitures.*

Inschrijving, v. — Fr. *Soumission.*

Inschrijvingsbiljet, v. — *Bulletin de soumission.* — Eng. *Tender.*

Inschrijvingsprijs, m. — Fr. *Montant de la soumission.* — Hgd. *Submission-summe.*
De prijs waarvoor de aannemer zich verbonden heeft het werk uit te voeren.

Inslaan, bw. ow. st. **Instooten,** bw. ow. st. — Fr. *Défoncer.*

Inspringende voeg, v. — Fr. *Joint rentrant.*

Instooten, bw. ow. st. **Inslaan,** bw. ow. st. — Fr. *Défoncer.*

Instorting, v. — Fr. *Écroulement.*

Ik heb de instorting van een huis gezien of ik heb een huis zien **instorten.**

Intanding, v. — Fr. *Engrenure.*

Schets 160. Intanding door ingrijping (Fr. *Engrenure par encastrement*).

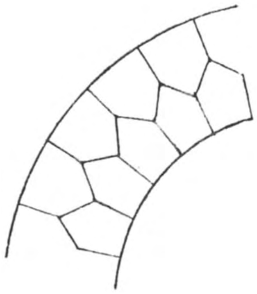

Sch. 160.

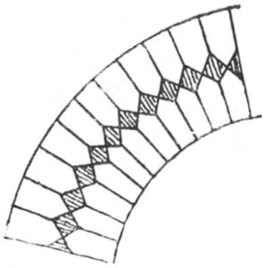

Sch. 161.

Schets 161. Wigvormige intanding (Fr. *Engrenure en forme de coins*).

Schets 162. Mosaïsche intanding (Fr. *Engrenure en mosaïque*).

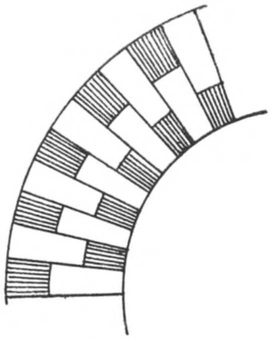

Sch. 162.

Inte, v. — Zie **Enteering, Stelling.**

Intrados, o. — Zie **Binnenvlakte, Gewelf.**

Inwasschen, bw. st. — Fr. *Remplir.*

Een gewelf met tras- of kalkwater inwasschen om openstaande voegen vol te gieten.

Inzakken, ow. zw, Zakkende instorten, invallen. — Fr. *S'effondrer.*

Isodomun, o. — Zie **Verband.**

Jodenhars, v. en o. — Fr. *Bitume.* — Hgd. *Judenpech.* — Eng. *Bitumen.*

Jong, o. « **Een jong zetten of steken** » (gehoord te Brugge), te Gent zegt men : Een kind metselen. Zie 2de N. B. bij **Put.**

Juffer, v. Een stellinghout.

Kaai, v. — Fr. *Quai.*

Kaaimuur, m. — Fr. *Mur de quai.*

Kaapstander, m. — Fr. *Cabestan.* — Hgd. *Haspel.* — Eng. *Capstan.* Te Brugge en elders « **koe** ». In het Walenland soms « *Chat* ».

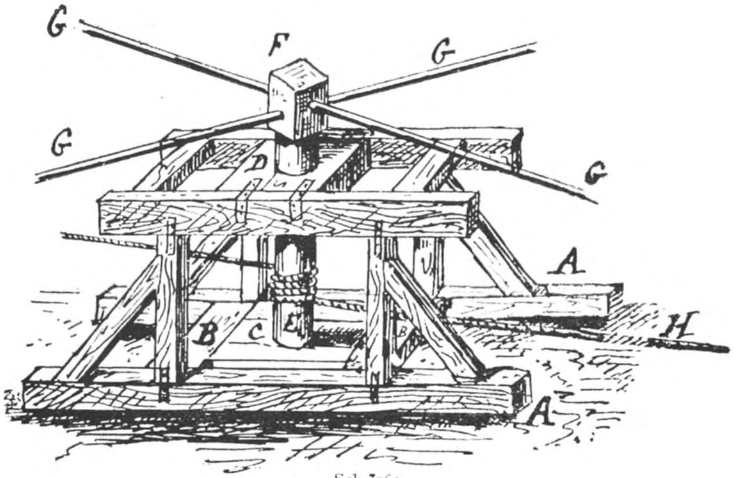

Sch. 163.

De kaapstander is een werktuig bestemd om in eene waterpasse richting eene groote kracht aan te wenden; bijvoorbeeld om zware steenen enz. te **versjouwen** (Fr. *Barder*). (Schets 163).

Hij is in bovenstaande figuur voorgesteld en bestaat uit 2 voetstukken A die door de beide buitenrichels B en den rolrichel C met elkander verbonden zijn. In de voetstukken staan de schoren en stijlen en het dekstuk D ligt er overheen. De spil E eindigt beneden in eene tap, in eene opening van den rolrichel passende en de spil zelf of staande rol reikt tot aan het dekstuk. De hals, een cylinder van geringer dikte, eindigt boven het dekstuk in een vierkanten kop F waarin **spilgaten** gemaakt zijn voor de **windboomen** of **spaken** G. De **lijn** of **kabel** H, waaraan de last is vastgemaakt loopt om de spil met 2 of 3 **slagen** terwijl men het vrije uiteinde er afhaalt.

Soms wordt de kaapstander zóó gemaakt dat de spil allengs dunner wordt; zoo kan men, door het vrije uiteinde iets los te laten, de slagen naar boven verschuiven.

De krachtvermeerdering wordt bepaald door de dikte van den cylinder en de lengte der windboomen. (Tekst uit de Ned. Encyclopædie van Winkler Prins, 1877, deel 9, bladz. 153).

Kabel, m. – Fr. *Cable*. Zie **Touw**.

Kaber, m. — Fr. *Cabre, Bique.* – Hgd. *Dreibein.*—Eng. *Triangle-gin.* (Sch. 164).

De kaber is eene soort van **bok** samengesteld uit drie met ijzeren punten beschoeide **staanders** die zóo geplaatst zijn dat zij langsboven met elkander stevig kunnen vereenigd worden.

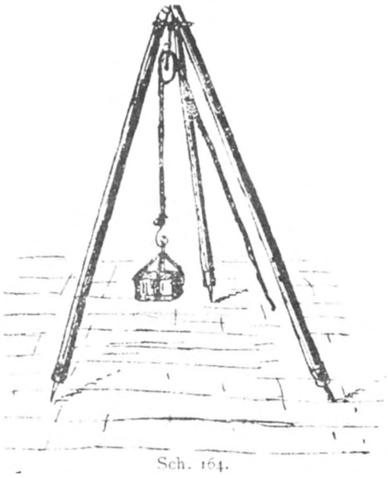
Sch. 164.

Aan den top, hangt eene **katrol**, waarmede men door middel van **touwen**, zooals bij den **bok**, eenen last kan ophalen.

Deze bok dient meest boven putten, hetzij om den grond op te halen, hetzij om brikken, mortel enz. beneden te laten; ook tot het **boren** van grond met een **boortoestel.**

Kakstoel, m. — Fr. *Chardonnet.* — Hgd. *Wendenische, Wendehöhlung.* — Eng. *Hollow quoin.*

Sluisbouw : De kakstoelen moeten dezelfde afronding hebben als de achterhanen der puntdeuren en dienen altijd van hardsteen vervaardigd te worden.

Kalei, te Gent en in Brabant, voor **Witsel.** (Zie dit woord.)

Kaleiborstel, m. — Zie **Borstel.**

Kalf, o., van een formeel. — Fr. *Veau, Courbe.*
Zie **Formeel.**

Kalf, o. — Fr. *Imposte.*
Zie **Arcade.**

Kalf, o. — Fr. *Linteau intermédiaire, Traverse en pierre.*

De middeldorpel eener venster (N.-Ndl.).

Kalk, v. — Fr. *Chaux.* — Hgd. *Kalk.* — Eng. *Lime.*

De kalk is in de bouwkunde, het voornaamste verbindingsmateriaal. Zij wordt verkregen door het branden van verschillende steenen, aardsoorten en schelpen en daarnaar onderscheiden in :

Steenkalk, ook **Kluitkalk.** — *Chaux en roche.*

Mergelkalk. — Fr. *Chaux de marne.* — Hgd. *Erdiger Kalk.* — Eng. *Chalk.*

Schulpkalk. — Fr. *Chaux de coquillages.* — Hgd *Muschelkalk.* — Eng. *Shell-lime.*

De steenkalk wordt verdeeld in :

Vette kalk. — Fr. *Chaux grasse.* — Hgd. *Fett-Kalk.* — Eng. *Fat lime.*

Halfvette kalk. — Fr. *Chaux mi-grasse.* — Hgd. *Halbfetter Kalk.*

Magere kalk. — Fr. *Chaux maigre.* — Hgd. *Magerer Kalk.* — Eng. *Poor lime.*

Zij wordt echter beter onderscheiden in :

1° **Gewone kalk.** — Fr. *Chaux ordinaire.* — Hgd. *Gewöhner Kalk.*

2° **Waterkalk** of **Hydraulische kalk.** — Fr. *Chaux hydraulique.* — Eng. *Hydraulic lime.* — Hgd. *Wasserkalk.*

Waterkalk wordt op hare beurt verdeeld in :

a) **Zwakke waterkalk.** — Fr. *Chaux moyennement hydraulique.* — Eng. *Slightly hydraulic lime,* die eerst versteent nadat zij 15 tot 20 dagen onder water gelegen heeft.

b) **Krachtige waterkalk.** — Fr. *Chaux hydraulique ordinaire.* — Eng. *Hydraulic lime,* die zulks na 6 tot 8 dagen doet.

c) **Zeer krachtige waterkalk.** — Fr. *Chaux éminemment hydraulique.* — Eng. *Eminently hydraulic lime,* die reeds na 2 tot 4 dagen onder water begint hard te worden.

Onderstaande tabel geeft de samenstelling en de bijzonderste kenmerken van de verschillende kalksoorten.

Gewichtsdeelen		Naam van het voortbrengsel.	Bijzonderste kenmerken.
kalk	klei		
100	0	Zeer vette kalk	verhardt of versteent niet onder water.
90	10	Zwakke waterkalk	koken als vette kalk, en versteenen onder water.
80	20	Krachtige waterkalk	
70	30	Zeer krachtige waterkalk	
60	40	Cement	koken niet, maar verharden onder water zonder toevoeging van andere stoffen.
50	50	Cement	
40	60	Cement	
30	70	Puzzolane (Hollandsch Tras)	verharden niet onder water zonder toevoeging van kalk.
20	80	Puzzolane (pouzzolaan)	
10	90	Puzzolane id.	
0	100	Klei	

Er valt aan te merken dat de graad van branding een grooten invloed heeft op vele kalksteenen; zoo heeft men in Frankrijk ondervonden dat sommige kalksoorten, zwakke waterkalken opleveren wanneer zij sterk gebrand worden (Fr. *surcalcinées*) en daarentegen krachtige waterkalken wanneer zij slechts zwak gebrand zijn; en dat bij andere soorten juist het tegenovergestelde plaats heeft.

Mergelkalk of **Leemmergel.** — Fr. *Chaux marneuse*, wordt in België maar zelden gebruikt. Zij bestaat grootendeels uit **kalkaarde** met een weinig klei vermengd. Deze mergel wordt op vele plaatsen, niet verre beneden de oppervlakte van den grond gevonden, tot steenvormige klompen gemaakt, gedroogd en daarna gebrand.

Schulpkalk of **Schelpkalk.** — Fr. *Chaux de coquillages.* — Hgd. *Muschelkalk.* — Eng. *Shell-lime* is in België nagenoeg onbekend, maar wordt in Noord-Nederland als een artikel van de nationale nijverheid beschouwd.

De schelpen, die de Noordzee aan hare oevers opwerpt, worden daartoe gebrand in afzonderlijk ingerichte ovens van kegelvormige gedaante en die met turf gestookt worden.

De bovenste laag turf van den oven noemt men de **klapmuts.**

Veelal wordt de bloem of het fijne van de schelpkalk door zeven afgezonderd en onder den naam van **stuif-** of **witkalk** verkocht (Fr. *Chaux en poudre, Chaux à blanchir.* — Hgd. *Kalkmehl.* -- Eng. *Lime-powder*).

Ten slotte bestaan er nog verscheidene soorten van **kunstwaterkalk** (Fr. *Chaux hydraulique artificielle.* Eng. *Artificial hydraulic lime.* — Hgd. *Künstlicher hydraulischer Kalk*) en wel :

1° een deel poeder van oesterschelpen vermengd met $\frac{1}{16}$ deel kiezelzand; dit mengsel 96 uren lang aan eene sterke gloeihitte blootgesteld (Hoogleeraar John, te Berlijn).

2° vette kalk vermengd met 15 tot 20 % klei en daarna gebrand (Vicat).

3° vier deelen Parijsch krijt, fijn gemalen met een deel klei, die gedurig vochtig wordt gehouden; van dit deeg worden ballen vervaardigd, die men laat drogen en daarna brandt.

De kalk wordt gebrand en daarna gebluscht.

Vandaar heeft men :

Gebrande kalk. — Fr. *Chaux calcinée.*

Levendige of **Ongebluschte kalk.** — Fr. *Chaux vive* of *non éteinte.* — Hgd. *Ungelöschter gebrannter Kalk.* — Eng. *Quick-lime.*

Gebluschte kalk. — Fr. *Chaux éteinte.* — Hgd. *Gelöschter Kalk.* — Eng. *Sla(c)ked-lime.*

Voor bezetwerk dient de kalk **gegoten** te worden. (Fr. *Couler la chaux*).

Zie verder nog : **Doode kalk, doodgebrande kalk, doorbrande** of **gare kalk, ingekuilde kalk, verstorvene kalk, verweerde kalk, gemalen kalk, voegkalk, vlodderkalk, luchtkalk** enz. enz.

De meest in België gebruikte kalksoorten, zijn die van Doornik, Namen, Rhisnes, Jemelle enz.

Kalk wordt gezegd voor **kalkmortel.** — Zie aldaar.

Kalkaarde, v. — Fr. *Terre calcaire.* – Hgd. *Kalkerde.* — Eng. *Calcareous earth.*

Kalkachtige steen, m. **Kalkachtige zandsteen,** m. — Zie **Natuursteen**.

Kalkbaan, v. — Fr. *Aire à mortier.*

Een planken of steenen vloer, waarop de vermenging van kalk met zand geschiedt.

Kalkbak, m. = **Mortelbak.** (Zie dit woord). Ook wel de bak waar de mortel in bereid wordt.

Kalkbak, m. **Kalkkist**, v. — Fr. *Auge de plafonneur.*
Zie **Kalkgieten.**

Kalkbakdrager, m. — Fr. *Porte-auge.*

Kalkboei, v. — Fr. *Hangar à chaux.*
Zie **Kalkloods.**

Kalkbouwer, m, — Fr *Rebatteur.*
De werkman die de kalk bouwt of herbouwt.
Zie **Bed.**

Kalkbrander, m, — Fr. *Chaufournier.* — Hgd. *Kalkbrenner.* — Eng. *Lime-burner.*

Kalkbrandersschop, v. — Fr. *Escoupe.*

Kalkbranding, v. — Fr. *Calcination.* — Hgd. *Kalkbrenning.* — Eng. *Lime-burning.*
Het branden van de kalk.

Kalkbrij, v. — Zie **Kalkdeeg.**

Kalkdeeg, v. **Kalkbrij**, v. — Fr. *Pâte de chaux* of *Chaux en pâte.* — Hgd. *Kalkbrei.*
Gebluschte kalk, met water tot een deeg of dikke brij gebracht.

Kalkdrager, m. (Vl.) = Metsersknaap, oudtijds « Calcdrager » gespeld.

Kalkgieten (het). — *Coulage de la chaux of coulée.* — Eng. *Grouting.*

Nadat de **kalk** gebluscht is in eene **kalkkist** of eenen **kalkbak**, wordt de **vette** kalk door bijmenging van water door eene zift gegoten in eenen kuil of put (**kalkput**). Dit geschiedt door middel van eene **leiding** (zie dit woord). Na eenige dagen en als het water uitgedroogd is, kan die kalk dienen voor bezetwerk. De **kalkkist** is voorzien van eene **klep** (Fr. *Trappe à chaux*). In den Ndl. tekst van het Lastkohier aangaande het maken van een gebouw voor Posterijen, Telegrafen en Telephoon enz. te Spa staat er :

« De kalk voor bepleistering van plafonds en muren mag niet eerder verwerkt worden dan 15 dagen nadat zij gebluscht is. »

Zie ook **Nablusschen.**

Kalkhok, o. — Zie **Kalkloods.**

Kalkhouw, v. ook **Kalkkloet,** m. **Kalkklopper,** m. Fr. *Houe,* ook *Rabot.* — Hgd. *Kalkhacke.* — Eng. *Beater, Lime-rake.* (Schets 165).

Het gereedschap waarmede de mortel gebouwd wordt.

Sch. 165

Kalkhuid, v. — Fr. *Plâtras.*

Zoo noemt men de laag kalkmortel waarmede de muren langs binnen of langs buiten bedekt zijn.

De kalkhuid is droog. — Fr. *Le plâtras est sec.*

Kalkkist, v. — Zie **Kalkgieten.**

Kalkkloet, m. — Zie **Kalkhouw.**

Kalkklopper, m. – Zie **Kalkhouw.**

Kalkkristallen, o. mvd. -- Fr. *Chaux cristallisée,* of *Cristaux de chaux.*

Zie **Kalkwater.**

Kalkkuil, m. — Fr. *Fosse à chaux.* — Eng. *Lime-pit.* — Hgd. *Kalkkuhle.*

Bij de ouden was het gebruikelijk de kalk voor belangrijke bouwwerken langen tijd in kuilen te bewaren, en in Rome had men eene verordening volgens welke het aan de aannemers voor gebouwen van den Staat verboden werd, kalk te gebruiken, die niet minstens drie jaren in kuilen had gelegen. Zulke kalk noemt men **ingekuilde kalk.**

Kalkkuip, v. — Zie **Kalktob.**

Kalkloods, v. — Fr. *Hangar à chaux.* = **Kalkboei,** o. (Z.-Ndl.) = **Kalkhok,** o. = **Kalkschuur** (te Gent).

Behalve berging voor kalk en, zoo noodig, voor cement, vindt men in de kalkloods eenige **berghokken,** waarin de mortel geplaatst wordt.

Kalkmassa, v. — Fr. *Tas de mortier.*

Kalkmelk, v. — Zie **Kalksaus.**

Kalkmenger, m. — Fr. *Gâcheur.*

Kalkmolen, m. — Fr. *Broyeur à chaux,* dient om kalk te malen.

Zie **Stoomwerktuig.**

Kalkmortel, v. — Zie **Mortel.**

In Brabant. wordt door de werklieden meest kortweg « kalk » gezegd in stede van kalkmortel; in Vlaanderen, zegt men meest « **mortel** ».

Kalkoven, m. — Fr. *Carquèse, Four à chaux.* — Hgd. *Kalkofen.* — Eng. *Lime-kiln.*
De oven waarin kalk gebrand wordt.

Kalkpuin, o. en v. gmv. — Fr. *Plâtras.*
Onbruikbare stukken versteende kalk voortkomende van afbraak.

Kalkput, m. — Fr. *Fosse à chaux.* — Eng. *Lime-pit.*
Zie **Kalkgieten**.

Kalksaus, v. **Kalkmelk**, v. — Fr. *Lait de chaux.* — Hgd. *Kalkmilch, Kalkbrühe, Weisse.* — Eng. *White-wash, lime-wash.*
Het witten met kalksaus.

Kalkschop, v. — Fr. *Gâche.*

Kalkschuur, v. — Zie **Kalkloods.**

Kalksteen, m. — Fr. *Pierre calcaire.* — Hgd. *Kalksteine.* — Eng. *Lime-stone.*
De steen dien men brandt om kalk te verkrijgen.
Zie ook **Steen, Natuursteen.**

Kalksteenmeel, o. — Fr. *Chaux pulvérisée.* — Hgd. *Kalksteinmehl.*
Zie **Gemalen kalk.**

Kalktob (**tobbe**), v. = **Kalkkuip**, v. — Fr. *Auge.*

Kalkwater, o. — Fr. *Eau calcaire.*
De vorming van koolzure kalk (Fr. *Carbonate de chaux*) heeft plaats door tusschenkomst van het water dat in de mortel aanwezig is en met kalk verzadigd zijnde (kalkwater vormende), koolzuur opneemt, de koolzure kalk als het ware als kristallen

afzet en zich opnieuw met kalk verzadigt, om daarna kristallen te vormen.

Bij volkomen versteende mortel zullen de daarin voorkomende zandkorrels door kalkkristallen omgeven zijn.

(Harres, De Zamenstelling der voornaamste metselwerken, blz. 45.)

Kalkzift, v. — Zie **Horde**.

Kalven (af-, in-, toe-), ow. zw. — Fr. *S'ébouler,* ook **Nastorten.**

In-, wegzakken, vallen, storten (van aarde).

Ook **inkalveren** (De Bo, bl. 404) en **uitkalveren** (Hollandsche lastkohieren).

Kalving, v. — Fr. *Éboulement,* beduidt « het instorten van aarde ».

Zie **Kalven.**

Kam, m. — Fr. *Peigne.*

Zie **Mortelmolen.**

Kamelot, o. g. mvd. — Fr. *Bousin.*

Onversteende gedeelten in hardsteen.

Zie **Hoedanigheid.**

Kannebuis, v. — Zie **Aarden buis**.

Kant, m. — Op kant gezette baksteenen. Fr. *Briques posées de* of *sur champ.*

Zie **Kop.**

Kant, m. — Zie **Rand.**

Kanteel, o. **Tinne**, v. — Fr. *Creneau.* — Hgd. *Zinne.* — Eng. *Top.*

Gekanteelde muren. Fr. *Murs crenelés.*

Kantlaag, v. — Zie **Laag**.

Kantzuil, v. — Fr. *Prisme.*

De kantzuil (Schets 166) is soms veelhoekig.

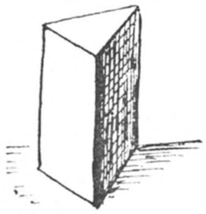

Sch. 166.

Kap, v. van een gewelf. — Fr. *Chape d'une voûte.* — Hgd. *Gewölbüberguss.* — Eng. *Bed over a vaulting.*

Rechte	kap	Fr. *Chape*	*droite.*
Schuinsche	id.	id.	*biaise.*
Hellende	id.	id.	*rampante.*
Dalende	id.	id.	*descendante.*
Draaiende	id.	id.	*tournante.*

Zie **Gewelf.**

Kap (bij Kruisgewelven). — Fr. *Voûtain.*

Het gedeelte dat tusschen de graatbogen gespannen is.

Kapgewelf, o. — Fr. *Voûte en berceau.* — Hgd. *Tonnengewölbe.* — Eng. *Barrel-vault.*

Zie **Gewelf.**

Kaphamer, m. — Zie **Hamer.**

Kapiteel, o. of **Zuilenhoofd**, o. (**Kapteel**, (Volkst.).) — Fr. *Chapiteau.* — Hgd. *Säulenknauf.* — Eng. *Capital, Chapitre, Chapitrel,* is het bovenste deel eener kolom. (Mvd. kapiteelen.)

Alhoewel de metselaar de kapiteelen enkel moet plaatsen en hunne beschrijving meer het vak van den beeldhouwer aangaat, meenen wij de bijzonderste kapiteelen moeten te doen kennen opdat de metselaar wete **wat** hij plaatst.

Zie de onderstaande schetsen :

Schets 167, Egyptisch kapiteel, Fr. *chapiteau égyptien;* Schets 168, Persaansch kapiteel, Fr. *chapi-*

Sch. 167.

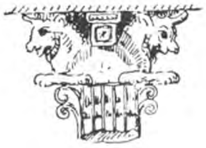

Sch. 168.

Sch. 169.

teau perse; Schets 169, Hindoesch kapiteel, Fr. *ch. hindou;* Schets 170, Grieksch-Dorisch k., Fr. *ch. dori-*

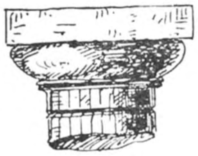

Sch. 170.

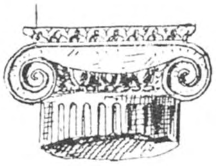

Sch. 171.

Sch. 172.

que grec; Schets 171, Grieksch-Ionisch k., Fr. *ch. ionique grec;* Schets 172, Grieksch korintisch

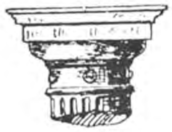

Sch. 173.

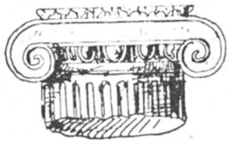

Sch. 174.

Sch. 175.

k., Fr. *ch. corinthien grec;* Schets 173, Romeinsch-Dorisch k., Fr, *ch. dorique romain;* Schets 174, Ro-

Sch. 176.

Sch. 177.

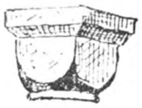

Sch. 178.

meinsch-Ionisch k., *ch. ionique romain;* Schets 175, Toskaansch k., Fr. *ch. toscan;* Schets 176, Composiet k., Fr. *ch. compo-*

site; Schets 177, Etrurisch k., Fr. *ch. étrusque;* Schets 178, Kubiek k., Fr. *ch. cubique;* Schets 179. id.;

Sch. 179.

Sch. 180.

Sch. 181.

Schets 180, Moorsch k., Fr. *ch. mauresque;* Schetsen 181 en 182, Romaansche kapiteelen, Fr. *ch. romans;*

Sch. 182.

Sch. 183.

Sch. 184.

Schetsen 183 en 184, Gothische k., (XIIIe en XIVe eeuw) Fr. *ch. gothiques*; Schets 185, Nieuw-Grieksch k., Fr. *ch. néo-grec* enz. enz.

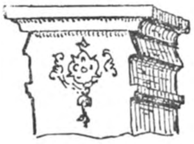

Sch. 185.

Kappen, bw. zw. — Zie **Hoedanigheid.**

Kapteel, o. — Zie **Kapiteel.**

Kar, v. — Fr. *Charrette, Chariot.*

De **Metserskar,** v. Fr. *Charrette de maçon,* is eene tweewielige kar met los achterberd en losse zijberden, een langwerpig vierkanten bak uitmakende.

Bij de metserskar, zie schets 186, behooren **twee** dissels.

De **steenkar,** v. Fr. *Charrette à briques,* dient

om brikken te vervoeren; meestendeels is de bak Vvormig en hij rust op, aan de dissels vastge-

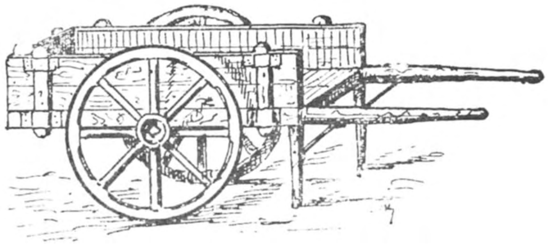

Sch. 186.

maakte kettingen (dit om het breken van den steen te beletten).

De **stortkar**, v. Fr. *Tombereau,* wordt gebezigd om allerhande materialen, ook grond, steengruis enz. te vervoeren. De bak kan overwippen en zoodoende worden de materialen in eens **afgestort** of **afgekapt.** (Te Turnhout heet die wijze van lossen : afkappen.)

De **steekkar** is nagenoeg als eene metserskar, doch heeft maar eenen dissel, en wordt voort**gestoken** terwijl de metserskar voort**getrokken** wordt.

In N.-Nedl. heet de steekkar ook **handkar.**

Zie nog **Kruiwagen** en **Wagen.**

Als maat zegt men: eene kar zand, Fr. *Une charretée de sable* (stortkar).

Karbeel, o. — Fr. *Moise.* Mvd. Karbeelen, Fr. *Pièces moisées.*

Zie **Formeel.**

Karbeel, o. — Fr. *Corbeau.*

Uitstek in hardsteen, kleiner dan eene konsole.

Kareel, m. — Fr. *Carreau,* algemeene gebruikte verkorting voor **kareelsteen,** m. of **baksteen,** doch meer bijzonder gezegd voor **plavei**; vandaar : **kareelbakker,** m. **kareelbakkerij, kareelsteenbakkerij,** v.

Kareelvloer, m. Fr. *Pavement en carreaux.*

Kareel, m. — Zie **Tegel**.

Kareelbakker, m. — Zie **Steenbakker**, **Kareel**.

Kareelbakkerij, v. — Zie **Steenbakkerij**, **Kareel**.

Kareelsteen, m. — Zie **Kareel**.

Kareelsteenbakkerij, v. — Zie **Steenbakkerij**, **Kareel**.

Kareelvloer, m. — Fr. *Pavement en carreaux*. Zie **Kareel**.

Karrepoort, v. — Zie **Deur**.

Karreweg, m. — Zie **Rijweg**.

Kasseimengsel, o. — Fr. *Cailloutis*.

Katrol, v. — Fr. *Poulie*. - Eng. *Pulley*. — Hgd. *Rolle*.

De katrol is een der eenvoudige werktuigen en bestaat uit eene **schijf** beweegbaar om eene door haar middelpunt gestoken as. Somtijds is de spil onbeweegbaar met de as verbonden en in hare pennen beweegbaar, doch meestal is de spil vast en kan de schijf om haar heen draaien. De uiteinden der spil hangen in eenen **beugel** die de schijf geheel of gedeeltelijk omvat en voorzien is van eenen haak waarmede men de katrol aan een vast punt kan ophangen (**vaste katrol**, Fr. *Poulie fixe*) (Schets 187) of met den te verplaatsen last verbinden (**losse katrol**, Fr. *Poulie libre* of *mobile*) (Schets 188). De omtrek der schijf is gegroefd om eene koord of een touw

Shc. 187.

Sch. 188.

op te nemen. De vaste katrol dient alleenlijk om de richting waarin de last verplaatst moet worden, te wijzigen en bezorgt geene vermeerdering van kracht. De wrijving der schijf om de as moet daarbij nog overwonnen worden. Men kan er nochtans een grooter getal mannen aanleggen om den last te verplaatsen.

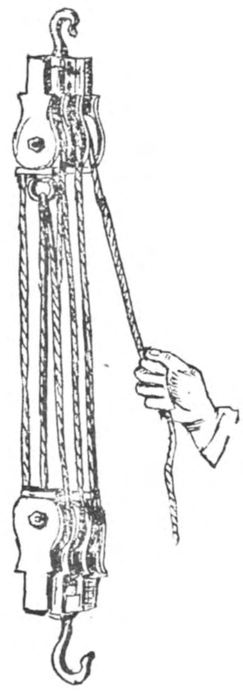

Sch. 189.

Bij de losse katrol is het eene einde van de koord aan een vast punt bevestigd terwijl de last zich aan den haak van den beugel bevindt.

Het **blok**, of **samengestelde katrol**, Fr. *Mouffle* of *Palan*, of *Poulie mouflée*, is eene samenstelling van verscheidene katrollen. (Schets 189.)

Te Turnhout noemt men eene tweeschijfskatrol (Fr. *Poulie double*) : **schijf 2**; eene drieschijfskatrol (Fr. *Poulie triple*) : **schijf 3** enz.

Te Gent noemt men een katrollenstelsel : **gewan**, en eene **enkelvoudige katrol** (Fr. *Poulie simple*): gewan, **hoofdeken 1**; eene tweeschijfskatrol : **hoofdeken 2** enz.

Het **Leidshoofd**, o. van een katrollenstel heet in 't Fr. *Poulie maîtresse*.

Voetkatrol = **Voetblok**. Fr. *Poulie de retour*.

Kazijnstijl, m. = **Kozijnstijl**. — Zie **Venster**.

Keel, v. — Zie **Kiel**.

Keellijstvormige boog. — Fr. *Arc en doucine*. Zie **Boog**.

Keep, v. = **Groef**, v. — Fr. *Rainure.*

Kepen worden in steen gelaten en dienen o. a. tot het inlasschen van eene looden slabbe (Fr. *Solin*). In dit geval moeten zij eene **zwaluwstaart**vormige doorsnede hebben.

Keerdam, m. — Zie **Bouw.**

Kegel, m. — Fr. *Cône.* (Schets 190.)

Afgeknotte kegel, Fr. *Cône tronqué, Tronc de cône;* kegel waarvan de top afgesneden is. (Sch. 191.)

Kegelvormig gewelf, o. — Fr. *Voûte conique.*

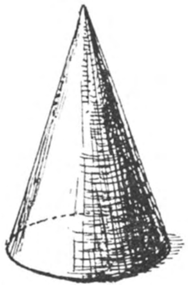

Sch. 190.

Sch. 191.

Kei, m. — Fr. *Caillou.*

Keiwerk. o. — Fr. *Cailloutage.*
Metselwerk van keien gemaakt.

Keizand, o. **Kiezelzand**. — Fr. *Sable graveleux.*
Zie **Zand**.

Keldergat, o. **Luchtgat**, o. — Fr. *Soupirail.*

Keldering, v. — Fr. *Souterrain.*

Keldermuur, m. — Fr. *Mur de cave.*

Keldertrap, v. — Fr. *Escalier de cave, Descente de cave.*
Zie **Trap**.

Kelderverdieping, v. — Fr. *Sous-sol.*

Keldervijs, v. ook **Dommekracht**, v. — Fr. *Cric,* (Schets 192) gereedschap samengesteld uit eene door tandwielen bewogen **tandstang** A (Fr. *Cremaillère*); deze tandwielen zijn op hunne beurt in gang gesteld door eenen **zwengel** B (Fr. *Manivelle*) waarvan de as met eene **sluitklink** C (Fr. *Déclic, Encliquetage*) voorzien is om te beletten dat de getande stang onder het gewicht zou dalen wanneer men ophoudt te werken. Het bovendeel der stang is gewapend met twee **horens** D (Fr. *Cornes*), soms beweegbaar, doch meest vast. Het onderdeel draagt eenen haak E die buiten de kast waarin het gestel besloten is, uitspringt. Deze haak die onderaan de stang A bevestigd is, dient om voorwerpen op te lichten waarvan het **hefpunt** (Fr. *Point de prise*) zeer laag boven dengrond is.

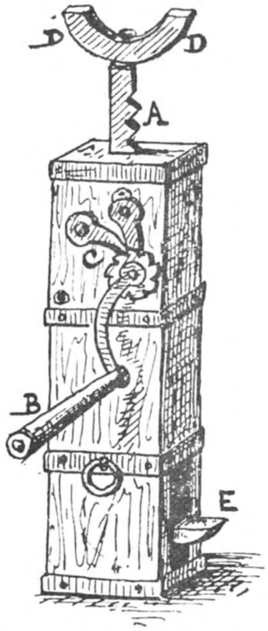

Sch. 192.

Kenmerken, o. mvd. — Zie **Hoedanigheid**.

Kenspreuk, v. — Fr. *Devise.*

De kenspreuk van het gilde der metselaars was : « *ad amussim* ».

(Zie het werk aangehaald bij het woord **blazoen**).

Volgens Justus Harduyn beduidt die kenspreuk :

« In alle metsery
« Past op U loot, en ry. »

L. Minard-Van Hoorebeke in zijne : « *Description des méreaux* enz. (hooger vermeld) zegt dat onder

het zoldervenster van het « **metsershuis** » te Gent, op eene banderol de volgende kenspreuk afgebeiteld was :

« In alle metsery
« Past op U lood en zij. »

Zij is wellicht eene drukfeil.

Keper, m. — Fr. *Chevron.*

Zie **Koppelkepers** voor het gebruik dat de metselaar daarvan maakt.

Keperwerk, o. — Fr. *Chevrons, Bâtons rompus.*

Ornament verbeeldende gebroken stokken.

Zie nog **Vlechtwerk**.

Kerk, v. — Fr. *Église.* — Hgd. *Kirche.* — Eng. *Church.*

Eene kerk bestaat gewoonlijk uit de volgende deelen :

1° het **portaal**, Fr. *Portail,* 2° het **schip** of **groote beuk**, Fr. *La nef principale,* 3° de **zijbeuken**, Fr. *Les nefs latérales,* 4° het **koor**, Fr. *Le chœur,* 5° het **kruis**, Fr. *Le transept,* 6° de **kapellen**, Fr. *Les chapelles.*

Men heeft allerhande soorten kerken :

Abdijlijke kerk, Fr. *Eglise abbatiale.*

Collegiale kerk, Fr. *Eglise collégiale.*

Onderkerk, Fr. *Eglise basse* of *crypte.*

Hoofdkerk, Fr. *Eglise primaire.*

Kloosterkerk, Fr. *Eglise conventuelle.*

Ronde kerk, Fr. *Eglise en rotonde.*

Griekschkruisvormige kerk, Fr. *Eglise en croix grecque.*

Latijnschkruisvormige kerk, Fr. *Eglise en croix latine.*

Aartsbisschoppelijke kerk of **moederkerk**, Fr. *Eglise métropolitaine.*

Parochiale kerk, Fr. *Eglise paroissiale:*

Kapel of **gewone kerk**, Fr. *Chapelle, Eglise simple.*

Katholieke kerk, Fr. *Eglise catholique.*

Protestantsche kerk of **tempel**, Fr. *Temple protestant.*

Jodenkerk of **-tempel**, Fr. *Temple juif* of *Synagogue.*

Pauselijke kerk, Fr. *Eglise pontificale.*

Patriarchale kerk, Fr. *Eglise patriarchale.*

Bisschoppelijke kerk, Fr. *Eglise épiscopale, Eglise cathédrale.*

Moskea of **Mahomedaansche tempel**, Fr. *Mosquée.*

dan nog :

Basilika, Fr. *Basilique.*

Onderaardsche kerk, Fr. *Eglise souterraine.*

Ronde kerk, Fr. *Eglise circulaire.*

Kerk met zijbeuken, Fr. *Eglise à bas côtés.*

Hallekerk (Duitschl.) (met beuken van gelijke hoogte), Fr. *Eglise à nefs de même hauteur.*

Kerkkast, v. — Fr. *Armoire d'église.*

Ingemaakte kast in het metselwerk om er de kerkornamenten in te bergen en tegen brand en diefstal te vrijwaren.

Kerkplavei, v. — Zie **Kerksteen**, **Tegel.**

Kerksteen, Kerktegel, m. In Zuid-Nederland veel genaamd **kerktichel, kerkplavei.** — Fr. *Carreau d'église.*

Niet te verwarren met de **schorren, vloersteenen, voetsteenen** (Fr. *Dalles*), welke van hardsteen zijn.

Kerksteen, m. ook **Kerkplavei**, v. — Fr. *Carreau de 9 pouces.*

Zie **Tegel.**

Kerktegel, m. — Zie **Kerksteen.**

Kerktichel, m. — Zie **Kerksteen.**

Kerlevei, v. (te Gent) = Eene kruiwagenvracht. Is ook de **Bakwagen. — Zie Kruiwagen.**

Kern, v. van eenen muur. — Fr. *Noyau d'un mur.* — Eng. *Core.*
Het binnenste van eenen muur.

Kern (tot op de kern afschalen). — Fr. *Tailler jusqu'au vif* of *Ebousiner.*
Zie **Afgeschaalde steen.**

Kernsteen, m. — In Klein-Brabant, de steen uit het binnenste van den oven, dus de beste.

Kesp, v. — Zie **Fundeering.**

Kettinglijn, v. — Fr. *Chaînette.*
Is de beschrijving van den boog, wanneer de ketting aan de beide uiteinden vastgemaakt is en vrij hangt.

Kettingmolen, m. is een **tonmolen** die met paarden bewogen wordt.
Zie **Drooghouden, Tonmolen.**

Keurdag, m. — Fr. *Jour de réception*, is de dag waarop voltooide werken gekeurd worden. Eertijds ook « **schaudagh** » genaamd. (Zie dat woord.)

Keuring, v. — Fr. *Réception.*
De keuring wordt gedaan door den bouwmeester, wanneer de metselaar zijn werk **oplevert**. Eertijds : « **schauwinge** » (schouwing). (Zie dat woord.)

Keurmeester, m. — Fr. *Expert, Agent réceptionnaire.*

In N.-Nedl. werd het cement eertijds bij zijne aankomst aldaar door beëedigde keurmeesters onderzocht.

Kiel, v. = **Keel** = **Dakkeel**. - Fr. *Noue.*

De inspringende samenvoeging van twee daken.

Kielspit, o. — Fr. *Trace.* — Hgd. *Absteck-linie.*

De lijn, die de aardewerker met de schop, langs de traceerkoord steekt, tot afbakening van den grond. Dat heet in 't Fr. *Tracer sur le terrain.* In 't Hgd. *Kühlspitzen.*

Kiezelachtige steen, m. — Zie **Natuursteen**.

Kiezelachtige zandsteen, m. — Zie **Natuursteen**.

Kiezelzand, o. — Fr. *Sable graveleux.* - Eng. *Gravelly sand.* — Hgd. *Kiessand.*

Zie **Zand**.

Kijkgat, o. — Zie **Mangat**.

Kind (een kind metselen), te Gent. — Zie 2e N. B. bij **Put**.

Kistdam, m. — Fr. *Bâtardeau.* — Hgd. *Fangedamm.* — Eng. *Coffer-dam.*

Zie **Drooghouden**.

De kistdam wordt gemaakt van palen dicht aaneengesloten door damplanken, waartusschen aarde, klei, stroo enz.

Kit, v. — Tonvormige wateremmer.

Kitvoeg, v. (N.-Nedl.). — Fr. *Joint de mastic,* wordt meest gezegd voor soortgelijke voegen van vloeren. (Schets 193.)

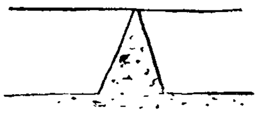

Sch. 193.

Kladsteen, m. = **Rammelaar.** — Zie dat woord.

Klamp. — Zie **Klampsteen.**

Klampbakkerij, Klampsteenbakkerij, v., die klampsteen bakt. Op de Schelde, te Hemissem, te Hoboken en te Steendorp heeft men meest **klampbakkerijen.**

Op den Rupel, te Rumpst en te Ter Hagen : **alleen** klampbakkerijen.

Te Boom en te Niel : klamp- en pannenbakkerijen.

Klampen, bw. zw. — Fr. *Sceller.* Krammen, houvasten en klampijzers met lood, pleister of zwavel vastzetten.

Klampijzer, o. — Fr. *Fer de scellement* of *Scellement.*

Klamplagen, v. mvd. — Zie **Stroomlagen.**

Klampsteen is, met **papensteen**, de hoofdbenaming der steenen, welke te Boom, te Niel, te Rupelmonde en in het omliggende, gebakken worden voor de behoeften van den gewonen handel.

Men zegt ook : **Klamp, Klampen.**

Klampsteen gebakken in ovens, geeft :

1° **Klampsteen;**

2° **Klinker, Klinkaard;**

3° **Bleeke klampsteen** (klampsteen-padde, harde klampsteen of paddesteen).

4° **Putsteen** of **Schouwsteen.**

5° **Rupelmondsche platte.**

De klampsteen van Niel en Rupelmonde is groot : 0.190 X 0.090 X 0.050.

Klampsteen is sterk, maar zoo effen niet als **papensteen**; hij heeft een dofferen klank, maar weerstaat aan alle luchtgesteltenissen. Hij wordt meest gebruikt omdat hij van lageren prijs is.

Droge klampsteen is de steen die, in den oven, **naar de laag** ligt.

Klapmuts, v. — Zie Schelpkalk onder **Kalk.**

Klappersteen, m. — Zie **Steen.**

Klapzand, o. — Fr. *Sable de bruyère,*

Klatsoor, o. — Zie **Klesoor.**

Klauw, v. — Zie **Hamer.**

Klauwhamer, m. — Zie **Hamer.**

Kleefmiddel, o. — Fr. *Agglutinant.*

Elke stof die dient om materialen samen te voegen is een kleefmiddel of **verbindingsmateriaal.**

Kleem, o. gmv. — Zie **Leem.**

Klei, v. **Kleiaarde,** v. — Fr. *Argile.* — Hgd. *Thon, Thonerde.* — Eng. *Clay.*

Gewone klei is de grondstof voor gebakken steen.

Kleiaarde, v. — Fr. *Terre argileuse.*

Zie **Klei.**

Kleigrond, m. — Fr. *Terrain argileux.*

Klein beton, o. gmv. — Fr. *Petit béton,* is uit zeer kleine stukjes steen samengesteld om het buitenvlak van gewelven te omsluiten.

Kleine absis, v. — Fr. *Absidiole.*
Zie **Absis.**

Kleine steen, m. wordt veel gebakken te Niel en te Rupelmonde. Afmetingen : 0.135 × 0.050 × 0.035.

Kleisoor, o. — Zie **Klesoor.**

Klemmen (den kalk), bw. zw. — Zie **Vlijmen.**

Klep, v. — Fr. *Trappe à chaux.*
Zie **Kalkgieten.**

Klepboor, v. — Fr. *Tarière à soupape.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Kles, Klesse, v. In West-Vlaanderen, geregelde stapel hout, mutsaards of **steenen.**

Klesoor, Klezoor, Klisoor, m. Mvd. klesooren, klezooren, klisooren. — Eng. *Closer.* Een deel van eenen metselsteen, dat door den metselaar met het **truweel** van den heelen steen wordt afgeslagen. Nu, worden hier en daar, die stukken steen op 't noodig formaat opzettelijk gebakken. Zij dienen tot het bekomen van een deugdelijk verband bijz. voor **hoekverbindingen** (zie dit woord). Men geeft den naam van **klesoor** aan het stuk dat maar een vierde gedeelte van den steen uitmaakt. (Schetsen 194 en 195.)

Kliskesoor heet het stuk dat de geheele lengte van den steen en maar de halve breedte heeft. (Schets 196.)

Drieklesoor heet het stuk dat de volle breedte

doch maar ¾ of ½ van de lengte heeft. (Schetsen 197 en 198.) In het laatste geval wordt drieklesoor ook wel : **halve steen** geheeten. (Schets 198.)

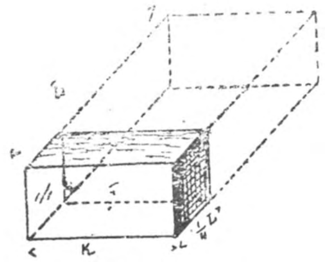

Sch. 194.

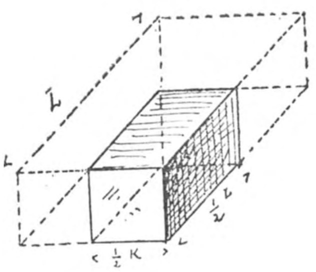

Sch. 195.

Klesoor, in N.-Limb. **klatsoor,** o. in sommige andere Zuid-Nederlandsche gewesten, **kleisoor,** o.

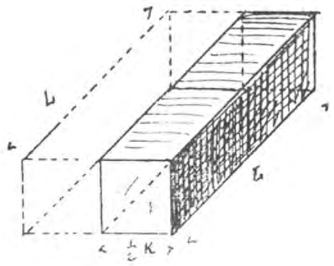

Sch. 196.

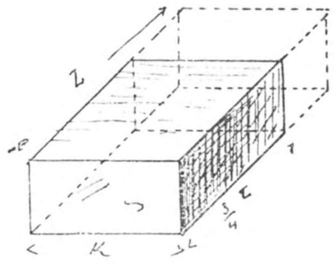

Sch. 197.

Slagklesoor is te Gent het ¼ van eenen steen, als hij dient om raamsponningen of aanslagen van vensters of deuren te volmaken.

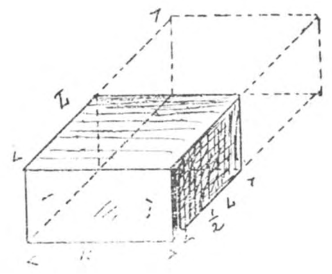

Sch. 198.

Klesoorsteen, m. — Zie **Steen.**

Kletsen, ow. bw. zw. — Fr. *Fouetter.* Pleister tegen de plafoneerlatten werpen.

Kleuren (cement), bw. ow. zw. — Fr. *Teindre le ciment.*

Cement kan in verschillende kleuren geverfd worden, zonder zijne hoedanigheid en zijne versteening te schaden.

Daartoe gebruikt men:

Zwart of **donker grijs** : Ivoorzwart of roetzwartsel of lampezwart of kienroet.

Rood : IJzeroxyde of Engelsch rood.

Deze verfstoffen moeten eerst beproefd worden daar zij soms pleister bevatten : men voege 20 % verfstof bij het cement en onderzoeke of dit onder water niet barst.

Geel of **bruin** : Oker is de beste verfstof.

Groen en **blauw** : Ultramarijnsch groen en blauw.

Wit : kalk, wit zand en witmarmermeel is voldoende.

N. B. Ultramarijnsche verfstoffen kunnen alleen bij groote hoeveelheden toegevoegd worden zonder de hoedanigheid van het cement te schaden.

Klezoor. — Zie **Klesoor.**

Klinkaard. — Zie **Klinker.**

Klinken (helder). — Zie **Hoedanigheid.**

Klinker, Klinkaard, m. — Friesch *Klinkert, Klinkerstien.* — Fr. *Brique,* dite « klinkaard ». — Hgd. *Klinker.* — Eng. *Clinker, Dutch brick, Flemisch brick.*

Volgens **Webster's condensed dictionary of the English language** (London, 1891), zou **Clinker** in het Engelsch niet anders beteekenen dan : verscheidene aaneengebakken steenen; slakken of afval uit eenen oven; verglaasde stof, uitgeworpen door eenen vuurberg. — Immers op bladz. 95 van dat Woordenboek staat te lezen : « **Clinker,** n., Several bricks united

by heat; scoria or refuse of a fornace; vitrified matter ejected from a volcano. (D. **klinker**, a hardened brick (which is sonorous), **klinke**, a tile).

Maar de hoofdbeteekenis : **clinker** = **klinker**, **klinkaard**, is daar weggelaten. Inderdaad, in het Engelsch-Nederlandsch Zakwoordenboek van Kramers vinden wij : « **Clinker**, n. = **klinker** ».

En Clifton en Grimaud's Dictionnaire Anglais-Français zegt bladz. 148 : « **Clinker** (klĭṅk'œr)s. 1° scorie, f. vitreuse qui se forme dans des fourneaux où l'on brûle de l'anthracite; 2° **brique hollandaise.**

Ook Coopman geeft het woord, in zijne Woordenlijst voor de Steenbakkerij, met deze beteekenis op.

Uit dezelfde lijst schrijven wij nog over :

Klinker is de beste baksteen.

« Op de **grauwe** steensoorten volgen de **klin-**
« **kers,** aldus genaamd naar den helderen klank dien
« zij van zich geven, wanneer men ze tegen elkander
« slaat, en welke klank de genoegzame gaarte, vast-
« heid en hardheid der steenen doet kennen. Naar
« mate van hunne helderheid van klank, schoonheid,
« vlakte en kleur, worden zij onderscheiden in **grijze**
« klinkers, **groote** en **kleine stads-vlakke** klinkers,
« **regenbakklinkers** en **blauwe** en **grijze gevelklin-**
« kers. Eindelijk heeft men beneden uit den oven,
« de **kromme** klinkers en **mondsteenen,** welke door
« het vuur **kromgetrokken** zijn. Vele andere soorten
« bestaan er nog; doch deze zijn meest in geringe
« hoeveelheid te bekomen of moeten gerekend wor-
« den gebreken te hebben. »

(Handl. tot de Burgerl. Bouwkunde. Blz. 40.)

En verder :

De Belgische klinkaard is groot : 0.180 × 0.087 × 0.047. Hij is de sterkste, aangezien hij beter gebak-

ken is dan papesteen en klampsteen. Ook is de prijs hooger.

Klinkaard is best geschikt voor waterwerken, voetpaden of voetwegen; het bevloeren van speelplaatsen, stallingen enz.

∴ « Tot **klinkerwegen** bezigt men (in N.-Nedl.)
« de voor huisbouw te **weinig vlakke** ofwel **getrok-**
« **ken** klinkers, doch altijd slechts tot zekere grenzen;
« de minst gave komen gemeenlijk in de drie traps-
« wijze naar buiten afglooiende kantlagen op kant
« of kop, terwijl de overigen steeds in behoorlijk
« verband en overdwars op kant gestraat worden in
« zand, op eene met zorg toegereede aarden baan.

« Van de gewone soorten gaan er 90 tot 120,
« van de kleine IJselklinkers ruim 150, doch van de
« grootere binnenlandsche moppen slechts 45 in
« den m^2. »

(De Ingenieur, blz. 1014.)

In N.-Ned. worden **gele Friesche klinkers** in sterk tras gebruikt voor vloeren.

Vlakke klinkers dienen er tot het beklampen van putmuren, tot het metselen van **wanden**, **bodems**, **halzen** van **beerputten**, **aschkuilen** voor machines, het optrekken van **trasramen**, **binnen-** en **buitenmuren**, het **vloeren** van droogkamers, het **ommetselen** van smeltovens en **schoorsteenen**, het metselen van wanden, treden en vloeren van stelputten, wanden van steenkolenhokken, het **ondermetselen** van trappen, het bestraten van loodsen.

In trasramen worden binnenmuren tot op zekere bepaalde hoogte opgetrokken van **harde miskleurige Waalklinkers** en de voorzijde der buitenmuren van **harde vlakke blauwe Waalklinkers**.

Rookkanalen, binnendaks van best rooden waalsteen en, buitendaks, van **Waalklinkers**. Rijwegen

worden bestraat met **Waalstraatklinkers**, ten hoogste 85 op kant voor 1 M^2 goed gesloten bestrating zonder tusschenvoeging van zand.

∴ « De harde, doch eenigszins getrokkene klin-
« kersoorten worden meest gebruikt tot het bevloeren
« van gangen of galerijen, in groote of openbare
« gebouwen, alsmede in pakhuizen, tot gemetselde
« klinkerpaden, en die van eene meer kromme en
« harde soort tot de gewone straatwerken, stallen enz.
« De beste of vlakke klinkersoorten gebruikt men
« tot al die werken, welke veel aan het water en
« de lucht zijn blootgesteld en tevens net en sterk
« bewerkt moeten worden. »

(Handl. tot de Burgerl. Bouwk. blz. 42.)

∴ De **beste kleine klinkers**, welke aan de **Waal, Maas** en **Lek** gebakken worden, verdeelt men doorgaans in : **beste vlakke** klinkers, **ondervoets** vlakke klinkers, **beste harde grauwe, ondervoets** harde grauwe, **beste roode** en **gemeene roode.**

Klinkertje, o. — De Boomsche (**kleine**) blauwe klinkertjes worden tot fijn metselwerk gebruikt; ook keukens worden daarmede bevloerd.

Klinkheistelling, v. — Fr. *Sonnette à déclic.*
Zie **Heistelling.**

Klinkliggen. — Zie **Stelling.**

Klisklesoor. — Zie **Klesoor.**

Klisoor. — Zie **Klesoor.**

Klokpan, v. — Fr. *Tuile chatière;* — Eng. *Tile with cat-hole.*

Groote breede dakpan, wier onderste middendeel oprijst op de wijze van eene paterskap of halve klok,

zoodanig dat er langs daar eene opening is waardoor de lucht op den zolder vernieuwd wordt zonder dat het er kunne in regenen. De **kleine klokpan** heet hier en daar in Zuid-Nederland : **Bouwette**; in West-Vlaanderen, **Bowette, Buwette,** volgens « De Bo » naar het oud Fransch woord « Bouète » dat beteekende **gat, opening.** (Schets 199.)

Sch. 199.

Klompen, m. mvd. — Zie **Klompsteen.**

Klompkens, v. mvd. Algemeen Vlaamsch Idioticon van L.-W. Schuermans, blz. 256 : « Soort van « kleine blauwe steenen, meest in Holland gebakken « en in België veel verbruikt om haardsteden, kom- « fooren en ander binnenwerk te metsen. (Oost- « Vlaanderen.) »

Klompsteen, gewoonlijk geheeten **klompen** (zie **Papensteen** en **Formaat**).

Men zegt ook **klompkens.** Is de kleine, zeer harde kareel, onder deze benaming overal in België bekend.

Klompsteen, klomp, klompje, Fr. *Briquette;* **klomke** (in het Hageland).

De blauwe Boomsche klompjes worden veel gebruikt voor banden van gebouwen en staan in het Fr. bekend onder de benaming : « *Briquettes bleues de Boom.* »

Bij de **afbraak** van een huis nevens het hoofdgebouw voor Posterijen en Telegrafen, te Brussel, werden er blauwe **klompen** gevonden die ongeveer groot zijn : 0.170 × 0.037 × 0.075 en ook minder oude, groot : 0.130 × 0.063 × 0.032.

Kloofbeitel, m. — Zie **Wig.**

Kloostergewelf, o. — Fr. *Voûte en arc de cloître.*

Kloosterhout, o. — Zie **Fundeering.**

Kloostermoef, v. — Zie **Reuzenmop.**

Klos, m. — Fr. *Taquet.*
Zie **Schalk.**

Kluitkalk, v. — Zie **Kalk.**

Kluitsteen, m. — Zie **Steen.**

Knaap, m. (In Iepersche rekeningen 1325-26 : « Gaersoene ».)
Zie **Metselaar.**

Knevel, m. — Zie **Streng, Stelling.**

Knoeier, m. — Fr. *Croûte.*
't Is een knoeier = 't is een werkman die zijn ambacht niet meester is of slecht werk maakt.

Knoop, m. **Strik**, m. — Fr. *Nœud.*
Wij teekenen aan :
Vaste knoop, Fr. *Nœud serré.*
Losse knoop, Fr. *Nœud lâche.*
Weversknoop, Fr. *Nœud de tisserand.*
Schuifknoop, Stropsteek, Fr. *Nœud coulant.*
Platte knoop, Fr. *Nœud droit.*

Knurren. Mod. (te Gent). Misvormde hardgebakken steen.

Koe, v. (Brugge en elders). — Fr. *Cabestan.*
Zie **Kaapstander.**

Koehaar, o. — Fr. *Poils* of *Bourre de vache.* — Hgd. *Kühhaare.*
Er is wit en grauw koehaar.

Eer het koehaar gebruikt wordt, wordt het gewasschen en uitgetrokken.

Zie **Mortel.**

Koepel, m. = **Koepelgewelf,** o. — Zie **Sfeervormig gewelf** en **Gewelf.**

Koepeldak, o. — Fr. *Toit en coupole.*

Koetspoort, v. — Zie **Deur.**

Koevoet, m. — Fr. *Pied de biche.* — Hgd. *Kuhfuss.*
Zie **Handboom.**

Kokerzuil, v. — Fr. *Colonne en gaîne.*
Zie **Zuil.**

Kolk, v. — Fr. *Entonnoir.*
Kolk voor het regenwater, voor het privaat.

Kolk, v. — Fr. *Cuvette,* bijv. de kolk van eenen beerput.

Kolom, v. — Zie **Zuil.**

Kom, v. — Zie **Bouw.**

Kommerschap, v. — Fr. *Marchandise.*
Dat is goede kommerschap, Fr. *C'est de la marchandise de bonne qualité.*
Het woord is eigenlijk : **koopmanschap.**

Konsole, v. — Fr. *Console,* is een versierd, gewoonlijk steenen **uitstek** dat een balkon, loggia enz. draagt.

Koolasch, v. — Fr. *Cendres de charbon,* wordt gebezigd tot het maken van sommige cementsoorten.
Ook als toegevoegde stof bij mortel.

Koopmanschap, v. — Zie **Kommerschap.**

Koor, o. — Fr. *Chœur.*
Zie **Kerk.**

Koord, v. — Fr. *Corde.*
Zie **Touw.**

Koorde, v. van den boog. — Fr. *Corde de l'arc.* — Hgd. *Sehne* of *Chorde eines Bogens.* — Eng. *Chord of an arc.*

Is de afstand tusschen de beide uiteinden van eenen boog.

In de Bouwkunde noemt men die lijn de **spanning.** (Zie dit woord.)

Koot, v. (N.-Nedl.). Een straatweg van veldsteen.

Kop, m. van den hamer. — Fr. *Tête du marteau.*
Zie **Hamer.**

Kop, m. de **koppen.** — Fr. *Bouts.* — Eng. *Heads*, zijn de kleinste zijden van de baksteenen : ABCD, EFGH. (Schets 200.)

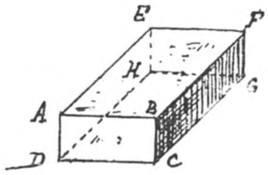

Sch. 200.

De **kanten**, Fr. *Champs;* zijn de lange smalle zijden BCGF, ADHE; en de **platten** of **vlakken**, Fr. *Plats*, de lange breede zijden ABFE, DCGH.

De **koppen**, Fr. *Boutisses.* — Eng. *Headers*, zijn steenen die met hun **kleinste vlak** in de oppervlakte van gemetselde muren te voorschijn komen en op hun **vlak** liggen, terwijl de **strekken** (Fr. *Carreaux,*

Baksteenen op kant gezet.

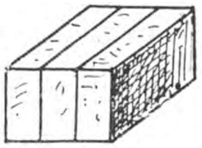

Sch. 201.

Baksteenen plat gelegd.

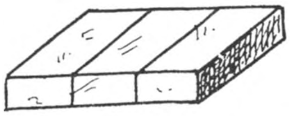

Sch. 202.

Panneresses) op hun plat gelegd worden en met hunnen **kant** in het voorvlak vallen (zie **verband**).

Men zegt gewoonlijk ; baksteenen op kant **gezet**,

(Fr. *Briques posées sur champ*) (Sch. 201); en baksteenen plat **gelegd**, (Fr. *Briques posées à plat*) (Sch. 202).

Koppelhout, o. — Fr. *Moise, Lien.*
Zie **Onderschraging.**

Kopelkepers, mvd. — Fr. *Chevrons couplés* of *accouplés*, dienen **den** metselaar om de juiste **helling** (te Gent : **scheute**) van eenen spitsgevel met het metselwerk te volgen. (Schets 203.)

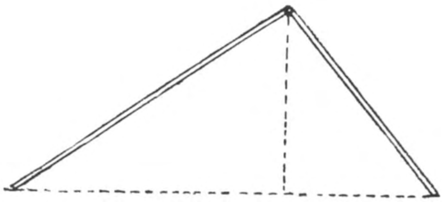

Sch. 203.

In sommige streken gebruikt men daartoe eene **lat**, welke aan de roostering van de bovenste verdieping wordt vastgenageld en midden in den muur loodrecht staat. (Schets 204.)

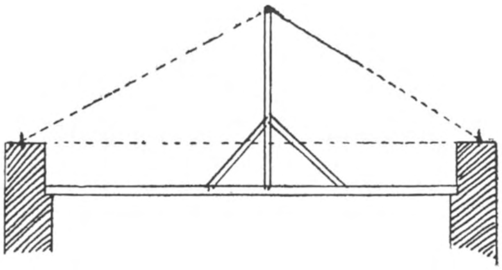

Sch. 204.

Van het toppunt en aan eenen nagel loopt dan de draad volgens de aan den gevel te geven helling.

Koplaag, v. **Patijtsche laag**, v. — Fr. *Assise de boutisses.* — Eng. *Heading course.*
Zie **Kop**, **Laag.**

Koppelingsteen, m. — Zie **Steen.**

Korfboog, m. — Fr. *Arc en anse de panier.* — Eng. *Basket handle arch.* — Hgd. *Korbhenkelbogen.*
Zie **Boog.**

Kornis, v. = **Daklijst**, v. — Fr. *Corniche.*
Dit huis heeft eene groote kornis.

Korrel, m. — Fr. *Grain.*
Zie **Hoedanigheid.**

Korrelige steen, m. — Zie **Steen.**

Korteling, o. — Zie **Bulsterhout**, **Stelling.**

Korte wagen, m. — Zie **Kruiwagen.**
In eene Iepersche rekening van 1325, staat : « Kerdewaghene ».

Kortkarstig, bnw. Hier en daar in Zuid-Nederland gezegd voor **broos** : kortkarstige baksteenen = broze, rottige baksteenen.

Kozijnstijl, m. beter **Kazijnstijl.** — Zie **Venster.**

Kraag, v. — Fr. *Collet.*
Overslag van eene nokpan, van eene buis.
Zie **Buis.**

Kraagsteen, m. — Zie **Dekplaat**

Kraaibek, m. — Fr. *Grain d'orge.*
Eene vergaring voor **damplanken** (zie dat woord).

Kraan, v. ook **Hijschkraan**, v. — Fr. *Grue.* — Hgd. *Krahne.* — Eng. *Crane.*
Een werktuig bestaande uit eene vereeniging van katrol en windas (dus een samengesteld werktuig), en zoodanig ingericht dat men daarmede zware lasten kan oplichten en naar eene naburige plaats overbrengen.

Het bestaat uit :

1° den **stander**, (Fr. *Flèche.*)

2° den **arm** (Fr. *Le bras*).

3° het **raderwerk** (Fr. *L'engrenage*).

4° de **vaste katrol** en 5° de **losse katrol** (Fr. *Poulie fixe, Poulie mobile*).

Er zijn **Hydraulische kranen** (Fr. *Grues hydrauliques*), die door een waterwerk, en **Stoomkranen** (*Grues à vapeur*), die door een stoomwerktuig bewogen worden. De meest gebruikelijke in het metselaarsambacht zijn echter de kranen, die door handenarbeid, met behulp van **krukken** (Fr. *Manivelles*) bewogen worden.

Krabber, m. — Zie **Voegkrabber.**

Krachtige waterkalk, v. — Zie **Kalk.**

Kram, v. — Fr. *Agrafe,* van gesmeed ijzer, tot verbinding van steenen.

De kram is aan beide uiteinden voorzien van een zwaluwstaartvormigen weerhaak.

Kramgat, v. — Fr. *Trou d'agrafe.*

Krijgszuil, v. — Fr. *Colonne militaire.*
Zie **Zuil.**

Krijt, o. — Zie **Stift.**

Krijgsbouwwerk, o. — Zie **Bouw.**

Kromgetrokken steenen. — Fr. *Briques gauchies.*
Steenen die, blootgesteld zijnde aan te felle hitte, in den oven scheeftrekken.
Zie **Klinker.**

Kromtrekken, ow. st. — Zie **Uitwijken.**

Kromzakken, wwd. — Fr. *Boucler.* Muren die op zekere punten van de hoogte niet meer te lood zijn, zijn kromgezakt.

Kroonboog, m. — Fr. *Archivolte.* — Hgd. *Archivolte, Schaubogen, Schurb-, Haupt-, Unterbogen.* — Eng. *Archivault, Archivolt, Subarch.*

Zie **Arcade.**

Kroonboor, v. — Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Kroonlijst, Kornis, v. — Fr. *Corniche.*

Zie **Bouworde.**

Kroonstuk, o. ook **Dekstuk.** — Fr. *Couronnement.*

Kruier, m. — Fr. *Brouettier.*

In eene Iepersche rekening van 1325 : « Crudere » en « Kerdewaghencruders ».

Kruiplank, v. **Schuierdeel**, o. — Fr. *Planche de roulage.*

Om te vermijden dat de wielen der **kruiwagens** diepe sporen in den grond maken, doet men die wagens op zoogenaamde **kruiplanken** of **schuierdeelen** loopen en bij het einde van iedere **hand** maakt men eene **wisselplaats**, waar de arbeiders de wagens aan elkander overgeven. De plaats, waar de kruiwagens geladen worden, noemt men het **stek**, en de plaats, waar de specie uit de wagens geworpen wordt, het **stort.**

Voor het vervoer langs hellingen moeten somwijlen platen op **schragen**, bij wijze van bruggen, gemaakt worden; en aan deze platen geeft men meer bepaald den naam van **gangen**, terwijl de **kruiplanken** ook wel **loopers** of **stralen** genoemd worden. De

kruiplanken worden doorgaans van Canada-hout gemaakt (soort van populier) en meten 25 cM. breedte op 3 tot 4 cM. dikte.

De afstand waarover een man met den kruiwagen eene gelijke hoeveelheid grond in denzelfden tijd kan vervoeren (30 meter horizontaal of 20 meter langs eene helling) noemt men **een hand**.

Kruin, v. — Fr. *Crète.*
De kruin van een dak.

Kruis, o. — Fr. *Croix.*
Latijnsch kruis : ✝ Fr. *Croix latine.*
Grieksch kruis : + Fr. *Croix grecque.*
St.-Andries kruis : × Fr. *Croix de St-André.*
zijn de voornaamste kruisen wier vorm den metselaar dient te kennen.

Kruisband, m. = **Kruishout**, o. = **Windstut**, o. — Fr. *Contreventement, Croix de St-André.*
Zie **Windkruisen.**

Kruisbeuk, m. — Zie **Beuk.**

Kruisboog, m. — Fr. *Arc d'ogive,* is de boog welke, in een kruisgewelf, de **moerbogen** vereenigt en door den sleutel loopt.

Kruisgewelf, o. — Fr. *Voûte d'arête.* — Eng. *Cross-vaulting.* — Hgd. *Kreuzgewölbe.*
Kruisgewelf met ribben. Fr. *Voûte d'arête à nervures.*
Kruisgewelf zonder ribben. Fr. *Voûte d'arête sans nervures.*
Zie **Gewelf.**

Kruishout, o. — Zie **Kruisband, Windkruisen.**

Kruisraam, o. — Fr. *Croisée de fenêtre.*

Kruisrib, o. — Fr. *Arc diagonal, Nervure diagonale.*
Zie **Gewelf.**

Kruisverband, o. (te Sint-Nicolaas : Loopend verband). — Fr. *Appareil en croix.* — Eng. *Cross-bond.*
Zie **Verband.**

Kruiwagen, m. — Fr. *Brouette.*
In Zuid-België : « berwette ».
De kruiwagen is een eenwielig voertuig met twee dissels of boomen. (Schets 205.)

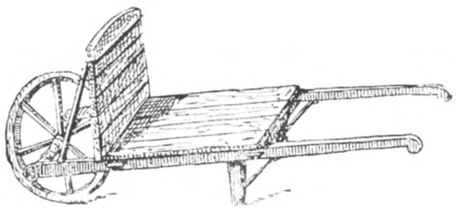
Sch. 205.

In de werktuigkunde behoort hij tot de **hefboomen** van de tweede soort (Last tusschen steunpunt en kracht). Zie **Hefboom.**

Er zijn verschillende soorten van kruiwagens :

1° de **gewone kruiwagen**, Fr. *Brouette ordinaire.* Deze kruiwagen dient om allerhande materialen te vervoeren : mortel, zand, kalk enz. Daartoe heeft hij een vast achterberd en twee losse zijberden;

2° een andere kruiwagen, **korte wagen** genaamd, Fr. *Brouette à barre,* heeft geene zijberden, zie sch. 205; en het kopstuk en de bodem zijn soms van latwerk gemaakt.

Hij dient tot het vervoer van harde materialen, zooals baksteen bijv., en verder van bouwstoffen zooals koehaar, cement enz. die in zakken geleverd worden.

3° de **bakwagen** (te Gent : **Kerlevei**), Fr. *Brouette de mesure* of *à dosage,* heeft een voor-, een achter- en twee zijberden.

Hij wordt gewoonlijk op eene vaste maat gemaakt, daar hij tevens dient tot het meten van de hoeveelheden bouwstoffen van elke soort, welke in metselspeciën enz. gebruikt worden.

Te Poperinge en in 't omliggende noemt men den **korte wagen** eene **pieppegalle.**

De lezer zal opgemerkt hebben dat de uiteinden van de dissels met een ronden weerhaak gemaakt zijn. Dit om er de **oogen** (Fr. *Œillets*) van **schouderband** of **riem,** of **handzeel** om te slaan. De kruier kan aldus de armen ontlasten, daar een gedeelte van de vracht op de schouders draagt.

Een **schouderband** wordt ook benuttigd voor de **metserskar**; wil men echter den werkman, die eene kar **voortsteekt,** helpen, dan spant men een **trekzeel** vooraan de kar en een andere werkman spant zich in eenen **borstriem** en trekt zoo aan de kar om de taak van den voerder te verlichten.

Kruk, v. eener boor. — Fr. *Manche.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Kruk, v. — Fr. *Manivelle.*
Zie **Bok, Keldervijs, Kraan.**

Kubeering, v. — Fr. *Cubage.*
Het meten van de hoeveelheid M^3, dM^3, cM^3 enz. metselwerk dat een muur inhoudt.

Kubieke meter = **teerlingmeter** of kubieke el. — Fr. *Mètre cube.* — Eng. *Cubic metre.* — Hgd. *Kubikmeter.*

De M^3 = 1000 Decimeter^3 = 1000000 cM^3.
Decimeter^3 = liter.
de M^3 = $\frac{1}{1000}$ Decameter^3.
de M^3 = 1000 liter = 10 hectoliter.

Kuip, v. — Fr. *Cuvelle.*
Als **maat** : Eene kuip mortel.

Kuip, v. van eenen put. — Fr. *Cuvelage d'un puits.*

Kuipstuk, o. van eene trap. — Zie **Trap.**

Kuitsteen, m. — Zie **Steen.**

Kunst, v. — Fr. *Art.*
De wijze van het werk volgens zekere regelen te verrichten.

Kunstbouwstoffen, v. = Kunstmaterialen. — Fr. *Matériaux artificiels.*
Bouwstoffen, die eene bewerking moeten ondergaan vooraleer zij gebruikt kunnen worden.

Kunstcement, o. — Fr. *Ciment artificiel.*
Zie **Cement.**

Kunstmaterialen. — Zie **Kunstbouwstoffen.**

Kunstmatige watermortel, m. — Zie **Kunstwatermortel.**

Kunststeen. — Fr. *Pierre artificielle.* — Hgd. *Künststeine.* — Eng. *Artificial stone;* staat tegenover **natuursteen.**

Kunststeen wordt gemaakt van leem of klei of eene andere kneedbare stof, met zand en water gemengd, gedrukt in eenen vorm en daarna gedroogd of gebakken.

Hoofdsoorten : **Baksteen** en **leemsteen** (zie die woorden).

Heden maakt men ook kunst**hardsteen** : Voorb. Nieuwpoortsche kunststeen, Fr. *Grès artificiel de Nieuport;* Ransome kunstzandsteen, Fr. *Grès Ransome* enz. zie nog **Steen.**

Kunstwaterkalk, v. — Fr. *Chaux hydraulique artificielle.* — Hgd. *Künstwasserkalk.* — Eng. *Artificial hydraulic lime.*
Zie **Kalk.**

Kunstwatermortel, m. beter woord dan « kunstmatige watermortel ».
Zie **Mortel.**

Kussen, o. — Fr. *Coussin.*
De metsersknaap bindt onderaan den ijzeren **draagbak** en onder de **draagplank** een kussen met hooi of stroo gevuld; ook aan de armen van den houten draagbak worden vodden vastgemaakt, dit al, natuurlijk om de drukking van den last minder te voelen. De metsersknaap, die geen kussen heeft, behelpt zich met zijnen voorschoot over den schouder te leggen.

Kwade ader, v. — Fr. *Limé.*
Gebrek in hardsteen.
Er zijn witte en zwarte kwade aders, Fr. *Limés blancs et noirs.*
Zie **Hoedanigheid.**

Kwakader, v. — Fr. *Strie, Fil, Filet.*
Gebrek in hardsteen.
Zie **Hoedanigheid.**

Kwartierboom, v. — Zie **Kwartierwang.**

Kwartierwang, v. — Fr. *Limon en retour d'équerre.*
Zie **Trap.**

Kwarts, o. — Zie **Natuursteen.**

Kwartszand, o. — Fr. *Sable quartzeux.*

Kwartwenteling, v. (rechte trap met). — Fr. *Escalier droit à quartier tournant.*
Zie **Trap.**

Kwartwenteltrap, v. — Zie **Trap**.

Kwast, m. — Fr. *Brosse.*

De metselaar bezigt eenen kwast of **borstel** tot besproeien en witten.

In dit laatste geval noemt men die borstels kleine en groote **witkwasten**.

Zie nog **Borstel**.

Kwelm, m. (-e, zonder mvd.) weeke grond, waaruit water welt.

Bij het graven van waterputten moet men graven tot op den kwelm.

Kwelmzand, o. — Fr. *Sable boulant.*

Laag, v. — Fr. *Couche.*

Eene groote laag kalk, Fr. *Une grande couche de chaux.*

Laag, v. **Rij**, v. — Fr. *Assise.* — Eng. *Course.* Zie **Verband**.

Laag, v. — Fr. *Assise.*

Eene laag is eene horizontale of waterpas gelegde rij steenen in eenen muur.

De **dwarslaag** (Fr. *Assise de parpaing*) is eene overlangs gelegde rij, zoodat elke steen de dikte van den muur beslaat.

Wij teekenen nog aan :

De **onderlaag** of den **grondslag** (Fr. *L'assiette*).

De **inspringende laag** (Fr. *Assise en retraite*).

De **hellende laag** (Fr. *Assise inclinée*).

De **regelmatige laag** (Fr. *Assise réglée*).

De **boogvormige laag** (Fr. *Assise arquée*).

De **rollaag** (Fr. *Assise par rouleau*).

De **koplaag** of **bindlaag** (Fr. *Assise en boutisses*).

De **uitspringende laag** (Fr. *Assise saillante*) enz.

Bij baksteen heeft men vervolgens de volgende benamingen :

De **vlakke** of **platte** laag, als de steen op zijn vlak of plat gelegd is (1) (1). (Schets 206.)

De **platte** laag is eene **streksche** laag als de steen zijnen langsten kant op de dagzijde vertoont (a);

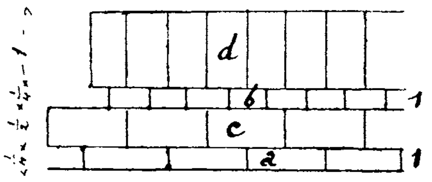

Sch. 206.

zij is eene **Koplaag** of **patijtsche laag** als de steenen hunnen kop op de dagzijde vertoonen (b).

Staande lagen van ½ steen : de steen staat op zijnen kant : (c) ook **kantlaag**.

Staande lagen van 1 steen : de steen staat op zijnen kop : (d).

Zie verder **Kop, Baksteen, Verband** enz.

Laag, v. gewelfsteenen. — Fr. *Assise de voussoirs.*

Zie **Gewelf**.

Ladder, v. Lêer, Lêere (W.-Vlaanderen). — Fr. *Échelle.* — Hgd. *Leiter.* — Eng. *Ladder.*

De ladder van den metselaar is gewoonlijk even breed boven als beneden.

Eene ladder bestaat uit twee **ladderboomen** waarin de **sporten** (te Gent, **spurten**) bevestigd zijn.

De boomen zijn halfrond van vorm en de sporten gewoonlijk rond; men maakt ze van licht en taai hout zooals esch, bijv. Voor groote ladders zet men op zekeren afstand de eene van de anderen ijzeren sporten, die tevens tot versterking van het

gestel dienen. Meermaals ook zet men nog eenige platte sporten, welke op de buitenzijden der boomen met spieën zijn bevestigd. (Schetsen 207 en 208.)

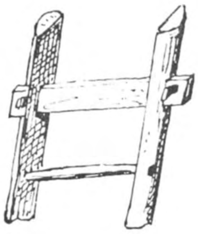

Sch. 207.

De sporten mogen niet meer dan $0^{m}32$ van elkander verwijderd zijn; zij zijn gewoonlijk een veertigtal centimeter lang.

Ladderboom, m. — Fr. *Montant d'échelle.*
Zie **Ladder.**

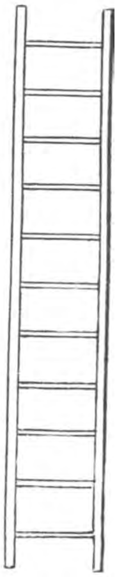

Sch. 208.

Lancetvormige spitsboog, m. of **Lancetboog.** — Fr. *Arc ogival à lancettes.* — Eng. *Lancet-arch.*
Zie **Boog.**

Landhoofd, o. — Zie **Bouw.**

Landingsplaats, v. — Zie **Bouw.**

Landmeter, m. **Meetkundige**, m. — Fr. *Arpenteur, Géomètre.*

Landmeterskruis, o. – Fr. *Equerre d'arpenteur.*

Langzaam bindend cement, o. — Zie **Langzaam verhardend cement.**

Langzaam bindende mortel, v. — Zie **Mortel.**

Langzaam verhardend cement, o. — Fr. *Ciment à prise lente,* heet in 't Eng. *Slow-setting cement.* In Holland ook : **Langzaam bindend cement**; in 't Hgd. *Langsam bindendes Cement.*
Zie **Cement.**

Lansvormige spitsboog, m. ook **Lansboog.** — Fr. *Arc ogival lancéolé.*

Zie **Boog.**

Lantaarn, Lantaren, v. — Fr. *Lanterne.* — Hgd. *Lanterne.* — Eng. *Lantern.*

De metselaar moet 's nachts zijn werk, de hoopen steenen enz. verlichten. Daartoe bezigt hij doorgaans eene bollantaarn.

Lastdrager, m. — Fr. *Télamon, Atlante.*

Mannenbeeld dat als draagstuk dient.

Zie ook **Draagbeeld.**

Lastkohier, o. — Fr. *Cahier des charges.* - Hgd. *Submissionsheft.* — Eng. *Specification.*

In N.-Nedl. **Voorwaarden.**

Bestek en voorwaarden wegens het bouwen van... Fr. *Détail estimatif et cahier des charges concernant la construction de...*

Latei, o. **Gevelveld**, o. — Fr. *Tympan.* — Eng. *Tympan.*

Zie **Arcade** en **Venster.**

Lathamer, m. — Zie **Hamer.**

Latijnsch kruis, o. — Fr. *Croix latine.*

Zie **Kruis.**

Latten, bw. zw. — Fr. *Latter.*

Plafoneerlatten aan de roosterstukken nagelen.

Leem, v. = **Klei.** — Zie **Klei.**

Leemen muur, m. — Fr. *Mur de torchis.*

Leemmergel, v. — Zie **Mergelkalk, Kalk.**

Leemmortel, m. — Zie **Mortel**.

Leemsteen, m. = **Zonnesteen**, m. — Fr. *Argilolithe, Adobe.* — Hgd. *Lehmstein, Lehmpatze, Luftziegel.*
In de lucht gedroogde, niet gebakken metselsteen. In 't fransch ook : *Brique séchée à l'air.*

Leemwerk, o. — Fr. *Maçonnerie en torchis, Maçonnerie en bousillage.*

Leenanker, o. — Zie **Duimanker**.

Lengtegevel, m. — Zie **Gevel**.

Leer, Leere, v. — Zie **Ladder**.

Leerlingen, m. en **meesters**, m. — Fr. *Apprentis et maîtres.*
Uit « La description des méreaux, etc. des gildes et corps de métiers, par L. Minard-Van Hoorebeke »; I. Beschrijving van de gilden en neringen der stad Gent ; (Gent 1877) artikel : « Metselaars » blz. 222, 223, schrijven wij het volgende over : « Gelijk in meest al andere neringen, moest de jongeling, die een dezer beide ambachten (metsers en steenhouwers) wilde leeren, zich in het gilderegister doen inschrijven en daarvoor twaalf schellingen grooten betalen ten voordeele van de armen der nering, minstens twee leerjaren doen en poorter zijn. »
In het register werd tevens aangeteekend al wie meesters waren geworden in het gilde, de namen en het getal supposten, die bij de meesters in het werk waren of geweest waren, en, volgens de opgave van de gezwoornen, de namen der leerlingen die onbekwaam waren om als meester te kunnen aangenomen worden.

« De leerling, die meester verlangde te worden, moest een proefstuk maken, en dit goedgekeurd zijnde, was hij verplicht twaalf pond groote te betalen voor tijdverzuim aan de tegenwoordig zijnde proefmeesters, acht schellingen ten voordeele van den gildebode, en, behalve de maaltijd, het neringbestuur een zilveren schaal aanbieden van een mark trooisch zwaar, met vergulden boord en voorzien van het neringwapen. Het eerstgekende geschenk van dien aard dagteekent van het jaar 1421, en volgens een gildebesluit van 1427 moest men er twee geven van hetzelfde gewicht. »

Zie nog **Proefstuk** en **Eed.**

Leger, o. (verkeerd). — Fr. *Délit.*

Groefleger, o. — Fr. *Lit de carrière.*

Een steen geplaatst op dezelfde zijde als die, waarop hij in de steengroeve lag, ligt op het **groefleger**; wordt hij op eene andere zijde gelegd, dan ligt hij op **verkeerd leger.** Dit laatste wordt doorgaans verboden omdat de steen daardoor minder sterk is.

Legeringsvlak, o. — Zie **Bedding.**

Leggen (het) van baksteen. — Fr. *Pose des briques.* — Eng. *To lay bricks.*

Dikwerf zagen wij, vooral in het Walenland, baksteen op zeer gebrekkige wijze leggen.

Men diende steeds : Vooreerst een troffel mortel uit te breiden en dan den steen met de hand er in te plaatsen hem tevens **slijpende** en **drukkende** (Fr. *Glisser la brique en la pressant*).

Zoo wordt de mortel gansch tusschen de staande voegen van het werk geprangd.

Voorts geeft de metselaar een slagje met den

hecht van het troffel op den steen om te zien of deze vast ligt.

Lei, v. — Zie **Schalie.**

Leidak, o. — Zie **Schaliedak.**

Leidekker, m. — Zie **Schaliedekker.**

Leiding, v. – Fr. *Nochère.*
Eene V- of ⊔- vormige goot van planken enkel tegen elkander vastgenageld.

Leidshoofd, o. (Gent). — Fr. *Poulie maîtresse.*
Zie **Katrol.**

Leiën (gebrande). — Fr. *Ardoises brûlées*, worden nu en dan in Frankrijk gebruikt tot het maken van cement.

Leisteen, m. — Zie **Schaliesteen.**

Lek, o. te Gent **Lak.** — Fr. *Fissure.*
Er is een **lek** in den regenbak; de metselaar zal er een **stopsel** insteken, dat is het lek stoppen.

Lende, v. — Fr. *Rein.*
Zie **Gewelf** en **Hoek.**

Leng, v. — Fr. *Elingue.*
De lengen of touwen om eenen steen slaan om hem met den **bok** op te halen, Fr. *Brayer une pierre.*
Zie nog **Bindtouw** en **Touw.**

Lenspomp, v. — Fr. *Pompe d'épuisement.*
Zie **Drooghouden.**

Lepelboor, v. — Fr. *Tarière ouverte, Tarière à cuiller.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Lesschen, bw. zw. — Zie **Blusschen.**

Leschbak, m, — Zie **Bluschkalk.**

Leschhuis, o., In N.-Nedl., de loods waar kalk gelescht wordt.

Lessenaardak, o. — Fr. *Appentis.*
Zie **Dak.**

Leugenzwei, Leugenzwee, v. — Zie **Zwaaihaak.**

Leun, v. — Zie **Leuning.**

Leunen (Van Dale. ow. bw.). — Fr. *Adosser,* wordt als bw. gebezigd.
Een huis bouwen tegen een ander, tegen eene rots.

Leuning, v. **Leun,** v. — Fr. *Accoudoir, Appui.*
Muur of balustrade van zulke hoogte dat men er overheen zien en er op rusten kan.
Wij teekenen aan :
Borstwering, v., Fr. *Allège.*
Opengewerkte leuning, Fr. *Appui évidé.*
Doorgaande id. Fr. id. *continu.*
Rechte id. Fr. id. *droit.*
Hellende id. Fr. id. *rampant.*

Leunmuur, m. — Fr. *Mur d'appui.*

Levendige kalk, v. — Fr. *Chaux vive.*
Zie **Kalk.**

Leveraar, m. — Fr. *Fournisseur.*

Levering, v. — Fr. *Fourniture.*
In ieder werk zijn er begrepen : levering van materialen en handwerk.
Zie **Handwerk.**

Leveringhe (oud). — Zie **Levering** en **Handwerk.**

Lichte steen, m. — Eene soort baksteen, verkregen door aan klei, plantaardige stoffen, als houtskool, zagemeel enz. toe te voegen, die bij het bakken verbranden.

De Romeinen bezigden reeds lichte steenen voor de **kappen** van groote gewelven.

Lichtopening, v. — Fr. *Jour.*
Zie **Venster.**

Lichttoren, m. — Zie **Bouw.**

Licht zand, o. — Fr. *Sable femelle.*

Liggende voeg, v. — Fr. *Joint horizontal, Joint de lit.*
Zie **Streksche voeg, Voeg** en **Verband.**

Liggende voeg, v. van een gewelf. — Zie **Voeg** van een gewelf en **Gewelf.**

Ligger, m. — Zie **Scheerhout** en **Stelling.**
Ook : IJzeren ligger. Fr. *Poutrelle en fer.*
Stalen » Fr. » *acier.*

Lijken, bw. zw. — Fr. *Déraser.*
Afkappen van steenen op hunne hoogte om de lagen pas te verkrijgen.
Lijken wordt nog gebruikt voor **paswerken.** (Zie dit woord.)

Lijken, bw. zw. (lijkte, heeft gelijkt) = Gelijk of effen maken. — Fr. *Régaler.*
Den grond lijken. Fr. *Régaler le terrain.*

***Lijn,** v. — Fr. *Ligne.*

Wij teekenen aan :

Rechte lijn, Fr. *Ligne droite.*
Kromme lijn, Fr. id. *courbe.*
Gebroken lijn, Fr. id. *brisée.*
Krullijn, Fr. }
Schroeflijn, Fr. } id. *en spirale.*
Zware lijn, Fr. id. *forte.*
Fijne lijn, Fr. id. *fine.*
Puntenlijn, Fr. id. *ponctuée.* ••••
Stippellijn, Fr. id. *pointillée,* ----
Volle lijn, Fr. id. *pleine.*
Loodlijn, Fr. id. *verticale.*
Loodrechte lijn, Fr. *Ligne perpendiculaire.*
Waterpasse lijn, Fr. *Ligne horizontale.*
Hellinglijn, Fr. *Ligne de pente.*
Schuine of scheeve lijn, Fr. *Ligne oblique.*
Dwarslijn, Fr. *Ligne transversale* of *sécante.*
Raaklijn, Fr. id. *tangente.*
Cirkellijn, Fr. id. *circulaire.*
Gelijkloopende lijnen, Fr. *Lignes parallèles.*
Schaduwlijn, Fr. *Ligne d'ombre, trait de force.*
Beginlijn, Fr. id. *de naissance.*
Tredlijn, Fr. id. *de foulée* (zie **Trap**).
Normale lijn, Fr. id. *normale.*

Lijn, v. (N.-Ned.). — Zie **Touw.**

Lijst, v. — Fr. *Moulure.*
Effen bouwkundig sieraad.
Eenvoudige lijst, Fr. *Moulure simple.*
Samengestelde lijst, Fr. *Moulure composée.*
Overvulde id. Fr. id. *engorgée.*
Rechte of **Platte** id. Fr. id. *droite.*
Holronde id. Fr. id. *concave.*
Bolronde id. Fr. id. *convexe.*

Halfbol-, halfholronde lijst, Fr. *Moulure mi-convexe mi-concave.*

Versierde lijst, Fr. *Moulure ornée.*

Ziehier de namen van de meest gebruikte lijsten :

Platte lijsten, Fr. *Moulures droites.*

- **Platte bies**, Fr. *Filet*
- **Randlijst**, Fr. *Listel.*
- **Waterlijst**, **Druiplijst**, Fr. *Larmier.*
- **Waterlijstje**, Fr. *Rejeteau.*
- **Platte band**, **Gladde band**, Fr. *Platebande.*
- **Plint**, Fr. *Plinte.*

Holronde lijsten, Fr. *Moulures concaves.*

- **Scotie**, Fr. *Scotie.* (I)
- **Holle keellijst**, Fr. *Gorge.* (II)
- **Holle lijst**, Fr. *Cavet.* (III)
- **Aanloop**, Fr. *Congé.* (IV)

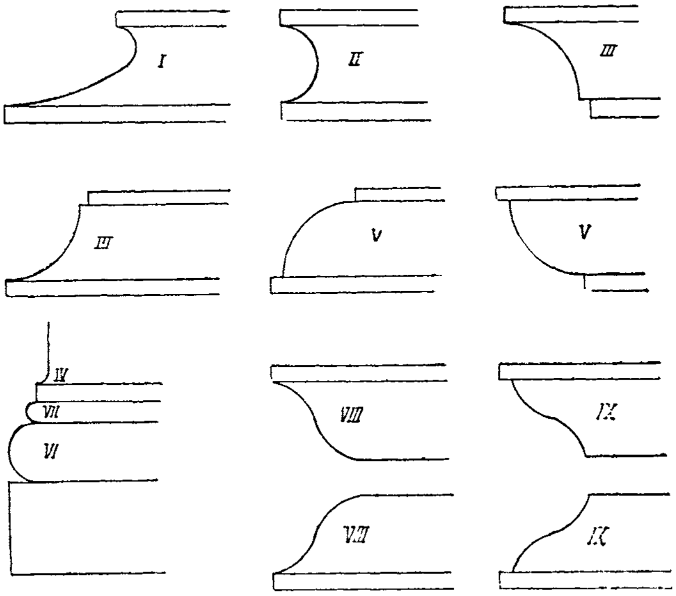

Sch. 209.

Bolronde lijsten, Fr. *Moulures convexes.*
- **Kwartronde lijst** of **Kwartrond,** Fr. *Quart de rond.* (V)
- **Ronde lijst,** Fr. *Tore.* (VI) *Boudin.* (VI)
- **Ronde bies,** Fr. *Baguette.* (VII)

Halfbol-, halfholrondelijsten, Fr. *Moulures mi-convexes mi-concaves.*
- **Keellijst,** Fr. *Doucine.* (VIII)
- **Hiellijst, Talaan,** Fr. *Talon.* (IX)

Lijststeenen, mvd. — Fr. *Arases.*

Lijstwerk o. geen mvd. (groot en klein). — Fr. *Ouvrage en moulures.*

Loggia, v. — Fr. *Loggia.*

Een met glaswerk omgeven en overdekt uitstek op den gevel van een woonhuis.

Loodlijn, v. — Fr. *Verticale.*

Loodrechte doorsnede, v. — Zie **Doorsnede.**

Loodrij, v. — Fr. *Tracette.*

Eene rij met een schietlood in het midden.

Loods, v. — Fr. *Hangar.* — Eng. *Shed.* — Hgd. *Schuppe.*

Op elken voornamen bouw heeft men eene **kalkloods,** ook eene loods voor het gereedschap, en verscheidene andere volgens de behoeften van het werk.

Loon, m. en o. **Daghuur,** o. — Fr. *Salaire.*

In de « keuren ende costumen van den Lande van den vryen » door L. van den Hane, Gendt 1767, lezen wij onder : « Ordonnantien politique; § van Wercklieden, ende Dienst-boden, kap. XLVI : « oft bij **dagh-ure** aenghenomen » In tegenovergestelden zin van « werck in **tasse** aenghenomen » (*à forfait*); zie **Geheel** (**over het**). **Arbeidsloon, Werkloon,** Fr. *Salaire,* **Dagloon** = **Daghuur,** Fr. *Salaire journalier.*

Loonbederver, m. — Fr. *Gâte-métier.*
Hij die werkt tegen te gering loon.

Loop, m. van de voegen van een gewelf. — Fr. *Direction des joints d'une voûte; lit des joints.*

Loopen, ow. st. (gemakkelijk), wordt van trappen gezegd die **gemakkelijk loopen** of **gemakkelijk** te **beklimmen** zijn. — Fr. *Escalier facile.*
Zie **Trap.**

Loopend verband, o. — Zie **Kruisverband.**

Loopende meter, m. — Zie **Strekkende meter.**

Loopende voeg = **Liggende voeg** = **Streksche voeg.**

Looper, m. = **Straal**, m. — Fr. *Planche de roulage.*
Zie **Kruiplank.**

Loopzand, = **Kwelmzand.** — Fr. *Sable boulant.*

Looze muur, m. — Fr *Faux mur.*

Looze voeg, v. — Fr. *Joint faux* of *faux joint.*

Looze wang, v. — Fr. *Faux limon.*
Zie **Trap.**

Losmaken, bw. zw. — Fr. *Débrider.*
De hijschtouw van eenen steen losmaken.

Losse katrol, v. — Fr. *Poulie mobile.*
Zie **Katrol.**

Lossen, bw. zw. (een gewelf) = **Wegnemen**, bw. st. (een formeel). — Fr. *Décintrer.*

Als een gewelf gemetseld is, moet men, vooraleer het gansch af te werken, het lossen, dat is de **boogstelling** of het **formeel wegnemen.**

Die bewerking is van groot belang namelijk als het groote formeelen geldt. (Zie **Formeel.**)

Het lossen mag niet te **vroeg** gedaan worden; de mortel mocht nog niet genoeg versteend zijn en het **wulfsel** bijgevolg nog kromtrekken; het mag ook niet te **laat** gedaan worden, want dan mocht de mortel niet meer versteenen indien het wulfsel een weinig van vorm had veranderd door het wegnemen van het formeel (het hangt dus af van de samenstelling van de mortel).

In België wacht men 15 tot 20 dagen.

Aangaande de wijzen om boogstellingen weg te nemen, zullen wij enkel de meest gebruikte, kortbondig beschrijven.

Het is verstaanbaar dat die bewerking met groote zorg en zeer langzaam moet gedaan worden om alle schokken in het metselwerk te voorkomen.

1° met **wiggen,** Fr. *Coins.* (Schets 210.) Zie **Wig.**

Bij het plaatsen van het formeel legt men aan de onderkanten houten platen A en B, waartusschen wiggen of spieën van taai hout, C en C′. Met tegelijker tijd en in dezelfde richting op den dunnen kant der wiggen te slaan, zakken de platen A langzaam en bijgevolg ook het formeel dat er op rust.

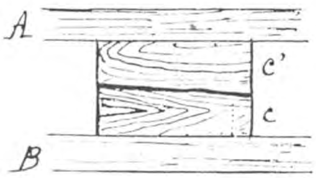

Sch. 210.

2° met **vijzelschroeven,** Fr. *Vérins.*

In stede van tusschen de platen A en B wiggen te steken, stelt men er stijltjes D (Fr. *Potelets*). Om die stijltjes zonder schokken weg te nemen

gebruikt men dan vijzelschroeven, die zóo gemaakt zijn dat door het draaien van de geschroefde moer C de afstand *ab* verminderd of vermeerderd kan worden. Daartoe is de draad der boven- en onderschroef van de vijzelschroef die in de moer vallen, in tegenovergestelde richting. (Schets 211.)

3° met **zandketels**, Fr. *Boîtes de sable.* (Schets 212.)

Neemt een ketel met doorboorden wand; een band C, met handvatsels, belet het zand (dat zeer

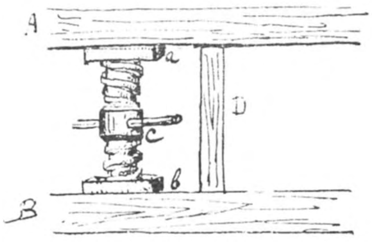

Sch. 211.

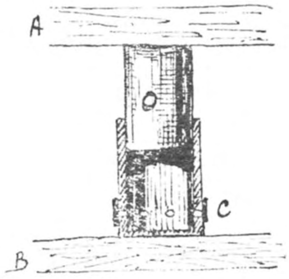

Sch. 212.

droog dient te zijn) zich voor de gaten te tassen; door het heen en weer trekken van dien band komt stillekens aan het zand door de gaten, en zoo zakt dan ook langzaam het **stopsel** (Fr. *Tampon*) O dat de plaat A ondersteunde.

Door middel van stangen vereenigt men de banden van al de zandketels der boogstelling; zoo doende loopt het zand overal door de gaten op gelijke wijze en zakt de boogstelling zeer langzaam en zonder schokken.

Lossen, bw. zw. — Fr. *Détendre.*

Eene koord lossen of ontspannen.

Luchtbelwaterpas, o. — Fr. *Niveau à bulle d'air*, (Sch. 213) wordt hedendaags door den metselaar meer

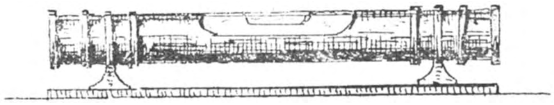

Sch. 213.

gebruikt dan het gewoon **waterpas** (zie dit woord).

Daar het zeer breekbaar is, plaatst men dikwijls dit waterpas in een kader dat goed « in den haak » gemaakt is. (Schets 214.)

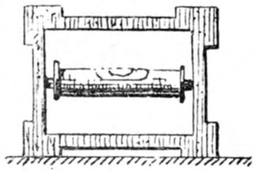

Sch. 214.

Sommige metselaars gebruiken ook eene **kleine rij** waar een luchtbelwaterpas ingewerkt is midden op de lengte of op den kop.

Luchtgat, o. — Zie **Keldergat.**

Luchtkalk, v. — Fr. *Chaux aérienne.* — Hgd. *Luftkalk,* is kalk die niet geschikt is voor werken onder water.

Luchtmortel, v. — Fr. *Mortier aérien.*

Luchtpijp, v. = **Ventilatiebuis.** — Fr. *Évent.* Zie **Ventilatiebuis.**

Maaiveld, o. — De oppervlakte van den onafgegraven grond van het gebouw.

Maasgat, o. — Zie **Stellinggat** en **Stelling.**

Maashout, o. — Zie **Bulsterhout** en **Stelling.**

Maat, v. — Fr. *Côte.*
Maten op een plan, Fr. *Côtes d'un plan.*

Maat, v. mv. maten. — Fr. *Mesure.* — Eng. *Measure.* — Hgd. *Maass.*

Wij teekenen aan :

Lengtemaat,	Fr.	*Mesure*	*de longueur.*
Vlaktemaat,	Fr.	id.	*de superficie.*
Inhoudsmaat,	Fr.	id.	*de capacité.*
Kubeermaat,	Fr.	id.	*de volume.*
Oude maat,	Fr.	id.	*ancienne.*

Nieuwe maat, Fr. *Mesure nouvelle* of *moderne.*

Metrieke maat, Fr. *Mesure métrique.*

De metrieke maten zijn de volgende :

De **meter** of Nederlandsche **el.**

De **strekkende** of **loopende** meter of **el.**

De **vierkante meter** of **vierkante el.**

De **kubieke meter** of de **teerlingmeter** of de **kubieke el.**

De **hectoliter.** (Zie die woorden.)

Maatdeel, o. — Fr. *Partie en volume,* wordt dikwijls gezegd bij de opgave van de samenstelling van mortel en andere verbindingsmaterialen.

Maatlat, v. — Fr. *Latte de longueur.*

Op de maatlat wordt de lengte van de verschillende deelen van eenen bouw, door willekeurige teekens, aangeduid.

Maceria, v. — Zie **Verband.**

Machinale steen. — Zie **Machiensteen.**

Machiensteen, m. **Machinale steen.** — Fr. *Briques machinées* of *mécaniques.*

Macigno. — Zie **Natuursteen.**

Magere kalk, v. — Zie **Kalk.**

Magere mortel of **Schrale mortel** (N.-Nedl.). — Zie **Mortel.**

Mager zand, o. — Fr. *Sable maigre.*

Maitse. — (Rekeningen van de stad Ieperen 1325). Oude (plaatselijke) vorm voor het woord « Metser of Metselaar ».

« 2 maitse ende 2 maitsecnapen ».

Majolicategel, m. — Fr. *Carreau maïolique.*

Maken (Het) van mortel. — Zie **Bereiding.**

Mal, o. — Fr. *Gabarit, patron, cerce, calibre.*
Te Turnhout gezegd voor **formeel.**
Zie **Formeel.**

Mallejan, m. — Zie **Wagen.**

Mand, v. — Fr. *Panier.*

De **draagmand** wordt gebezigd om allerhande materialen te dragen; bijz. brikken, kalk enz.

De **gruismand** is dikker gevlochten en dient enkel om **gruis** te dragen.

De **zeefmand** dient om te ziften.

Als maat :

Eene mand kalk.

Mangat, o. — Fr. *Trou d'homme.* — Eng. *Manhole.* (Schets 215.)

Eene opening A in beerputten, regenbakken enz. dienende tot het schoonmaken of het ruimen. Vandaar, meer bijzonder : **Ruimgat,** o. wanneer het eenen beerput geldt.

Mangat of **Kijkgat,** Fr. *Regard,* is ook de gemetselde opening om eene waterleiding te onderzoeken.

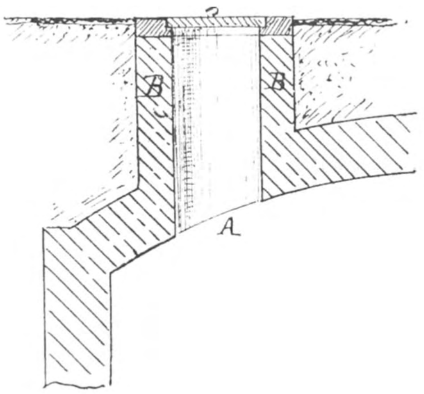

Sch. 215.

Mansarddak, o. — Zie **Dak.**

Marmer, o. — Fr. *Marbre.* — Eng. *Marble.* — Hgd. *Marmör.*

Wij teekenen aan :
Gevlamd marmer, Fr. *Marbre veiné.*
Gepolijst marmer, Fr. *Marbre poli.*
Eenkleurig marmer, Fr. *Marbre cameloté.*
Schelpachtig marmer, Fr. *Marbre coquiller.*
Ruw behouwen marmer, Fr. *Marbre ébauché.*
Afgewerkt marmer, Fr. *Marbre fini.*
M. in de richting der laag, Fr. *Marbre dans sa passe.*
M. op het leger, Fr. *Marbre sur son lit de carrière.*
Korrelig marmer, Fr. *Marbre salin.*
Beeldhouwersmarmer, Fr. *Marbre statuaire.*
Parosmarmer, Fr. *Marbre de Paros.*
Carraremarmer, Fr. *Marbre de Carrare.*
Ruw marmer, Fr. *Marbre brut.*
Bros marmer, Fr. *Marbre fier.*
Belgisch blauw marmer, Fr. *Marbre bleu-belge.*
Griootmarmer, Fr. *Marbre griotte.*
St-Annamarmer, Fr. *Marbre Ste-Anne.*
enz.

Materiaal, materialen, o. — Fr. *Matériaux.* — Hgd. *Materialien.* — Eng. *Materials.*

1° **Bouwstoffen**, eigenlijk « *matériaux de construction* », 2° wordt ook gezegd van metselspecie, kalk, zand, mortel enz.

Meesterknecht, m. — Fr. *Contre-maître.* — Eng. *Foreman.*

Zie **Metselaar.**

Meester-metser, m. — Zie **Metselaar.**

Meesters. — Zie **Leerlingen.**

Meetkundige, m. — Zie **Landmeter.**

Meetkundig plan, o. — Fr. *Plan géométral.*
Zonder perspectief geteekend plan.

Mei, m. — Fr. *Mai.*

Volgens oud gebruik steken de werklieden en bijz. de metselaars den « **mei** » op een gebouw als het grof metselwerk gedaan is en het gebouw **onder dak** of **in 't droge** is.

Dit wordt gedaan ter eere van den metsersbaas of den aannemer en van den eigenaar, die alsdan de werklieden trakteeren.

De mei bestond eertijds enkel uit eenen tak of eenen boom, die zoo hoog mogelijk aan het keperwerk vast gemaakt werd; hedendaags vergenoegt het werkvolk zich de vaderlandsche driekleur uit te steken.

Te Gent, en in Vl. zegt men : « Die metsers hebben den mei » of « zij steken den mei »; elders : « die metsers vieren den mei ».

Mergelkalk, v. — Zie **Kalk**.

Merk, o. — Fr. *Marque.*

Bij hardsteenmetselwerk, staat gewoonlijk op elken steen een merk, dat overeenkomt met hetzelfde merk op het plan; zoo ziet de metselaar dadelijk waar hij hem stellen moet.

Mestdag, m. — Zie **Misdag**.

Metaalschuim, o. — Zie **Slakken** (smids-).

Meter, m. = **Nederlandsche el**, v. — Fr. *Mètre.*

De meter = 10 decimeter = 100 centimeter = 1000 millimeter.

De meter = $\frac{1}{10}$ decameter = $\frac{1}{100}$ hectometer = $\frac{1}{1000}$ kilometer enz.

Meter, m. — Fr. *Mètre.*

De metselaar bezigt een houten vouwenden meter.

Metselaar, m. **Metser**, m. Z.-Ndl. vroeger ook **Metsenaer**. — Fr. *Maçon*. — Hgd. *Maurer*. — Eng. *Mason* ook *Bricklayer*.

Grofmetselaar, Fr. *Limousin*.

Fijnmetselaar, Fr. *Maçon à plâtre*.

Metselaarsbaas, m.
Meester-metser, (Brabant) } Fr. *Maître-maçon*.
Metsersbaas, (Vlaanderen)

Meesterknecht, m. Fr. *Maître-compagnon*, *Contre-maître*.

Ploegbaas, m. Fr. *Chef-d'équipe*.

Metselaarsjongen, m. Fr. *Apprenti-maçon*. (eertijds **leerling**).

Metselaarsknecht, m.
Metsersgast, m.
Metserdiender, m. (Z.-Ndl.)
Metsersknaap, m. (Z.-Ndl.)
Opperman, m. (N.-Ndl.)
Knaap (Gent).
} Fr. *Manœuvre de maçon*, *Aide-maçon*. ook **Metseldienaar** (Antw.).

Zie ook **Leerlingen** en **Meesters**, **Proefstukken** enz.

Metselaarsambacht, o. = **Metselaarsstiel**, m. (Z.-Ndl.) = **Metselaarsvak**, o. — Fr. *Métier du maçon*.

Metselaarsbaas, m. — Zie **Metselaar**.

Metselaarsbak, m. ook **Steenbak** (te Gent enz.) — Fr. *Bourriquet*, *bouriquet*, *bourrique*. (Schets 216.)

Hij bestaat uit eenen bak van latwerk getimmerd, die langs boven open blijft.

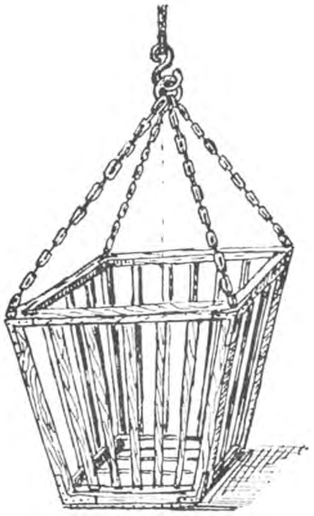

Sch. 216.

Aan de hoeken hecht men kettingen, welke samenkomen in eenen ring. In dezen ring haakt men eene ijzeren **S** aan de touw van den **bok** of van een ander hijschtoestel vastgemaakt, en dan kan de metselaarsbak met zijnen inhoud (steen en andere materialen), zonder moeite opgehaald worden.

De ijzeren **S** heet in 't Fransch « *esse* ».

Metselaarsgereedschap, o. — Fr. *Outils du maçon*.
Zie **Gereedschap**.

Metselaarshamer, m. — Zie **Hamer.**

Metselaarsjongen, m. — Metselaarsjongens worden eerst grofmetselaar en dan metselaar of fijnmetselaar.
Zie **Leerlingen.**

Metselaarsknecht, m. — Zie **Metselaar.**

Metselaarsmoker, m. — Zie **Hamer.**

Metselaarsrij, v. — Fr. *Règle de maçon.*
Zie **Rij.**

Metselaarsschort, v. **Voorschoot**, m. — Fr. *Tablier de maçon.*

Metselaarsstiel, m. — Zie **Metselaarsambacht.**

Metselaarstruweel, o. **Metserstruweel.** — Zie **Truweel.**

Metselaarsvak, o. — Zie **Metselaarsambacht.**

Metselaarswaterpas, o. — Zie **Luchtbelwaterpas** en **Waterpas.**

Metselarij, v. — Zie **Metselwerk.**

Metseldeeg, o. — Fr. *Impastation.*

Metseldienaar, m. — Zie **Metselaar.**

Metseldraad, m. **Draad,** m. — Fr. *Cordon.*

De metseldraad is den metselaar onontbeerlijk, bijv. om eenen muur volgens gegevene richting op te metselen, om geregelde lagen te maken enz.

Sch. 217.

Hij bestaat enkel uit eene gewone koord, zonder knoopen, omwonden op twee ijzeren spijkers. (Schets 217.)

Deze spijkers zijn op het eene uiteinde puntig, ten einde ze tusschen de voegen van het metselwerk te kunnen plaatsen, en worden meest **priemen** genaamd.

Metselplavei, v. — Zie Hollandsche IJselsteen.

Thans worden in België ook metselplaveien gebakken. Zij werden onlangs gebezigd voor de gevels van het Hoofdgebouw voor Spoorwegen, Posterijen en Telegrafen, te Brussel.

Metselspecie, v. — Fr. *Matière liante.*
Zie **Materiaal.**

Metselsteen, m. — Steen voor de metselarij.

Metselverband, o. — Zie **Verband.**

Metselwerk, o. — Fr. *Maçonnerie.*

Metselwerk = **Metselarij** = **Metserij** (oud). — Fr. *Maçonnerie.*

Metselwerk van vulsteen. — Fr. *Maçonnerie de remplage en blocage.*

Metselwerk, in verband geplaatst. — Fr. *Maçonnerie en liaison.*

Metselwerk van vuurvasten zandsteen. — Fr. *Maçonnerie en meulière.*

Metselwerk in onregelmatig verband. = Fr. *Maçonnerie en appareil irrégulier.*
enz.

Metselwerk (grof). — Fr. *Limousinage.*
Id. (ruw). — Fr. *Hourdage.*
Id. (gemengd). — Fr. *Maçonnerie mixte,* bestaande deels uit gehouwen, deels uit gebakken steen of uit breuksteen.

Metsenaer, m. (oud). — Zie **Metselaar.**

Metser, m. Z.-Ndl. — Zie **Metselaar.**

Metserdiender, m. — Zie **Metselaar.**

Metsersbaas, m. — Zie **Metselaar.**

Metsersgast, m. — Zie **Metselaar.**

Metsershamer, m. — Zie **Hamer.**

Metsershuis, o. — Fr. *Maison des maçons.*
De metselaarsnering had ook hare vereenigingsplaats, genaamd « metsershuis ».
Het « metsershuis » der nering van Gent stond op den hoek van de Kromsteeg en van de kleine Koornmarkt, schuins over eene zijdeur van de St-Nicolaaskerk, thans het hotel « de Graaf van Egmont ».
(Zie verder het voornoemde werk van L. MINARD, dat eene beschrijving van den gevel van het metsershuis geeft en Fr. de Potter's Geschiedkundige Schets der Metselaarsnering, in « Gent, van den oudsten tijd tot heden, » met de oude Standregelen enz.),

Metserskar, v. — Zie **Kar.**

Metsersknaap, m. — Zie **Metselaar.**

Metserstruweel, o. — Zie **Truweel.**

Middelstijl, m. van een formeel. — Fr. *Poinçon.* Zie **Formeel.**

Middenbeuk, m. = **Middenschip**, o. — Zie **Beuk.**

Midden op de voeg leggen, bw. zw. — Fr. *Poser plein sur joint.*

Het midden van een steen op de voeg van twee reeds gelegde steenen leggen.

Middensteen, m. — Fr. *Briques bien cuites.*
De steen die uit het midden van den oven komt.

Middenstuk, o. eener boor. — Fr. *Rallonge, Tige.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Mijlpaal, m. — Fr. *Colonne milliaire.*

Misbak, m. — Zie **Wanbak.**

Misdag, m. — Fr. *Fête patronale,* te Gent en elders : « **mestdag** ».

In de voorgaande eeuwen waren de ambachten genootschappelijk vereenigd, elk met zijnen eigen feestdag van den patroon of beschermheilige. Dan werd er eene plechtige mis gezongen, waarin al de leden van 't gilde, op boete, moesten tegenwoordig zijn.

De **misdag** wordt nu nog gevierd en vele ambachtslieden werken dan niet.

De patronen of beschermers der metselaars zijn « de **HH. vier Gekroonden** » Fr. *les quatre Couronnés.*

De vier gekroonden worden gevierd den **8sten November.** Volgens het « Abrégé des petits Bollandistes : Vie des Saints, par P. Giry » waren die vier HH., Romeinen en gebroeders, en heetten Severus, Severinus, Carpophorus en Victorinus; « zij stierven « den marteldood ten jare 304, onder de regeering « van de keizers Diocletiaan en Maximiaan, zijnde « Paus de H. Marcelinus; zij werden begraven in « eene zandgroef.

« Paus H. Melchiades werd door openbaring « met hunne namen bekend en bevool ze te eeren « onder den naam van « de vier Gekroonden ».

« Paus Honorius deed eene kerk bouwen, die « heette : kerk der vier Gekroonden.

« Hunne stoffelijke overblijfsels werden terug- « gevonden en dezelfde kerk heropgebouwd in het « midden der IXe eeuw, onder paus Leo IV ».

Zouden de « vier Gekroonden » het patroon- of beschermschap over het metselaarsambacht niet danken aan de omstandigheid, dat zij in eene zandgroef teruggevonden werden?

Wij weten dat de « Vier Gekroonden » gevierd worden namelijk te Gent, Brussel, Ieperen, Roeselare, Doornijk enz.

Volgens eene overlevering, ons medegedeeld door een alouden metselaar, zouden van de vier Gekroonden zijn geweest : de eene metselaar; de tweede stukadoor; de derde steenhouwer; de vierde schaliedekker.

Niet allen zijn het eens over de persoonlijkheid der Vier Gekroonden : geleerde schrijvers houden staan dat de schutsheiligen der metselaars waren vijf heilige beeldhouwers, met namen Claudius, Nicostratus, Symphoriaan, Castorius en Simplicius, die den 8 November 303, om hunne weigering van afgodsbeelden te maken, gegeeseld en daarna levend in looden kisten begraven werden. Dit bevestigt Ch. Cahier, S. J. in zijn werk : *Caractéristiques des Saints*, (bl. 222); en men ziet, op eenen penning van 1546, te Antwerpen : « Castorium, de vier Ghecroonde »; keerzijde : « Claudyu, Nicostratun, Symphorianun »; — op een anderen penning, Middelburg, 1607, eene zijde : In een met bloemen en vruchten versierd veld, een paslood, een truweel en een leidekkershamer, beide gekroond; onder het paslood : 1607. Rondom : « Metsers en Schaelgedeckersgilden ». Andere zijde : **De Vier Gekroonden,** elk met een stuk van hun gereedschap in de hand, waarboven het gildenummer (13) van den meester;

rondom, de namen : Claudus, Nicostralius, Dicideryus, Syplycus. (Zie Fr. de Potter's voormeld werk, IIIe deel, bl. 427.)

Miskleurig, bnw. wordt veel gezegd van baksteen die slecht van kleur is.

Misstand, m. = **Wanstand**, m. — Fr. *Malfaçon*. Slecht afgewerkt metselwerk van een muur bijv.

Modderig zand, o. — Fr. *Sable vasart.*

Moef, **Moefe**, **Mof**, v. — Groote metselsteen, groote **klinker**.

In N.-Nedl. veelal **Mop** geheeten.

Moef, gevonden bij de afbraak van een oud huis te Brussel, groot : 0.260 × 0.117 × 0.053; andere 0.265 × 0.117 × 0.054.

Moerboog, m. — Fr. *Arc doubleau.* — Hgd. *Pfeilerbogen.* — Eng. *Projecting arch.*

Zie **Gewelf.**

Moerriool, v. — Fr. *Egout collecteur.*

Mof, v. — Zie **Moef.**

Moker, m. — Zie **Hamer**

Molensteen, m. — Zie **Molenwiel**, ook **Steen.**

Molenwiel, o. — Fr. *Meule.*

Als het molenwiel van steen gemaakt is, zegt men **molensteen.**

Zie **Mortelmolen.**

Moluursteen, m. — Fr. *Briques moulurées.*

Zie **Papesteen** en **Profielsteen.**

Mondsteen, m. — Steen die aan de ovenmonden ligt en doorgaans zwaar getrokken en verglaasd is.

Monierwerk, o. — Zie **Cementijzer.**

Monnik, m. — Fr. *Poteau, Poinçon.*

Stijl onder het kruispunt van formeelen bij het bouwen van kruisgewelven.

Ook de **volle** spil van eene wenteltrap (Fr. *Noyau plein*).

Monstersteen, m. — Zie **Steen.**

Moorenboog, m. of **Hoefijzerboog**, m. — Fr. *Arc mauresque, Arc en fer à cheval, Arc outrepassé.* — Hgd. *Hufeisenbogen.* — Eng. *Horse-shoe arch.*

Zie **Boog.**

Mop, v. (mvd. **Moppen**). — De naam van eene soort steen, die veel in N.-Nedl. gebakken wordt.

Zie **Moef.**

Mortel, v. — Fr. *Mortier.* — Hgd. *Mörtel.* — Eng. *Mortar.*

Onder deze benaming verstaat men eene als deeg samenhangende verbinding van gebluschte kalk, met zand of andere steenachtige zelfstandigheden, die de eigenschap heeft als steen te verharden, zich met steenen of steenachtige lichamen verbindt, daarop als een **steenlijm** werkt en eene enkele vaste en duurzame massa vormt.

Kalk alleen, met water tot een deeg of dikken brij gebracht, is ongeschikt om als metselspecie te dienen, want bij het opdrogen zou zij zoodanig inkrimpen en scheuren of bersten, dat er geen voldoende samenhang tusschen de steenen zou bestaan, tenzij men de voegen zoo dun maken kon, dat deze inkrimping geen invloed heeft, hetgeen door de ruwheid der steenen veelal onmogelijk is.

Om dit te verhoeden wordt der kalk eene andere stof toegevoegd, die daarmede gelijkmatig moet vermengd worden en waarvan de hoeveelheid voldoende

is om de schadelijke uitwerking van die inkrimping te voorkomen. In den regel wordt hiertoe **zand** gebruikt, en ook wel stoffen, die aan de kalksoort de eigenschap geven om onder water te kunnen verharden, en in het algemeen **cementen** worden genaamd.

(Harres : De Zamenstelling der voornaamste metselwerken, blz. 42, 43).

De mortel wordt onderscheiden in :

1° **gewone mortel,** — Fr. *Mortier ordinaire.* — Hgd. *Gewöhnlicher Mörtel.*

en 2° **watermortel** of **hydraulische mortel,** — Fr. *Mortier hydraulique.* — Hgd. *Wassermörtel.* — Eng. *Hydraulic mortar.*

Gewone kalkmortel, — Fr. *Mortier de chaux ordinaire.* — Hgd. *Gewöhnlicher Kalkmörtel.* — Eng. *Mortar made of lime and sand.*

Watermortel bestaat uit waterkalk met zand ofwel uit gewone kalk, met toevoeging van zand en tras of puzzolane, of nog uit zand en cement.

Watermortel wordt in **kunstwatermortel** of kunstmatige watermortel (Fr. *Mortier hydraulique artificiel*) en **natuurwatermortel** of **natuurlijke watermortel** (Fr. *Mortier hydraulique naturel*) onderscheiden.

Door **natuurwatermortels** verstaat men alle gebrande kalksteenen, die zonder eenige toevoeging de eigenschap hebben om onder water te versteenen. Zij verschillen van de waterkalken daarin, dat zij nog eene grootere hoeveelheid klei bevatten (zie **Kalk**).

Het **Romeinsch cement** (Fr. *Ciment romain.* — Eng. *Roman cement.* — Hgd. *Römische cement*), ook **cement van Parker** genaamd, is eene natuurwatermortel die vervaardigd wordt door middel van kalksteenen van het eiland Sheppy en de oevers van de Theems.

Eene andere soort is het **Parijsche cement**; het wordt gebrand van de steenen, die op de Fransche kust nabij Boulogne gevonden worden.

In Engeland heeft men nog eene cementsoort: **Medina cement**; dit laatste werd o. a. aan het havenhoofd te Cherbourg gebruikt.

Voorts noemen wij nog het **Portland-cement** of **Portlandsche cement**, dat niet moet verward worden met het kunstmatig Portland-cement, waarover nader onder de hoofding **Cement** gesproken wordt.

Magere mortel, Fr. *Mortier maigre*, ook **dunne mortel**. — Fr. *Mortier clair*. — Hgd. *Dünne Mörtel*. — Eng. *Thin mortar*.

Vette mortel, Fr. *Mortier gras*. Hgd. *Fette Mörtel*.

Gewoonlijk wordt tot gemakkelijkeren arbeid meer water bij de kalk gedaan, dan de mortel moet bevatten, en het gevolg daarvan is, dat de kalk van deze dan vloeibare massa niet voldoende is om de gezamenlijke zandkorrels rondom te omgeven, en dat de niet omhulde korrels het verband verbreken en reeds bij het opstijven van de mortel het scheuren of afscheiden van de specie bewerken. De metselaar noemt zulk een mortel **mager** en herkent hem daaraan dat de specie gemakkelijk van den troffel glijdt, zonder een slijmachtig spoor achter te laten, terwijl de **vette mortel** op het truweel blijft hangen, langzaam daaraf valt en een taai kalkhuidje op den gladsten **troffel** doet zien.

Nog vermelden wij :

Haarmortel, Fr. *Mortier de bourre*. — Hgd. *Haarmörtel*. — Eng. *Hair-grout*; samengesteld uit mortel en **koehaar**.

Bezetmortel, Fr. *Mortier de plafonneur*.

Cementmortel, Fr. *Mortier de ciment*. — Hgd. *Cementmörtel*. — Eng. *Cementmortar*.

Aschmortel, Fr. *Mortier de cendrées*.

Zwakke mortel, *Mortier faible, pauvre*.

Sterke mortel, Fr. *Mortier fort*.

Witte mortel, Fr. *Mortier blanc*.

Grijze of **grauwe mortel**, Fr. *Mortier gris.*

Langzaam bindende mortel, Fr. *Mortier à prise lente.*

Snelbindende mortel, Fr. *Mortier à prise rapide.*

Gips- of **pleistermortel**, Fr. *Mortier de plâtre.*

Trasmortel, Fr. *Mortier de trass.*

Mortel van gestampte steenen, Fr. *Mortier à chaux et à chamotte.*

Leemmortel, Fr. *Mortier de terre* of *d'argile.*

Verder nog onderscheidt men **trasmortel** in :

Slappe basterdtrasmortel, Fr. *Mortier de trass bâtard faible.*

Basterdtrasmortel, Fr. *Mortier de trass bâtard.*

Sterke basterdtrasmortel, Fr. *Mortier de trass bâtard fort.*

Sterke trasmortel, Fr. *Mortier de trass fort.*

De **samenstelling**, Fr. *Dosage*, van de mortel is zeer uiteenloopend. Nu wordt de eene, dan de andere voorgeschreven.

Bijvoorbeeld :

Voor binnenwerk :	2 dln vette kalk 3 deelen zand	of	1 d. vette kalk. 1 deel zand.
Voor buitenwerk :	3 deelen waterkalk 2 deelen zand	of	1 d. waterkalk. 1 d. zand.
Voor gewoon fundeeringswerk :	3 deelen waterkalk. 2 deelen asch. 1 deel zand.		
Voor fundeeringen onder water :	3 dln waterkalk 1 deel tras 2 deelen zand	of	3 d. waterkalk. 2 d. tras. 2 d. zand.
Voor grauw bezetwerk :	3 deelen waterkalk 1 deel zand		en per m^3. 5 kilogr. koehaar.

Voor witte bezetmortel doet men daar geen zand bij en neemt men per m^3, 5 kilogr. **wit** koehaar.

Ander voorbeeld :

Te Antwerpen gebruikte men voor de werken van de nieuwe Ooststatie, die onder de leiding van het Beheer van Belgische Staatsspoorwegen werden uitgevoerd, mortel samengesteld als volgt:

1 deel kunstmatig Portland-cement.

$\frac{1}{4}$ id. kalk.

5 id. zand.

Zie nog voorbeelden onder het artikel **beton.**

Metselwerk wordt gestaakt tijdens den winter omdat de mortel **bevriest** en daardoor hare verbindingskracht verliest.

De huidige behoeften getroosten zich minder met die tot hiertoe onvermijdelijke tegenkanting der natuur, doch ontegensprekelijke proefnemingen toonen dat er zonder gevaar tijdens de vorst kan gemetseld worden.

Zoo werd er o. a. mortel gebruikt, bereid uit:

1 liter Portland-cement of 1 liter kalk.

3 liter zand en 2 liter water waarin 1 kilogr. soda.

Die metselspecie heeft ondanks eene zeer lage temperatuur een goeden uitslag opgeleverd.

In Oostenrijk deed men de volgende proefnemingen bij eene koude van — 16° centigraden :

Muren metende 1^m lang, 2^m hoog en 0^m30 dik, werden opgemetseld, en zes maanden naderhand afgebroken; hieronder den uitslag volgens de gebruikte mortelspeciën :

Verbindingstof der mortels.	Uitslag.
Kalk	slecht
Romeinsch cement	goed
Portland-cement	zeer goed
Mengsel van kalk en Portland-cement	slecht
» » » en slakkencement	slecht

Telkens was er $\frac{2}{3}$ zand bij $\frac{1}{3}$ verbindingstof gevoegd.

De proeven werden genomen :

1° met warm water, 25° centigraden.

2° met koud water + 7 °/₀ keukenzout.

Er werd bevonden dat het warm water beteren uitslag opleverde dan koud, zelfs met de toevoeging van zout.

De Heer Ingenieur Rabut geeft als raad het bij de mortel te voegen water samen te stellen als volgt :

10 liter water.

1 kilogr. watervrije koolzure soda (Fr. *Carbonate de soude anhydre*).

(Er dient nochtans aangemerkt dat de zouten in het metselwerk later soms bloemen doen ontstaan.)

Mortelbak, m. **Kalkbak,** m. **Mortelkuip,** v. — Fr. *Auge, Cuvelle de maçon.*

Bak of kuip, waar de metselaar mortel neemt tijdens het metselen.

Mortelbak, m. — Zie **Draagbak.**

Mortelbak, m. — Fr. *Auge.*

Bij werken van minderen omvang wordt de mortel gewoonlijk in een houten bak gemaakt.

Mortelbed, o. - Zie **Bed.**

Sch. 218.

Mortelberd, o. ook **Mortelbord.** — Fr. *Palette de maçon.*

Plekberd, o. Fr. *Palette de plafonneur,* ook (bijv. te Gent) **bezetberd,** (Sch. 218) en elders **beraapberd.**

Men zegt ook **voegberd** voor een berd van kleinere afmetingen dan de reeds genoemde, hetwelk dient om bij het voegen de mortel te bevatten.

De werkman houdt het berd met de linkerhand aan A vast; het uiteinde B, in den vorm van uitgekanten zwaluwstaart, rust gewoonlijk op de knie.

Het voegberd wordt ook soms gemaakt zooals schets 219.

Sch. 219.

Men zegt ook **plekbord, bezetbord, beraapbord, voegbord.**

In overdrachtelijken zin zegt de Waalsche aannemer : « *Je travaille avec 20 palettes* » = Ik werk met 20 plakkers of bezetters.

Mortelbereiding, v. — Fr. *Confection du mortier.*

Mortel wordt bereid met de hand of met werktuigen (mortelmolens, enz.).

Zie **Mortelbed** en **Mortelmolen.**

Mortelbord, o. — Zie **Mortelberd.**

Mortelkuip, v. — Zie **Mortelbak.**

Mortelmolen, m. — Fr. *Broyeur, Malaxeur.* — Hgd. *Mörtermühle.* — Eng. *Mortar-mill,*

Er zijn verschillende modellen van mortelmolens.

« In Zweden wordt doorgaans een houten cylin-
« der gebezigd, die op twee schijven loopt; men
« vult den cylinder met de bestanddeelen van de
« mortel, het benoodigde water en tien tot twaalf
« kanonkogels, sluit hem goed en rolt hem heen
« en weder, waardoor de specie in 20 minuten tijd
« gereed is. » (Harres.)

In onze streken worden hoofdzakelijk de volgende molens gebezigd, die wij enkel in de hoofdlijnen in de hiernagegeven schetsen afbeelden.

1° de **rosmolen,** Fr. *Manége.* (Schets 220.)

Op den bodem maakt men eene **ringvormige** groef of bak G, G, waarin twee **molenwielen** (Fr. *Meules*) van ijzer of steen, door eene as B verbonden. Op den boom B is eene loodrechte as C bevestigd, die op den grond in eene **duimpan** (Fr. *Crapaudine*)

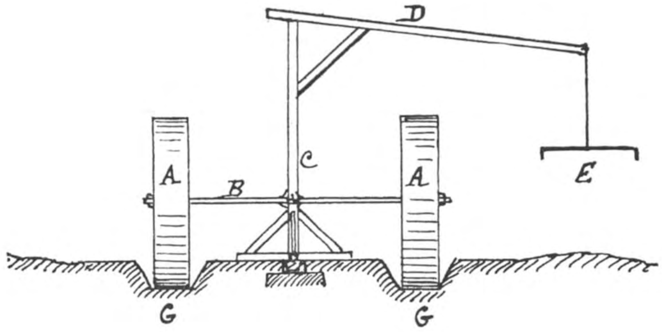

Sch. 220.

draait, en langs boven eenen **arm** (Fr. *Bras*) D draagt, waaraan het **zwenghout** E (Fr. *Pâlonnier*), waar een paard in gespannen wordt.

De mortelspecie wordt in de groef gelegd en daarna besproeid; zij wordt bereid door de wrijving der molenwielen.

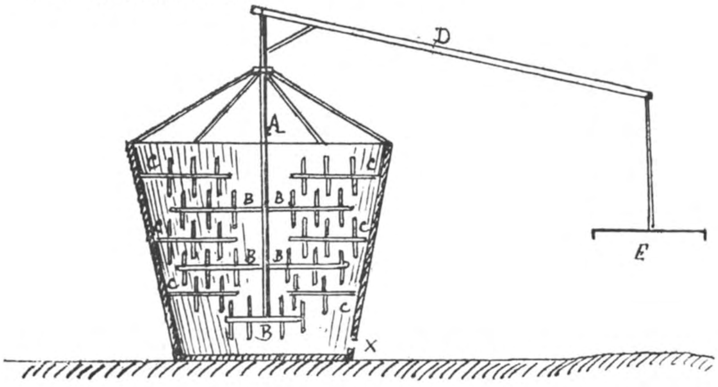

Sch. 221.

De mortel, die buiten de groef wordt geworpen, stampt men er met eene **schop** weder in, totdat zij goed bewerkt is.

2° de **mortelton,** (Fr. *Tonneau-broyeur,* of *Malaxeur*) (Schets 221) bestaat hoofdzakelijk uit eenen loodrecht hangenden boom A, waarvan de takken B met **kammen** voorzien zijn. De ton is op hare binnenwanden met kammen C voorzien, welker tanden tusschen die van den boom grijpen, als de boom, door middel van het zwenghout, zooals hooger beschreven, in gang wordt gesteld.

Door dit werktuig verkrijgt men enkel eene goede vermenging van de mortelspeciën, die nog dienen gewreven te worden.

De mortel kan uit de ton loopen door een daartoe bestemd gat X.

3° de **pletmolen,** (Fr. *Moulin à cylindres*) bestaat enkel uit twee ijzeren rollen A, A, (Schets 222) die zeer dicht nabij elkander geplaatst staan, op de wijze van eenen pletmolen.

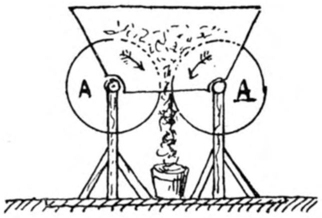

Sch. 222.

Indien de rollen in tegenovergestelde richting in beweging gebracht worden, zal de mortelspecie om zoo te zeggen **vermalen,** doch het vermengen van de speciën zal niet volmaakt zijn.

4° de **schelp,** (Fr. *Coquille*) is het meest in gebruik, bijzonderlijk indien men een **stoomtuig** kan benuttigen. (Schets 223.)

Zij bestaat uit een kloek ijzeren gestel A, B, C; de as D is vast verbonden met de **schelp** E (mortelbak) en draait om een punt X in eene stevige duimpan.

Aan de schelp E is er, onderaan, een kegelvormig tandwiel H (Fr. *Roue dentée conique*) vast, dat ingrijpt met het tandwiel K, hetwelk op eene horizontale as L draait. Op deze as is ook eene katrol M bevestigd. Twee molenwielen F F kunnen om de vaste as G draaien.

De katrol M, in gang gesteld zijnde door eenen riem (Fr. *Courroie*), door het stoomtuig bewogen, moet de schelp E om D draaien en daardoor ook F F om G.

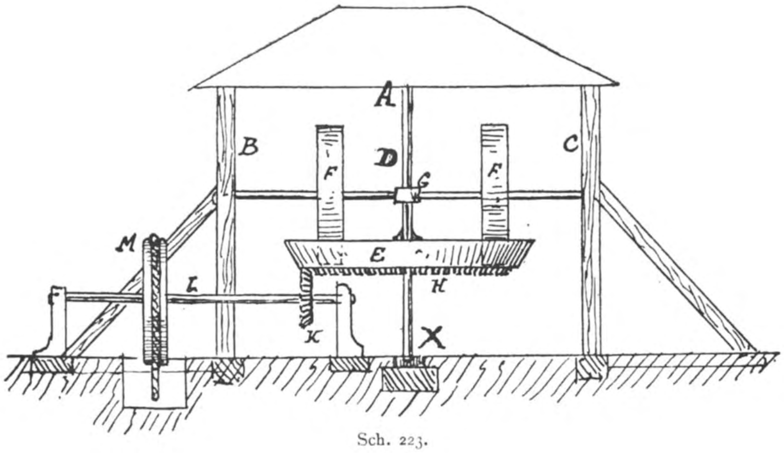

Sch. 223.

Hier worden dus de metselspeciën èn vermengd, èn gewreven.

Met dezen mortelmolen kan men trasblokken en baksteenstukken malen; daarom wordt hij ook **breekmolen** genaamd.

Het zal eenieder duidelijk schijnen dat de bereiding van mortel met molens niet alleenlijk toelaat handwerk te sparen, maar ook meer deugdelijkheid aan de mortel geeft. Voor groote werken wordt zelfs hun gebruik bevolen.

Mortelring, m. — Zie **Bed**.

Mortelton, v. — Fr. *Tonneau-broyeur, Malaxeur.* Zie **Mortelmolen**.

Mos, o. — Fr. *Mousse,* wordt gebruikt terzelfder tijd met steenschilfers tot het opvoegen of opsluiten van droog metselwerk.

Mosterdpot, m. — Fr. *Tourterrier.* — Hgd. *Walzenbrett.*

Zie **Rol.**

Mottige steenen. — « **Regensteenen**, dit zijn « steenen die vóor het drogen aan regen zijn bloot- « gesteld geweest en daardoor vele kleine gaatjes « in de oppervlakte hebben. »

Muizentanden. — Fr. *Denticules, Modillons.*

Zie **Muurkap.**

Muur..., bnw. — Fr. *Mural.* Al wat tot muren betrekking heeft.

Bijvoorbeeld :

Muurversiering, v. — Fr. *Ornementation murale.*

Muurschildering, v. — Fr. *Peinture murale.*

Muur, m. — Fr. *Mur.* — Hgd. *Mauer.* — Eng. *Wall.*

In een gebouw treft men de navermelde **muren** aan :

Fundeeringsmuren, Fr. *Murs de fondation.*

Opgaande muren, Fr. id. *en élévation,*

Schoone muren, Fr. id. *de parement.*

Buitenmuren, Fr. *Murs extérieurs, Gros murs, Cage.*

Binnenmuren, Fr. *Murs intérieurs.*

Gemeenschappelijke muren, Fr. *Murs mitoyens, Mitoyenneté.*

Voormuren, Fr. *Murs de face.*

Zijmuren, Fr. *Murs latéraux.*

Achtermuren, Fr. *Murs d'arrière, de derrière.*

Scheidingsmuren, } Fr. *Murs de refend.*
Tusschenmuren, }

Gevelmuren, Fr. *Murs de façade.*

Borstweringen, } Fr. *Murs d'appui, Accoudoirs.*
Leunmuren, }

Keldermuren, Fr. *Murs de cave.*
Ontlastingsmuren, Fr. *Murs de décharge.*
Trapmuren, Fr. *Murs d'échiffre.*
Hoofdmuren, Fr. id. *principaux.*
Bijmuren, Fr. *Murs secondaires* (ook *Contre-murs*).
Haardmuren, Fr. *Murs de foyer.*
Brandmuren, Fr. id. *de feu.*
Trapgevelmuren, Fr. id. *à redents.*
Dwarsmuren, Fr. id. *transversaux.*
Overlangsche muren, Fr. id. *longitudinaux.*
Spouwmuren, Fr. id. *gouttereaux.*
Ontlaste of onderwelfde muren, Fr. *Murs en décharge.*

Naar de bestemming, de samenstelling of het gedaante onderscheiden wij nog :

Vestingmuren, Fr. *Murs de fortification.*
Stadsmuren, Fr. id. *de ville.*
Sluismuren, Fr. id. *d'écluse.*
Kaaimuren, Fr. id. *de quai.*
Blinde muren, Fr. id. *orbes.*
Steensmuren of **eensteensmuren**, Fr. *Murs d'une brique* of *de parpaings.*
Twee- drie-steensmuren enz. Fr. *Murs de deux, trois briques d'épaisseur.*
Anderhalve steensmuren enz. Fr. *Murs d'une brique ½ d'épaisseur.*
Aangevulde muren, Fr. *Murs de remplage.*
Dubbele muren, Fr. id. *doubles.*
Pisémuren, Fr. id. *en pisé,*
Vleugelmuren, Fr. id. *en aile.*
Vliegende muren, Fr. id. *à faux.*
Gekromde muren, Fr. id. *bouclés.*
Gebogen muren, Fr. *Murs courbés, hors d'aplomb.*
Eenzijdige muren, Fr. *Murs alignés d'un seul côté.*
Omsluitingsmuren, Fr. *Murs de clôture.*

Afsluitingsmuren, Fr. *Murs de clôture.*
Ringmuren, Fr. *Murs de clôture circulaires.*
Gekanteelde muren, Fr. *Murs crénelés.*
Gecreneleerde muren, (N.-Ndl.) Fr. *Murs crénelés.*
Vrijstaande muren, Fr. *Murs isolés, détachés.*
Bekleedingsmuren, Fr. id. *de revêtement.*
Slepende muren, Fr. id. *traînants.*
Steunmuren, Fr. id. *de soutènement,*
Draagmuren, Fr. id. *de support.*
Overhangende muren, Fr. id. *en surplomb,*
Glooiende muren, Fr. id. *talutés.*
Muren op palen, Fr. id. *plantés.*
Leemen muren, Fr. id. *de torchis.*
Ontgronde muren, Fr. id. *déchaussés.*
Schoormuren, Fr. *Contreforts.*
Geheel zware muren, Fr. *Murailles.*
Binnenmuur van een dok, Fr. *Douelle.*
Zie ook **Gevel.**

Muurbeschot, o. — Zie **Beschot.**

Muurgeel, o. — Zie **Witsel.**

Muurhaak, m. — Zie **Anker.**

Muurhoeken, m. mvd. — Fr. *Angles de murs.*
Zie **Hoekverbinding.**

Muurkap, v. — Fr. *Chaperon, Couverture de mur,* is de naam van de bedekking van eenen muur.

De muurkap wordt gemaakt van pannen en tegels (Schets 224); van cement (Schets 225); van steen (dekstee-

Sch. 224.

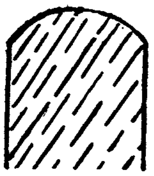

Sch. 225.

nen, Fr. *Pierres de couverture*) (Schets 226); van gebakken aarde (Schets 227) of soms nog van baksteen (Schets 228).

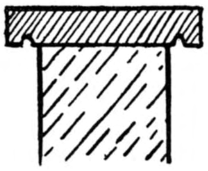
Sch. 226.

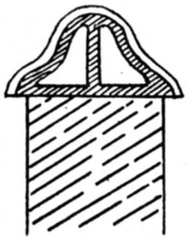
Sch. 227.

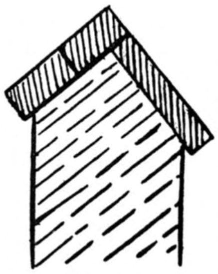
Sch. 228.

Als de muurkap den vorm van eenen **ezelsrug** heeft, zegt men **in** 't Fr. *Couverture en bahut* of *à dos d'âne* (Schetsen 228, 229, 230 en 231).

Schets 230 stelt eenen muur voor met **ezelsrug** in opstand op zijde gezien, terwijl de schetsen 229 en 231 doorsneden zijn volgens de lijnen AB en CD, die twee op elkaar volgende lagen steen van den ezelsrug voorstellen.

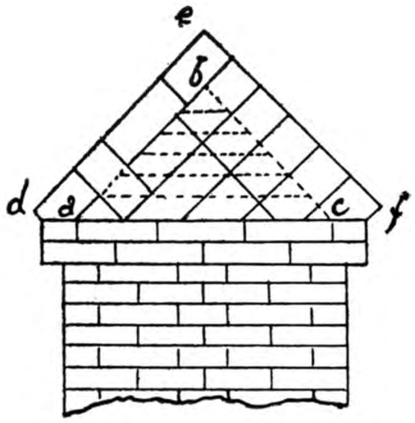

Sch. 229.

Wordt de muur van boven onder den ezelsrug gewerkt, zooals in onze schetsen is voorgesteld, dan noemt men hem met **muizentanden** gewerkt..... Nimmer mag men den ezelsrug zoogenaamd **over een beertje metselen.** Wat daarmede bedoelt wordt, is met stippellijnen in schets 229 voorgesteld : de driehoek *abc* wordt dan in platte lagen gemetseld en de zoodoende verkregen vlak-

ken met eene halfsteensrollaag gedekt. De halfsteensrollagen raken licht los en vallen af.

« Het spreekt wel van « zelf, dat de tophoek A « een rechte hoek moet « zijn, anders toch zouden, « geheel noodeloos, alle « steenen gekapt moeten « worden. »

Muurkap heet in 't Fr. *Cavalier*, als zij in ezelsrug is en uit een stuk gemaakt.

Muurkeel, v. — Fr. *Ruellée*.

De muurkeel is het einde van een dak tegen een hoogeren muur.

Muur op palen, m. — Fr. *Mur planté*.

Muurplaat, v. — Fr. *Sablière*, is de waterpas liggende balk in een dak, die tot versterking van den muur wordt aangebracht, op welken de kepers bevestigd worden.

Muurstijl, m. — Zie **Penant.**

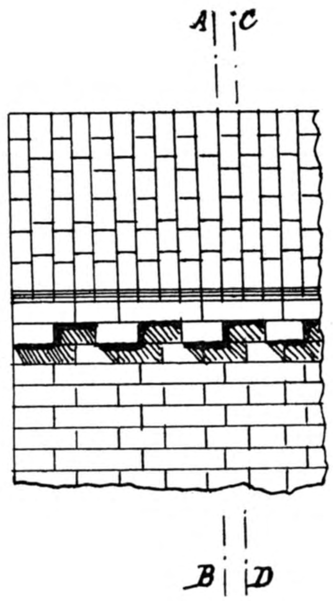

Sch. 230.

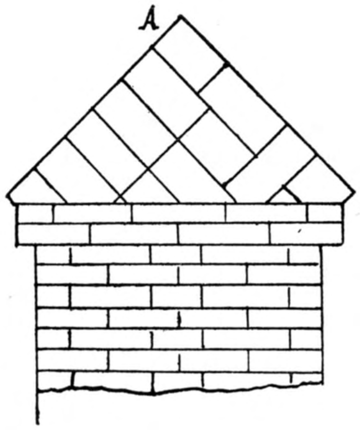

Sch. 231.

Muurtegel, m. ook **Wandtegel,** m. — Zie **Tegel.**

Muurwerk, o. — Fr. *Les murailles, La maçonnerie.*

De gezamenlijke muren van een gebouw.

Naald (Vicat's) v. — Fr. *Aiguille de Vicat.*

Toestel tot beproeving van de drukkracht van mortel, cement, kalk, tras enz.; het bestaat uit eene naald met vierkant uiteinde, waarop van boven een gewicht van 3 hectogram drukt. De naald meet 0.0012 in middellijn (Schets 232.)

Sch. 232.

Nablusschen (het) van vette kalk. — Fr. *Extinction complète.*

In den kalkkuil wordt de gebluschte kalk des te vetter hoe langer zij ligt, doordien de in den kalkbak nog niet verkregen volkomen blussching daarin voortgezet wordt.

Zie **Kalk gieten.**

Nachtwerk, o. — Fr. *Travail de nuit.*

Nageperste steen. — Fr. *Brique repressée.*

Natuurcement, o. of **Natuurlijk cement**, o. — Fr. *Ciment naturel.*

Zie **Cement.**

Natuurlijke steen = **Natuursteen.** — Zie **Natuursteen** en **Steen.**

Natuurlijke watermortel, m. — Zie **Natuurwatermortel** en **Mortel.**

Natuursteen, m. = **Natuurlijke steen.** — Fr. *Pierre naturelle.*

Natuursteen komt voort hetzij 1° van opgespoelde bergstoffen, (door het water aangebracht), Fr. *Roches sédimentaires,* hetzij 2° van door het vuur ontstane kristalachtige rotsen, Fr. *Roches cristallines.*

Bij deze laatsten zijn er geene versteeningen uit het dieren- of plantenrijk te vinden.

In het opzicht van het metselaarsambacht wordt de natuursteen gerangschikt in twee soorten :

1° **kalkachtige steen,** Fr. *Pierres calcareuses* (vele schrijvers zeggen *Pierres calcaires*), wier zelfstandigheid door vuur **wèl,** en 2° **kiezelachtige steen,** Fr. *Pierres siliceuses,* wier zelfstandigheid door vuur **niet** verandert.

Bij kalkachtige steen behooren namelijk :

1° de **kalksteen,** Fr. *Calcaire.*

2° het **dolomiet** of **bitterkalk,** Fr. *Dolomie.*

3° het **gips,** Fr. *Gypse.*

Kalksteen is eene samenstelling van kalk-koolzuurzout, met velerlei andere stoffen, hij bruischt op bij aanraking met zuren : door het vuur verandert hij in kalk.

Dolomiet is eene samenstelling van kalk-koolzuurzout met bitteraarde. Het wordt weinig als bouwstof gebruikt.

Pleister is gebrand gips.

Zuivere **kalksteen** is wit.

In België wordt de gewone kalksteen veel gebruikt tot bouwstof. (Zie verder.)

Bij **kiezelachtige steen** behooren namelijk : het **kwarts** (Fr. *Quartz*); de **kiezelkeisteen** of **vuursteen** (Fr. *Silex*); de **molensteen,** (Fr. *Pierre meulière*); de **zandsteen,** (Fr. *Grès*); de **schilfersteen,** (Fr. *Schiste*); het **graniet,** (Fr. *Granite*); het **porfier,** (Fr. *Porphyre*) enz.

De zelfstandigheid dezer steenen wordt door het

vuur niet veranderd; zij bruischen niet op door aanraking met zuren.

In den Belgischen natuursteenschat worden de volgende kalksteenen opgedolven :

1° **Gobertingsche steen**, (Fr. *Pierre de Gobertange*).

2° **Petit granit.**

3° **Dichte kalksteen**, (Fr. *Calcaire à texture compacte*).

4° **Schilferachtige kalksteen**, (Fr. *Calcaire à texture schistoïde*).

« **Gobertingsche steen** » is een kalksteen waar kiezel in voorkomt; het is een goede grauwachtig witte **bouwsteen**, meest voor buitenwerk geschikt.

« **Petit granit** » is een sterke **bouwsteen**; hij gelijkt aan het graniet daar hij vele kristallen voortkomende uit het dieren- en plantenrijk bevat; hij wordt ook genaamd **hardsteen, blauwe steen** (Fr. *Pierre bleue*) in N.-Nedl. en in Vlaanderen; en **blauwen arduin** te Gent.

« Petit granit » bevat geene klei en door het branden levert hij dus **vette kalk** op.

Dichte kalksteen ook **Doorniksche kalksteen** genaamd (Fr. *Pierre de Tournai*), is donkerder blauw dan « petit granit »; is soms grauw (Fr. *Pierre grise*) en zelfs bijna zwart.

Deze steen is minder bestand tegen de wêersgesteldheden dan « petit granit »; hij wordt veel gebruikt voor vloertegels en voor binnenwerk.

Door het branden levert hij **magere kalk** op.

Marmer is ook een dichte of vaste kalksteen.

Schilferachtige kalksteen mag in geen geval buiten zijn **groefleger** geplaatst worden; hij wordt weinig in de bouwwerken gebruikt en dient meer onder den naam van « **castine** » als **vloeimiddel** (Fr. *Fondant*) in smeltovens enz.

Nog een woord over **zandsteen**, daar deze van de vele soorten **kiezelachtige steenen** nagenoeg alleen door den metselaar gebezigd wordt.

Zandsteen is eigenlijk gevormd door kwartsachtige zandkorrels, aan elkander verbonden door eene lijm, die òf **kiezelachtig** òf **kleiachtig** òf **kalkachtig** is (Fr. *Ciment siliceux, argileux* of *calcareux*).

In het eerste geval heet de zandsteen :

Gewone zandsteen, Fr. *Grès proprement dit.* In het tweede : **psamniet**, Fr. *Psamnite*, en in het derde : **macigno**, Fr. *Macigno* (die laatste soort wordt door Vandale opgegeven als Italiaansche **kalksoort**).

Wanneer zandsteen met kalksteen vereenigd is, wordt hij **kalkachtige-** of **kiezelachtige** zandsteen genoemd (Fr. *Grès calcareux* of *siliceux*), naar volgens kalksteen of kiezel het overwicht heeft.

Er is **ijzerhoudende zandsteen**, Fr. *Grès ferrugineux.*

Zandsteen is soms zeer goede bouwsteen, doch wordt meer gebruikt tot het maken van plaveien en straatsteenen.

Zie onder het artikel « **Steen** » verschillende benamingen van natuursteenen.

Natuursteenschat, m. — Belgische natuursteenschat. — Fr. *Ressources de la Belgique en pierres naturelles.*

(Programma der kennis vereischt van de candidaten-ingenieur bij het Beheer van Belgische Staatsspoorwegen.)

Natuurwatermortel, v., beter dan **Natuurlijke watermortel**. — Zie **Mortel**.

Nauwe voeg, v. = **Dichte voeg**. — Fr. *Joint serré.*

Nederlandsche duim = **Centimeter.**

Nederlandsche el, v. — Zie **Meter.**

Nederlandsche streep = **Millimeter.**

Nest, o. van eene traptrede. — Fr. *Logement d'une marche d'escalier.*
Zie **Trap.**

Netverband, o. — Zie **Opus reticulatum** en **Verband.**

Neus, m. van eene trap. — Zie **Wel** en **Trap.**

Nastorten, bw. zw. — Zie **Kalven.**

Neut, v. — Fr. *Pierre d'assise de poutrelle.*
Zie **Draagsteen.**

Neutsteen, m. — Fr. *Assise (pierre d').*
Zie **Draagsteen.**

Nis, v. — Fr. *Niche.*
Altaarnis, Fr. *Niche d'autel.*
Blinde nis, Fr. *Niche feinte* of *peinte.*

Nisgat, o. — Zie **Stellinggat** en **Stelling.**

Niszuil, v. — Fr. *Colonne nichée.*
Zie **Zuil.**

Nivelleerlat, v. — Fr. *Latte de nivelage.*
De **nivelleerlatten** zijn dienstig om te zien of ver van elkander gelegen punten van een gebouw pas staan; ook nog om het verschil van hoogte van verscheidene punten, in vergelijking met die van een gegeven punt, op practische wijze te kennen.

Nokpan, v. — Fr. *Tuile faitière.*

Normaal zand, o. — Fr. *Sable normal.*
Zie **Zand** en **Cement.**

Okselingen. — Zie **Hoek**.

Omgekeerde aardboog, m. — Zie **Omgekeerd geweLf.**

Omgekeerd gewelf, o. — Fr. *Voûte renversée.* — Hgd. *Verkehrte Gewölbe.* — Eng. *Inverted vault, Counter vault.* (Sch. 233.)

Is hieronder afgebeeld door ACB en dient bijz. om drukking van water te verhinderen en pijlers te vereenigen.

Wordt ook : **omgekeerde aardboog** genaamd « Harres, bl. 98 ».

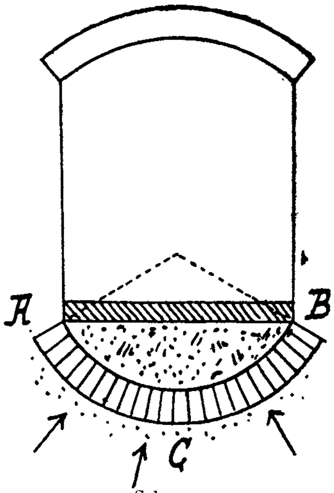

Sch. 233.

Omheiningsmuur, m. — Fr. *Mur d'enceinte.*
Zie **Dikte.**

Omkantelen, bw. zw. — Fr. *Renverser.*

De muren worden soms omgekanteld door de drukking van den grond.

Ommetselen, bw. zw. — Fr. *Revêtir de maçonnerie.*

Eenen smeltoven ommetselen.

Ommuren, bw. zw. — Fr. *Emmurer, Emmurailler*

Een stuk grond ommuren = omringen door muren.

Ommuring, v. — Fr. *Clôture au moyen de murs.*

Omranding, v. — Fr. *Encadrement.*
De omranding van eenen water-, sterf- of beerput.

Omroeren, bed. ww. — Fr. *Retourner.*
De kalk bij het **blusschen** omroeren.

Omsluitingsmuur, m. — Fr. *Mur de clôture.*

Omverhalen, bw. zw. — Fr. *Abattre.*
Een gebouw omverwerpen; meest gezegd als het hooge metselwerken zooals machineschouwen geldt, wat met touwen geschiedt.

Omwerken, bw. zw. — Fr. *Remanier.*

Omzetten, bed. ww., zw. — Fr. *Rebattre.*
De mortel omzetten; Fr. *Rebattre le mortier.*
Zie **Rotten.**

Onderaannemer, m. — Fr. *Sous-traitant.*
Onderaannemer of aannemer uit de tweede hand is hij, die een werk, dat aan den eigenlijken aannemer **gegund** is, geheel of gedeeltelijk voor diens rekening uitvoert.
De gunner van het werk, Staat, Provincie of Gemeente, erkent geene onderaannemers.

Onderaanzicht, o. De teekening van eenig voorwerp, zooals het langs onder gezien wordt.
Zie **Plan.**

Onderbouw, m. — Fr. *Infrastructure, Substructure.*
Het gezamenlijk werk onder grond of straat, bij een gebouw.

Onderbrugging, v. — Fr. *Viaduc inférieur.*
Zie **Overbrugging.**

Onder de rij, vlak (steen). — Fr. *Pierre dressée d'équerre.*
Zie **Hoedanigheid.**

Onderdorpel, m. — Fr. *Seuil.* — Eng. *Sill.*
Zie **Venster.**

Ondergrauw. — Zie **Boerengrauw.**

Ondergrond, m. — Fr. *Terrain naturel.* — Eng. *Sub-soil.*
De grond, waarop gebouwd wordt.

Onder handen nemen. Eenen muur onder handen nemen of nazien om hem te herstellen, dat noemt men in het Fr. *Reprendre un mur.*

Onderhoud, o. — Fr. *Entretien.* — Hgd. *Unterhaltung.*
Onderhoudswerken, o. mvd. — Fr. *Travaux d'entretien.* — Hgd. *Unterhaltungsarbeite.*

Onderlaag, v. ook **Ondervloer**, m. — Fr. *Aire.*
Eene laag baksteenen onder plaveien van stoepen, bijv.

Onderlaag, v. — Fr. *Assiette.*
Zie **Laag.**

Ondermetselen, bw. zw. — Fr. *Reprendre en sous-œuvre* of *Rempiéter.* — Hgd. *Ausslesseren des Fusses einer Mauer.* — Eng. *To repair the foot of a wall.*
Nieuwe fundamenten aanleggen onder een bestaand gebouw.

Ondernemen, bw. st. — Zie **Aangaan**.

Ondernemer, m. wordt in sommige streken van Vlaanderen gezegd voor **aannemer**.

Over het algemeen wordt « aannemer » gezegd voor hem, die zich belast een werk uit te voeren, terwijl ondernemer diegene is, die de uitvoering van eenen dienst op zich neemt.

Onderschoeien, bw. zw. — Fr. *Rechausser un mur.*

Den voet van een muur herstellen of versterken.

Zie nog **Onderschraging**.

Onderschoeiing, v. — Zie **Onderschraging**.

Onderschragen, bw. zw. — Fr. *Arc-bouter.*

Zie **Onderschraging**.

Onderschraging, v. of **Onderschoeiing**, v. — Fr. *Chevalement.* — Hgd. *Stütze.* — Eng. *Stay.*

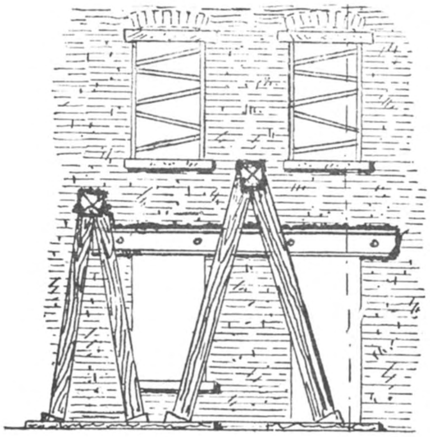

Sch. 234.

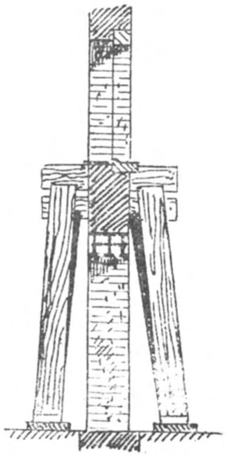

Sch. 235.

Is eene groote schoring van verschillende stukken hout, in den vorm van eene **schraag**.

Zij dient om den gevel van een gebouw te dragen (te Gent, « **vangen** ») terwijl men er een onderdeel van wegneemt om dit te veranderen of herop te bouwen.

Schetsen 234 en 235 toonen eene soortgelijke onderschraging, waar het geldt een **penant** van het benedenvloers weg te nemen om een **winkelvenster** (zie **venster**) te maken.

Die wijze van onderschragen is te Gent bekend onder den naam van « **eene besasse steken** ».

Wanneer men eene onderschraging stelt, moet men zorgen de bovenvensters te schoren door middel van **stutten** (Fr. *Étrésillons*) zooals schets 234 het aanduidt. Men heet dit de vensters **opspannen**. Wanneer de gevel zelf geene genoegzame sterkte biedt, legt men ook **stekers** of **schoren** of **steekbanden** (Fr. *Étais*).

Men plaatst ook **staanders** (Fr. *Chandelles*) onder de zolderingen.

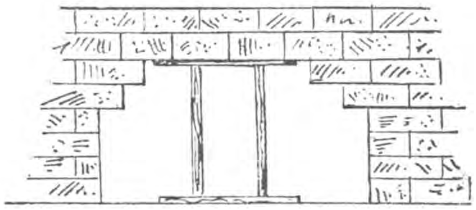

Sch. 236.

Onderschragingen worden van de beste soort hout vervaardigd en met de grootste zorg afgewerkt, inzonderheid wat betreft de standpunten en het dragen van de **staanders** en **schoren**.

Aan den voet worden deze laatsten op een vasten grond en op goede dwarsplanken, **sletsen** genaamd, Fr. *Semelles*, (te Gent : sleeën), bevestigd door middel van spieën enz., waartoe men eenen geklauwden **handboom** (zie dit woord) bezigt.

Boven zijn zij in den muur bevestigd in een gat, daartoe gekapt en ook gespied, opdat zij niet kunnen verschuiven.

Schets 236 toont twee staanders aan, op eene en dezelfde slets geplaatst.

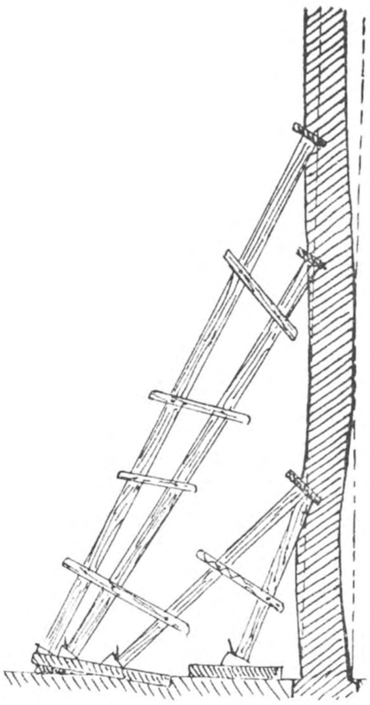

Sch. 237.

Als het eenen muur geldt, welke niet te lood staat (schets 237) steekt men verscheidene schoren en vereenigt men deze door **koppelhouten**.

Nagenoeg hetzelfde samenstel geldt om glooiingen tegen te houden.

Onderspieën, bw. zw. — Fr. *Caler.*

Zie **Riool.**

Aarden buizen laten rusten op metselwerk of droge steenen, opdat de voegen der buizen niet zouden barsten.

Ondersteen, m. — Fr. *Briques trop cuites.* Steenen van onder in den oven.

Ondersteen, m. — Fr. *Souchet,* eene mindere goede soort hardsteen uit de onderste laag der groef.

Ondervlakte, v. van een gewelf. — Zie **Binnenvlakte** en **Gewelf.**

Ondervloer, v. **Onderlaag**, v. — Fr. *Aire.*

Onderwelfde muur, m. — Fr. *Mur en décharge.*

Onderwelven, bw. zw. Van onder met welfwerk opmetselen.

Onderzoek, o, van den bouwgrond. -- Fr. *Sondage du terrain.*

Onderzoek van den bouwgrond geschiedt in drogen grond gewoonlijk door het graven van **putten** (Fr. *Puits de sondage*).

In waterachtige gronden, of als men behoeft op zeer groote diepten te gaan, wordt het onderzoek door middel van **boren** (Fr. *Sondes*) voortgezet.

Dit geschiedt met een **boortoestel** (Fr. *Appareil de sondage*) bestaande uit de eigenlijke **boor** (Fr. *Mêche*), een of meer **middenstukken** *b* (Fr. *Rallonges, Tiges*) en het **bovenstuk** *a* (Fr. *Tête de sonde*) waaraan de kruk of **hefboom** (Fr. *Manche*) wordt bevestigd.

De boor is eene **steekboor** (Fr. *Sonde ordinaire*) (Schets 238); of eene **snijboor** (Fr. *Tarière*) of eene **lepelboor** (Fr. *Tarière ouverte ou à cuiller*) (Sch. 239); of eene **klepboor** (Fr. *Tarière à soupape*) (Sch. 240); of eene **schroefboor** (Fr. *Tarière rubanée*) (Sch. 241) of eene **stoot- en beitelboor** (Fr. *Trépan*), plat (Schetsen 242 en 243) of met veelvoudig scherpe kanten (Schets 244).

Sch. 238.

Sch. 239.

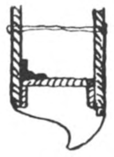
Sch. 240.

Sch. 241.

Deze laatste ook genaamd : **kroonboor** en **steenboor.**

Sch. 242. Sch. 243.

Sch. 244.

Het gat door de boor gemaakt, is het **boorgat** (Fr. *Trou de sonde*).

Het boren wordt gedaan hetzij door **indraaiing** (Fr. *Rotation*) of door **stoot** (Fr. *Percussion*).

Ondoordringbaarheid, v. = **Waterdichtheid,** v. — Fr. *Imperméabilité.* — Eng. *Imperviousness.* — Hgd. *Undurchdringlichkeit.*

Watermortel moet soms gansch ondoordringbaar zijn. Volgens « Le ciment Portland artificiel, et son emploi, par A. Gillis, Anvers 1895 » zijn de volgende mengsels erkend als ondoordringbaar :

	1	deel	cement	+ 1	deel	zand			
of	1	id.	id.	+ 2	deelen	zand	+ ½	deel	kalk.
of	1	id.	id.	+ 3	id.	id.	+ 1	id.	id.
of	1	id.	id.	+ 5	id.	id.	+ 1 ½	id.	id.
	1	id.	id.	+ 6	id.	id.	+ 2	deelen	id.

Ongebluschte kalk, v. — Fr. *Chaux non éteinte.*
Zie **Kalk.**

Ongebrand pleister, o. — Fr. *Plâtre cru.*
Zie **Pleister.**

Onhandig, bnw. — Fr. *Gauche.*
Een onhandige werkman.
Zie ook **Knoeier.**

Onregelmatige voeg, v. — Fr. *Joint incertain.*
Zie **Voeg.**

Ontblooten, bw. zw. — Fr. *Déchausser.*

De fundamenten van een gebouw blootleggen. Het Fr. *Déchausser* beteekent ook **ontgronden**.

Zie **Ontgronding**.

Onteigening, v. In N.-Nedl. meestal Naasting. — Fr. *Expropriation*.

Onteigening voor algemeen nut, Fr. *Expropriation pour cause d'utilité publique.*

Onteigening bij minnelijke schikking, Fr. *Expropriation à l'amiable.*

Plan van onteigening, Fr. *Plan des immeubles à exproprier.*

Ontgraven (het) van grond. — Fr. *Déblai*, is de algemeene uitdrukking voor **af- in-** en **uitgraven**.

Ontgronde muur, m. — Fr. *Mur déchaussé.*

Ontgronding, v. — Fr. *Déchaussement*, van brugpijlers enz.

Stroomend water voert soms den grond langs de pijlers weg; daardoor ontstaat eene **ontgronding**.

Ontlaste muur, m. — Fr. *Mur en décharge.*

Ontlastingsboog, m. — Zie **Spaarboog** en **Venster**.

Ontlastingsmuur, m. — Fr. *Mur de décharge.*

Ontwerp, o. — Fr. *Projet.*
In N.-Nedl. ook **Concept**.

Oog, o. — Zie **Hamer**.

Oog(en), o. — Fr. *Œillets.*
Zie **Kruiwagen**.

Oogen in de mortel. = Fr. *Nuquettes* (gehoord te Namen), *Grésils.*

Witte strepen of korrels, die aanduiden dat de kalk nog niet geheel met het zand vermengd is en de massa nogmaals bewerkt moet worden.

Oor, o. — Fr. *Attente, Réserve.*
Oor, o. — Fr. *Anse.*
Zie **Venster** en **Draagbak.**

Opbrengst, v. — Fr. *Rendage.*
Zie **Uitleveren.**

Opbreken, bw. st. Den steenen vloer van eene kamer **opbreken** heet in 't Fr. *Décarreler une chambre.*

Eene muurkap **opbreken** — Fr. *Déchaperonner un mur.*

Opbruising, v. — Fr. *Effervescence.*
De kalk bruischt op bij het blusschen.

Opcenten, m. mvd. — Zie **Horde.**

Opdrogen (het). — Fr. *La dessication du mortier.*

Opengewerkte trap, v. — Fr. *Escalier à jour.*
Zie **Trap.**

Opening, v. in een metselwerk. — Fr. *Vide, Baie.* — Eng. *Opening, Aperture.*

Er zijn **licht-** en **luchtopeningen**, (Fr. *Baies d'éclairage et baies d'aérage ou de ventilation*); **deur-** en **poortopeningen**, (Fr. *Baies de portes*); **vensteropeningen**, (Fr. *Baies de fenêtres*).

Open voeg, v. — Fr. *Joint ouvert.* — Eng. *Open joint*; wordt soms later volgezet.
Zie **Voeg** en **Voegen.**

Opgaande muur, m. — Fr. *Mur en élévation.*

Opgehakte steen, m. — Zie **Steen.**

Opgewerkte voeg, v. — Fr. *Joint refait.*

Ophalen, bw. zw. — Fr. *Rechampir.*

Het **ophalen** der vlekjes gelaten op de brikken bij het **voegen**. — Fr. *Rechampissage des briques.*

Ophangen, bw. st. — Fr. *Accrocher.*

Eenen steen met eene touw vastmaken aan den haak eener katrol.

Op het werk. — Fr. *A pied d'œuvre.*

Voert die materialen op het werk, Fr. *Transportez ces matériaux à pied d'œuvre.*

Ophoogen, bw. zw. — Fr. *Surélever.*

Hooger maken : bijv. eene verdieping **op** een gebouw zetten.

Niet verwarren met **verhoogen.**

Opleveren, bw. zw. — Zie **Uitleveren.**

Opleveren, Oplevering. — Zie **Keuring.**

Opmeting, v. — Fr. *Métré.*
Zie **Bestek.**

Opperman, m. — Zie **Metselaar.**

Oprid, m. — Zie **Oprit.**

Opril, v. — Zie **Oprit.**

Oprit (soms « **oprid** » geschreven), m. — Fr. *Rampe d'accès.*

Hellend oploopende weg of wegel, gang of toegang ook **Opril** geheeten.

Opslaan, bw. zw. — Fr. *Déposer, Approvisionner.*
De materialen moeten op geschikte plaatsen bij het werk worden opgeslagen.

Opslorpen, bw. zw. — Zie **Opslurpen.**

Opslorpend, bnw. — Fr. *Absorbant,* wordt gezegd van materialen, welke water of andere vloeibare stoffen **opslorpen,** de baksteen bijv.

Opsluiten, bw. st. — Fr. *Bander.*

Een **gewelf** opsluiten door den **sluitsteen** te plaatsen.

Opslurpen, Opslorpen, bw. zw. — Fr. *Absorber.*

De kalk slurpt veel koolzuur op, Fr. *La chaux absorbe une grande quantité d'acide carbonique.*

Opspannen, bw. st. — Fr. *Étrésillonner.*

Zie **Onderschraging.**

Opstand, m. of **Opstandteekening**, v. — Fr. *Elevation.* — Eng. *Elevation.* — Hgd. *Aufriss.*

Overlangsche, o. of lengte-opstand, m. Fr. *Élévation longitudinale.*

Zij-opstand, m. of Opstand van den zijgevel, Fr. *Élévation latérale.* — Eng. *Side-elevation.*

Opstapelen, bw. zw. — Fr. *Mettre en tas réguliers.*

Op stapels leggen; bijv. stellingplanken opstapelen.

Opstijven, bw. st. — Fr. *Durcir.*

Kalkmortel die opgesteven is, is daarom nog niet versteend, weshalve **opstijven** niet verward moet worden met **versteenen.**

Optrede, v. — Fr. *Hauteur des marches.*

Zie **Trap.**

Optrekken, bw. st. — Fr. *Elever, Construire.*

Het trasraam der halfsteens binnenmuren op te trekken ter dikte van een halven steen.

Opus antiquum, o. — Zie **Opus incertum** en **Verband.**

Opus incertum, o. **Opus antiquum**, o. **Blokkenverband.**

Zie **Verband.**

Opus reticulatum, o. of **Netverband**, o. of **Ruitverband**, o. — Fr. *Appareil réticulé.*
Zie **Verband.**

Opus spicatum, o. ook **Varenverband.** — Fr. *Appareil en feuilles de fougères;*
of **aarvormig verband**, Fr. *Appareil en épi;*
of **graatvormig verband**, Fr. *Appareil en arête de poisson.*
Zie **Verband.**

Opvoegen, bw. zw. — Zie **Voegen**.

Opzichter, m. = **Toeziener** = **Werkopzichter.** — Fr. *Surveillant des travaux.* — Eng. *Clerk of works.*

Ovaal, o. — Fr. *Ovale.*
Zie **Boog.**

Oven, m. — Fr. *Four.*

Ovenhuis, o. — Fr. *Fournil,*

Ovenmonding, v. — Fr. *Entrée de four.*

Ovensteen, m. — Fr. *Briques de four.*
« Steenen, waarmede het gewelf en de hoeken
« van het gewelf van broodbakkersovens gemetseld
« worden in vuurvaste mortel ».

Ovenvloer, m. — Fr. *Aire de four.*

Overbrande kalk. — Zie **Doodgebrande kalk.**

Overbrugging, v. — Fr. *Viaduc, Viaduc supérieur.*
Zijnde gegeven een spoorweg, die **over** eene gewone baan loopt, dan heet het daarvoor gemaakt kunstwerk: eene **overbrugging**, (Fr. *Viaduc supérieur*); in het tegenovergestelde geval, dat is, wanneer de spoorweg **onder** de gewone baan aangelegd is, noemt men het kunstwerk eene **onderbrugging**, (Fr. *Viaduc inférieur*).

Overdekte gemetselde goot, v. — Fr. *Dalot.*
Zie **Riool.**

Overdekte voeg, v. — Fr. *Joint recouvert.*

Overgangskalk, v. (steen). — Fr. *Calcaire de transition,* is eene grauwwakke kalk.

Overhangende muur, m. — Fr. *Mur en surplomb, Mur déversé.*

Overkluizen, bw. zw. — Zie **Overwelven.**

Overhelling, v. — Fr. *Proclivité.*

Overlangsche doorsnede, v. — Zie **Doorsnede.**

Overlangsche muur, m. — Fr. *Mur longitudinal.*

Overspannen, bw. zw. — Fr. *Couvrir un espace.*
Eene ruimte overspannen.

Overstek, o. = **Neus,** m. — Zie **Wel** en **Trap.**

Overstek, o. van de basis eener zuil. — Fr. *Saillie de la base d'une colonne.*

Overwelven, Overwulven, Overkluizen, bw. zw. — Fr. *Voûter.*
Met een gewelf overdekken.

Overwerk, o. — De metselaar wordt een zeker getal uren werk voorgehouden : doch soms moet het werk voltooid zijn in minderen tijd dan berekend was, en dan moet de metselaar **overwerk** doen, dat is langer werken dan naar gewoonte.
Niet verwarren met **buitenwerk.**

Overwulven, bw. zw. — Zie **Overwelven.**

Paal, m. — Fr. *Poteau.*

De palen of staanders van een formeel. Fr. *Les poteaux ou montants d'un cintrage.*
Zie **Formeel.**

Paal, m. — Fr. *Pilot.*
Zie **Fundeering.**

Paalfundeering, v. — Zie **Fundeering.**

Paalrij, v. — Zie **Fundeering.**

Paalroosterwerk, o. — Zie **Fundeering.**

Paalschoen, m. — Fr. *Sabot de pilot.*
Doorgaans van ijzer.

Paap, m. — Fr. *Témoin, Dame.*
Kegels grond bij het graven van putten gelaten om de diepte te meten of den verrichten arbeid te schatten.

Paard, o. — Zie **Stellage.**

Palingsteen, m. (Kempen). — Zie **Draagsteen.**

Palm. (N.Nedl.) = Decimeter.

Palmtak, m. — Fr. *Branche de buis.*
De vlaamsche metselaars steken een gewijden palmtak op het hoogste der schouwen en dit, volgens aloud gebruik, om het voltooide gebouw tegen het invallen van den donder te beschutten.

Pan, v. — Zie **Dakpan.**

Paneelwerk, o. — Fr. *Maçonnerie en panneaux.*
Zie **Regelwerk.**

Pannenbezetter, m. ook **Pannenstrijker.** — Fr. *Rejointoyeur*, dient om de voegen der dakpannen vol te zetten of te strijken.
Dit woord geldt zoowel voor het werktuig als voor den man die het gebruikt.

Pannenstrijker, m. — Zie **Pannenbezetter.**

Papesteen, Papensteen, m. zegt Coopman in zijne « Steenbakkerij » is met **klampsteen** de hoofdbenaming der steenen, welke te Boom en in de omstreken dezer gemeente gebakken worden voor de behoeften van den gewonen bouw.

De soorten Papesteen, gebakken in geslotene ovens of in houtovens zijn :

1° **Bleeke papesteen.**

2° **Papesteen-padde,** anders gezegd : **harde steen** of alleen **padde.**

3° **Putsteen** of **schouwsteen.**

4° **Klompsteen,** gewoonlijk genaamd **klompen.**

5° **Dubbele papesteen.**

6° **Derdeling.**

7° **Moluursteen.**

8° **Spiesteen** of **welfselsteen.**

9° **Holle steen.**

10° **Roostersteen.**

11° **Kerksteen** (dubbele en enkele breedte).

12° **Plavei.**

Er zijn roode en blauwe papesteenen :

de **roode papesteenen** zijn de beste; zij worden aanzien als de best gebakkene, zijn ijzersterk en klinken als metaal; zij zijn bestand tegen vorst, water, lucht, regen, zonnehitte en worden gewoonlijk en bij voorkeur gebezigd in voorgevels en snijwerken, bijzonder in den Vlaamschen bouwtrant.

∴ Een m^3 papesteen weegt 1650^k en bevat ongeveer 1080 steenen.

∴ De papesteen is groot 0.180 × 0.085 × 0.045; meestal wordt hij wat kleiner gemaakt en dit is natuurlijk ten nadeele van den metselaar.

Parallelipipedum, o. — Zie **Balk**
Is eene vierhoekige rechte **kantzuil**.

Parijsch cement, o. — Fr. *Ciment de Paris.*
Zie **Mortel.**
Volgens de scheikundige ontleding, bestaat het Parijsch cement uit eene vermenging van :
54 deelen kalkaarde.
31 deelen kiezelhoudende kleiaarde.
15 deelen ijzeroxyde.

Parketwerk, o. — Fr. *Parquetage.*
Dikwijls worden tegelvloeren als parketwerk, dat is, ruitsgewijze gelegd.

Paslood, o. — Zie **Schietlood.**

Pasmaken, bw. zw. — Zie **Paswerken.**

Pasrij, v. — Fr. *Règle de niveau.*
Zie **Rij.**

Paswerken, bw. zw. of **Pasmaken**. — Fr. *Ajuster, Araser.*
Afnemen van het te veel of bijvoegen van het te kort.

Paternosterwerk, o. — Fr. *Chapelet.*
Zie **Drooghouden.**

Patijtsche laag, v. — Zie **Koplaag** en **Laag.**

Patroons, m. mvd. — Fr. *Patrons.*
De vier Gekroonden zijn de patroons of beschermheiligen der aloude gilden der metselaars, steenhouwers, dekkers, en stukadoors of pleisteraars.
Zie **Misdag.**

Pedestal, o. — Fr. *Piédestal.*
Klein pedestal, — Fr. *Piédouche.*
Zie **Bouworde.**

Pen, v. — Zie **Hamer**.

Penant, o. — Fr. *Trumeau.* — Hgd. *Fensterschaft.* — Eng. *Window-pier*, is het gedeelte muur tusschen twee vensters of tusschen een venster en eene deur.
Ook zware Muurstijl.

Pengel, m. (te Gent). — Zie **Touw** en **Bok**.

Penhamer, m. — Zie **Hamer**.

Peristijl. — Fr. *Péristyle;* bedekte gaanderij, vooraan een gebouw of rondom eene opene plaats.

Pers, v. — Fr. *Presse.*
Werktuig waarmede **machinale steen** of **machiensteen** geperst wordt.

Petit granit. — Zie **Natuursteen**.

Piepegalle, m. — Zie **Kruiwagen**.

Pijl, m. van den boog. — Fr. *Flèche de l'arc.* — Hgd. *Pfeil.* — Eng. *Rise, Heigth of an arch.*
Zie **Boog**.

Pijler, m. van een gewelf. — Zie **Rechtstandsmuur** en **Gewelf**.

Pijlerboog, m. — Fr. *Arc formeret.*
Zie **Gewelf**.

Pijlerbouw, m. — Fr. *Construction sur piliers.*
Wijze van bouwen door middel van pijlers.

Pijnder, m. te Gent : Sjouwer. — Fr. *Homme de peine, Manœuvre.* — Zie ook **Zakdrager**.
In eene rekening van de stad Ieperen over het jaar 1325 staat : **Pynre**.

Pijp, v. — Zie **Buis**.

Pijpbeugel, Buisbeugel, m. — Fr. *Crochet à charnière, Collier,* om afvoerbuizen aan den muur te vestigen.
Wordt in België ook « **scharnierhaak** » genaamd.

Pijpmeester, m. (In Iepersche rekeningen, 1325, Pypmester). — Fr. *Directeur du service hydraulique.*

Pik, v. = **Hak,** m. — Fr. *Pioche simple, Pic.* — Eng. *Pick.* — Hgd. *Hacke.*

De pik dient den metselaar bijz. tot afbraak van oud metselwerk. (Schets 245.)

Soms wordt de **dubbele pik** gebruikt (Schets 246) en meer nog het **pikhouweel** (Schets 247) met een uiteinde plat en scherp, in 't Fr. ook *Tournée, Pioche montoise* en *Piémontoise* genaamd en het **houweel** met beide uiteinden plat en scherp. Het pikhouweel wordt soms ook **aardhouweel,** Fr. *Tire-terre,* genaamd.

De punten van de pikken en houweelen heeten in 't Fr. « *travaillants* ».

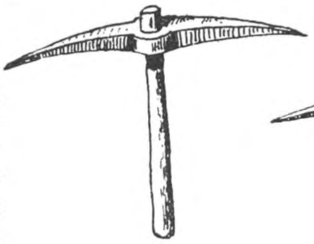

Sch. 246.

Sch. 245.

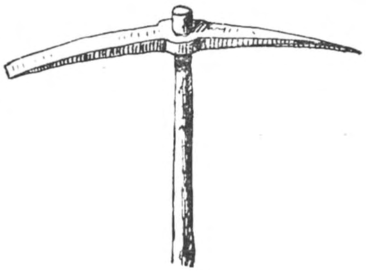

Sch. 247.

Pikhouweel, o. — Fr. *Tournée.*
Zie **Pik.**

Pisé-bouw, m. — Zie **Vormbouw.**

Pisé-muur, m. — Fr. *Mur en pisé.*

Plaat, m. (van een formeel). — Fr. *Sablière.* Zie **Formeel.**

Plaatselijke baksteen, m. — Fr. *Briques de localité.*

Plafoneerdershamer, m. — Zie **Hamer.**

Plafoneerdersrij, v. — Fr. *Règle de plafonneur.* Zie **Rij.**

Plafoneerhamer, m. — Zie **Hamer.**

Plafoneerlat, — Fr. *Latte à plafonner, Latte de plafonneur.*

Er zijn **gekloven** en **gezaagde** latten.

De **gekloven** worden verkozen boven de gezaagde, want zij zijn taaier (de gezaagde soms tegen draad) en dus kloeker en ook omdat zij ruwer zijn en de mortel er dus beter aankleeft.

In 't Fr. zegt men : *Lattes fendues, Lattes sciées.*

« De plafoneerlatten moeten ten minste $1^{m}20$ lang « zijn, en overal 0.035 m. breed en 4 tot 5mM. dik. »

(Algemeen Belgisch Lastkohier.)

Plafoneernagel, m. — Fr. *Clou de plafonneur.*

De plafoneernagel heeft eenen platten kop en is ongeveer 3 cM lang.

Plakijzer, o. Een ijzeren **Strijkbord.**

Plakker, m. — Zie **Plekspaan.**

Plakwerk, o. (Geh. te Blankenberge). — Fr. *Crépissage.*

Plan, o. — Fr. *Plan.*

Is de algemeene benaming van de teekeningen die gemaakt worden van een gebouw, een voorwerp enz.

Uit den aard der zaak zijn er velerlei **plans** :

Wij vermelden :

1° **Grondplan,** waardoor verstaan wordt de teekening, waarop de juiste plaats voor een gebouw, enz. aangewezen is. (In Noord-Nederland : situatie of situatie-teekening); Fr. *Plan d'emplacement.*

2° **Plattegrond,** of afbeelding van alles wat men aantreft wanneer men een gebouw op eene bepaalde hoogte waterpas doorsnijdt.

Zoo heeft men :

a) Plattegrond der fundamenten. — Fr. *Plan des fondations;*

b) Plattegrond der keldering. — Fr. *Plan des souterrains;*

c) Plattegrond van den beganen grond, of het gelijkvloers, of (N.-Ndl.) gelijkstraats. — Fr. *Plan du rez-de-chaussée;*

d) Plattegrond der 1e, 2e enz. verdieping. — Fr. *Plan du* 1er, *du* 2e *étage,* etc.

(De plattegrond der kap wordt gewoonlijk « **boven-aanzicht** der kap » genaamd.)

3° **Opstand,** en wel :

a) Lengte-opstand of overlangsche opstand, is de wijze waarop een gebouw enz. langs zijne langste zijde op gansch de hoogte gezien wordt. — Fr. *Elévation longitudinale.*

b) Zij-opstand, is de teekening van een gebouw bezijden en op gansch de hoogte gezien. — Fr. *Elévation latérale.*

Soms ook, « Opstand van den zijgevel » of korter « Opstand-Zijgevel ». — Fr. *Elévation de la façade latérale, Elévation latérale.*

4° **Doorsnede.** Het aanzicht dat men bekomt wanneer men een gebouw volgens eene bepaalde loodrechte richting doorsnijdt. Die richting wordt gewoonlijk op eene andere teekening door lijnen en letters aangewezen, welke laatste dan als kenmerk

voor de doorsnede dienen. Zoo heeft men bijv. de doorsnede over AB, CD enz. Fr. *Coupe suivant* AB, CD, *etc.*

Bovendien zijn er nog :

5° **Aanzichten**, o. — Fr. *Vues* of *faces*, en wel

Binnenaanzicht, o. — Fr. *Vue* of *face intérieure;*

Buitenaanzicht, o. — Fr. id. id. *extérieure;*

Onderaanzicht, o. — Fr. id. *de dessous;*

Vooraanzicht, o. — Fr. *Face, Vue de face, Face antérieure;*

Achteraanzicht, o. — Fr. *Face postérieure;*

Zij-aanzicht, o. — Fr. *Face latérale.*

6° Plans van **deelen** of **bijzonderheden** van het werk, Fr. *Plans de détails,* wat men in N.-Nedl. « Detail-teekeningen noemt. »

7° **Werkteekeningen**, Fr. *Plans d'exécution,* die gewoonlijk op ware grootte of op zeer groote schaal gemaakt worden zooals de plans van deelen.

N. B. Plans worden op eene bepaalde **schaal** geteekend.

Zie ook **Doorsnede** en **Onteigening**.

Plankier, o. (Gent). — Zie **Stoep**.

Plat, o. — Fr. *Terrasse.* — Hgd. *Terrasse, Beischlag.*

Aardheuvel doorgaans met metselwerk gesteund en met zoden bedekt.

Ook in den zin van platdak, Fr. *Plate-forme.*

Plat, o. — Fr. *Plat.*

Vlak, lange breede zijde van de steenen.

Platteband, m. — Zie **Bandlijst**.

Plattebandijzer, o. — Fr. *Fermoir,* werktuig van

den plafoneerder om platteband-lijsten in plafondwerk te effenen.

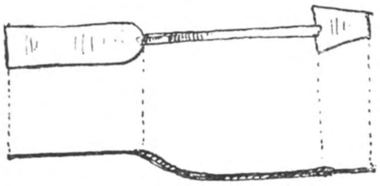
Schetsen 248 en 249.

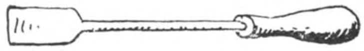
Sch. 250.

Sch. 251.

Sch. 252.

Schetsen 248 en 249, geven een plattebandijzer weêr dat veel in gebruik is.

Dat van schets 250 is het **gewoon** of **recht** plattebandijzer Fr. *Fermoir à nez carré.*

Dat van sch. 512 het **rond**, Fr. *Fermoir à nez rond* en dat van schets 252 het **hoekige**, Fr. *Fermoir angulaire.*

Platte boog of **Saksische boog.** — Fr. *Arc déprimé.* — Eng. *Depressed* of *Saxon arch.* — Hgd. *Gedrückte Bogen.*

Zie **Boog.**

Plattegrond, m. of **Plattegrondteekening,** v. — Fr. *Plan, Vue en plan.* — Eng. *Plan.*

Zie **Plan.**

Platte laag = **Vlakke laag,** v. — Zie **Laag.**

Platte pan, v. — Fr. *Tuile plate.* — Hgd. *Flachziegel.* — Eng. *Plat* of *Plain tile.*

« Wordt veelal gebruikt in Duitschland. Met de « **platte** pannen worden afzonderlijke **vorstpannen** « gebruikt om de nok te dekken en S-vormige goot- « pannen. Zijn die pannen zóo gemaakt dat zij niet

« onder elkaar schuiven, maar enkel aansluiten, dan « moet men de aansluitingslijnen met eene rij C-vor- « mige pannen dekken. »

(A. Winkler Prins, deel VI, blz. 27.)

Plavei, in N.-Nedl. v.; in Z.-Nedl. v, en meest m. — Fr. *Carreau.*

Zie **Tegel** en **Papesteen.**

⁂ Plavei is algemeen Nederlandsch.

⁂ Groote platte Boomsche plaveien worden ook gebruikt voor de bevloering van haarden, ovens enz.

⁂ **Geschuurde plaveien** = **geslepen plaveien,** (Fr. *Carreaux recurés*).

⁂ **Kerkplavei** = **Kerksteen** (zie dit woord).

Plaveisteen, m. — Zie **Tegel.**

Plavuis, m. (mvd. Plavuizen) in W.-Vl. en Limburg **Plavuus,** zijn vloertegels van leem of magere klei.

Zie **Tegel.**

Zij zijn doorgaans rood of blauw.

Pleister, o. = **Gips,** o. — Fr. *Plâtre, Gypse.* — Hgd. *Gips, Gypse.* — Eng. *Plaster.*

Er is :

Ongebrand	pl.	Fr.	*Plâtre*	*cru.*
Verweerd	pl.	Fr.	id.	*éventé.*
Gipsbrij		Fr.	id.	*gâché.*
Verzopen	pl.	Fr.	id.	*noyé* (te dun beslagen).
Spaarkalk	pl.	Fr.	id.	*de Paris.*
Gebonden	pl.	Fr.	id.	*serré.*
Groen	pl.	Fr.	id.	*vert.*
Vet	pl.	Fr.	id.	*gras.*

Pleisteraar, m. (In Iepersche rekeningen : « **Plaesteraer** »). — Fr. *Plâtrier.*

Pleisterkalk, m. in N.-Ndl. v. = **Beplaksel,** o. = **Beraapsel,** o. — Fr. *Crépi.*

Pleisterklei, v. — Fr. *Torchis.* — Hgd. *Strohlehm, Kleiberlehm.* — Eng. *Mud, Loam and straw,* is mortel van leem en gekapt strooi.

Pleistermortel, v. **Gipsmortel,** v. — Zie **Mortel.**

Pleisterwerk, o. — Zie **Gipswerk.**

Plekberd, o. — Zie **Mortelberd.**

Plekbord, o. — Zie **Mortelberd.**

Plekspaan, v. — Fr. *Planoir,* te Gent ook « **plakker** » wordt gemaakt van hout en van ijzer en is bijzonderlijk dienstig voor bezet- en voor plafoneerwerk.

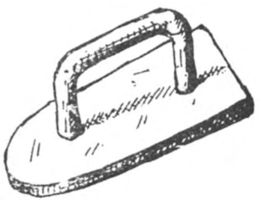
Sch. 253.

Pletmolen, m. — Fr. *Moulin à cylindres.*
Zie **Mortelmolen.**

Plets, v. — Volgens Schuermans, blz. 489, beteekent **Plets,** « in sommige streken : een in kareel gelegden vloer langsheen de huizen (Limburg). »

Plint, v. — Fr. *Plinthe.*
Houten of steenen bekleeding van het onderste van muren in vertrekken, gangen enz.

Plinttegel, m. — Zie **Tegel.**

Ploeg, v. in N.-Ndl. m. in Z.-Ndl. — Fr. *Equipe.*
Al de werklieden, die aan een gebouw, of, bij groote werken, aan een bepaald gedeelte gebezigd worden.

Ploegbaas, m. — Fr. *Chef d'équipe.*

Groote bouwwerken worden doorgaans bij verscheidene deelen opgetrokken en dan wordt elk deel uitgevoerd onder het onmiddellijk opzicht van eenen **ploegbaas,** die ook medewerkt.

Zie **Metselaar.**

Pokken, v. mvd. — Fr. *Clous.*

Gebrek in hardsteen. — Zie **Hoedanigheid.**

Poksteenen, m. mvd. (bij baksteen).

« Steenen waar het op geregend heeft toen zij « te drogen lagen en waardoor ze putten en hoog- « ten hebben ».

Polygonaal verband, o. **Veelhoekig verband,** o. — Fr. *Appareil polygonal.*

Zie **Verband.**

Poolsch verband, o. — Zie **Vlaamsch verband** en **Verband.**

Poort, v. — Fr. *Porte.*

Zie **Deur.**

Porfier, o. — Zie **Natuursteen.**

Porring, v. (gewelfbouw). — Eng. *Bevel.*

Schuine richting van de voegen naar het middelpunt van den boog (Fr. *Centre de courbure*) of valling van de welfsteenen.

Portaal, o. — Fr. *Portail.*

Portland-cement of **Portlandsch-cement,** o. — Fr. *Ciment Portland.* — Eng. *Portland cement.* — Hgd. *Portland-cement.*

Zie **Mortel** en **Cement.**

Portland-steen, m. — Fr. *Picrre de Portland.* — Eng. *Portland stone.* — Hgd. *Portland-steine.*

De steenen waarvan het **natuurlijk** Portland-cement gemaakt wordt.

Potbuis, v. — Zie **Aarden buis.**

Potlood, o. — Zie **Stift.**

Potsteen, m. — Zie **Steen.**

Pouzzolaan, Pouzzolaanaarde, Pouzzolane, v. — Zie **Puzzolane, Cement, Zand** en **Kalk.**

Praalboog, m. ook **Zegeboog,** — Fr. *Arc de triomphe.*

Prachtgevel, m. — Zie **Gevel.**

Preufsteen, m. — Zie **Proeftegel.**

Preuve. — Zie **Proef.**

Priem, m. — Zie **Metseldraad.**

Privaatkolk, m. — Fr. *Cuvette de lieu d'aisances.*

Proef, v. — Fr. *Épreuve, Essai.* - Eng. *Test.* O.- en W.-Vl. **Preuve.**

Zie **Proefbank.**

Proefbank, v. — Fr. *Banc d'épreuves.*

Stel om de kracht van materialen te beproeven of vast te stellen.

Elke verrichting heet eene **proef.**

Proefdoener, m. — Fr. *Récipiendaire.*

Zie **Proefstukken.**

Proefling, m. (oud). — Fr. *Récipiendaire.*
Zie **Proefstukken.**

Proefpaal, m. — Fr. *Pilot d'épreuve.*
Een heipaal met een scherpen schoen en een ijzeren band op den kop, die ingeslagen wordt om de vastheid van den grond te onderzoeken.

Proefsteen, m. — Zie **Proeftegel.**

Proefstuk, o. — Fr. *Pièce d'essai, Chef-d'œuvre de l'apprenti* (*candidat-ouvrier*).
Zie **Proeftegel** en **Leerlingen.**

Proefstukken, o. mvd. — Fr. *Épreuves.*
Uit het boek, vermeld onder artikel **Leerlingen** en **Meesters**, dat ook tot verduidelijking van het volgende dient gelezen te worden, (Minard, bl. 223 enz.) trekken wij de hiernavermelde regels :

« De proefstukken moesten vervaardigd worden in tegenwoordigheid van getuigen, welke waren de gezwoornen, de proefmeesters en de ouderlingen.

Zij bestonden 1° in het maken van eenen boog in metselwerk, 2° een vierde gedeelte van de oppervlakte van eene spiltrap en 3° eenen boog van een kwaart rond met doorsnijdingspunt van geslepen dubbel metselwerk van 1 ½ steen dikte.

De proefdoener mocht driemaal herbeginnen, en wanneer bij de derde herhaling de proefstukken niet aan de eischen der meesters proefbeoordeelaars voldeden, werd het verlangen om meester te worden verworpen.

Maar wanneer deze voldoende bevonden waren, dan werd er een dag bepaald dat de **proefling** zijn ontvangstbanket moest geven, en dan werd hem de acte van uitvoering en die zijner aanvaarding in het gilde gegeven ».

Alwie als meester aanvaard werd, moest eenen **eed** afleggen.

Zie **Eed**.

Proeftegel, m. « Tegel voor schoorsteenpijpen (Fr. *Chantignole*).

« Men zegt ook **proefsteen,** vroeger hoofdzake-
« lijk toegepast op alle goed verzorgde, zachte, licht
« snijdbare steenen, waarmede de mannen van het
« metsersambacht hun **proefstuk** maakten ».

Proefsteen, = W.- en O.-Vl. **preufsteen.**

Profiellat, v. is eene **verdeellat** op de bovenste versnijding der fondamenten, zoo op de hoeken van het gebouw als daartusschen loodrecht geplaatst en waarop de lagen van het metselwerk benevens alle mogelijke bijzonderheden aangeteekend staan.

Profielsteen, Moluursteen, m. — Fr. *Brique profilée, Brique moulurée.*

« Worden gebezigd voor
« lijstwerken, vensterkruisen
« enz.

« Zij worden van verschil-
« lende vormen en ook wel naar
« vooraf opgegeven modellen
« vervaardigd. » (Schetsen 254, 255 en 256.)

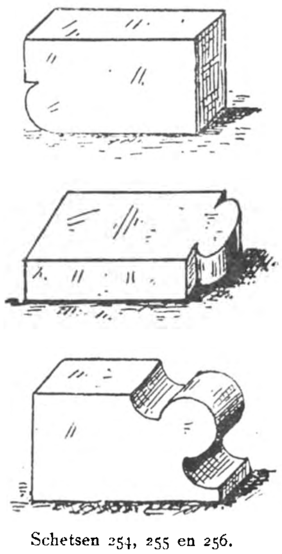

Schetsen 254, 255 en 256.

Psamniet, o. — Zie **Natuursteen.**

Pseudo-isodomun, o. — Zie **Verband.**

Puimsteen, m. — Zie **Steen**.

Puin, o. en v. gmv. — Fr. *Abâtis*, wordt meestal gezegd van **afbraak,** die niet meer dienstig is.

Puinhoop, m. — Fr. *Éboulis.*
Een ingestort gebouw is een **puinhoop.**

Puntgevel, m. — Fr. *Gâble.*
Zie **Gevel** en **Spitsgevel.**

Punttruweel, o. — Zie **Truweel.**

Put, m. — Fr. *Puits.*
De metselaar maakt ofwel **fundeerputten**, of **pijlers**, ofwel **steenputten**, beter gezegd **waterputten.**

De wijzen om een put te bouwen zijn, ten onzent, meest de volgende :

1ste Wijze. Men graaft den grond uit op eene diepte van 0m60 tot 1m00 en men plaatst een « **rad** » (te Gent, « wiel ») of houten kroon op den bodem; (zie schetsen 257 en 258); daarop maakt men metselwerk in den vorm van een cylinder tot op eene hoogte van ongeveer 2 meter. Een werkman daalt in den put en graaft den grond onder het rad : ('t is om dit gemakkelijker te kunnen doen dat het rad langs het inwendig onderste gedeelte afgekant is).

De put zakt langzaam. Men metselt steeds voort totdat hij op den goeden grond staat.

Voor eenen waterput moet men natuurlijk graven totdat men onder de waterlaag komt.

Wanneer men rekent een diepen put te moeten metselen, moet men, om het scheuren tijdens de zakking te beletten, raderen plaatsenop een zekere hoogte; elk dezer raderen wordt dan met het diepere vergaard door latten die op de boorden genageld worden, zoodoende is het metselwerk tusschen de raderen geprangd en drukt de grond meer op de latten, welke een cylinder vormen, dan op het eigenlijke metselwerk.

2de Wijze. Wanneer de put zeer diep moet zijn

en de grond tamelijk vast is, maakt men het metselwerk op de volgende wijze : (zie schets 259.) De

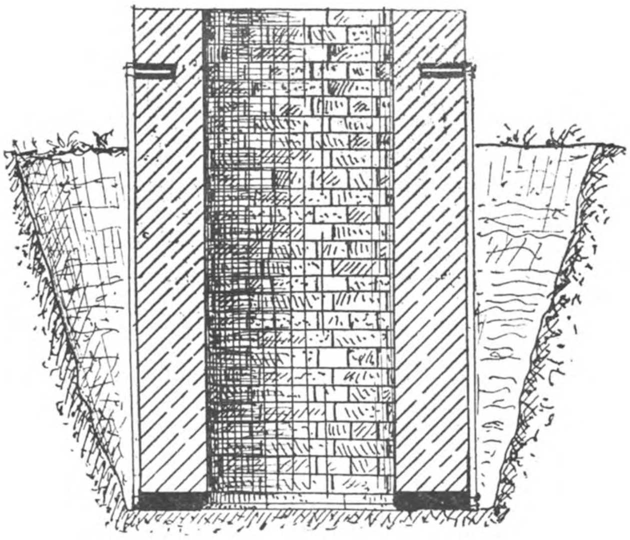

Sch. 257.

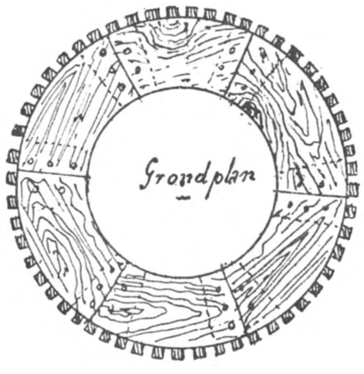

Sch. 258.

put op eene zekere diepte gemetseld zijnde, daalt er een werkman in; hij maakt een viertal gaten van bijv. een meter hoogte en plant onder het metselwerk houten stutten of staken A; de put draagt dus op deze staken. Vervolgens graaft de metselaar

al den grond onder den put uit en metselt den put tot op den bodem waarop de stutten rusten.

Zoo voortdoende komt men op de vereischte diepte.

Het spreekt dat deze wijze om putten te metselen slecht kan gebezigd worden voor waterputten.

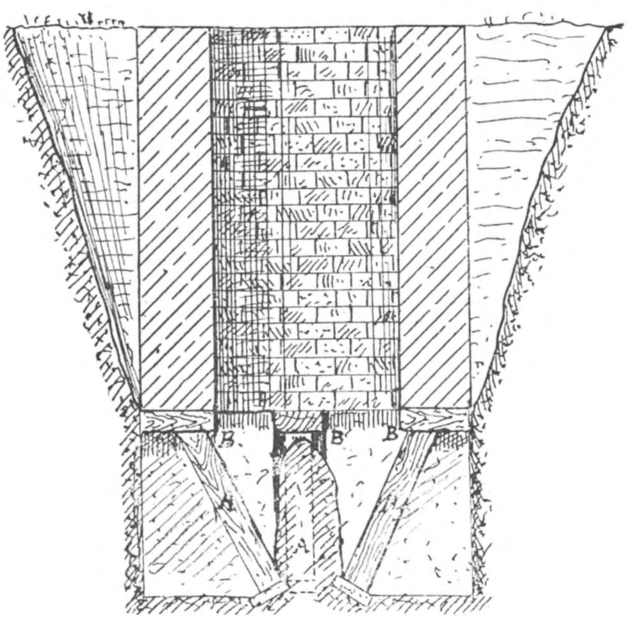

Sch. 257,

Wij duiden hier maar de bijzonderste wijzen aan, daar het fundeeren op putten meer den bouwkundige dan den metselaar betreft.

N. B. De latten, welke tusschen de raderen aangebracht worden, heeten de : « **beschoeiing** » van den put; Fr. *Cuvelage*.

2^d N. B. Somtijds moet men binnen in een bestaanden put eenen anderen maken ten einde doorzijgingen door de wanden te beletten. Dit heet men zeer eigenaardig te Brugge : « **een jong zetten of**

steken » en te Gent : « **een kind metselen** ». Best wordt zulkdanig **jong** gezet door samenvoeging met 1ste soort cement van, door met ijzeren vlechtwerk in de dikte gewerkte cement-buizen.

Putgraver, m. — Fr. *Puisatier.*

Puts, v. — Zie **Emmer.**

Putsteen, m. — Zie **Papesteen.**

« **Putsteenen** zijn, evenals de **welfsteenen**, aan de eene zijde breeder dan aan de andere, zoodat men met deze **ringvormige** steenen volgens eene cirkelvormige of andere lijn ingesloten rijen kan doorwerken ». (Sch. 260.)

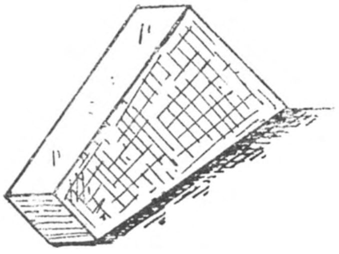

Sch. 260.

(Beknopt Hand. voor Burgerl. Bouwkunde, blz. 39).

Puzzolane, v. ook **Pouzzolaan**, **Pouzzolaanaarde.** — Fr. *Pouzzolane.*

Zie **Zand**, **Cement** en **Kalk.**

Quadern, m. — Fr. *Pierre de grand appareil*, groote bewerkte steen, waarvan de inhoud eenige kubieke voeten meet, de hoogte meer dan een voet is, de breedte grooter dan de hoogte en de lengte grooter dan de breedte is.

Kleine quadern = **Verbandsteen**, m. — Fr. *Pierre de petit appareil.*

Quaderzandsteen, m. als voorwerpsnaam, v. g. mvd. als stofnaam.

Zekere Duitsche steensoort (bouwstof).

Raamopening, v. = **Vensteropening.** — Fr. *Baie de fenêtre.* — Eng. *Window-aperture.*

Raamsponning, v. — Zie **Aanslag** en **Venster.**

Raapbord, o. = **Voegbord.** — Zie **Metselberd.**

Rad, o. van eenen put. — Fr. *Couronne de puits, Rouet,* te Gent : **Wiel**, o.; doorgaans van beukenhout gemaakt.

Zie **Put.**

Radius, m, (mvd. radii, radiussen, radiën). — Fr. *Rayon.*

Radius of **Straal** wordt op de plans aangeduid door de letter R.

Rammelaars, m. (altijd in 't mvd.) = **Kladsteenen**. — Fr. *Briques fêlées.*

Gebarsten, gespleten steenen.

De steenen moeten zijn zonder rammelaars, (Fr. *Les briques doivent être sans fêlures*).

Van 't ww. **rammelen.**

Rand, m. ook **Boord**, m. en **Kant**, m. — Fr. *Arête*; bijv. de randen van den steen zijn niet scherp.

Randsteen, m. — Fr. *Margelle.*

Wanneer de omranding van eenen put uit éénen steen gemaakt is (dus van hardsteen), noemt men ze « randsteen ».

Raming, v. — Fr. *Estimation.* — Hgd. *Kostenanschlag.* — Eng. *Estimate.*

Ratelaars, m. (altijd in 't mvd.). — Fr. *Briques ébréchées.*

Steenen met stukjes uit op de kanten, met schaarden in.

De steenen moeten zijn zonder ratelaars, (Fr. *Les briques doivent être sans ébréchures*).

Raveeling, v. — Fr. *Travelure.*
Balken, die eenen schoorsteen dragen.

Rechte trap, v. — Fr. *Escalier droit.*
Zie **Trap.**

Rechte voeg, v. — Fr. *Joint droit.* — Hgd. *Rechte Fuge.* — Eng. *Right joint.*

Rechtsche dakpan, v. « is de pan, die de bolle « zijde of de **welle** aan den rechterkant heeft ».

Rechtstand, m. = **Zijmuur** van eenen **schoorsteen** (zie dit woord).
(Te Sint-Nicolaas « **Standvliet** »).

Rechtstandmuur, m. van een gewelf. = Fr. *Pied-droit d'une voûte.* — Hgd. *Gewölbepfeiler.* — Eng. *Piedroit, Vertical wall supporting an arch, Pillar* (in den zin van pijler).
Zie **Gewelf.**

Reeleger, o. Gebrek in Bentheimersteen.
Fijne bijna onmerkbare bersten, die schuin en dwars door den draad van den steen loopen en de zwaarste blokken dikwijls bij den geringsten slag vaneen doen vallen.

Reep, m. — Zie **Streng** en **Stelling.**

Reephout, o. — Fr. *Cerclage.*
Het reephout dient bij het uitgraven van putten om de aarde tegen te houden.
De gezamenlijke reephouten noemt men eene **beschoeiing.**

Rees, v. — Zie **Scheerhout** en **Stelling.**

Reet, v. — Fr. *Fissure.*
Er zijn reten in dien muur; Fr. *Ce mur présente des fissures.*

Regel, m. — Fr. *Traverse.*
Zie **Formeel.**

Regelmatig, bnw. — Zie **Hoedanigheid.**

Regelwerk, o. van eenen scheidswand. Fr. *Pan de bois, Ossature d'une cloison.*

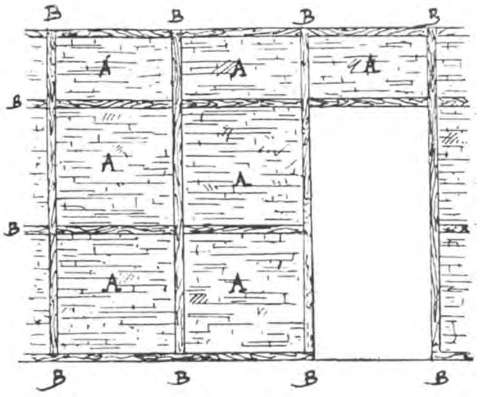

Sch. 261.

Zie sch. 261 : A Paneelwerk (metselwerk)Fr. *Maçonnerie en panneaux.* B Regelwerk.

Regenbak, m. — Fr. *Citerne.* Een **regenbak** is doorgaans eene vierkante ommetselde ruimte, waarin het hemelwater, dat op de daken valt, vergaard wordt.

Als het metselwerk ringvormig is, dan zegt men **regenput.**

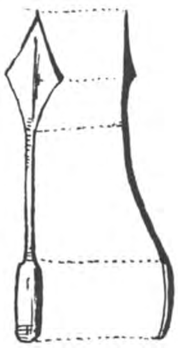

In Oost-Vlaanderen, alsook in N.-Brabant, wordt steeds regenput gezegd, om 't even of hij rond of vierkant is.

Regenbakklinker, Bakklinker, m. klinker tot het opmetselen van regen- en oliebakken, kelders enz.

Regensteenen, m. mvd. — Zie **Mottige steenen.**

Sch. 262.

Resiefijzer, o. — Fr. *Spatule de plafonneur,* dient om de hoeken van eene lijst, in plafoneerwerk, te vereenigen. (Sch. 262.)

« **Reuzenmop**, m. (-pen) werden vroeger in N.-Ndl.
« gebakken voor groote gebouwen. Heden niet meer.
« In vorige eeuwen waren zij 30, soms 40 duim
« lang. — In Vlaanderen noemde men, en noemt
« men heden nog dergelijke maar kleinere steenen :
« **Kloostermoefen** ».

Revinctum, o. — Zie **Verband**:

Rhumatiek, bnw. Rhumatieke muur (Vl.). — Fr. *Mur humide.*

Rib, v. van een kruisgewelf. — Fr. *Nervure.* — Hgd. *Rippe.* — Eng. *Nerve.*
Gekruiste ribben, Fr. *Nervures croisées.*
Bindribben, Fr. *Liernes et Tiercerons.*
Zie **Gewelf.**

Riem, m. = **Schouderband.** — Zie **Kruiwagen.**

Rietplank, v. — Fr. *Torchis de plâtre et de roseaux.* — Hgd. *Schilfbretter.*

Rietvorst, v. — Zie **Vorstpan.**
De rietvorsten zijn grooter dan de vorstpannen en worden bij rieten daken, ook tot bedekking van schoorsteenen, gebruikt.

Rij, v. — Fr. *Assise.*
Zie **Laag** en **Verband.**

Rij, v. — Fr. *Rangée.*
Eene rij baksteenen, Fr. *Une rangée de briques.*

Rij, v. huizen. — Fr. *Rangée de maisons.*
Te Gent : **ro(o)t** huizen.
In Z.-West.-Vl. : **reet** huizen.

Rij, v. (Groote en kleine rij). — Fr. *Règle, Règlette,* **Metselaarsrij, Plafoneerdersrij,** Fr. *Latte de maçon, de plafonneur;* te Ieperen, **viervoetregel.**

De kleine rij wordt te Gent en elders, « **dresseerrij** » genaamd, bijzonderlijk wanneer zij voor plafoneer- of bezetwerk dient.

De metselaarsrij heet ook **pasrij** omdat het waterpas er op geplaatst wordt.

Eene rij met een schietlood in het midden heet eene **loodrij.**

Rijgen, bw. st. — Fr. *Lacer.*

Zie **Streng.**

Rijnsteen, m. — Fr. *Briques du Rhin.*

Coopman schrijft : « Wordt gebakken aan den Ouden Rijn, nabij Leiden en Woerden (N.-Ndl.).

Hij is lang : ongeveer 18 duim tot 19 ½;
breed : 9 ½ duim tot 9 ¾;
dik : 4 duim.

Et zijn : **straatklinkers, beste vlakke klinkers, smalle klinkers, beste grauwe, boerengrauwe, roode hardsteen, harde mondsteen, slappe mondsteen, welboord.**

Al die soorten hebben denzelfden vorm ».

Rijweg, m. ook **Karreweg.** — Fr. *Voie charretière.*

Rijzing, v. — Fr. *Montée.* — Hgd. *Auffahrt, Steigen eener Brücke.* — Eng. *Rising, Height of a bridge.*

De rijzing eener brug.

Ring, m. — Zie **Band.**

Ringmuren, m. mvd. — Fr. *Cage* of *Pourtour.*

De vier buitenmuren van een gebouw; wordt nochtans meestal gezegd van den cirkelvormigen of ronden omheiningsmuur.

Ringmuur, m. — Fr. *Mur d'enceinte circulaire.*

Zie **Dikte.**

Ook gebezigd voor het Fr. *Pourtour* : de ringmuur van eenen waterput.

Ringsteen, m., in W.-Vl. algemeene benaming vòòr de steenen uit de kant- of buitenlagen van den oven.

Ringvormige steen, m. Baksteen die zóó gevormd is, dat men er ringen mede kan metselen.

Putsteen is een ringvormige steen.

Ringvormig gewelf, o. — Fr. *Voûte annulaire.* — Hgd. *Ringgewölbe, Spindelgewölbe.* — Eng. *Annular barrel-vault.*

Rioleering, v. — Fr. *Réseau d'égouts.* — Eng. *Sewerage.*

Zoo wordt bijv. het geheele stelsel eener stad (Fr. *Le réseau d'égouts ou d'évacuation*) de **rioleering** dier stad genaamd.

Riool, v. (mvd. **Riolen**). — Fr. *Egout.* — Hgd. *Rinne.* — Eng. *Sewer.*

Moerriool, Fr. *Egout collecteur.*

Bijriool, Fr. id. *secondaire.*

Zijriool, Fr. id. *latéral.*

Volgens maaksel :

Buizen, Fr. *Tuyaux.*

Overdekte gemetselde goten, Fr. *Dalots.*

Gemetselde goten of **riolen**, Fr. *Egouts en maçonnerie.*

Goten, Fr. *Egouts à ciel ouvert.*

Riolen worden op verschillende wijzen gemaakt :

1° **buizen** meest van **gebakken** aarde, **potaarde** of van **ijzeraarde** vervaardigd.

De buizen zijn gemiddeld 1 meter lang, en worden verbonden door middel van eenen kraag, waarin het ronde uiteinde der volgende buis geschoven wordt, (schets 263). De voeg wordt dan zorgvuldig met **cement** volgezet en **gestreken.**

Sch. 263.

Tot **gemakkelijker afwatering** worden de binnenwanden vergleisd. Ten einde doorzijgingen te voorkomen wordt dit ook voor de buitenwanden gedaan.

Bij het leggen zorge men steeds, de buizen goed te **onderspieën** (Fr. *Caler*) opdat de voeg niet barste.

2° **overdekte gemetselde goten,** Fr. *Dalots,* worden van harden baksteen vervaardigd. Voor kleinere goten is de **bodem** of **rooster** (Fr. *Radier*) A, in steen op kant gezet, (sch. 264, *a*); voor grootere, **maakt** men daar een omgekeerd gewelf (schets 264, *b*); de wanden en de dagzijden goed bezet met water- of cementmortel, en bedekt met **tegels** of hardsteenen **platen.**

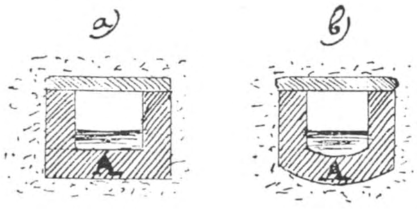

Sch. 264.

Zij worden meest aangewend daar, waar er geene drukking boven den grond is.

3° Riolen hebben somtijds groote afmetingen, of moeten onder **rijwegen** liggen en dus aan zekere drukking weerstaan.

De meest aan te raden vorm, voor de doorsnede

is die eener ovaal wier smalste kant op den grond rust (schets 265). Zij worden met 1ste soort harden en goedgebakken baksteen gemaakt en steeds met **rollagen**. Dikwerf nog van buizen van dergelijke doorsnede; deze buizen zijn soms van **cement** en binnen hunne dikte door ijzeren traliē- of vlechtwerk versterkt en dan geplaatst zooals gezegd werd voor aarden buizen; of wel van **ijzeraarde**, van grootere dikte en dan met hollen wand (sch. 266) en als een gewelf samengesteld. (Doulton-stelsel.)

Sch. 265

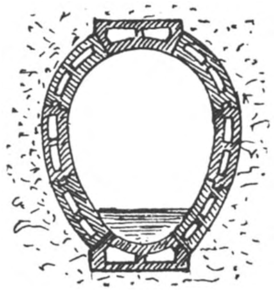

Sch. 266.

Als de doorsnede zeer groot moet zijn, ook voor **waterleidingen** of voor riolen, metselt men op de wijze van gewelfde gangen met of zonder **omgekeerden boog** voor den rooster.

Zie **Formeel**.

Rivierzand, o. — Fr. *Sable de rivière*. — Eng. *River sand*.

Zie **Zand**.

Roerschop, v. der metselaars. — Fr. *Palette*.

Dienstig bij het mortelbereiden.

Roerstok, m. — Fr. *Doloire*.

Dient tot het maken of branden van kalk.

Rok, m. — Fr. *Chape*. — Hgd. *Mortelaufguss* — Eng. *Mortar-bed*.

Bijv. de mortellaag op het extrados van een gewelf.

Rol, v. — Fr. *Rouleau.*

Te Turnhout en elders **Wel.**

Houten **rollen** zijn zeer geschikt tot het verplaatsen van steenen. Dit geschiedt ook met den zoogenaamden **mosterdpot**, eene plank op rollen.

Zie ook **Handboom.**

Rol, v. — Fr. *Rouleau* (*dc briques*).

Hoofdzakelijk gebezigd bij gewelven.

Rollaag, v. — Fr. *Briques ou pierres en rouleaux.* — Hgd. *Rollschicht.*

Eene laag steen, die een gewelfboog vormt.

Over het algemeen wordt ook **rollaag** genaamd zulk metselwerk, waarbij de gebakken steenen op den smallen kant of op den kop, in stede van op hunnen platten kant, gezet worden. Eene rollaag, een halve steen hoog, heet eene **halfsteensrollaag**; een steen hoog, **éensteensrollaag.**

Zie **Formeel**, schets 68, het gewelf bestaat aldaar uit twee rollagen.

Zie nog **Laag**, **Verband** en **Vlechtwerk.**

Rolsteen, m. — Fr. *Galet.* — Eng. *Boulder.*

Zie **Beton.**

Rolwagen, m. **Rolwagentje**, o. **Duivel**, m. — Fr. *Diable.*

Zie **Wagen.**

Romeinsch cement, o. ook **Cement van Parker.** — Fr. *Ciment romain.* — Eng. *Roman cement.* — Hgd. *Römische cement, Roman-cement.*

Zie **Mortel.**

Volgens Berthier, bestaat **ongebrand** Romeinsch cement uit :

65.70	deelen	koolzure kalk
18.00	id.	kiezelaarde
6.60	id.	aluinaarde
6.00	id.	koolzuur ijzeroxyde
0.50	id.	koolzure magnesia
1.90	id.	koolzure mangaanoxyde
0.30	id	water.

en de ontleding van **gebrand** cement geeft :

	Volgens Berthier	Volgens Davy.
Kalk	55.40	55.00
Klei	36.00	38.00
IJzeroxyde	8.60	13.00

Rood, o. In N.-Nedl. Lastkohieren :

« Metselwerk van 1e soort **rood.**

« id. van **rood** en basterdtras.

« **Best rood** voor binnenmuren van putten en « kolken.

« M³ metselwerk van **machinaal rood** = machi- « nale roode Friesche gevelsteen. »

Roode aarde, v. — Fr. *Sanguine.*

Zie **Stift.**

Roode aarde, v. — Fr. *Pouzzolane.* — Hgd. *Rotherde.*

Roode steen, m. — Fr. *Briques rouges.*

Soorten : 1° **Keurrood.**

2° **Walrood.**

3° **Best rood.**

4° **Appelbloesem.**

Naarmate roode steen hard is, wordt hij hooger van kleur :

Men heeft ook **Gemeen rood** en **Slecht rood.**

Roode zandsteen, m. — Zie **Steen.**

Rood zand, o. of **Puzzolane**, v. — Fr. *Pouzzolane.*

Zie **Zand, Cement** en **Kalk.**

Rooilijn, v. — Fr. *Alignement.* — Eng. *Line* of *Frontage.*

Dit gebouw staat niet in de rooilijn, Fr. *Ce bâtiment n'est pas dans l'alignement.*

Rookgang, m. — Zie **Rookpijp**.

Rookmantel, m. = **Wasemkap**, v. = Fr. *Hotte de cheminée.*

Eene gemetselde kap boven oude schoorsteenen.

Rookpijp, v. **Rookgang**, m. — Fr. *Tuyau* of *Conduite de fumée.*

Zie **Schoorsteen.**

Rookkanaal, o. — Fr. *Tuyau de fumée.*

Zie **Schoorsteen.**

Rookleider, m. = **Rookgang** = **Schoorpijp**. — Fr. *Conduite* of *Tuyau dc fumée.* — Eng. *Flue.*

Zie **Schoorsteen**

Rooster, m. **Bodem**, m. **Bedding**, v. — Fr. *Radier.* — Hgd. *Bett, Boden, Bettung.* — Eng. *Apron.*

Deel van eenen waterloop, waarover het water vloeit.

Zie **Riool.**

Roostersteen, m. — De roostersteen wordt bijz. gebruikt voor het bekleeden der wanden van regenbakken enz.

Zie **Papesteen.**

Roosterwerk, o. — Fr. *Grillage.*

Houten onderwerk, waarop in sommige gevallen het gebouw aangelegd wordt om het wegzinken te vermijden.

Rosmolen, m. — Fr. *Manège*.
Zie **Mortelmolen**.

Rotslaag, v. — Fr. *Enrochement*.
Eene laag steenen op lossen grond gelegd om een stevigen kunstmatigen bodem te leggen.

Rotten (het). — Fr. *Extinction complète*.
De mortel van schelpkalk en zand wordt zelden dadelijk verwerkt, en veelal wordt in de **voorwaarden** (zie dit woord) voorgeschreven dat de mortel een paar dagen oud moet zijn en dagelijks opnieuw moet worden **omgezet**; hierdoor is de mortel in de gelegenheid te **rotten**, waaronder men het lesschen der ongebluschte deelen verstaat; en het dagelijks omzetten maakt de specie meer gelijkelijk vermengd en herstelt het vochtgehalte der bovendeelen, die door uitwaseming soms verdroogd zijn.
(Harres, De Zamenstelling der voornaamste metselwerken, bl. 46).
Mortels met molens bereid kunnen daartoe gebruikt worden zoodra zij gemaakt zijn.

Rotte steen, m. is zeer slechte steen, die tot stukken valt. Wordt gezegd van natuur- en van kunststeen.

Ruimgat, o. van eenen beerput. — Fr. *Trou d'homme, Entrée de fosse d'aisances*. — Eng. *Manhole;*
Ruimgat van eenen schoorsteen. — Fr. *Trou de nettoyage* of *Bouche de cheminée*. — Eng. *Coring hole*.
Zie nog **Mangat**.

Ruimsteen, m. — Fr. *Couvercle de fosse d'aisances.*
Tampon id. id.
is de deksteen die het **ruimgat** sluit.
Zie **Ruimgat.**

Ruitverband, o. — Zie **Opus reticulatum** en **Verband.**

Rupelmondsche steen, m. — Algemeene benaming van de steenen, welke in de gemeente Rupelmonde en in het omliggende vervaardigd worden ».
Groot : 0.190 × 0.090 × 0.047.
De metselsteenen van Rupelmonde behooren met die van Boom tot de harde soorten.
Naar hunne grootte worden zij onderscheiden in **groote, middelsoort** en **kleine** Rupelmondsche steenen. (Coopman, Steenbakkerij).
De **Rupelmondsche** steen, wel doorbakken zijnde, is hard en zeer geschikt voor gewelven en waterwerken; doch in het algemeen is het noodzakelijk, aan de metselwerken een geruimen tijd tot opdroging te geven, alvorens men ze opvoege of pleistere. (Handl. tot de Burgerl. Bouwkunde, blz. 44.)

Ruwe steen, m. — Zie **Steen.**

Ruwheid, v. van den steen. — Fr. *Rugosité.*

S. — Fr. *Esse.*
Zie **Metselaarsbak.**

Saksische boog, m. — Zie **Platte boog** en **Boog.**

Samengestelde boog, m. — Fr. *Arc composé.*
Zie **Boog.**

Samengestelde katrol, v. — Zie **Blok** en **Katrol.**

Samengesteld gewelf, o. — Fr. *Voûte composée.*
Zie **Gewelf.**

Samengesteld werktuig, o. = Fr. *Machine composée.*
Zie **Werktuig.**

Samenhang, m. — Fr. *Cohésion.*
Onvoldoende samenhang tusschen de steenen door te geringe hoeveelheid zand in de mortel, Fr. *Cohésion insuffisante entre les pierres à raison d'une quantité insuffisante de sable dans le mortier.*

Samenhang, m. — Fr. *Ensemble.*
Het geheel van een werk, beschouwd in het opzicht van de verbinding der verschillende deelen.

Samenhoopen, ow. st. — Fr. *Accumuler.*
Bouwstoffen samenhoopen, Fr. *Accumuler des matériaux.*

Samenstelling, v. — Fr. *Dosage.*
Het getal eenheden van elke bouwstof dat tot vermenging dient om zekere metselspeciën en o. a. mortel te maken.

Santorin aarde, v. — Zie **Cement.**

Schaal, v. van een plan. — Fr. *Echelle, Module.* — Eng. *Scale,* is de verhouding van de teekening tot de grootte van het afgebeeld voorwerp.
Is dit bijv. 20 maal grooter dan de teekening, zoo zegt men : schaal $\frac{1}{20}$ of 1 op 20 of $0^{m}05$ per meter.

Schaalplanken, v. mvd. — Fr. *Jumelles, Pièces jumellées.*
Zie **Formeel.**

Schaar, v. — Zie **Schrank.**

Schacht, v. — Fr. *Fût,* is het deel eener zuil besloten tusschen het vcetstuk en het kapiteel.

Zie **Arcade**, **Bouworde** en **Zuil.**

Schalie, v. — Fr. *Ardoise.*

In N.-Nedl. **Lei.**

Schaliedekker, m. — Fr. *Couvreur, Ardoisier.*

In N.-Nedl. **Leidekker.**

De baas of werkman die schaliën- of leiëndaken legt.

Schaliëndak. — Fr. *Toit en ardoises.*

In N.-Nedl. **Leiëndak.**

Schaliesteen, m. — Fr. *Schiste ardoisier.* — Hgd. *Schieferstein.*

In N.-Nedl. **Leisteen.**

Wordt hoofdzakelijk gebezigd tot het bekleeden en afscheiden van waterplaatsen.

Schalievorst, v. — Zie **Vorstpan.**

Schalk, m. — Fr. *Ecoperche.* — Hgd. *Richtbaum.*

Als er geene plaats is, tot het opheffen van lasten, om de beenen van eenen **bok** of van eenen **schrank** te plaatsen, dan bedient men zich van eenen zoogenaamden **schalk**, zijnde eene greenen spar, volmaakt recht en van onderen met eene ijzeren pin voorzien, om het uitglijden te beletten.

Van boven wordt in de spar een gat geboord, waardoor men eenen ijzeren bout steekt, om daaraan het **bovenschijfblok** met eenen strop te hangen.

Overeind staande, wordt de schalk rechtstandig gehouden door vier **tuitouwen** (Fr. *Haubans*), die boven om den schalk bevestigd zijn, op **klossen** (Fr. *Taquets*) rusten, om het afschuiven te beletten, en

aan vier op zekere afstanden schuin in den grond geslagen paaltjes worden vastgemaakt.

Wanneer een kaapstander dient in gebruik gesteld te worden, dan bevestigt men onder aan den schalk nog een **voetblok** (Fr. *Poulie de retour*), en neemt dit onder- en ook het bovenblok van zoo veel schijven, als men noodig oordeelt.

Schalmgat, o. — Zie **Trapgat** en **Trap**.

Scharnierhaak, m. — Zie **Pijpbeugel**.

Schaudagh, m. (**Schouwdag**) = **Keurdag**. — Fr. *Jour de réception.*

Zie « Keure van de Wateringhe van Blanckenberghe, § IV. » in de « Keuren ende Costumen van den Lande van den Vryen, » van Mr. L. van den Hane, tot Gendt, 1767.

Schauwinge, v. (**Schouwing**) = **Keuring**. — Zie aldaar en voor den oorsprong van het woord, zie **Schaudagh** : § XI van het daar vermelde werk.

Ook **Schauwinghe**.

Scheef gewelf, o. — Zie **Schuinsch gewelf**.

Scheepszuil, v. ook **Snebbenzuil**. — Fr. *Colonne navale, rostrale.*

Zie **Zuil**.

Scheerhout, o. **Zweep**, v. **Veerhout**, o. **Ligger**, m. **Rees**, v. — Fr. *Longrine, Morizet.*

Zie **Stelling**.

Scheidingsmuur, m. — Fr. *Mur de refend* of *de séparation.* — Hgd. *Scheidemauer.* – Eng. *Partitionwall.*

Scheidswand, m. — Fr. *Cloison.* — Hgd. *Scheidewand.*

Scheidswanden worden meest van holle steenen gemaakt; ook van pleisteren holle tegels.

Een scheidswand van op kant gezette baksteenen. heet in 't Fransch : « *Galandage* ».

Voor scheidswand wordt ook weleens **Beschot** gezegd.

Scheldesteen, m. — Fr. *Briques de l'Escaut;* wordt gebakken op de oevers der Schelde, bijzonderlijk in de omstreken van Gent. Groot meestal 0.220 × 0.107 × 0.055.

Zie **Baksteen**.

Schelp, v. — Fr. *Coquille*.

Zie **Mortelmolen**.

Schelp, v. — Fr. *Coquillage.*

Een gebrek in hardsteen.

Zie **Hoedanigheid**.

Schelpgewelf, o. — Fr. *Voûte en forme d'écaille.*

Zie **Gewelf**.

Schelpkalk, v. — Zie **Kalk**.

Scheluwtrap, v. — Eene trap die van onderen breeder is dan langs boven.

Scheluwsteunen, bw. ow. zw. — Fr. *Accoter.*

Zijlings steunen of schoren.

Scheplicht, o. — Zie **Vallicht**.

Scheprad, o. — Fr. *Roue à auges.*

Zie **Drooghouden**.

Scheren (eene touw), bw. st. — Fr. *Tendre une corde.*

Scherpe spitsboog, m. — Fr. *Arc ogival aigu*. Zie **Boog**.

Scherpe voeg, v. — Fr. *Joint maigre*.

Scherp zand, o. — Fr. *Sable rude*. — Eng. *Sharp sand*.

Scheur, v. — Fr. *Crevasse*. — Eng. *Fracture*.

Scheuren kunnen ontstaan in een metselwerk, dat hetzij door zakking van een deel hetzij anderszins, vaneen scheidt.

Scheur, v. — Fr. *Fente*.

Gebrek in steen.

Zie **Hoedanigheid**.

Scheuren, bw. ow. zw. — Fr. *Se crevasser*.

De kalkvoegen scheuren. Fr. *Les joints de mortier se crevassent*.

Scheuren, bed. ow. zw. Vaneenrijten. — Fr. *Se crevasser*.

Een gescheurde steen, muur enz. (Fr. *Une brique crevassée, un mur crevassé*.)

Scheute, v. (te Gent). — Zie **Koppelkepers**

Ook spreekwoord te Gent; als er een werkman den metselaarsbaas ziet aankomen, verwittigt hij zijne werkgezellen met den uitroep : « Scheute, de baas is daar ».

« Scheute » is wellicht de verbastering van « Schuwt u ».

Schietgat, o. — Fr. *Meurtrière*.

In 't Fr. ook *Arbalétrière*, doch dan is het schietgat kruisvormig.

Schietlood, o. **Paslood**, o. — Fr. *Fil à plomb.* — Hgd. *Richtscheit, Wagscheit, Lotscheit, Bleischnurr.* — Eng. *Plumb-rule* of *Plummet-rule.*

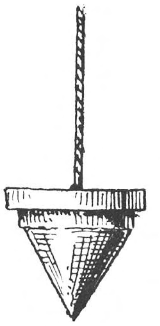

Sch. 267.

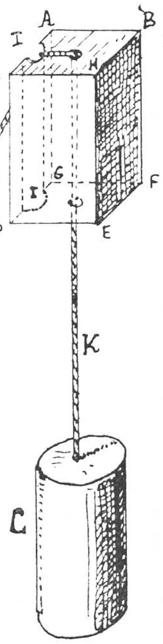

Sch. 268.

Het schietlood geeft de richting der **verticale lijn** (loodrecht op het waterpas).

Schets 267 toont het gewoon paslood; Schets 268 dit, meer gebruikt door den metselaar. ABCDEFGH, houten langwerpigen teerling; II, halfronde groef of voor, waar het gewicht of lood G in past; KK, koord, G cylindervormig gewicht met cirkelvormige basis, met eene middellijn = AB = BH = CH. Staat de kant AGFB tegen eenen muur en laat men het lood zakken, dan moet het lood den muur raken op verschillende hoogten indien het
lende hoogten indien het
metselwerk telood staat. Soms wordt het **blok** of het **hoofd** ABCDEFGH door een metalen of houten plankje (Fr. *Chas*) vervangen.

Schijf, v. — Fr. *Disque, Jeu.* (Turnhout en N.-Nederland).

Zie **Katrol**.

Schijfgat, o. — Fr. *Gorge de poulie,* is de groef die de koord opneemt.

Zie **Katrol**.

Schikking, v. — Fr. *Agencement.*

De onderlinge regeling van de verscheidene deelen van een metselwerk.

Schikking en verbinding, v. der deelen. — Fr. *Détails de construction.*

Schild, o. of **Schinkel**, m. van een formeel. — Fr. *Cintre.*
Zie **Formeel.**

Schild, o. van een dak. — Fr. *Pan d'un toit.*

Schild v. met hieling, v. — Fr. *Cintre retroussé.*
Zie **Formeel.**

Schild, o. — Zie **Blasoen.**

Schilddak = **Tentdak**, o. — Fr. *Toit en pavillon.*
Een dak bestaande uit vier hellende vlakken.

Schilden en bogen (muren met). — Fr. *Mur à arcatures aveugles.*

Boven eene doorgaande plint, eene rij pijlers; deze met gemetselde bogen overspannen en de ruimten onder die bogen en tusschen die pijlers met dunner metselwerk gesloten.

Schildpadtegel, m. — Zie **Verglaasde tegel.**

Schilfer, v. (mvd. Schilfers). — Fr. *Ecaillure.*
De schilfers van natuursteen.

Schilferachtige kalksteen, m. — Zie **Natuursteen.**

Schilferige steen, m. — Zie **Afbladeren.**

Schilfersteen, m. — Zie **Natuursteen.**

Schimmel, v. — Fr. *Moisissure.*
Beschimmelde muren. Fr. *Murs moisis.*

Schinkel, m. of **Schild** van een formeel. — Fr. *Cintre.*
Zie **Formeel**

Schip, o. = Groote beuk. — Fr. *Nef principale, Grande nef.*
Zie **Beuk.**

Schoeien, bw. zw. — Fr. *Etançonner.*
De ingravingen moeten zooveel noodig geschoeid worden om alle **inkalving** te vermijden.

Schofttijd, m. = **Viertijd**, m. — Fr. *Chômage,* is de tijd waarop de werklieden niet arbeiden en hun maal nuttigen.

Schoone muur, m. — Fr. *Mur de parement.* — Eng. *Neat work.*

Schoor, v. — Fr. *Étai.*
Zie **Onderschraging.**

Schoor, m. (mvd. Schoren) van een formeel. — De schoren van een formeel; Fr. *Les contrefiches d'un cintrage.*
Zie **Formeel.**

Schoormuur, m. — Zie **Steunmuur.**

Schoormuur, m. — Fr. *Boulée,* ook *Contrefort,* deel van eenen muur welk een plat of een gewelf ondersteunt.

Schoorpijp, v. — Fr. *Tuyau de cheminée.* — Eng. *Flue.*
Zie **Schoorsteen.**

Schoorsteen, m. en **Schoorpijp**, v. of **Rookkanaal**, o. of **Rookgang**, m. — Fr. *Cheminée, Tuyau de fumée, Conduit de fumée.*

Om volledig aan de hedendaagsche behoeften te beantwoorden, moeten de schoorsteenen zóo gemaakt zijn, dat zij aan de volgende regelen voldoen :

Zij moeten :

1° de warmte, door de verwarmtoestellen voortgebracht, zooveel mogelijk in het vertrek zenden;

2° zoo weinig mogelijk onnoodige lucht voor de branding door den schoorsteen laten;

3° de lucht, welke door den schoorsteen stijgt, door verwarmde lucht vervangen;

4° den rook beletten in het vertrek terug te slaan.

Ons doel is niet, aan te toonen hoe men aan deze regelen kan voldoen; wij zullen enkel kortbondig beschrijven hoe de beste schoorpijpen gemaakt worden.

De schoorpijpen worden òf in de muren òf tegen de muren geplaatst.

Om ze in den muur te plaatsen, moet deze ongeveer 50 centimeter dik zijn; men maakt ze meest vierkant of langwerpigvierkant : zóo zijn ze nauwer met baksteenwerk te verbinden; gemeenlijk meten zij 4 vierkante decimeter.

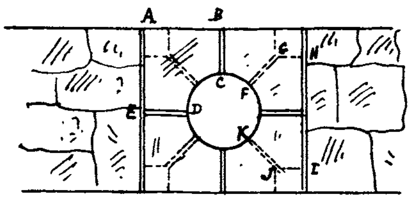

Sch. 269.

In breuksteenmetselwerk gebruikt men machiensteen zoo als schets 269 het aanduidt : ABCDE, vorm der steenen eener laag; FGHIJK, vorm der steenen der volgende laag.

Niet alleenlijk ware het moeilijk goede pijpen

met breuksteen te maken, maar daar breuksteen meest kalkachtig is, brokkelt hij snel af; het aanbrengen van aarden buizen is niet aan te raden aangezien de buizen minder zakken dan het metselwerk en daardoor breken.

Om 't even hoe de schoorpijpen gemaakt worden, zoo moeten de verschillende pijpen in eene schouw boven het dak nevens elkander komen. De schets 270 toont aan op welke wijzen men dit verricht. Dat heet men dan **slepende** pijpen.

Verders dient de aandacht van den metselaar

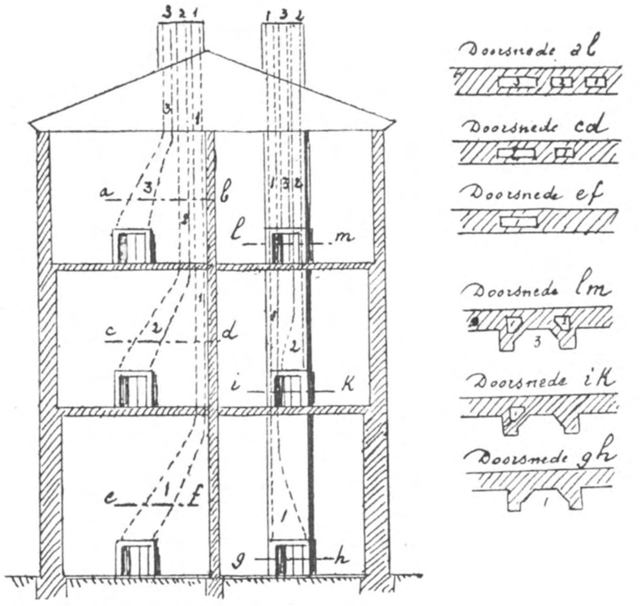

Sch. 270.

gevestigd te worden op de velerlei redenen, welke het **trekken** van de schoorpijpen beletten; wij sommen enkel die op, welke betrekking hebben op het ambacht :

1° **de schouwen zijn te laag** : de kracht welke

den rook doet opstijgen wordt verkregen door het verschil in gewicht van twee kolommen lucht van gelijke hoogte, doch van ongelijke zwaarte voor dezelfde kubusmaat;

2° **de wrijving** (Fr. *Frottements*); daarom dienen de wanden van de schoorpijpen zoo glad mogelijk te zijn en zijn ronde pijpen te verkiezen boven vierkante;

3° **te groote** of **te kleine doorsnede.** Meestal door te groote doorsnede;

4° **grootere opening aan den top** (uitmonding) **dan beneden** : daardoor vermindert de snelheid van den afvoer;

5° **Naburige schouwen;**

6° **Gemeenschappelijke schoorpijpen.** Elke kamer of vertrek, waarin er gestookt wordt, dient eene afzonderlijke schoorpijp te hebben.

7° **Zeer groote kromten.** De schoorpijp dient zoo recht mogelijk van beneden tot boven het dak opgetrokken te worden.

Wij weten bij ondervinding, dat enkele metselaars niet genoeg aanzien dat de te geven doorsnede **altijd normaal** op de wanden der schoorpijp moet gemeten worden. Sommige werklieden metselen de schoorpijp niet zooals schets 271, waar de doorsnede $ab = cd$, maar nemen $ed = ab$, hetgeen natuurlijk de schoorpijp in haar schuins gedeelte verkleint.

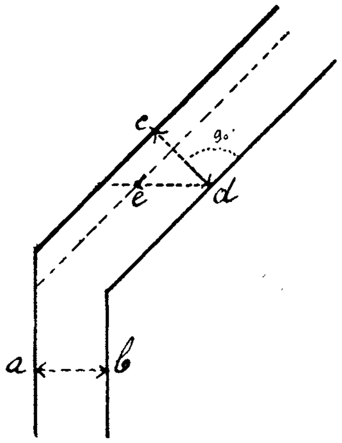

Sch. 271.

Onder de schoorsteenen onderscheiden wij :

1° **In den muur aangebrachte schoorsteen.** — Fr. *Cheminée affleurée.* — Hgd. *In der Mauer angebrachte Kamin.* — Eng. *Chimnay in the wall.* — De schoorsteenen, waarvan de haard en de **rookpijp** in de dikte van den muur gewerkt zijn en waarvan de mantel alleen op den muur vooruitspringt.

2° **Tegen den muur aangebrachte schoorsteen.** — Fr. *Cheminée adossée.* — Hgd. *Angebaute Kamin.* — Eng. *Chimney built back to back.*

Ook de opgaande rookpijpen van andere schoorsteenen.

3° **Uitspringende schoorsteen.** — Fr. *Cheminée en saillie.* — Hgd. *Vorspringende Kamin.* — Eng. *Projecting Chimney,* waarvan de haardplaat en de rookpijp tegen eenen muur opgetrokken zijn en waarvan rookpijp en mantel in het vertrek uitspringen.

4° **Hoekschoorsteen.** — Fr. *Cheminée en encoignure.* — Hgd. *Eckenkamin.* — — Eng. *Angle-chimney,* die in den hoek van de kamer aangebracht is.

5° **Engelsche schoorsteen.** — Fr. *Cheminée à l'anglaise.* — Hgd. *Englische Kamin,* die in platte grond den vorm van een halven zeshoek heeft.

Bij die schoorsteenen treffen wij de volgende deelen aan : (Schets 272.)

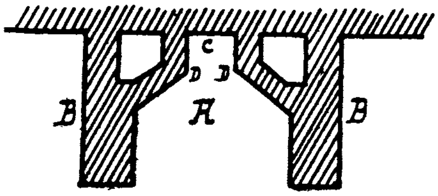

Sch. 272.

A, den **haard,** Fr. *Atre.* — Eng. *Hearth.*

B, B, de **zijmuren** of **rechtstanden** (te Sint-Nicolaas Standvlieten) Fr. *Jambages, Pieds-droits.*

DCD, de **stookplaats,** Fr. *Foyer.* — Eng. *Fire-place.*

C, de **vuurplaat** of **haardplaat,** Fr. *Contre-cœur.*

De muurtjes tusschen twee of meer tegen elkander aangebrachte rookpijpen heeten in 't Nederlandsch « **Tongen** » Fr. *Languettes.*

Wij melden :

Fabriekschoorsteen, m. Fr. *Cheminée d'usine.*

Vrijstaande schoorsteen, m. Fr. *Cheminée isolée.* — Hgd. *Freistehende Kamin.* — Eng. *Insulated Chimney, Isolated Chimney.*

Daarbij hebben wij :

de **fundeering,** — Fr. *Fondations;*

de **schacht,** — Fr. *Fût.* — Eng. *Shaft.* — Hgd. *Schaft.*

den **kop,** — Fr. *Chapiteau.* — Hgd. *Essenkopf.* — Eng. *Chimney-head.*

Het gedeelte **bovendaks** of **buitendaks** wordt weleens de **schouw** genaamd, Fr. *Souche de cheminée,* terwijl datzelfde woord ook voor den schoorsteen op zijn geheel gezegd wordt.

Soms worden ook **Verluchtingsschoorsteenen,** Fr. *Cheminée d'aérage, d'appel, de ventilation* aangebracht.

Schoorsteenanker, o. — Fr. *Fenton.* — Hgd. *Essenanker.* — Eng. *Chimney-tie.*

Schoorsteenboezemijzer, o. — Fr. *Barre de cheminée.* — Eng. *Chimney-bar.*

Schoorsteenkap, v. — Fr. *Mitre de cheminée.* — Hgd. *Essenkappe.* — Eng. *Chimney-hot.*

Schoorsteenmantel, m. — Fr, *Manteau, Coffre de cheminée.* — Hgd. *Kamineinfassing.* — Eng. *Chimney-piece.*

Zie **Schoorsteen.**

Schoorsteenpijp, v. = **Schoorpijp**. — Zie **Schoorsteen**.

Schoorsteenschuifplaat, v. — Fr. *Registre de cheminée*. — Eng. *Chimney-register*. — Hgd. *Schörnsteinregister*.

Schop, v. **Schup**, v. — Fr. *Pelle*. — Eng. *Shovel*. — Hgd. *Schaufel*.

Sch. 273.

De schop heeft verschillende vormen doch de meest gebruikte is die, in nevenstaande schets 273 weêrgegeven.

De **kalkbrandersschop** heet in het Fransch « *Escoupe* ».

Schor, v. — Zie **Vloersteen**.

Schouderband, m. (W.-Vl.) ook **Riem**, **Handzeel**. — Fr. *Bretelle, Sangle*.
Zie **Kruiwagen**.

Schouderriem, m. — Zie **Schouderband** en **Kruiwagen**.

Schouw, v. — Fr. *Cheminée, Souche de cheminée*.
Zie **Schoorsteen**.

Schouwput, m. — Zie **Stelput**.

Schouwsteen, m. of **Putsteen**. — Fr. *Briques de cheminées, Briques pour puits*.
Zie **Papesteen** en **Putsteen**.

Schraag, v. — Fr. *Tréteau*. — Hgd. *Küstdöcke*.

De schraag wordt dikwerf gebruikt om **stellingen** te maken. (Schets 274.)

Zie **Stelling.**

Schaagpijler, m. — Fr. *Pilier butant.*

Schrale mortel, m. — Zie **Mortel.**

Schrale steen, m. (Hardsteen). — Fr. *Pierre maigre.*

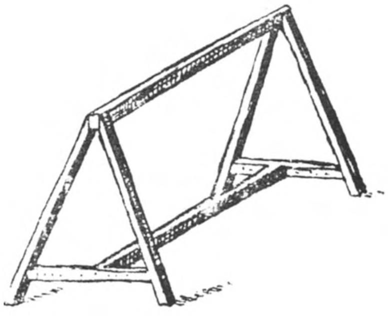

Sch. 274.

Schrank, v. De schrank wordt eene **schaar** genaamd als zij enkel uit greenen sparren bestaat, zonder **regels.**

Zie **Bok.**

Schroef, v. — Fr. *Vis.* — Eng. *Screw.* — Hgd. *Schraube.*

De schroef is algemeen bekend en wordt in alle ambachten toegepast.

Zie **Werktuig.**

Schroefboor, v. — Fr. *Tarière rubanée.*

Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Schroefgang, m. — Fr. *Escalier en colimaçon.*

Zie **Trap.**

Schroefmolen, m. — Zie **Tonmolen.**

Schroeftrap, v. — Fr. *Escalier en hélice, en colimaçon.*

Zie **Trap.**

Schroefvormig gewelf, o. — Fr. *Voûte hélicoïdale.*

Schroefzuil, v. — Fr. *Colonne torse.*

Schroot, v. — Fr. *Couchis.*
Zie **Formeel.**

Schuierdeel, o. = **Kruiplank**, v. — Fr. *Planche de roulage.*
Zie **Kruiplank.**

Schuifhout, o. — Zie **Fundeering.**

Schuine voeg, v. — Fr. *Joint à anglet.* — Eng. *Skew-joint.* — Hgd. *Schiefe Fuge.*
Zie **Voeg.**

Schuinsche doorsnede, v. — Zie **Doorsnede.**

Schuinsche voeg, v. — Fr. *Joint biais.*
Zie **Voeg.**

Schuinsch gewelf, ook **Scheef gewelf.** — Fr. *Voûte biaise.* — Hgd. *Schiefe Gewölbe.* — Eng. *Oblique* of *Skew vaulting.*

Schuinsch verband, o. — Fr. *Appareil obliqué.*
Zie **Verband.**

Schulpkalk, v. — Zie **Kalk.**

Schup, v. — Zie **Schop.**

Schutkolk, m. — Fr. *Sas d'écluse.*

Schutlat, v. — Fr. *Garde-corps.*
Zie **Stelling.**

Schutplank, v. — Fr. *Dosse*, dient om aarde tegen te houden.

De planken, op de treden van eene trap gelegd om deze niet te bevuilen noch te beschadigen, noemt men ook **Schutplanken.**

Schutsluis, v. — Zie **Bouw.**

Segmentboog, m. — Fr. *Arc bombé.* — Hgd. *Flache Stichbogen.* — Eng. *Scheine-arch, Skeine-arch.*
Zie **Boog.**

Sekreetbuis, v. — Zie **Sekreetpijp**.

Sekreetpijp, v. ook **Sekreetbuis**, v. — Fr. *Décharge de latrine, Chausse.*
Zie nog **Buis.**

Seule, v. — Zie **Emmer.**

Sfeervormig gewelf, o. of **Koepel**, m. — Fr. *Voûte sphérique, Coupole.* — Hgd. *Kuppelgewölbe.* — Eng. *Spherical vaulting.*

St-Andries-kruis, o. — Fr. *Croix de St-André.*
Zie **Kruis.**

Situatie, v. of **Situatie-teekening**, v. (N.-Nedl.). Zie **Grondplan** en **Plan.**

Slag, o. — Zie **Venster.**

Slag, m. — Fr. *Battre en mesure.* Gelijken **slag** houden bij het kalk bouwen.
Zie **Bouwen** (de kalk).

Slag, m. — Fr. *Tour.*
Het touw met twee of drie slagen om de rol van den kaapstander winden of slaan.

Slagdorpel, m. = **Slagdrempel**, m. — Fr. *Busc d'écluse.*
Bovenslagdorpel = Fr. *Busc d'amont.*
Benedenslagdorpel = Fr. *Busc d'aval.*

Slaghout, o. — Fr. *Arrière-linteau.*
Zie **Venster.**

Slagklesoor, m. — Zie **Klesoor**.

Slaglijst, v. — Zie **Aanslag** en **Venster**.

Slakgaten, o. mv. - Fr. *Pertuis*. — Hgd. *Umlauf*.
Gaten in sluismuren, welke dienen om het water wederzijds een paar puntdeuren op gelijke hoogte te brengen of om waterdeuren te openen of te sluiten of ook wel om overtollig water te loozen, zonder de deuren te moeten openen.

Slakken (smids-), v. mvd. = **IJzersintels** = **Metaalschuim**, o. — Fr. *Laitier de forge, Fraisil.*

« Bepleisteren met langzaam verhardend cement « met bijvoeging van **smidsslakken** tot stof gema-« len.... »

(Lastkohier voor het maken van een Post-, Telegraaf- en Telephoongebouw, te Spa, 1895.)

Slakkencement, o. — Fr. *Ciment de laitier.*
Zie **Cement**.

Slapbak, o. in sommige gewesten van Zuid-Nederl., m.

Slapbakken, slapgebakken steen of tegel. — Fr. *Brique ou carreau peu cuit.*

Slechten, bw. zw. = **Sloopen**. — Fr. *Raser.*
Een gebouw tot op den grond afbreken.

Slechten, bw. zw. (In Iepersche rekeningen : slechtene). Opbreken van straten. — Fr. *Démonter le pavage.*

Slee, v. — Zie **Slets** en **Onderschraging**.

Sleet, v. — Zie **Slijting**.

Slepen, ow. zw. — Fr. *Dévoyer, Dévier.*
Zie **Schoorsteen**.

Slepende muur, m. — Fr. *Mur traînant.*

Slets, m. te Gent, slee. — Fr. *Semelle.*
Zie **Onderschraging.**

Sleutel, m. van een gewelf. — Zie **Sluitsteen** en **Gewelf.**

Sleutelsteen, m. van een gewelf. — Zie **Sluitsteen** en **Gewelf**.

Sleuven, v. mvd. — Fr. *Cunettes de fondations.*
Zie **Uitgraven** (het) van grond.

Slijtage, v. — Zie **Slijting.**

Slijting, v. **Slijtage**, v., te Gent **Sleet**. — Fr. *Usure* (*par frottement*).

De slijtage van de verschillende bouwstoffen, voor vloeren gebruikt.

Onderzoekingen, in Maart 1888 te Charlottenburg (Berlin) gedaan, gaven de volgende uitslagen :

Porphyrsteen	6.7	cub. cm.
Basaltsteen	7.1	id.
Houtgraniet	7.7	id.
Petit granit	8.3	id.
Klinker (gele)	9.7	id.
Wit marmer	24.4	id.
Cementmortel : 1 deel Portlandcement en 1 deel zand	15.3	id.
Cementmortel : 1 deel Portlandcement en 2 deelen zand	17.1	id.

De slijtage van wit marmer bijv. is dus ongeveer 3 maal grooter dan die van « petit granit ».

Slikhout, o. = **Kesp**. — Zie **Fundeering.**

Sliknat, bn. = **Doornat**. — Fr. *Trempé.*
Zie **Besproeien.**

Slingertrap, v. of **Engelsche trap**, v. — Fr. *Escalier à vis à jour, Escalier anglais.*
Zie **Trap.**

Sloof, v. (mvd. slooven). — Fr. *Semelle.*
Zie **Formeel.**

Sloopen, bw. zw. ook **Slechten.** — Fr. *Démolir, Raser.*
Tot op den grond **afbreken**.

Sloophout, o. — Fr. *Bois de démolition.*

Slotsteen, m. — Zie **Sluitsteen.**

Slotstuk, van een gewelf. — Zie **Sluitsteen** en **Gewelf.**

Sluis, v. — Fr. *Ecluse.* — Hgd. *Schleuse.* — Eng. *Sluice.*
Zie **Bouw.**

Sluiskom, v. — Hgd. *Schleuse.* — Eng. *Sluice.*
Zie **Bouw.**

Sluismuur, m. — Fr. *Mur d'écluse, Bajoyer.* — Hgd. *Schleusenwand.* — Eng. *Sluice-wall.*

Sluisvoer, m. — Fr. *Radier d'écluse.* — Hgd. *Schleusenboden.* — Eng. *Bottom, Bed of a sluice.*

Sluitklink, v. — Fr. *Déclic.*
Zie **Bok** en **Keldervijs.**

Sluitsieraad, o. — Fr. *Cul-de-lampe.*
Zie **Hangsieraad.**

Sluitsteen, m. of **Sleutel**, m. of **Slotsteen** of **Slotstuk**, o. — Fr. *Clef de voûte.* — Hgd. *Schlussstein.* — Eng. *Key-stone.*
Zie **Gewelf.**

Smoorpan, v. — Fr. *Tuile enfumée.*
Gesmoorde pan, dofblauwe pan.

Snebbenzuil, v. = **Scheepszuil**, v. — Fr. *Colonne navale, rostrale.*

Sneedje, o. — Zie **Steeksteen.**

Snel bindend cement, o. — Zie **Snel verhardend cement.**

Snel bindende mortel, v. — Zie **Mortel.**

Snel verhardend cement, o. in N. Nedl.: **Snel bindend cement.** — Fr. *Ciment à prise rapide.* — Eng. *Quick setting cement.* — Hgd. *Schnell bindende cement.*
Zie **Cement.**

Snijboor, v. — Fr. *Tarière.*
Zie **Onderzoek van den bouwgrond.**

Snijden, bw. st. Fr. *Couper.*
Plaveien moeten zijn vlak .... en **gesneden** met scherpe kanten. — Fr. *Les carreaux seront plans .... et* **coupés** *à vives arêtes.*

Snijwerk, o. (bij de metselarij: Eng. *Cutting*). — Zie **Voegen.**

Sokkel, m. — Fr. *Piédestal, Socle.*
Zie **Arcade, Bouworde, Zuil** en **Zuilvoet.**

Soortelijk gewicht, o. — Fr. *Poids spécifique*, is het gewicht van eene stof in vergelijking tot het gewicht van gedestilleerd water bij 0° Celsius.

Water bij 0° Celsius : 1.000

Gips in poeder : 2.260 tot 2.280; Fr. *Plâtre en poudre.*

Gips in stukken : 2.170 tot 2.200; Fr. *Plâtre en morceaux.*

Leien : 2.870 tot 2.900; Fr. *Ardoises.*

Asphalt : 1.060; Fr. *Asphalte.*

Cement, 1e soort: 3.050 tot 3.170; Fr. *Ciment de 1re qualité..*

Baksteen : 1.500 tot 1.650; Fr. *Briques.*

Kalk (ongebluschte): 0.800 tot 0.860; Fr. *Chaux vive.*

id. (gebluschte): 1.320 tot 1.430; Fr. *Chaux éteinte.*

Kiezel of grint : 1.370 tot 1.480; Fr. *Gravier.*

Kiezelaarde : 1.350 tot 1.450; Fr. *Terre graveleuse.*

Teelaarde : 1.150 tot 1.280; Fr. *Terre végétale.*

Turf (droog) : 0,514; Fr. *Tourbe sèche.*

id. (nat) : 0.785; Fr. *Tourbe humide.*

Breuksteen : 1.550 tot 1.800; Fr. *Moëllons.*

Modder : 1.640; Fr. *Boue.*

Klei, Leem : 1.636 tot 1.756; Fr. *Argile.*

Mergel : 1.570 tot 1.640; Fr. *Marne.*

Fijn en droog zand : 1.400 tot 1.430; Fr. *Sable fin et sec.*

Kleiachtig zand: 1.710 tot 1.800; Fr. *Sable argileux.*

Nat rivierzand : 1.770 tot 1.860; Fr. *Sable de rivière humide.*

Slakken, glasschuim : 1.400 tot 1.480; Fr. *Laitier.*

Pouzzolana, roode aarde : 1.160 tot 1'230; Fr. *Pouzlane.*

Andernachsche tras : 1.070 tot 1.080; Fr. *Trass d'Andernach.*

Mortel : 1.850 tot 2.140; Fr. *Mortier.*

« Petit granit » : 2.706; Fr. *Petit granit.*

Namensche kalksteen: 2.718; Fr. *Calcaire de Namur.*

Escaussijnsche zandsteen : 2.366; Fr. *Grès d'Ecaussines.*

Gobertingsche steen : 2.512; Fr. *Pierre de Gobertange.*

Porfier (Quenast, Lessen) : 2.798; Fr. *Porphyre.*

Euville'sche steen : 2.460; Fr. *Pierre d'Euville.*

Witte steen : Banc Royal : 1.960; Fr. *Pierre blanche B. R.*

Witte steen : Vergilé : 1.750 Fr. *Pierre blanche vergilé.*

Basalt : 3.014; Fr. *Basalte.*

Houtgraniet : 1.553; Fr. *Xylolythe.* Hgd. *Steinholz.*

Sorteeren, bw. zw. — Fr. *Trier.*
De steenen sorteeren.

Sorteeren, bw. ow. zw. — Zie **Uitzoeken.**

Spa, v. — Fr. *Bèche.*
Zie **Spade.**

Spaak, m. — Fr. *Barre.*
Zie **Windboom.**

Spaarasphalt, o. (g. mvd.). — Fr. *Asphalte économique.*

Spaarboog, m. **Ontlastingsboog,** m. — Fr. *Voûte, Arc, de décharge.* — Eng. *Relieving-arch.* — Hgd. *Entlastungsbogen.*
Zie **Venster.**

Spaarkalk, v. — Fr. *Chaux économique.*
Mengsel van leem en kalkmortel dat geenszins aanbevelenswaardig is.

Spaarpleister, o. gmv. — *Plâtre de Paris.* — Eng. *Plaster of Paris.*

Zie **Pleister.**

Spade, v. **Spa.** — Fr. *Bèche,* dient tot het **uitgraven** van vasten grond. (Schets 275.)

Sch. 275.

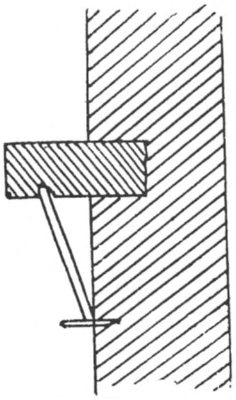

Sch. 276.

Span, o. van een gewelf. — Zie **Spanning** en **Gewelf.**

Spanlat, v. — Fr. *Latte de soutien,* te Namen, Verviers en elders in het Walenland « stippe » ook « stançon », kleine houten steun voor uitspringende steenen (bijz. bandlijsten) zoolang het metselwerk niet droog is. (Sch. 276.)

Span, o. — Zie **Spanning.**

Spannen, bw. ow. st. (den draad). = Fr. *Tendre le fil.*

De draad wordt gespannen om gelijk op te metselen.

Spanning, v. van den boog. — Fr. *Ouverture.* — Hgd. *Spannweite.* — Eng. *Span.*

In de bouwkunde beteekent de spanning van eenen boog, van een gewelf enz. de waterpasse afstand tusschen de beide uiteinden van den boog.

Spanning, v. of **Span**, o. of **Spanwijdte**, v. van een gewelf. — Fr. *Portée.* — Hgd. *Spanweite.* — Eng. *Bearing, Span.*

Zie **Gewelf.**

Spar, v. **Sper**, v. — Zie **Staander** en **Stelling**.

Spekdammetje, o. — Fr. *Petit bâtardeau.*
Wordt vooral bij fundeeringswerk aangelegd.

Spie, v. — *Cale, Coin.* — Hgd. *Keil.* — Eng. *Wedge.*

Voor hardsteenmetselwerk worden meest looden en houten spieën gebezigd.

De houten zijn gewoonlijk wigvormig en worden nat gemaakt vóor het verbruik. (Schets 277.)

Sch. 277.

De looden spieën samen worden ook genaamd « **Stellood** ». — Fr. *Plomb de calage.*

Spiegel, m. — Fr. *Miroir.*
De spiegel van eene waterplaats is de groote plaat, die rechtop tegen den muur staat.

Spiegelgewelf, o. — Zie **Gewelf**.

Spiesteen, m. — Zie **Papesteen** en **Steeksteen**.

Spijzen, ow. bw. zw. — Zie **Voegen**.

Spil, v. van eene trap. — Fr. *Noyau.*
Zie **Trap**.

Spil, v. van den kaapstander. — Zie **Kaapstander**.

Spilgat, o. De spilgaten van het windas en van den kaapstander heeten in 't Fr. *Amolettes.*

Spiltrap, v. — Fr. *Escalier à vis, à noyau plein.*
Zie **Trap**.

Spitsboog, m. — Fr. *Arc ogival.* — Hgd. *Spitzbogen.*
Zie **Boog.**

Spitsbogig wulfsel, o. — Fr. *Voûte en ogive.* — Hgd. *Spitzbogengewölbe.*

Spitsgevel, m. = **Puntgevel.** — Zie **Gevel** en **Gevelspits.**

Splijten, bw. ow. st. — Fr. *Moyer.*
Steenen volgens de **aders** (Fr. *Veines*) splijten.

Spoelbak, m. — Fr. *Evier, Bac à laver.*

Sponning, v. — Fr. *Dent de loup.*
Zie **Venster.**

Sponning, v. — Fr. *Rainure.*

Spoorhalle, v. — Zie **Bekapping.**

Sport, v. **Spurt.** — Fr. *Echelon.*
Zie **Ladder.**

Spouw, v. — Vrije ruimte tusschen twee muren. Tusschen den muur van eenen oven of van eene smids en den gemeenschapsmuur dient er eene spouw gelaten te worden van ongeveer $0^{m}50$; dat heet in 't Fransch *Tour de chat.*

De spouw tusschen eene afvoer- of sekreetbuis en den gemeenschapsmuur moet $0^{m}10$ bedragen. Fr. *Tour de souris.*

Spouwmuur, m. — Fr. *Goultereau.*
Muur van gebouwen welke de goten dragen; ook muur met openingen of vensters die de bovenste verdieping van het schip eener kerk vormen.

Spouwmuur, m. wordt in 't Fr. *Contre-mur* geheeten als het eenen muur geldt die nabij eenen anderen geplaatst wordt om te beletten dat de eerste vochtig worde. Zie ook **Beerput**.

Spreiden, bw. zw. — Fr. *Etendre.*
Den mortel spreiden = Fr. *Etendre le mortier.*

Sprong, m. Hoogte op de baksteenen.
N.-Nedl. De steenen moeten zijn zonder **sprongen** of **putten**.
Z.-Nedl. De steenen moeten zijn zonder **hoogten** of **putten**.

Spuisluis, o. — Fr. *Ecluse de chasse.* — Hgd. *Spühlschleuse,* afloopsluis ter schoonmaking van een dok, eene haven enz.

Spuwer, m. **Bek.** — Fr. *Gargouille.*
Waterafleider meest gebruikt aan gebouwen der middeleeuwen.

Staan, o. of **Staantje** of **Staander.** — Zie **Stellage.**

Staande laag, v. — Zie **Laag.**

Staander, m. van een formeel. — Fr. *Montant.*
Zie **Paal** en **Formeel.**

Staander, m. — Fr. *Chandelle.*
Zie **Onderschraging.**

Staander, m. **Staande steiger**, m. **Spar**, v. — Fr. *Ecoperche, Echasse, Espar.*
Zie **Stelling.**

Staander, m. van een gewelf. — Zie **Rechstandsmuur** en **Gewelf.**

Staande steiger, m. — Zie **Staander** en **Stelling.**

Staande tand, m. — Zie **Tand.**

Staande voeg, v. **Stootvoeg**, v. — Fr. *Joint montant, Joint vertical.* — Hgd. *Stossfuge.* — Eng. *Vertical joint.*
Zie **Verband**, **Voeg** en **Gewelf.**

Staand verband, o. of **Blokverband**, o. of **Engelsch verband.** — Zie **Verband.**

Staart, m. — Zie **Hamer.**

Staat van meer of minder werk, ook **Verrekening.** — Fr. *Décompte.*

Stadsmuur, m. — Fr. *Mur de ville.*

Stadspoort, v. — Zie **Deur.**

Stadsvlakke klinker, m. Is een N.-Nedl. straatklinker.
Er zijn groote en kleine straatklinkers.

Stafzuil, v. — Fr. *Colonne rudentée.*
Zie **Zuil.**

Stampbouw, m. — Zie **Vormbouw.**

Stamper, m. **Hei**, v. — Fr. *Dame, Hie,* ook : *Pilon, Batte.* — Eng. *Stamp.* — Hgd. *Handramme.*

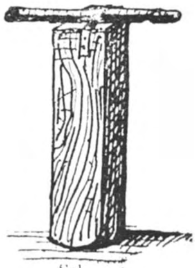
Sch. 278.

Gewoonlijk gevierkant stuk hout, kort en dik, waarboven eene lat geslagen, dienende tot handvatsel. (Sch. 278.)
In het metselaarsambacht in gebruik tot het aanstampen van betonlagen (zie **Beton**, o. a.).
Voor hetzelfde werk worden ook ijzeren stampers gebezigd.

« Bij de vermenging van het kalkdeeg met zand « mag er volstrekt geen water worden bijgebracht, « maar de kalk moet met stampers zoo lang bewerkt « worden, totdat zij lenig is. » (Harres, werk reeds genoemd.)

Om aarde aan te stampen gebruikt men eenen **aardstamper** (zie dit woord).

Stander, m. — Zie **Kraan**.

Standgezicht, o. — Fr. *Elévation* (*vue en*).

Standpunt, o. — Fr. *Point d'appui*.
Zie **Hefboom**.

Standvliet, v. (te Sint-Nicolaas) = Zijmuur van den **Schoorsteen**.

Stankafsluiter, m. — Fr. *Coupe-air, Siphon.* — Eng. *Dip-trap.*

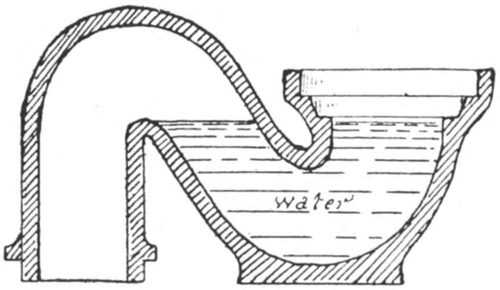

Sch. 279.

IJzeraarden buis die gewoonlijk bij verlaatbuizen van pompen, gemakken enz. aangebracht wordt. (Zie schets 279.)

Soms worden de stankafsluiters ook van ijzer

gegoten : Schets 280 stelt den Lafontaine-afsluiter voor.

Steekbalk, m. van een formeel.— Fr. *Jambe de force*. Zie **Formeel**.

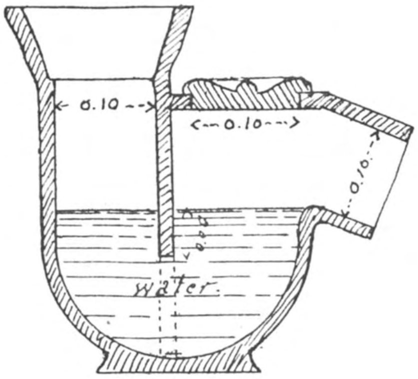

Sch. 280.

Steekband. m. — Fr. *Etai*.
Zie **Onderschraging**.

Steekband, m. — Zie **Windkruisen** en **Stelling**.

Steekboog, m. — Zie **Steunboog**.

Steekboor, v. — Fr. *Sonde ordinaire*.
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Steekkar, v. — Zie **Kar**.

Steekgewelf, o. — Zie **Gewelf**.

Steekschop, v. is eene schop om vetten grond te graven.
Zie **Schop**.

Steeksteen, m. is spievormige steen om gewelven te metselen. (Schets 281.)

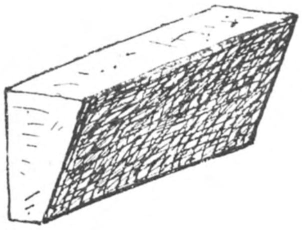

Sch. 281.

In Z.-Nedl. benaming voor **spiesteen**, **welfselsteen**.

In De Bo's W.-V. Idioticon, blz. 947 :

« **Steeksteen** (W.-Vl.
« **stèksteen**) en **steke-**
« **steen**, m. Bij metsers.

« Een steen van gebakken aarde gelijk aan een
« sneedje, doch merkelijk breeder. Den **ast** van eene
« brouwerij met steeksteenen vermaken.

« **Sneedje.** Een steen van gebakken aarde, om-
« trent 20 centimeter lang, 10 breed en 2 ½ dik.

« De **vaute** van eenen oven met sneedjes met-
« selen ».

Steekte, v. — Zie **Hoogte**.

Steektrap, v. — Fr. *Escalier droit sans palier.*
Zie **Trap**.

Steel, m. — Fr. *Manche.*
Zie **Hamer**.

Steel, m. van den hamer, ook **Hecht**, **Handvatsel**. — Fr. *Manche du marteau.*
Zie **Hamer**.

Steelgat, o. — Fr. *Œil.*
Zie **Hamer**.

Steen, m. — Fr. *Pierre.* — Eng. *Stone.* — Hgd. *Stein.*

De steenen gebruikt in de verschillende metselwerken, dus **bouwsteen** of **metselsteen** genaamd, worden vanouds in twee hoofdsoorten verdeeld :

a) **Natuursteenen**, die in de natuur voorhanden zijn en voor het gebruik alleen behakt behoeven te worden.

b) **Kunststeenen**, samengesteld uit klei of dergelijke zachte kneedbare stoffen, die in eenen vorm gemaakt en gedroogd worden; veelal wordt deze gedroogde steen door het vuur tot den noodigen graad van hardheid gebracht of gebakken.

Bij **natuursteen** behooren o. a : graniet, zandsteen, marmer, kalksteen enz.

Bij **kunststeen** behooren o. a. baksteen, Nieuwpoortsche kunstzandsteen enz.

Zie nog **Baksteen** en **Natuursteen.**

Wij teekenen aan :

In het opzicht van den aard der steenen :

Kalkachtige steen, Fr. *Pierre calcaire* of *calcareuse.* — Zie **Natuursteen.**

Kiezelachtige steen, Fr. *Pierre argileuse.* — Zie id.

Kalksteen, Fr. *Calcaire.* — Zie id.

Dolomiet, Bitterkalk, Fr. *Dolomite.* — Zie id.

Gips, Fr. *Gypse* of *Pierre à plâtre.* — Zie id.

Kwarts, Fr, *Quartz.* — Zie id.

Kiezelkeisteen of **Vuursteen,** Fr. *Silex.* — Zie id.

Molensteen, Fr. *Pierre meulière.* — Zie id.

Zandsteen, Fr. *Grès.* — Zie id.

Schilfersteen, Fr. *Pierre de schiste* of *Schiste.* — Zie id.

Graniet, Fr. *Granit.* — Zie id.

Porfier, Fr. *Porphyre.* — Zie id.

Gobertingsche steen, Fr. *Pierre de Gobertange.* — Zie id.

Petit granit, Fr. *Petit granit.* — Zie id.

Blauwe arduin, Fr. *Pierre de taille bleue.* — Zie id.

Dichte kalksteen, Fr. *Pierre calcaire compacte.* — Zie id.

Schilferachtige kalksteen, Fr. *Pierre calcaire schistoïde.* — Zie id.

Marmer, Fr. *Marbre.* (Zie dit woord.)

Vloeispaath, Fr. *Castine, Spath fluor.* — Zie **Natuursteen.**

Kiezelachtige zandsteen, Fr. *Grès siliceux.* — Zie id.

Kalkachtige zandsteen, Fr. *Grès calcareux.* — Zie id.

Gewone zandsteen, Fr. *Grès proprement dit.* — Zie id.

Psamniet, Fr. *Psamnite.* — Zie Natuursteen.
Macigno, Fr. *Macigno.* — Zie id.
Hardsteen, Fr. *Pierre de taille.*
Verder nog :
Zwemsteen, Fr. *Fongite.*
Klappersteen, Arendsteen, Fr. *Géode.*
Tufsteen, Potsteen, Fr. *Pierre ollaire.*
Kuitsteen, Fr. *Pierre oolithe.*
Beeldsteen, Fr. *Pierre ollaire.*
Puimsteen, Fr. *Pierre ponce.*
Leisteen, Schaliesteen, Fr. *Schiste ardoisier.*
Zuilensteen, Bazalt, Fr. *Basalte.*
In het opzicht van hoedanigheid:
Harde steen, Stroeve steen, Fr. *Pierre fière.*
Gezonde steen, Gave steen, Fr. *Pierre saine.*
Korrelige steen, Fr. *Pierre grenue.*
Brokkelige steen, Fr. *Pierre moulinée.*
Zuivere steen, Fr. id. *nette.*
Volle steen, Fr. id. *pleine.*
Adersteen, Fr. id. *rude.*
Schrale steen, Fr. id. *maigre.*
Harde steen, Fr. id. *dure.*
Zachte steen, Fr. id. *tendre.*
Dichte steen, Fr. id. *compacte.*
Weeke steen, Fr. id. *délitée.*
Ruwe steen, Fr. id. *velue.*
Droge steen, Fr. id. *sèche.*
Vuurvaste steen, Fr. id. *réfractaire.*
In het opzicht van vorm, kleur enz.
Rolsteen, Fr. *Galet.*
Koppelingsteen, Fr. *Pierre d'attente.*
Grijpsteen, Fr. *Harpe.*
Klesoorsteen, Fr. *Pierre coupée en* $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ enz.
Steenblok, Fr. *Pierre en binard.*
Gezaagde steen, Fr. *Pierre sciée.*

Geklopte steen, Fr. *Pierres concassées.*
Monstersteen, Fr. *Pierre d'échantillon.*
Vierkant gehouwen steen, Fr. *Pierre émillée.*
Vloersteen, Straatsteen, Fr. *Pierre de pavement, Dalle, Pavé.*
Witte steen, Fr. *Pierre blanche.*
Blauwe steen, Fr. *Pierre bleue.*
Bloksteen, Fr. *Moëllons cuits.*
Breuksteen, Fr. *Moëllons.*
Kluitsteen, Fr. *Pierre en roche.*
Ondersteen, Fr. *Souchet.*
Vulsteen, Fr. *Pierre de remplage.*
Roode zandsteen, Fr. *Grès rouge.*
Hoeksteen, Fr. *Pierre d'angle.*

dan nog :

Gestreken steen, Fr. *Pierre fichée.*
Gevoegde steen, Fr. id. *jointoyée.*
Opgehakte steen, Fr. id. *hâchée.*
Gegroefde steen, Fr. id. *layée.*
Gefrijnde steen, Fr. id. *ciselée.*
Gebikte steen, Fr. id. *smillée.*
Afgeschaalde steen, Fr. id. *ébousinée.*

Verder sommen wij hier de meest gebruikte bouwsteenen op volgens hunnen oorsprong :

België :

Escaussijnsche arduin of petit granit, Fr. *Pierre d'Ecaussines.*
Ziniksch arduin of petit granit, Fr. *Pierre de Soignies.*
Ourthesteen of petit granit, Fr. id. *de l'Ourthe.*
Mafflesche steen id. Fr. id. *de Maffles.*
Doorniksche steen (kalksteen). Fr. id. *de Tournai.*
Basecleschesteen (kalksteen), Fr. id. *de Basècles.*
Avoine-steen (zandsteen), Fr. id. *d'Avoine.*
Schaarbeeksche steen (zandsteen), Fr. *Grès fistuleux.*
Tuf van Lincent, Fr. *Tuffeau de Lincent.*

N.-Nedl. :

Maastrichter krijtsteen, Fr. *Craie tuffeau de Maastricht.*

Duitschland :

Herzogenrather zandsteen, Fr. *Grès d'Herzogenrath.*

Moezel zandsteen, Fr. *Grès de la Moselle.*

Bentheimersteen, Fr. *Grès de Bentheim.*

Bremersteen, Fr. *Grès de Brême.*

Frankrijk :

Fransche steen, Fr. *Pierre française,* benaming welke doorgaans gebruikt wordt als men witten steen bedoelt, die weinig geschikt is voor hier te lande uit te voeren buitenwerk. — De beste Fransche steenen zijn die herkomstig van Echaillon (Grenoble), Comblanchien, Euville, Morley enz.

Steen, o. oudtijds een van hardsteen opgetrokken

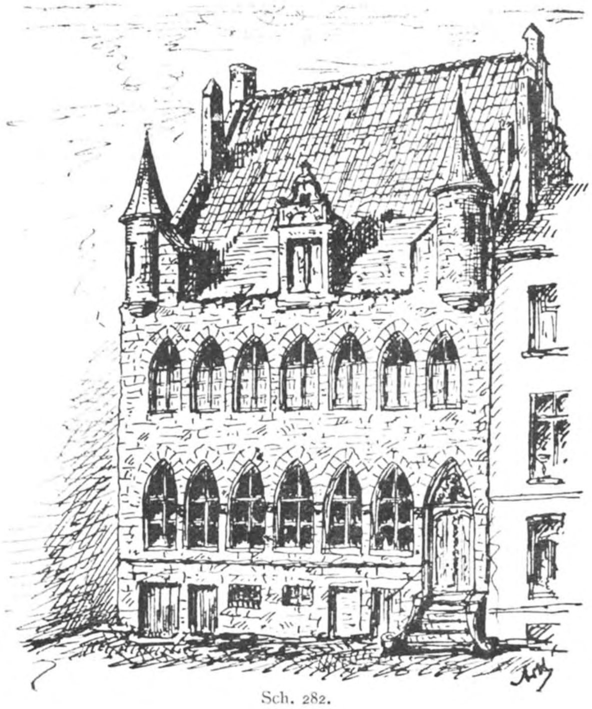

Sch. 282.

gebouw. Bijv. **Utenhovesteen, Borluut-steen, Ser Volkerssteen, Geeraard-Duivelsteen**, te Gent; het **Steen**, te Antwerpen enz. In de XIVe en XVe eeuwen waren te Gent een aanzienlijk getal **steenen** van adellijke of patriciërs-familiën.

Vorenstaande schets 282 verbeeldt het Utenhovesteen, op de Vrijdagsmarkt, te Gent, ten jare 1839, kort vóór de afbraak.

Steenbaar, o. — Fr. *Bard.*
Zie **Draagbaar**.

Steenbaas, m. — Fr. *Briqueteur.*
Eerste werkman of meesterknecht in eene steenbakkerij.

Steenbak, m. — Zie **Metselaarsbak**.

Steenbakker, m. — Fr. *Briquetier.* — Eng. *Brickmaker, Brickburner.* — Hgd. *Ziegler, Ziegelstreicher, Ziegelbrenner,* is de werkman die de steenen bakt of de eigenaar eener steenbakkerij.

Steenbakkerij, v. — Fr. *Briquetterie.*
1° het steenbakken, Eng. *Brickmaking.*
2° het ambacht, de kunst van het steenmaken, Fr. *L'art du briquetier.*
3° de plaats waar steenen gebakken worden en 4° steenoven, Eng. *Brick field, Brick kiln.* — Fr. *Four à briques.* — Hgd. *Ziegelbrennerei, Ziegelhütte, Ziegelofen.*

Volgens Schuermans (Idioticon, blz. 145) zegt men in klein-Brabant, voor steenbakkerij : **Geleeg**, gelegen (gelagen).

(Coopman, Steenbakkerij.)

O. i. is **gelaag** = geleeg niets anders dan de grond waar men de klei uithaalt om de steenen te bakken.

Steenbakkersklei. — Fr. *Terre à briques.* — Hgd. *Lehm.* - Eng. *Brick-clay.*

Steenbank, v. **Steenlaag,** v. — Fr. *Banc de pierres,* is de hoogte der steenen in eene groef of mijn.

Steenbedding, v. — Fr. *Enrochement.*

Steenen onderlaag van een gebouw, eenen brugpijler enz.

Steenbeitel, m. — Zie **Breekijzer.**

Steenbereider, m. — Fr. *Appareilleur,* die de soort van de hardsteenen uitkiest en hunnen vorm afschrijft.

Steenbestorting, v. ook **Steenstorting,** v. — Fr. *Empierrement.*

Om werken onder water te stevigen, stort men er soms steenen rondom. Dat heet eene **steenbestorting.**

Steenbestorting, v. voor waterbouwfundamenten. — Fr. *Enrochement à pierre perdue.* — Hgd. *Steinbeschütting für Wasserbaufundamente.* - Eng. *Random-work.*

Steenblok, m. - Zie **Steen**

Steenboor, m. — Fr. *Trépan.*

Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Steenbreker, m. — Fr. *Picot.*

Steenbreker, m. -- Fr. *Concasseur.* — Eng. *Stone-breaker, Crusher.*

Zie **Stoomwerktuig**.

Steenbrekershamer, m. **Steenbreker**, m. — Fr. *Massette.*

Zie **Hamer**.

Steenbrokken, m. — Zie **Steenstukken**.

Steendrager, m. — Fr. *Porteur de briques.*

Steenen, bijw. wordt in Holland veel gezegd voor het Fransche *En maçonnerie.* — Eng. *Stone.* — Hgd. *Steinen.*

Bestek en voorwaarden wegens het maken van eene dubbele **steenen** woning voor stationsambtenaren met bijbehoorende werken, aan den toegangsweg op het emplacement Lichtenvoorde-Groenlo van den spoorweg Zutphen-Winterswijk.

Steenen beschutting, v. = **Steenen glooiing**. — Fr. *Perré*, wordt ook gezegd voor droog metselwerk.

Steenen beer, m. — Fr. *Eperon.*

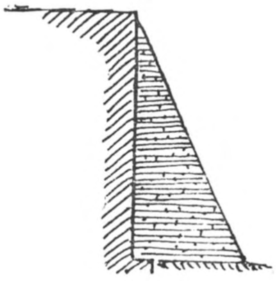

Sch. 283.

De steenen beer is een **steunmuur** (zie dit woord) die tegen eenen **draagmuur** (Fr. *Mur de soutènement*) steunt om hem te versterken. (Schets 283.)

Men zegt **ijsbreker** als de steenen beer eenen **scherpen uithoek** aan eenen **brugpijler** vormt (Fr. *Avant-bec*) ten einde

te beletten dat deze door ijsgang beschadigd wordt. (Schetsen 284 en 285.)

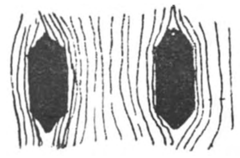

Sch. 284.

Steenen bevloering, v. **Steenen vloer**, m. — Fr. *Dallage.*

Steenen glooiing, v. — Zie **Steenen beschutting.**

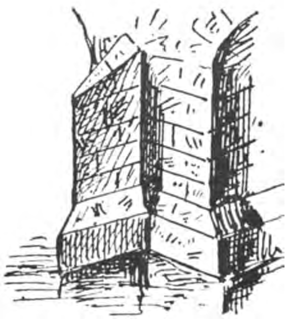

Sch. 285.

Steenen vloer, m. — Zie **Steenen bevloering.**

Steengroef, v. — Fr. *Carrière de pierres.* — Hgd. *Steingrube.* — Eng. *Quarry.*

Steengruis, o. — Fr. *Menues décombres,* is de kleine afval voortkomende van afbraak; ook het stof van nieuwe baksteenen.

Steenhars, o. mvd. — Zie **Asphalt.**

Steenhouwer, m. — Fr. *Tailleur de pierres.* — Hgd. *Steinhauer.* — Eng. *Stone-cutter.*
Te Gent en elders in Vl. **Steenkapper.**

Steenkalk, v. — Zie **Kalk.**

Steenkapper, m. — Zie **Steenhouwer.**

Steenkar, v. — Zie **Kar.**

Steenlaag, v. — Zie **Steenbank.**

Steenlever, v. — Fr. *Moie.*
Gebrek in hardsteen : eene weeke, vette, geelachtig witte stof, op het oog niet ongelijk aan pijpaarde, loopende in dunne en kronkelende aders door den steen.

Steenlijm, v. gmv. — Fr. *Mastic de pierres.* — Hgd. *Steinkitt.* — Eng. *Stone-mastic.*
Zie **Mortel.**

Steenlosser, m. — Fr. *Déchargeur de briques.*

Steenmortel, v. Eene thans verdwenen, niet aan te prijzen vernederlandsching voor « **beton** ».

Steenplank, v. — Fr. *Planche servant à porter les briques.*
Zie **Draagplank.**

Steenput, v. — Fr. *Puits* (beter Steenen put), te Gent en elders gezegd voor waterput.
Zie **Put.**

Steenschaar, v. — Zie **Duivelsklauw.**

Steenschamper, m. — Fr. *Eclat de pierres.* — Eng. *Stone-chip.*

Steenschikker, m. — Fr. *Appareilleur.* — Eng. *Stone-quarer.*

Steensmuur, m. (baksteen). — Fr. *Mur d'une brique d'épaisseur.*

Steensnijding, v. — Fr. *Coupe des pierres.* — Eng. *Stone-cutting.*
De wetenschap welke leert hoe men aan gehouwen steen den verlangden vorm geeft.

Steensoort, v. — Fr. *Espèce de pierre.*

Steenstorting, v. — Zie **Steenbestorting.**

Steenstukken of **Steenbrokken.** — Fr. *Briquaillons.* — Hgd. *Bachsteinstücke, Backsteinschrott.* — Eng. *Rubbish of Bricks.*
Gebroken steen, stukgeslagen steen.

Steentang, v. — Fr. *Louve.* — Hgd. *Kropfeisen.* — Eng. *Grapnel.* (Schets 286.)

IJzeren toestel dat gestoken wordt in een gat, daartoe opzettelijk in eenen steen gekapt. Het bestaat uit eene schaar, waarvan de onderste einden bij het ophalen van den last vaneen gaan; daardoor klemmen zij in het gat dat zwaluwstaartvormig is. Om de steentang goed vast in het gat te houden, giet men dit vol met nat zand.

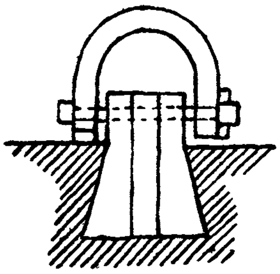

Sch. 286.

Steenverkitsel, o. — Fr. *Mastic de pierre.*
Zie **Voeg**.

Steenvloer, m. — Fr. *Pavement.* — Eng. *Pavement.*

Steenzetter, m. — Fr. *Poseur de pierres.* — Eng. *Stone-mason.*

Steghere. — In eene Iepersche rekening van 1325 aangetroffen voor trap. Ook in de middeleeuwen, en nog later, te Gent.

Steiger, m. — Zie **Stelling**.

Steigeren, bw. zw. — Fr. *Echafauder.*
Eenen steiger of eene stelling oprichten of opslaan.

Steigergat, o. — Zie **Stelling**.

Steigertrap, v. — Zie **Trap**.

Stek, o. — Fr. *Place ou Point de chargement.*
Zie **Kruiplank**.

Steker, m. — Fr. *Étai.*
Zie **Onderschraging**.

Steker, m. — Zie **Windkruisen** en **Stelling**.

Stellaadje, o. — Zie **Stellage.**

Stellage, v. **Stellaadje**, o. — Fr. *Selle,* te Gent **stellagie**, ook **driepikkel**; te Roeselare, Meenen en elders in W.-Vl. **staan**, o. **staantje**, o. of **staander**, m. is het gestel meest op 3 staanders of voeten (of pikkels, te Gent) dienstig tot het vullen van den **draagbak** en van de **draagmand**. Twee der staanders worden hooger dan den derden gemaakt om er den bak of de mand tegen te laten leunen.

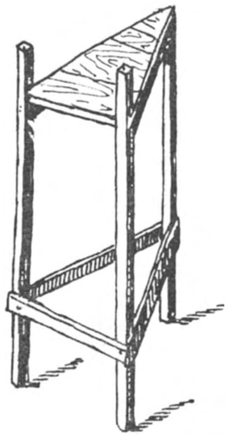

Sch. 287.

Schets 287, geeft den meest gebruikten vorm van dit gestel.

Als er geene manden gebezigd worden, neemt men soms andere toestellen : zooals den **ezel** of **bok**, Fr. *Chevalet, Baudet* (Brussel enz.) en het **paard** (Gent enz.).

De metser**sezel** verschilt enkel van den schildersezel door een minder bezorgd maaksel en door het plaatsen van latten die met staanders eene V vormen

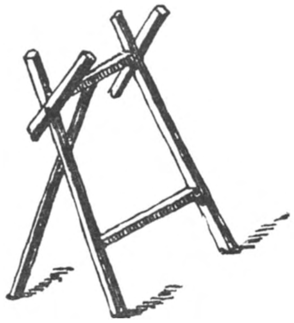

Sch. 288.

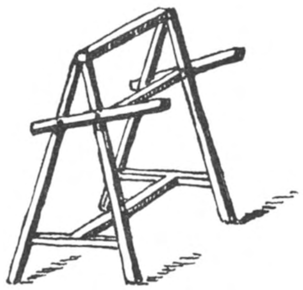

Sch. 289.

om er den draagbak in te plaatsen. (Schets 288.)

Het **paard** is eene hooge en smalle **schraag** (zie dit woord) waarop men ook latten nagelt om den draagbak erop te laten rusten. (Schets 289.)

Soms is het staan aan den draagbak gehecht en is dan een eenvoudige staander, welke langs onder puntvormig is. Dit gereedschap zagen wij te Oostende gebruiken, waar de mortel op het zeestrand bereid werd; de metsersknaap kan immers in het zand den staander met den draagbak, nevens den mortelring plaatsen. Met dit gestel rust de staander op den schouder, wanneer de werkman de mortel draagt.

Stellen, o. ook (bed. ww. zw.). — Fr. *Placement, Placer.*

Wordt gezegd van **hardsteen** :

« De noodige blokken hardsteen te **stellen** met wiggen enz. » (N.-Nederlandsche Lastkohieren).

Stelling, v. — Fr. *Echafaudage,* beter *Echafaud.* — Eng. *Scaffold.* — Hgd. *Gerüst.*

Eene stelling geeft aan metselaar en plafoneerder gelegenheid om hun werk te verrichten op alle vereischte hoogten.

Die voor den metselaar wordt beter **bouwstelling** geheeten.

Er zijn **vaste** en **beweegbare** stellingen, Fr. *Echafauds fixes et mobiles.*

Bij de **vaste** worden gerekend : *a*) de **gewone** stellingen (Fr. *Echafauds ordinaires*); *b*) de **vergaarde** stellingen (Fr. *Echafauds d'assemblage*); *c*) de **hangende** stellingen (Fr. *Echafauds volants*).

Wij zullen alleen handelen over **gewone** en **hangende** stellingen die de metselaar zelf vervaardigt daar de andere door timmerlieden of mekaniekbewerkers gemaakt worden.

De **gewone stelling** voor opgaande muren bestaat uit de volgende stukken, welke wij noemen naar gelang zij geplaatst worden. (Zie schetsen 290 en 291.)

1° A. de **staanders** of **staande steigers** of **sparren en sperren** (Gent, Roeselare enz.), Fr. *Ecoperches, Echasses.*

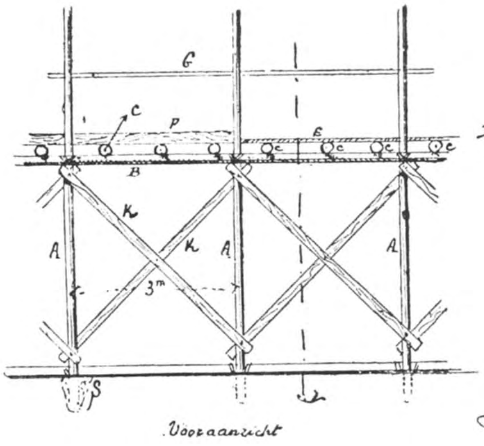

Sch. 290.

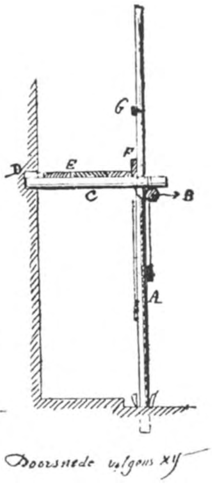

Sch. 291.

Zij worden geplaatst *a)* in een **steigergat S** welk aangedamd wordt met brokken steen en soms met houten spieën enz. *b)* op den straatvloer, en dan verzekerd door eene **beschoeiing** (Fr. *Patin*) van pleister, beton enz.

Gewoonlijk plant men de staanders op 3 meter afstand van elkander.

2° B. de **scheerhouten,** of **zweepen** (Kempen), of **veerhouten** (O.-Vlaanderen), of **liggers** (Ieperen), of **reezen** (Roeselare), Fr. *Longrines,* welke met **strengen** (korte koorden), of **knevels** (Gent) of **reepen** aan de staanders stevig worden vastgebonden.

Op die stukken komen :

3° C. de **bulsterhouten,** of **dwarshouten** of **maashouten** (Gent, Ieperen, Turnhout enz.), Fr. *Traverses* ook **korteling** (weinig in 't mvd. gebruikt) genaamd, Fr. *Boulins.*

Die maashouten schieten in den muur in een **stellinggat** D, of **maasgat** en **nisgat** (Gent) of **bulstergat**, Fr. *Boulin,* en op de maashouten worden de **stellingplanken** E gelegd (en veiliger genageld).

Men moet zorg dragen dat de stellingplanken niet **klinkliggen**, dat is niet kunnen **opwippen** (Fr. *Basculer*) of **wippen**; dit ware gevaarlijk voor den werkman; daarom zullen zij op ten minste drie maashouten berusten en dient hunne lengte zóo berekend dat twee opvolgende planken over hare lengte op 5 maashouten rusten; drie opvolgende planken op 7 maashouten enz.

Gewoonlijk plaatst men ook planken, op haren kant, tegen de staanders; die **boordplank** F, (Fr. *Rebord*) belet dat de materialen op straat vallen.

Om het splijten van de planken te beletten worden er, op den platten langen kant, van afstand tot

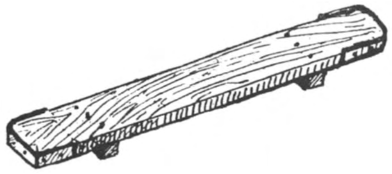

Sch. 292.

afstand soms kleine latten genageld, en om de **koppen** dier planken (Fr. *Plats-bords*) een ijzeren band geslagen. (Schets 292.)

Voorts hecht men ook op 70 tot 80 cM. hoogte, dat is op de hoogte van de hand, eene **schutlat** G (Fr. *Garde-corps*), waaraan de werklieden zich vast **zouden moeten** houden om alle ongeval te vermijden.

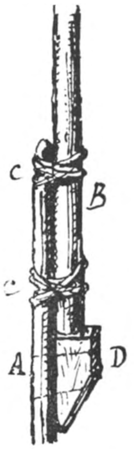

Sch. 293.

Als het eene zeer hooge stelling geldt dan kunnen de staanders te kort zijn, en neemt men zijne toevlucht tot eene zoogenaamde **enteering** (te Gent, « **inte** ») : Schets 293, A is de onderste staander;

B de bovenste of **stempel**; D is een houten blok aan A vastgenageld, C, C zijn **strengen.** De staander B rust op het blok D.

In dit geval dient dan nog het gansche gestel versterkt te worden en verbindt men de staanders onderling met **windkruisen** K (Schets 290), te Ieperen « **stekers** » en te Gent « **steekbanden** » genaamd, (Fr. *Etrésillons, Croix de St-André, Poussards* enz.).

Wanneer het, uit hoofde van te geringe straatbreedte, overdruk verkeer, of andere oorzaken, onmo-

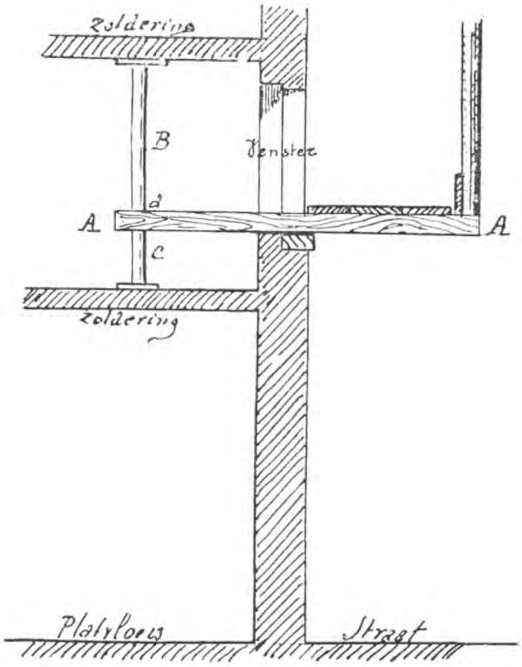

Sch. 294.

gelijk is, de staanders op den grond te doen rusten, neemt men zijne toevlucht tot de hierna beschreven stelling, die wij **wipstelling** zullen noemen, (Fr. *Echafaud à bascule*) (Schets 294) :

Zware stukken gevierkant hout worden op de **onderdorpels** (zie dit woord) der vensters van de verdieping gelegd, zoodat zij binnen in het huis uitsteken. Daar wordt het uiteinde *a* geprangd tusschen twee loodrechte stukken B en C, die het eene op den vloer rust en het andere tegen de roostering der bovenzoldering stoot. Desnoods worden B en C met spieën opgesloten. Het stuk A, A kan dus niet meer opwippen. Buiten op de stukken AA, worden de planken gelegd.

Indien men hooger moet werken, worden er staanders op het buiteneinde der dwarsstukken A geplaatst en maakt men voort de stelling zooals vroeger beschreven is.

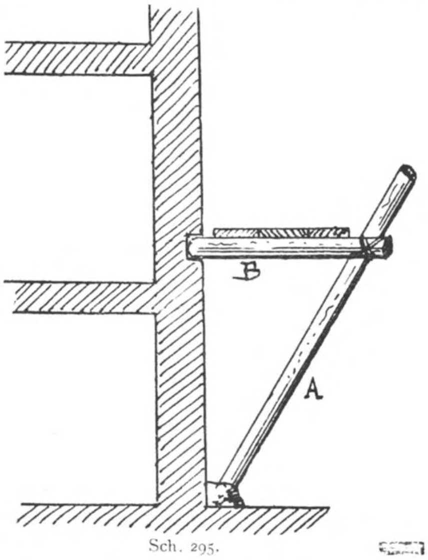

Sch. 295.

Wanneer er onmogelijkheid bestaat op de verdieping te komen, gebruikt men de hier afgebeelde inrichting (Sch. 295.).

Staanders A worden schuinsch tegen den voet van den muur vast gemaakt, hetzij in in een steigergat, hetzij met eene beschoeiing zooals hiervoren gezegd. Op de verlangde hoogte maakt men er maashouten B aan vast, waarop dan ook de planken komen.

Voor het overige van die stelling handelt men als hiervoren.

Somtijds worden voor **herstellingswerken**, de stellingen **hangend** gemaakt.

Dan hangt gansch het tuig aan **maashouten**, geplaatst in stellinggaten daarvoor opzettelijk gelaten onder de kornis. Die maashouten worden opgespied zooveel mogelijk als in schets 294, (stukken A).

De staanders heeten nu **vliegende steigers** of **hangende steigers.**

De **vergaarde** stellingen worden door timmerlieden vervaardigd en wel uit gevierkant hout.

Zij worden enkel gebezigd voor overgroote of zeer hooge bouwwerken, bijv. voor den opbouw van eenen toren, de herstelling van gevels, waar veel loofwerk aan is, en voor andere werken, welke langen tijd moeten duren.

Wij meenen ook in enkele woorden de **stelling voor plafonds** te moeten doen kennen. Men stelt

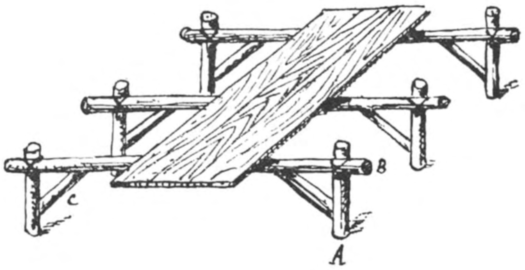

Sch. 296.

korteling langs twee tegenovergestelde muren van de plaats, op ongeveer 2 meter van elkander (Schets 296).

Boven twee stukken korteling wordt een **veerhout** B (Fr. *Morizet*) vastgemaakt; wanneer de dracht van de veerhouten te groot is, ondersteunt men ze met steekbanden C (Fr. *Etrésillons, Poussards*). De stellingplanken worden nu dwars op de veerhouten gelegd.

Waar het mogelijk is, laat men de veerhouten in den muur dragen; zoodoende heeft men geen korteling noodig.

Soms worden, eenvoudig, de stellingplanken rechtstreeks op **schragen** (Fr. *Tréteaux*) gelegd.

De stellinghoogte dient zoo geregeld te zijn dat het hoofd van den er op rechtstaanden werkman aan het plafond niet rake doch er maar enkele cMeter afblijve (7 tot 8 cM.).

Stellinggat, o. **Maasgat,** o. **Nisgat,** o. **Bulstergat,** o. — Fr. *Boulin, Trou de Boulin.*
Zie **Stelling.**

Stellingplank, v. — Fr. *Planche d'échafaudage.*
Zie **Stelling.**

Stellood, o. — Fr. *Plomb de calage, Cales en plomb.*
Zie **Spie.**

Stelput, m. = **Schouwput,** m. — Fr. *Fosse de visite.*

Een put in eene werkplaats waarin een man gaat om een werktuig van onder naar boven te onderzoeken en zoo noodig te reinigen of te herstellen.

Stempel, m. — Fr. *Rallonge.*
Zie **Stelling.**

Sterfput, m. — Men heet sterfput een steenen of ijzeren bak met **stankafsluiter,** die het water van eene koer of van eene andere plaats ontvangt, en naar de riool leidt. De schets 297 toont aan dat het in den bak staande water den stank belet buiten de riool te komen.

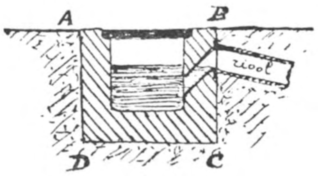

Sch. 297.

Stergewelf, o. — Fr. *Voûte à liernes et tiercerons.*

Sterke mortel, v. — Zie **Mortel**.

Sterk gebrande kalksteenen, m. mvd. — Fr. *Pierres calcaires surcalcinées.*

Steunboog, m. **Steekboog**, m. soms ook **Boogpijler**, m. — Fr. *Arc-boutant,* werd eigenlijk gebruikt in de middeleeuwen en bijz. in de XIIIe en XIVe, daar waar een **schoormuur** (Fr. *Contrefort*) niet meer doeltreffend scheen om op te wegen tegen de drukkrachten van gewelven en inzonderheid van spitsbogige kruisgewelven, op de **penanten** (Fr. *Trumeaux*) van een gebouw.

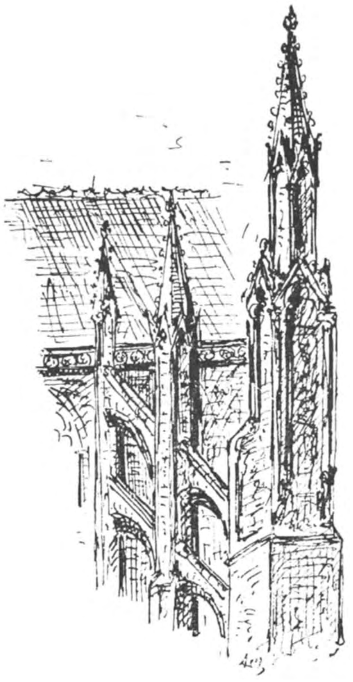

Sch. 298.

In de XVe eeuw, verdwenen de **steekbogen**, doch dan werden de gewelven geankerd.

De boogpijlers worden om de volgende redenen door deskundigen afgekeurd :

ten 1ste zij zijn samengesteld uit bouwstoffen die door verschillende oorzaken slijten, dus moesten zij met ongemeene nauwkeurigheid en oplettendheid gebouwd en ook afgedekt worden;

ten 2de : het is bijna onmogelijk den boog in den penant te werken op het juiste punt waarop het gewelf het meest drukt. Daarom nam men vaak zijne toevlucht tot dubbele bogen (Schets 298);

ten 3[de] : zij staan soms noodzakelijk niet telood op de muren, waarop zij rusten;

ten 4[de] : zij vertoonen om zoo te zeggen eene bestendige **onderschoring** van het gebouw.

Maar dat stelsel gaf aan de geniale bouwmeesters der middeleeuwen gelegenheid om zich op eigenaardige wijze ervan te bedienen tot ondersteuning van dakgoten en meer nog om van het gansche gebouw als het ware een venster te maken en bijgevolg het licht langs alle kanten te scheppen.

Bovendien konden zij door loof- en beeldhouwwerk ware meesterstukken doen verrijzen.

Steunmuur, m. — Fr. *Allége.* — Hgd. *Stützmauer.* — Eng. *Relieving wall.*

Een muur die onder venster- en andere openingen bestaat.

De muur onder eene vensteropening wordt ook « **borstwering** » genaamd.

Steunmuur, m. of **Schoormuur**, m. te Gent « **Drummer** ». — Fr. *Contrefort.*

Een steunmuur dient hoofdzakelijk om eenen muur te versterken en wordt langs dien kant gezet, waar de drukte het zwaarste is, (bijv. als er gewelven op zekere punten van den muur drukken enz.).

Tijdens het Romaansche tijdvak had de steunmuur, ofwel eene halfronde waterpasse doorsnede (Schets 299) doch meest, en bijzonderlijk in de XI[e] eeuw, eene vierhoekige waterpasse doorsnede (Schets 300).

Eerst rechtdoor gewerkt als een pilaster of rechtstaande platteband

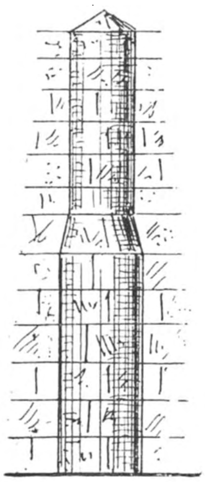

Sch. 299.

werd hij later zwaarder van onder dan van boven gemaakt.

Deze vorm (schets 301) is overeenkomstig met de richting der drukkrachten.

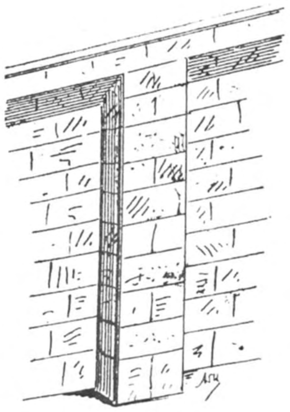

Sch. 300.

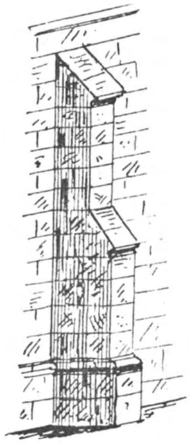

Sch. 301.

In de XIIe eeuw, wordt er een nog grootere uitsprong aan de schoormuren gegeven en weldra werden **steekbogen** gebruikt (zie dit woord).

In de XIIIe eeuw, worden de steunmuren met loofwerk, pinakels enz. versierd.

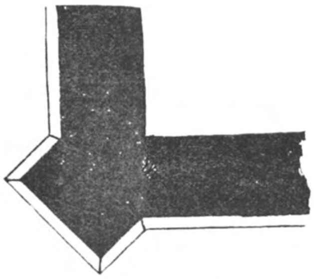

Sch. 302.

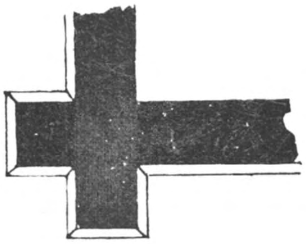

Sch. 303.

Eene opmerking : geene schoormuren worden op de hoeken van een gebouw gezet zoo als later in de XVe eeuw werd gedaan (schets 302); een schoormuur staat op elke zijde van den hoek. (Schets 303.)

Steunmuur, m. van een venster. — Fr. *Appui de fenêtre.*

Stevigen, bw. zw. — Fr. *Consolider.*
Een gebouw stevigen, Fr. *Consolider un bâtiment.*

Stift, v. — Fr. *Crayon.*
De metselaar bezigt :
krijt, Fr. *Craie,*
zwarte aarde, Fr. *Pierre noire,*
roode aarde, Fr. *Sanguine* en ook een
plat potlood, Fr. *Crayon plat.*

Stijl, m. — Fr. *Montant, Jambage.* — Eng. *Jamb.*
Zie **Venster.**

Stijl, m. van een gewelf. — Zie **Rechtstandsmuur** en **Gewelf.**

Stijl- en regelwerk, o. — Hetzelfde als **regelwerk**; zie aldaar.

Stoep, v. (N.-Nedl.). — Fr. *Trottoir,* verhoogd voetpad.

Wordt van brikken gemaakt in N.-Nedl. en Noord-Vlaanderen.

In Z.-Nedl. òf in ceramische tegels, òf in hardsteenen platen, òf in plaveien van zandsteen enz.

Te Gent « **plankier** ».

Stofkalk, v. — In de lucht gebluschte kalk.

Stompe spitsboog. — Fr. *Arc ogival obtus.*
Zie **Boog.**

Stompe voeg, v. — Fr. *Joint gras.* — Hgd. *Fette Fuge.* — Eng. *Fat joint, Plain joint.*
Zie **Voeg**

Stookkamer, v. — Fr. *Chaufferie.*

Stookplaats, v. — Fr. *Foyer.*
Zie **Schoorsteen.**

Stoomheistelling, v. — Fr. *Sonnette à vapeur.*
Zie **Heistelling**.

Stoomkraan, v. — Zie **Kraan**.

Stoompompwerktuig, o. — Fr. *Pompe à vapeur.* — Hgd. *Dampfpumpmaschine.* — Eng. *Steam-pumping-engine.*
Zie **Drooghouden.**

Stoomwerktuig, o. — Fr. *Machine à vapeur.* — Hgd. *Dampfmachine.* — Eng. *Steam-engine.*

Voor groote bouwwerken, bezigt de metselaar verscheidene stoomwerktuigen om meer kostenden handenarbeid te sparen en tijd te winnen.

Zoo gebruikt hij door stoom bewogen : **Hijschkranen, Mortelmolens, Kalkmolens, Steenbrekers, Betonmolens** enz.

Stoot, m. — Fr. *Percussion.*
Eene boor door stooten in den grond slaan.
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Stootboor, v. — Fr. *Trépan.*
Zie **Onderzoek** van den bouwgrond.

Stootbord, o. **Stootberd**, o. — Fr. *Contremarche.* — Hgd. *Stossbret.* — Eng. *Riser.*
Zie **Trap**.

Stootvoeg, v. — Zie **Staande voeg** en **Verband**

Stootvoeg, v. van een gewelf, van eenen muur. — Zie **Voeg** van een gewelf, **Gewelf**, **Verband** en **Voeg.**

Stopsel, o. — Fr. *Tampon.*
Zie **Lossen** (een gewelf).

Stopsel, o. — Fr. *Bouchon, Tampon.*
Bouwstoffen bereid tot het stoppen van een **lek**, heeten : **stopsel.**

Stort, o. — Fr. *Point de déchargement, Dépôt.*
Zie **Kruiplank.**

Stortbed, o. = **Stortebed**, o. — Zie **Bouw.**

Stortgeld, o. — Fr. *Redevance pour dépôt.*
De som die betaald moet worden voor het storten van aarde en puin op eens anders grond.

Stortkar, v. — Zie **Kar.**

Stouwsluis, v. — Fr. *Ecluse de retenue.* — Hgd. *Stauschleuse.* — Eng *Retaining-sluice.*

Straal, m. — Fr. *Rayon.*
Zie **Radius.**

Straal, m. = **Looper**, m. — Fr. *Planche de roulage.*
Zie **Kruiplank.**

Straatklinker, m., ook genaamd in N.-Nedl. **Mop.** — Groote gebakken metselsteen.

Zie Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken § 341, blz. 148 en 149 :

« De straatklinkers (moppen) moeten zijn van « voldoende hardheid, en hoewel eenigszins getrok- « ken, van de vlakste soort, genoegzaam kantig, taai « en helderklinkend; zonder scheuren, steentjes of « oerdeelen; wordende het gebruik van ratelaars, « mondsteenen en die met verbrande of te zachte « koppen verboden; zij moeten minstens hebben eene

« lengte van 0,2 M., eene breedte van 9 à 10 cM.
« en eene dikte van nagenoeg 45 mM., in alles aan
« de keur voldoen, en in hardheid en deugdzaam-
« heid overeenkomen met de gewaarmerkte monsters,
« die vóor de aanbesteding van het werk, den
« gegadigden worden getoond en daarna bij de
« directie blijven berusten. »

∴ Uit : « Bestek en voorwaarden, waarnaar Burgemeester en Wethouders der gemeente Amsterdam, in het openbaar zullen doen aanbesteden : het leveren van **straatklinkers,** geschikt voor voetwegen. (1888, nr 36) :

« § I. — De levering bestaat in het gevorderd aantal **straatklinkers** van de 1e soort, voor de bestrating van 35.000 v. m. straatvlak. »

« § II. — De straatklinkers moeten zijn hard, goed doorbakken, en niet bladderig gescheurd of verbrand. »

∴ **Waalstraatklinkers** worden in N.-Nedl. gebruikt voor het bestraten van rijwegen.

Straatmakershamer is eene soort **Metselaarshamer.**

Straatsteen, m. Gebakken steen voor straatwerk, bestrating.

Meest in N.-Nedl. gebruikt.

Straatsteen, m. — Zie **Steen.**

Straatvlak, o. is de vlakte die bestraat moet worden.

Stramheid, v. der touwen. — Fr. *Raideur des cordes.* — Hgd. *Steifigheit der Seile.* — Eng. *Stiffness of the cords.*

Streep, v. N-Ndl. = Millimeter.

Strek, v. — Fr. *Panneresse.* — Eng. *Stretcher.*
Zie **Kop**, **Verband** en **Laag**.

Strekkende of **Loopende meter** of **El**. — Fr. *Mètre courant.*

Dit gebouw heeft eene lengte van 300 loopende meter.

Streksche laag, v. — Fr. *Assise de panneresses.* Eng. *Stretching-course.* — Hgd. *Lauferschicht.*
Zie **Laag**.

Streksche voeg, v. van een gewelf. — Zie **Voeg** van een gewelf; **Gewelf** en **Liggende voeg.**

Streng, v. **Knevel**, m. **Reep**, m. — Fr. *Corde.*
Zie **Stelling.**

De strengen aan de stukken eener stelling worden geregen (Fr. *Lacées*).

Strijkberd, o. **Strijkbord**, o. — Fr. *Planoir, Aplanissoir.* — Hgd. *Reibebrett.* – Eng. *Float of masons.*

Glad geschaafde plank, met een houten handvat, tot gladstrijken van bepleisteringen. Soms met afgeronde hoeken. Is het strijkbord van ijzer, dan heet het **strijkijzer.**

Strijken, bw. ow. st. — Fr. *Abaisser,* wordt in tegenovergestelden zin van « **halen** » gebruikt, bijv. als men eenen last met touwen op eene bouwstelling haalt en hij op eene genoegzame hoogte is, **strijkt** men de touwen om den last te laten zakken.

Vergelijk den schippersterm « den mast strijken » ook de « vlag strijken » Fr. *Baisser pavillon.*

Strijken, bw. ow. st. De voegen strijken. — Fr. *Lisser les joints.*
Zie **Voegen.**

Strijkijzer, o. — Zie **Strijkberd**.

Strijktruweel, o. — Zie **Truweel**.

Strik, m. — Zie **Knoop**.

Stroeve steen, m. — Zie **Steen**.

Strook, v. — Zie **Formeel**.

Stroomlagen, v. mvd. = **Klamplagen**. — Fr. *Assises diagonales*. — Hgd. *Stromlagen* of *Rautverband*.

De stroomlagen zijn een middel door N.-Ndlsche bouwkundigen aangeraden om aan zware muren eene grootere sterkte bij te zetten.

Deze lagen worden boven en onder gewone lagen, in het binnendeel des muurs onder eenen hoek van 45° of in eenen **halven haak** zoodanig in streksche rijen gelegd dat de **stootvoegen** der eene **rij** op het midden der steenen van de naastgelegene rij vallen.

De voor- en achterkant van den muur worden daarbij in verband gehouden gelijk in gewone muren, zoodat de stroomlagen aan de buitenkanten niet zichtbaar zijn.

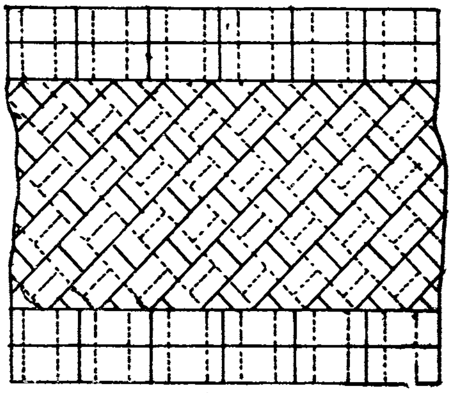

Sch. 304.

Gewoonlijk legt men twee zulke stroomlagen op elkander, zoodat de eene de andere onder eenen rechten hoek overkruist en de lange en korte stootvoegen van onderscheidene lagen telkens een **klesoor** verspringen.

Zie overigens schets 304 : de volle lijnen zijn de voegen van eene laag. de stippellijnen die van de andere laag.

De gezamenlijke stroomlagen van een metselwerk heeten de **beklamping.**

Stroomlagen dienden enkel gebruikt te worden in zeer zware muren : acht en meer steen dikte, zooals **sluismuren, kaaien, bruggen** enz.

Men verschilt van gevoelen omtrent de hoeveelheid aan te brengen stroomlagen; soms maken deze het derde, soms maar het vierde uit van het metselwerk.

Het blijkt dat de stroomlagen de breuk in eenen muur moeielijker maken, dewijl die meer oppervlakte eischt dan bij gewoon metselwerk, doch de onderlinge verbinding der verschillende deelen van den muur is ons dunkens zoo goed niet.

In regenbakken worden soms ook tegen de wanden de roostersteenen in stroomlagen geplaatst. Deze worden dan weer bijzonder « **Klamplagen** » genoemd.

Stroovorst, v. = **Rietvorst.** — Zie **Vorstpan.**

Stuifkalk, v. — Zie **Kalk** en **Uitleveren.**

Stuikvoeg, v. — Fr. *Joint à plat point.*

Stuit, m. — Fr. *Refus.*

Palen tot op den stuit inheien. — Fr. *Enfoncer des pieux jusqu'au refus.*

Stuk, o. (ingezet). — Fr. *Pièce.*

Zie **Hoedanigheid.**

Stukadoorstruweel, o. — Zie **Truweel.**

Stukwerker, m. — Fr. *Tâcheron.*
Werkman die een werk aanneemt bij het stuk.

Stut, v. — Fr. *Etrésillon.*
Zie **Onderschraging.**
Stutten worden nog gebruikt om deur- of vensteropeningen in scheidswanden op de gewone afmetingen te houden, daar de mortel of het pleister altijd min of meer **zet.**

Suppost, m. — Fr. *Suppôt.*
Een werkman die bestendig bij denzelfden baas werkt.

S-vormige pan, is de gewone dakpan. — Zie **Platte pan.**

Tafelment, o. = **Hoofdgestel,** o. — Fr. *Entablement.*
Zie **Bouworde.**

Takel, m. — Fr. *Palan.*
Zie **Blok** en **Katrol.**

Talud, o. beter **Glooiing.** — Fr. *Talus.* — Hgd. *Böschung.*

Tand, m. — Fr. *Aile,* is de kant van eenen spitsgevel.

Tand, m. — Fr. *Redent.*
Zie **Vlechtwerk.**

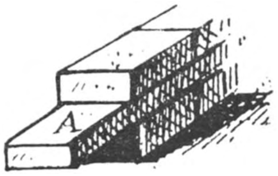

Sch. 305.

Tand, m. — Fr. *Balèvre.*
Uitstekend deel A van eenen steen boven een anderen. (Schets 305.)

Tand, m. — Fr. *Attente.*

Blijft een muur onafgewerkt volgens de gebroken lijn AB dan staat het metselwerk met een **vallenden tand**; geschiedt dit volgens de gebroken lijn CD dan staat het met een **staanden tand**, en noemt men de uiterste steenen: **grijpsteenen**. (Schets 306.)

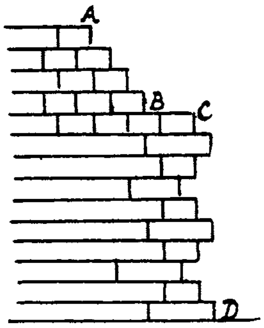

Sch. 306.

Tandlijst, — Fr. *Moulure à redents.*

Tandstang, v. — Fr. *Crémaillère.*

Zie **Keldervijs**.

Tap, v. — Fr. *Tourillon.*

De tappen zijn de uiteinden van eene as die in de kussens of dragers vatten en waarom de as draait.

Tas. — Fr. *Tas,* de hoop baksteenen bij het werk geschikt.

Taschwerc, o. **Tasschwerc**, o. — In rekeningen van October 1325 voor de stad Ieperen aangetroffen voor « werk aangenomen tegen eenen prijs bepaald over het geheel ».

⁂ « Jan Veise en Jehanne den jonghen ende Christian van Rosebecke, jleent up haer taschwerc ter boesingporte enz. ».

Tasse (in) (oud). — Fr. *A forfait.*

Zie **Geheel**.

Tassen, bw. zw. — Fr. *Ranger.*

Baksteenen tassen. — Fr. *Ranger des briques.*

Teekening v. **der steenen**. — Fr. *Commande des pierres.*

De omstandige afbeelding van de natuursteenen, noodig voor een bouwwerk.

Teekenschool, v. — Fr. *Ecole de dessin,* waar de metselaar de teekenkunde aanleert.

Teerling, m. — Fr. *Dé.* — Hgd. *Wurfel.*
Zie **Bouworde.**

Teerling, m. — Zie **Draagsteen.**

Teerlingmeter, m. — Zie **Kubieke meter.**

Tegel, m. — Fr. *Carreau, Dalle.* — Hgd. *Ziegel.* — Eng. *Tile.*

In eene Iepersche rekening van 1325 : Teighel.

Eene dunne plaat van gebakken aarde, cement, hardsteen of marmer tot het leggen van vloeren, het bekleeden van muren enz.

Wordt ook, al naar gelang van omstandigheden, **vloertegel**, **vloersteen**, **plavei**, **plavuis**, **plaveisteen**, **kareel** geheeten.

⁂ In Z.-Nederl. wordt **tichel** doorgaans genomen voor **tegel**. Men zegt er ook : een dak met **tichels bedekken**, dat is met vierkante platte **pannen**.

In Klein-Brabant is het onderscheid tusschen **tichel** en **steen** scherp afgeteekend : **tichel** is eene **platte dakpan**; **ticheltjes** zijn **witte** of **beschilderde plaveitjes**.

Bij « Kramers » staat voor **tichel** = **baksteen** (Fr. *Brique*).

Bij « Van Dale » voor **tichel** = **metselsteen**.

(Coopman — Werk over de steenbakkerij reeds genoemd.)

De tegels zijn of driekant, vierkant of langwerpig vierkant, vijf-, zes- en ook achtkant. (Fr. *Triangulaires, carrés, rectangulaires, pentagonaux, hexagonaux, octogonaux.*)

Gebakken aarden tegels heeten doorgaans **plaveien**, **plavuizen**.

Tot de Boomsche plaveien (Fr. *Carreaux de Boom*) behooren :

1° de **kerksteenen** (Fr. *Carreaux de* 9 *pouces*), groot 0.21 × 0.21 × 0.03.

2° de **dubbele breede plaveien** (Fr. *Carreaux de* 7 *pouces*), groot 0.17 × 0.17 × 0.025.

3° de **enkele breede plaveien** (Fr. *Carreaux de* 6 *pouces*), groot 0.144 × 0.144 × 0.025.

4° de **plaveien** (Fr. *Carreaux de* 5 *pouces*), groot 0.12 × 0.12 × 0.024.

Er zijn **blauwe plaveien** (Fr. *Carreaux bleus*); **roode plaveien** (Fr. *Carreaux rouges*); **geschuurde plaveien** (Fr. *Carreaux recurés*); **verglaasde plaveien** (Fr. *Carreaux vernissés*).

Voorts :

Vergleisde tegels, Fr. *Carreaux émaillés, faïencés.*

Mosaïsche tegels, Fr. id. *mosaïques.*

Gekleurde tegels, Fr. id. *colorés.*

Ingelegde tegels, **Ingewerkte tegels**, Fr. id. *incrustés.*

Tegels met schaduwglazuur, Fr. *Carreaux à émail ombrant.*

Beschilderde tegels, Fr. id. *peints.*

Geëtste tegels, Fr. id. *gravés.*

Geperste tegels, Fr. id. *estampillés.*

Geverniste tegels, Fr. id. *vernissés.* — Eng. *Glazed tile.*

Ceramische tegels, Fr. id. *céramiques.*

Cementtegels, Fr. id. *de ciment.*

Nog :

Vloertegels, Fr. *Carreaux de pavement.*

Muur- of Wandtegels, Fr. *Carreaux de revêtement.*

Plinttegels, Fr. *Carreaux pour plinthes.*

Dektegels, Fr. id. id. *toitures, Tuiles plates.*

Graftegels, Fr. *Carreaux tumulaires*, ook **Zerktegels.**

Dan heeft men :

Hardsteenen tegels, Fr. *Carreaux en pierre de taille;* (de groote noemt men **vloerplaten**, Fr. *Dalles.*)

De Basècles' vloerplaten, Fr. *Dalles* of *Carreaux de Basècles* zijn goed bekend;

Marmeren tegels, Fr. *Carreaux* of beter *Dalles en marbre.*

Tegel, m. beste blauwe. — Fr. *Carreau bleu de 1er choix.*

Tegelvloer, m. — Fr. *Pavement en carreaux, Carrelage.* — Eng. *Tile-floor* of *Tile-pavement.*

Teghel-aerde. — Zie **Tichelaarde.**

Te hard gebakken steen, m. — Fr *Briques trop cuites.*

Meermaals in Belgische Lastkohieren **vermeld.**

Tentdak, o. — Zie **Schilddak.**

Tichel, m. — Zie **Tegel.**

Tichelaarde, v. eertijds : **Teghel-aerde.** — Fr. *Terre à briques.*

In § LXIV van de Keuren ende Costumen van den Lande van den Vryen; vermeld bij **Schaudagh.**

Tinne, v. — Zie **Kanteel.**

Tinne, v. — Fr. *Pinacle.*

Zie de schets onder **Steunboog.**

Toegevoegde stoffen, v. mv. — Fr. *Ajoutes.*

Bijv. **zand** of **asch** in mortel.

Toekalven. — Zie **Kalven.**

Toemetselen, bw. zw. — Fr. *Fermer une baie avec de la maçonnerie, Murer.*

Eene deuropening toemetselen, — Fr. *Comdamner une porte par une maçonnerie. Murer une baie de porte.*

Toetsen, bw. zw. (steenen). — Fr. *Eprouver.*

Met eene lat of met eenen stok nazien of de in eenen gevel geplaatste steenen, waaraan men moeilijk zonder stelling kan raken, nog in goeden staat zijn.

Toeziener, m. = **Opzichter,** m. — Fr. *Surveillant des travaux.* — Eng. *Clerk of works.*

Tong, v. — Fr. *Languette.* — Hgd. *Essenzunge.* — Eng. *Chimney-tongue, Chimney-partition, Withe,* (metselaarswoord).

Zie **Schoorsteen.**

Tongewelf, o. — Zie **Gewelf.**

Tonmolen, m. = **Schroefmolen,** m. = **Archimedesche schroef,** v. = **Vijzelmolen,** m. In Vlaanderen : **Waterslek.** — Fr. *Vis d'Archimède, Limace.* — Hgd. *Wasserschnede.* — Eng. *Water-screw.*

De ton- of schroefmolen bestaat uit eenen cylinder, waarin eene schroef, langs de hellingen derwelke het water opgevoerd kan worden.

Zie **Drooghouden.**

Tonrondte, v. — Fr. *Bombement.*

.... Den vloer te maken met de vereischte tonrondte.

Top, m. of **Toppunt,** o. van den boog. — Fr. *Sommet de l'arc.*

Is het hoogste punt van den boog.

Zie **Boog.**

Toren, m. — Fr. *Tour.* — Hgd. *Turm.* — Eng. *Tower.*

Wij teekenen aan :

Vrijstaande toren, Fr. *Tour isolée.*

Zijtoren, Fr. *Tour latérale, collatérale.*

Middentoren, Fr. *Tour centrale.*

Geveltoren, Fr. *Tour de façade.*

Kerktoren, = **Italiaansche,** Fr. *Tour d'église, Clocher, Campanile.*

Kloktoren, Fr. *Clocher.*

Kloktorentje, Fr. *Clocheton.*

Koepeltoren, Fr. *Dôme.*

Opengewerkt torentje, Fr. *Campanile.*

Moskeetorentje, Fr. *Minaret.*

Zadeltoren, Fr. *Tour en bâtière.*

Wachttoren, Fr. *Tour de garde.*

Wachttorentje, Fr. *Echauguette.*

Licht- of **vuurtoren,** Fr. *Phare.*

Stadstoren = **Belfort,** Fr. *Tour de la ville, Beffroi.*

Stadhuistoren, Fr. *Tour de l'hôtel de ville.*

Obelisk, m. of **Pronknaald,** Fr. *Obélisque.*

Touw, o. — Fr. *Corde.* — Hgd. *Taue.* — Eng. *Cord.*

Het touw is een enkelvoudig **werktuig,** dat de metselaar veel gebruikt; het wordt van kemp, en heden meest van stalen draad gevlochten.

Men onderscheidt het **hijschtouw,** als bijv. het touw waaraan, bij eenen **bok,** de last hangt; het **haaltouw,** als voor een **kaapstander;** de **bindtouwen** of **lengen,** die onder andere om de steenen geslagen worden; de **trektouwen** en **tuitouwen,** om eenen bok of eenen schalk vast te zetten.

Touw wordt ook weleens **koord, kabel, lijn, zeel** geheeten.

Te Gent heet men al de touwen van eenen bok de « **pengels** ».

Trap, v. — Fr. *Escalier*. — Hgd. *Treppe*. — Eng. *Stairs*.

Het zal wel niet noodzakelijk wezen te zeggen wat eene trap is.

Wij laten hier eenige algemeene opmerkingen omtrent den trappenbouw volgen en nemen daarbij in aanmerking dat wij meest over steenen trappen hoeven te spreken. (Zie nog het « Beknopt Handboek voor Burgerlijke Bouwkunde, van Berghuis » reeds vermeld.)

Bij het bepalen van de plaats, waar eene trap in een gebouw moet gesteld worden, mag men als vereischte stellen, dat zij goed **verlicht** moet worden, gemakkelijk **in het oog** valt, en zoowel bij op- als afgaan, bij begin en einde op geleidelijke wijze tot de woonvertrekken of uitgangen leidt. Zoowel bij op- als afgang van de trap, moet dus ook eene flinke ruimte zijn, die niet door het openslaan van deuren kan verhinderd worden.

Eene eerste vereischte is het verder, dat de trap **gemakkelijk loopt, zich gemakkelijk laat beklimmen.**

Hiervoor is eene geschikte verhouding tusschen de hoogte en de breedte der **treden** noodig; tusschen de hoogte der treden of **optrede** (zie schets 307, AB) en de breedte der treden of **aantrede** (schets 307, CB).

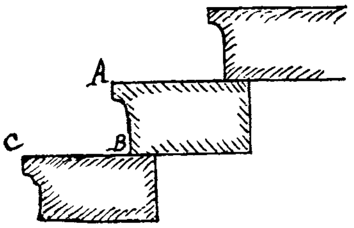

Sch. 307.

De ondervinding heeft geleerd, dat de gewenschte verhouding hiertusschen

verkregen wordt als men de op- en aantrede zóo regelt, dat het dubbel der optrede, geteld bij eene enkele aantrede, zoo na mogelijk bij 60 à 64 cM. komt.

Men kan dus de volgende formuul schrijven :

$$2 \times h + b = 0^m60 \text{ à } 0^m64.$$

h = AB; b = CB; 0.60 à 0.64 is de gewone lengte van 's mans stap;

Indien men bijv. $b = 0$ neemt ('t is nagenoeg het geval voor eene ladder), zoo bekomt men $h = 0^m30$ à 0^m32. (Zie **Ladder.**)

Bij gewone gebouwen neemt men, in België, voor de optrede veelal 15 tot 18 cM. Bij eene optrede van 17 centimeter zou men dan eene aantrede van :

$$b = 0.60\text{-}0.34 = 26 \text{ of } 0.64\text{-}0.34 = 30 \text{ cM.}$$

moeten nemen.

Veeltijds moet men dit echter ook wel iets naar plaatsruimte regelen; eene grootere optrede dan 20 cM. wordt echter zelden genomen.

De op- en aantrede, zoowel als de breedte der trap of **treêlengte**, dient ook naar de meer of minder belangrijkheid van het gebouw geregeld te worden.

Bij aanzienlijke huizen geeft men de trappen liefst eene kleine optrede, bijv. van 16 cM. : de aantrede zou dan 32 cM. moeten zijn.

Het behoeft niet gezegd dat de optrede dezelfde dient te zijn voor al de treden eener trap.

In gewone huizen bepaalt men de **treêlengte** op 1^m tot 1^m25. Bij groote en openbare gebouwen tot 2 meter en meer. In kleine gebouwen beperkt men die somtijds tot 65 centimeter.

Ook bij eene juiste regeling van op- en aantrede is het voor eene gemakkelijke beklimming nog noodig niet te veel treden zonder rustplaats op elkander te laten volgen. Bij eene gewone verdiepingshoogte is

het reeds wenschelijk om in het midden der hoogte eene grootere trede als rustpunt aan te brengen. Men noemt zoodanig tredevlak, een **bordes**; dit moet ten minste 80 centimeter aantrede hebben.

Bij rechte trappen blijft de aantrede altijd eene en dezelfde breedte behouden, doch bij andere trappen meet men de aantrede op eene met het **trapgat** (zie verder) gelijkloopende lijn, de **aantreêlijn** genaamd. Deze lijn wordt getrokken op 48 cM. afstand van de buitenlijn van het trapgat.

Men gebruikt voor de onderdeelen der trappen, in hoofdzaak, de volgende technische benamingen: *a*) Wanneer een doorloopende trap door bordessen gescheiden wordt, noemt men elke dezer afdeelingen een **traparm**.

Tot te gemakkelijker opklimming van de trap dient de traparm een **onparig** getal treden te bevatten. In groote gebouwen maakt men den traparm voor niet meer dan 7, 9 of 11 treden, en voor zooveel het mogelijk is, zet men een gelijk getal treden in elken traparm. (Schets 308.)

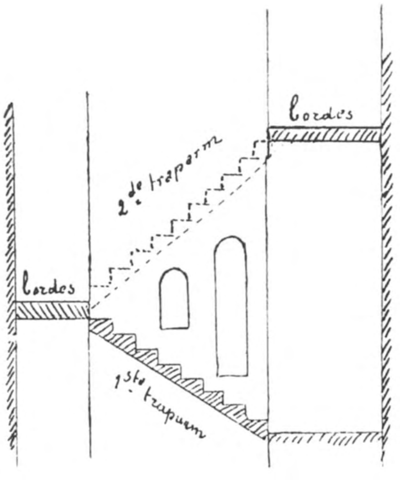

Sch. 308.

b) De zijstukken, waartusschen de treden zijn ingesloten, noemt men de **boomen** of de **wangen**. (**Wang** dient meer bepaaldelijk voor steen; **boom** voor hout). Volgen die boomen naar hunne dikte eene gebogen lijn, dan noemt men ze meer bepaald **wrongen**,

en de deelen waaruit de geheele gebogen boom bestaat : **wrongstukken.** Bepaalt zich deze wrong alleen tot het vereenigen van twee rechte armen aan de zijden van een bordes, dan noemt men dat het **kuipstuk.**

Dikwerf zijn de wangen van verschillende stukken gebouwd (Schetsen 309 en 310); soms ook enkel

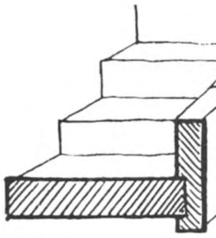

Sch. 309.

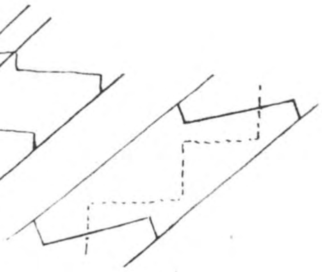

Sch. 310.

aantoonend (**looze wangen,** Fr. *Faux limons*), daar zij een deel van de treden uitmaken. (Schets 311.)

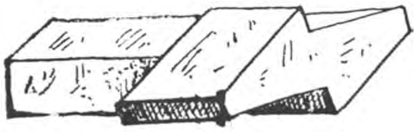

Sch. 311.

c) Bij sommige trappen loopen de treden aan de eene zijde alle of gedeeltelijk in een telood staanden paal, welken men **spil** noemt.

d) De treden bestaan uit twee deelen : een telood staande vlak, het **stootbord** of **stootberd** (AB, sch. 307) en een horizontaal liggend, de **trede** (CB, sch. 307).

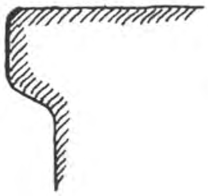

Sch. 312.

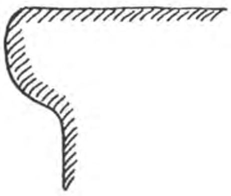

Sch. 313.

Het gedeelte der treden dat over het stootberd springt noemt men de **wel** (schetsen 312 tot 315,

wellen voor steenen treden) en ook het **overstek** of de **neus.**

e) De treden en stootborden worden op zekere

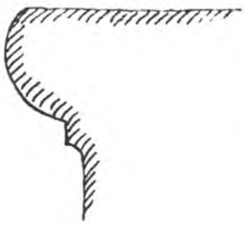

Sch. 314.

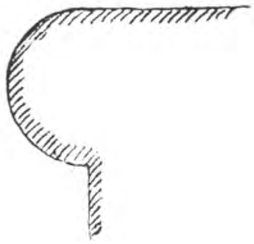

Sch. 315.

diepte in de boomen en in de muren van den **trapmantel** ingelaten. De daarvoor noodige openingen of groeven noemt men de **nesten.**

f) De boomen moeten zoo breed worden genomen dat zij aan weerszijden voor een gedeelte buiten de treden reiken, opdat treden en stootborden geheel ingesloten worden. Dit gedeelte boven of vóor de treden noemt men het **voorstuk** (ook **voorhout,** bij houten trappen), en dat beneden of achter de treden het **achterstuk** (**achterhout,** bij dito).

Beide worden ook wel met de benaming **voorstuk** (**voorhout**) aangegeven.

Naar den vorm worden de trappen hoofdzakelijk onderscheiden in :

A) **Rechte trappen,** Fr. *Escaliers droits,* zijn trappen welke rechte richtingen volgen.

1° Trappen **met éene richting.**

Men noemt diegene welke van onderen tot boven in dezelfde richting loopen : **Steektrappen,** (in W.-Vlaanderen : **steigertrappen**), Fr. *Escaliers droits sans paliers.* (Schets 316.)

P. S. Zie ook de woordenlijst voor de Fransche benamingen enz. der vet gedrukte technische woorden van dit artikel.

De steektrap mocht soms van te groote afmetingen zijn, dan verdeelt men ze door bordessen in twee, of meer traparmen (schets 317). Die trap wordt dan geheeten : **rechte trap met enkele richting.**

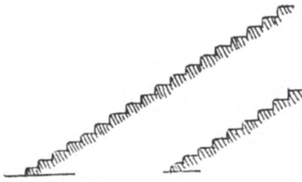

Sch. 316.

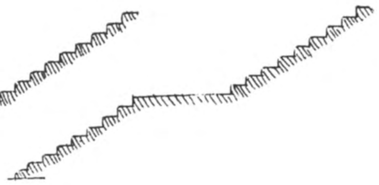

Sch. 317.

2° Trappen met **eene verandering van richting.**

a) de beide traparmen kunnen gelijk loopen aan een en zelfde verticaal plan, en dan heeft men :

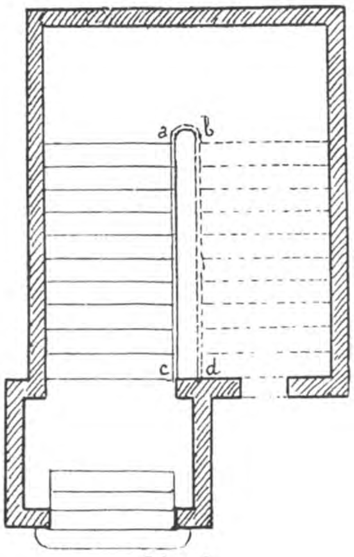

Sch. 318.

trappen met afwisselende armen, Fr. *Escaliers droits à rampes alternatives.* (Sch. 318.)

Zij hier gezegd dat de binnenboomen der trappen eene regelmatige figuur vormen. Ziet men langs de binnenzijde dezer boomen naar beneden door het zoogenaamd **trapgat**, dan verkrijgt men, evenals in de plattegrondteekening, den vorm van het gat. Deze kan zeer verschillend zijn; in schets 318 is hij regelmatig vierkant met afgeronde hoeken, *abcd.*

Als het cirkel- of ovaalvormig is, heet het trapgat : **Schalmgat.**

b) trappen met **gelijkloopende armen**, Fr. *à rampes parallèles,* zijn in onderstaande schetsen 319, 320 321 en 322 afgebeeld.

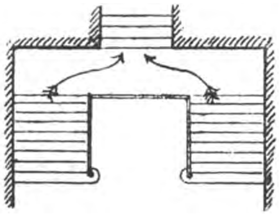

Sch. 319.

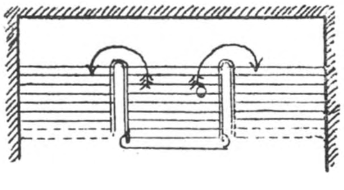

Sch. 320.

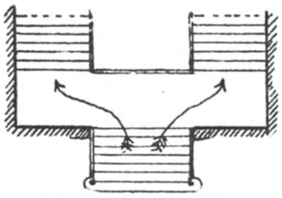

Sch. 321.

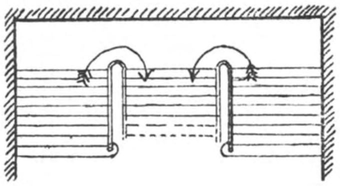

Sch. 322.

c) trappen met **haaksch geplaatste armen.**

De armen zijn gericht in twee op elkander loodrecht geplaatste vlakken. (Schets 323.)

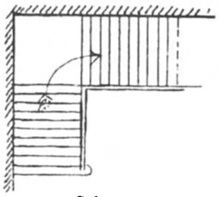

Sch. 323.

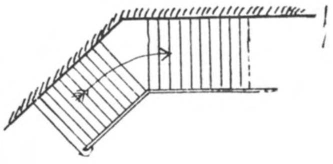

Sch. 324.

Het bordes is vierkant en heet in 't Fr. *Un franc-quartier;* de boomen heeten in dit geval : **kwartierboomen,** Fr. *Limons en retour d'équerre;* ook **kwartierwangen** (Steen).

Als de trapmantel eenen schuinschen hoek vormt wordt het bordes eene onregelmatig vierhoekige figuur. (Schets 324.)

d) trappen met **haaksch geplaatste dubbele armen.** (Zie schetsen 325 en 326.)

3° **Trappen met dubbele verandering van richting.**

Men kan, in plattegrondteekening drie haaksch

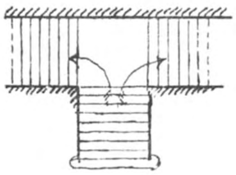

Sch. 325.

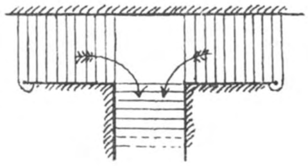

Sch. 326.

geplaatste armen, door vierkante bordessen afgescheiden gebruiken, (Schetsen 327 en 328.)

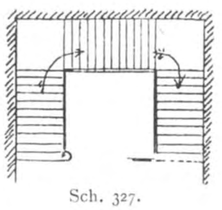

Sch. 327.

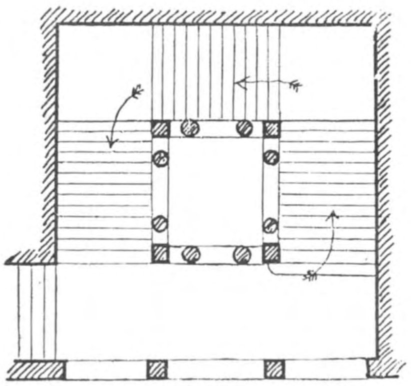

Sch. 328.

De trapmantel is hier een rechthoek, ofwel, en dit met een driedubbel bordes, een vierkant.

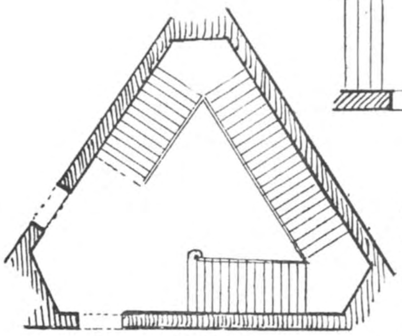

Sch. 329.

Dergelijke trappen worden ook in eenen driehoekigen trapmantel gemaakt. (Schets 329.)

Velerlei andere verschillende trappen kunnen gemaakt worden met bijv. gelijkloopende armen te gebruiken te zamen met haaksch geplaatste enz.

Schets 330 geeft eene trap der Hoogeschool te Luik.

De voornaamste en beste schikking voor eene vierkante trapzaal is die, voorgesteld door schets 331, in 't Fr. genaamd « *en tour carrée* » (Grimani's paleis te Rome); het is eene trap met haaksch geplaatste armen en met driedubbele richting.

Gelijk men ziet, is het **trapgat** vierkant.

B. **Rechte trappen met kwartwenteling**, Fr. *Escaliers droits à quartier tournant*.

Zij hebben den vorm der trappen beschreven bij § *c*, A, doch het bordes is vervangen door treden. (Schetsen 332, 333 en 334.)

Men ziet dat er op zulke trappen geene bordessen of rustplaatsen zijn; zij worden dan ook enkel gebruikt als gebrek aan plaats ertoe dwingt.

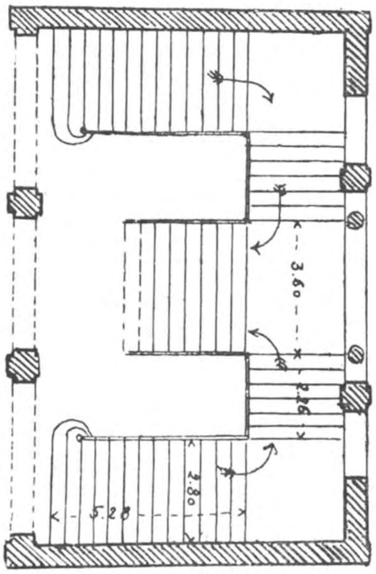

Sch. 330.

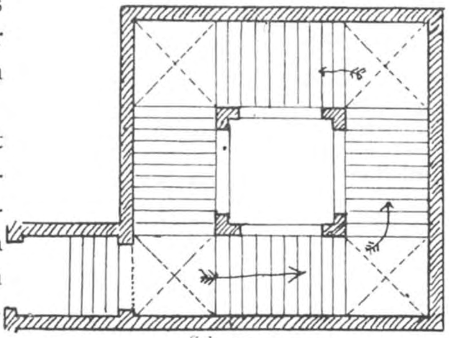
Sch. 331.

C. **Wenteltrappen,** ook gezegd **draaitrappen;** in 't Fr. *Escaliers tournants*. Deze trappen worden meest geplaatst tusschen twee evenmiddelpuntige

cirkels of tusschen twee kromme lijnen. (Schetsen 335 en 336.)

Bij de wenteltrappen worden gerangschikt :

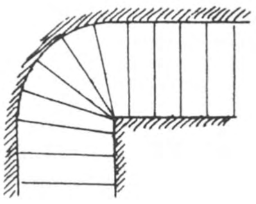

Sch. 332.

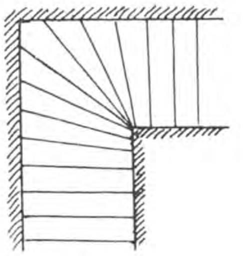

Sch. 333.

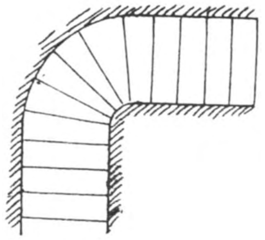

Sch. 334.

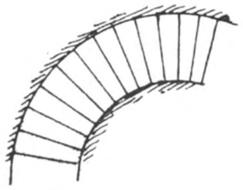

Sch. 335.

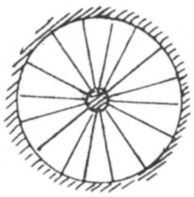

Sch. 336.

a) **spiltrappen,** Fr. *Escaliers à vis, à noyau plein.*

De treden loopen aan de eene zijde in eene doorgaande **spil,** of wel, en beter, hebben zij zulken vorm dat zij **zelf** die spil uitmaken, en aan de andere zijde rusten zij in den muur van den ronden trapmantel.

Zie schetsen 337, 338 en 339, die ook aanduiden hoe men de treden kan kappen.

Meestendeels wordt er onder de treden een gewelf aangelegd, dat gewoonlijk den vorm eener schroef aanneemt.

Men heet dan die trappen : **schroeftrappen,** Fr. *Escaliers en hélice.* Worden in dergelijke trappen de treden vervangen door hellende vlakken, dan noemt

men het gestel een **schroefgang,** Fr. *Escalier en colimaçon.*

Men zal bij het bouwen van spiltrappen, meer nog dan voor alle andere soorten, er bijzonder op letten dat de trap genoegzame **ruimte**, Fr. *Echappée,*

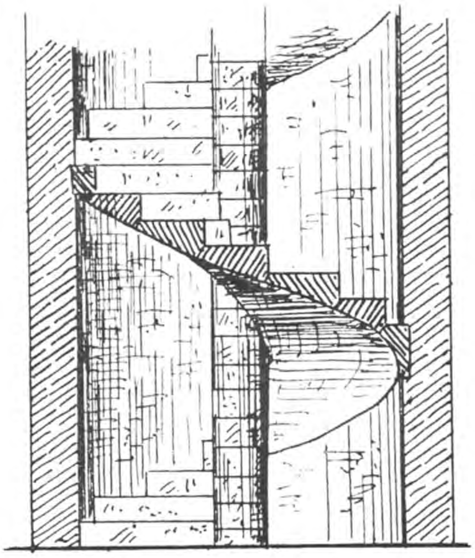

Sch. 337.

Sch. 339.

Sch. 338.

heeft, dit **wil** zeggen dat de hoogte zóo geregeld zij dat de personen die de trap betreden niet gedwongen zijn het hoofd te buigen om tegen geen achterstuk van de hoogere treden te stooten.

b) **Slingertrappen** of **Engelsche** trappen ; in 't Fr. *Escaliers à vis à jour,* welke ovaal, cirkel-

vormig enz. zijn, volgens de plattegrondteekening van het **trap-**, hier **schalmgat.**

Slingertrappen hebben geene spil en en zijn gewoonlijk **hangende trappen,** Fr. *Escaliers suspendus.* De spil is vervangen door eenen trapboom die zich

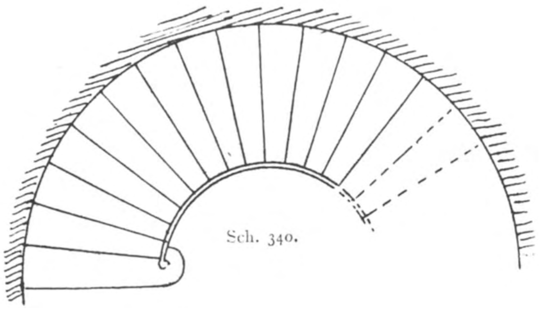

Sch. 340.

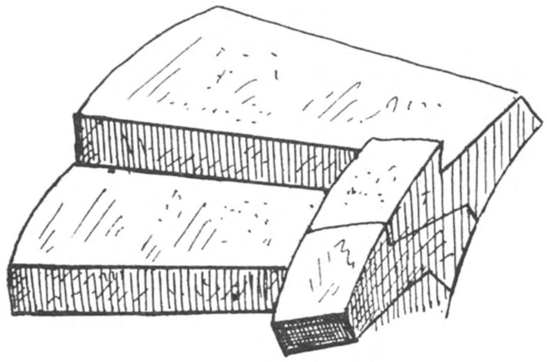

Sch. 341.

zelve draagt, en waarop eene trapleuning geplaatst wordt. Zie het voorbeeld, schetsen 340 en 341.

Soms is de trapmantel vierkant.

Biedt de trap, in plattegrond, een heelen, het $\frac{3}{4}$, een $\frac{1}{2}$ of een $\frac{1}{4}$ van eenen cirkel aan, dan noemt men ook de slingertrap : eene **heele-**, eene **driekwart-**, eene **halve-** of eene **kwartwenteltrap.**

Naast de vorige hoofdsoorten bestaan er nog vele andere soorten, waarvan wij er enkele opsommen :

Er zijn trappen met **hellende aantrede**, Fr. *à giron rampant;* **opengewerkte trappen**, Fr. *Escaliers à jour,* waar de **draagmuren** of **trapmuren** opengewerkt zijn : zie schets 308. De trapmuren, in 't Fr. *Murs d'échiffre,* staan binnen in den trapmantel; zij dragen eenen kant der treden; bij de slingertrappen behooren dus geene trapmuren; trappen die **op staanders of zuilen** rusten, Fr. *Escaliers à noyau, à colonnes, à péristyle* enz. enz. Alle trappen met een of meer bordessen heeten in 't Fr. *Escaliers à repos.*

Eindelijk zullen wij de trappen onderscheiden naar hare bestemming : **Buitentrappen**, Fr. *Escaliers extérieurs.* (Schets 342 geeft een eigenaardig voor-

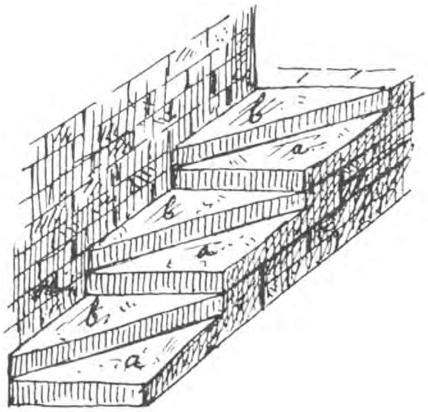

Sch. 342.

beeld van eene buitentrap met **dubbele treden**. Men plaatst den rechtervoet op de treden *a* en den linker op de treden *b*.)

Binnentrappen, Fr. *Escaliers intérieurs.*

Hoofdtrappen, Fr. id. *principaux.*

Diensttrappen, Fr. id. *de service ou de dégagement.*

Bijtrappen, Fr. *Escaliers secondaires, de service.*

Geheime trappen, Fr. *Escaliers secrets.*

Keldertrappen, Fr. *Escaliers de cave, descentes de cave.*
enz. welke de naam alleen, genoegzaam doet kennen.

Traparm, m. — Fr. *Volée.*
Zie **Trap**.

Trapgat, o. — Fr. *Cylindre de jour, Jour.*
Zie **Trap.**
Ook **schalmgat,** o. als het cirkel- of ovaalvormig is.

Trapgevel, m. — Fr. *Pignon à gradins,* — Hgd. *Abgetreppte Giebel.* — Eng. *Gable with corbysteps,* d. i. met trapsgewijze oploopende banken of met **aftrapping.** (Schets 343, verbeeldende eenen gevel in de Lievestraat, te Gent.)

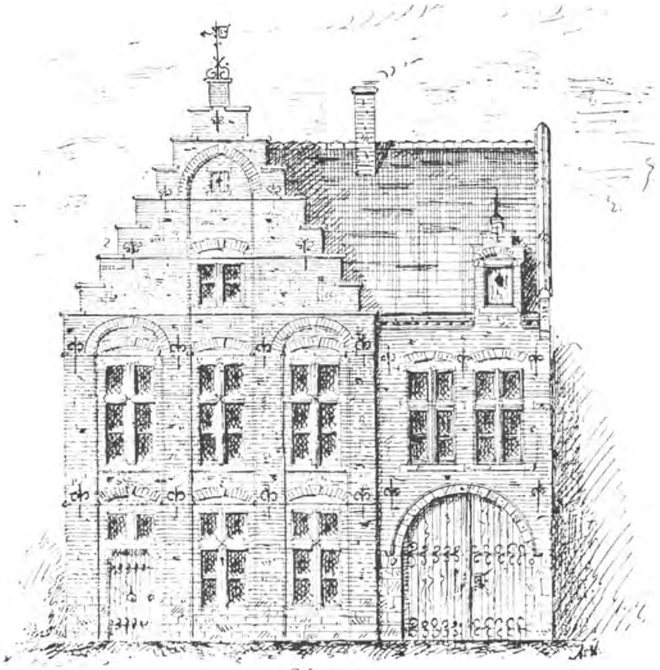

Sch. 343.

Trapgevelmuur, m. — Fr. *Mur à redents.*

Trapleuning, v. — Fr. *Rampe d'escalier.*

De trapleuning volgt de helling van de boomen en wordt langs den kant van het trapgat geplaatst om alle ongelukken te vermijden.

Zij wordt van steen, hout of metaal vervaardigd.

De trapleuning draagt eene **handgreep** (zie dit woord), gewoonlijk van hout, en heeft eene hoogte van gemiddeld 80 cM. boven de helling van de trap.

Trapmaker, m. — Zie **Trappenbouwer.**

Trapmantel, m. **Trapzaal,** v. — Fr. *Cage d'escalier.* — Eng. *Stair-case.*

De trapmantel is het deel van een gebouw dat de trap bevat; de muren waarop de trap rust.

Trapmuur, m. ook **Draagmuur.** — Fr. *Mur d'échiffre.* — Hgd. *Wangenmauer.* Eng. *String wall.* Zie **Trap.**

Trappen, v. mv. — Fr. *Gradins.*

Trappenbouw, m. — Fr. *Construction d'escaliers.* Zie **Trap.**

Trappenbouwer, m. — Fr. *Constructeur d'escaliers.*

Trappenmaker, m. ook **Trapmaker.** — Fr. *Faiseur d'escaliers, fabricant d'escaliers;* wordt enkel gezegd van de ambachtslieden die houten trappen maken; terwijl **trappenbouwer** meer betrekking heeft op die welke steenen trappen **bouwen.**

Trapruimte, v. — Fr. *Echappée.* — Eng. *Height*

of a stair-winding. — Hgd. *Höhe einer Trappenmündung.*
Zie **Trap.**

Traptrede, v. — Fr. *Marche.* — Eng. *Step.* — Hgd. *Stufe.*
Zie **Trede** en **Trap.**

Trapwang, v. — Eng. *String-board.*
Zie **Wang, Boom** en **Trap.**

Tras, o. gmv. — Fr. *Trass.*
Zie **Cement** en **Mortel.**

Trasmortel, v. — Zie **Mortel.**
Er is :

		Kalk.	Tras.	Zand.
Sterk basterdtras bestaande uit		3 deelen	1 deel	1 deel.
Basterdtras	id.	id. 3 id.	1 ½ id.	1 ½ id.
Slap Basterdtras	id.	id. 3 id.	1 id.	2 id.

Trasraam, o. — Zeker gedeelte van de keldermuren dat met trasmortel gemetseld wordt om het optrekken van vocht te voorkomen.

Trasrok, m. — Fr. *Chape.*
Eene liggende of waterpasse laag tras, tot wering van vocht, op de geheele breedte van de fundamenten aangebracht vooraleer de opgaande muren opgetrokken worden.

Trechtergewelf, o. — Zie **Gewelf.**

Trede, v. **Traptrede,** v. — Fr. *Marche, Marche d'escalier.* — Eng. *Step.* — Hgd. *Stufe.*
Zie **Trap.**
Er zijn :
Rechte treden, Fr. *Marches droites.*
Ronde id. Fr. id. *cintrées* of *rondes.*

Kromme treden,		Fr.	*Marches*	*courbes.*
Hoek-	id.	Fr.	id.	*d'angle.*
Vierkante	id.	Fr.	id.	*carrées.*
Stralende	id.	Fr.	id.	*gironnées.*
Draaiende	id.	Fr.	id.	*tournantes.*
Belijste	id.	Fr.	id.	*moulurées.*
Bordes-	id.	Fr.	id.	*palières.*
Bovenste	id.			
Hellende	id.	Fr.	id.	*rampantes.*

Treêlengte, v. — Fr. *Emmarchement.*
Zie **Trap.**

Trek, m. (gelijken), gelijk trekken. — Fr. *Tirer en mesure.*
Zie **Heistelling.**

Trekband, m. **Trekzeel,** o. — Zie **Kruiwagen.**

Trekken, bw. st. — Fr. *Tracer.*
Eenen boog trekken. — Fr. *Tracer un arc.*

Trekkende kracht, v. — Fr. *Traction (Force de).*
Zie **Cement.**

Treklijn, v. — Fr. *Tiraude.*
Zie **Heistelling.**

Trektouw, o. = **Tuitouw.** — Fr. *Hauban.*
Zie **Touw** en **Bok.**

Trekzeel, o. **Trekband,** m. — Fr. *Attelle.*
Zie **Kruiwagen.**

Triumfzuil, v. — Fr. *Colonne triomphale.*
Zie **Zuil.**

Troffel, m. — Zie **Truweel.**

Troffelvol, o. — Fr. *Truellée.* — Hgd. *Eine Kelle voll.* — Eng. *A trowel full.*

De hoeveelheid mortel die in eens op den troffel genomen wordt.

Trompetgewelf, o. — Fr. *Voûte en trompette, Voûte en pavillon de trompette.*

Zie **Gewelf.**

Truweel, o. ook **Troffel,** m. — Fr. *Truelle.* — Hgd. *Kelle.* - Eng. *Trowel.*

Het truweel wordt gebezigd door al de ambachtslieden die metselspeciën gebruiken.

Het **metselaarstruweel** of **metserstruweel,** Fr. *Truelle de maçon, Guerluchonne;* (zie schets 344) heeft

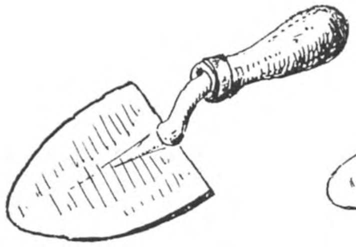

Sch. 344.

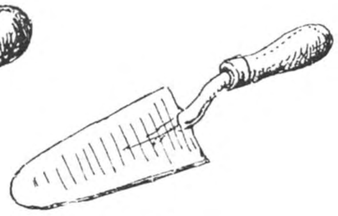

Sch. 345.

den vorm van eenen afgeronden driehoek met eenen hecht gewapend.

Het **stukadoorstruweel,** of **strijktruweel of handtruweel** (dit laatste te Gent en omstr.), Fr. *Truelle à polir;* (Schets 345) is langwerpig driehoekig met afgerond uiteinde; het dient voornamelijk voor plekkers om bezetwerk te effenen.

Sch. 346.

Het **punttruweel,** Fr. *Truelle à pointe* (schets 346) is kleiner en scherper den het metserstruweel; het is dienstig voor den plekker om lijstwerk en inzonderheid de hoeken van lijstwerk af te werken.

Truweeltje, o. — Fr. *Truellette.*

Tudorboog, m. — Fr. *Arc Tudor.* — Eng. *Tudor arch.*

Zie **Boog.**

Tufsteen, m. = **Duifsteen.** — Fr. *Tuf.* – Hgd. *Tuffsteine.*

Zie **Cement.**

Tuitouw, o. — Fr. *Hauban.* — Hgd. *Spannseile.*

Zie **Schalk** en **Touw.**

Tunnel, m. — Fr. *Tunnel.* — Hgd. *Tunnel.* — Eng. *Tunnel.*

Volgens Van Dale : Een onderaardsche weg.

Wordt bij spoorwegbouw meer bepaald gezegd voor een onderaardschen doorgang onder eenen weg, eene rivier enz.

Turfasch, v. — Fr. *Cendres de tourbe.*

Werkt op vette kalk eenigermate als pouzzolaan.

Tusschenmuur, m. — Fr. *Mur de refend.*

Tweesteensmuur, m. (baksteen). — Fr. *Mur de deux briques d'épaisseur.*

Uitbuilen, bw. zw. — Fr. *Bluter.*

De kalk uitbuilen. — Fr. *Bluter la chaux.*

Uit den ruwe kappen (steen). — Fr. *Dégrossir.*

Uiteenwijken, bw. ow. st. — Fr. *Disjoindre.*

Een uiteengeweken muur. - Fr. *Un mur disjoint.*

Uitgekozen baksteenen, uit den handel. — Fr. *Briques de choix du commerce.* — Eng. *Picked stock bricks.*

Uitglijden (het) van grond. — Fr. *Glissement des terres.*

Uitgraven (het) van grond. — Fr. *Déblai en profondeur, Fouille.*

De uitgravingen voor den aanleg der grondslagen noemt men **fundeeringsputten**, Fr. *Fouilles de fondations* en ook wel **sleuven**, als de ontgraving enkel zoo groot wordt genomen als noodig is voor den aanleg van metselwerken, (Fr. *Les cunettes de fondations*).

Uithaalmachine. — Zie **Excavator.**

Uitkalven, o. **Uitkalving,** v. — Fr. *Eboulement.* Zie **Kalven.**

Uitkalveren, bed. w. — Zie **Kalven.**

Uitkalving, v. — Zie **Uitkalven** en **Kalven.**

Uitkrabben (de voegen). — Fr. *Gratter.* — Hgd. *Einhacken.* — Eng. *To scrape.*

Om de voegen weder vol te zetten.

Zie **Voeg.**

Uitleveren (het), ook **Opleveren** van kalk, (N.-Nl.). — Fr. *Rendement, Rendage, Foisonnement.*

De kalk **zet uit** (Fr. *Foisonne*) door het blusschen; **magere** kalk, niet of bijna niet; zij geeft dus eene **magere** of kleine **opbrengst; vette** kalk, veel of zeer veel, en geeft dus eene goede opbrengst.

Te Doornik onderscheiden de kalkbranders de kalk in drie soorten naar de verhouding der opbrengst.

De eerste soort **levert** 20 tot 30 hectoliter; de tweede soort, 15 tot 20 hectoliter en de derde soort 11 tot 15 hectoliter **stuifkalk,** voor 10 hectoliter **kluitkalk.**

De 1ste soort noemen zij : « *Chaux de grand rendage* » (beter *Chaux de grand rendement*); de 2de soort : « *Chaux de petit rendage* »; bij de 3de soort behoort de waterkalk. In Vlaanderen zegt men : Zeer vette kalk, vette kalk, magere kalk.

Uitmonding, v. of **Monding** eener schouw. — Fr. *Souche de cheminée.*
Zie **Schoorsteen**.

Uitnemen, bw. st. — Fr. *Démonter.*
Bij afbraak, neemt men de balken uit.

Uitpuilen, ow. zw. — Fr. *Refluer.*
De mortel doen uitpuilen, Fr. *Faire refluer le mortier.*

Uitrij, m. — Fr. *Sortie pour voitures.*

Uitspringende voeg, v. — Fr. *Joint saillant.*
Zie **Voeg**.

Uitsprong, m. — Fr. *Ressaut.*

Uitstek, o. — Fr. *Saillie,* bijv. het vooruitspringende gedeelte van eene kroonlijst.
Ook een kamertje aan het achtereinde van een gebouw.

Uitwateringsluis, v. — Fr. *Ecluse de décharge.* — Hgd. *Entwässerengsschleuse.*

Uitweg, m. — Zie **Gang**.

Uitweren. — Fr. *S'effritter.*
De voegen weren uit, Fr. *Les joints s'effrittent.*

Uitwijken, bw. ow. st. = **Kromtrekken**. — Fr. *Gauchir,*
Uitgeweken of kromgetrokken muren.

Uitzetten (het) van kalk. — Fr. *Foisonnement.* — Hgd. *Gedeihen.* — Eng. *Growing of lime.*
Zie **Uitleveren.**

Uitzetting, v. — Fr. *Ecartement.*
De muur zet uit, Fr. *Le mur s'écarte de sa position primitive* of *première.*

Uitzicht, o. — Fr. *Aspect.*
Dit metselwerk ziet er goed uit; het is in goed verband volgens de regelen der kunst en met smaak uitgevoerd.

Uitzoeken, bw. ow. zw. **Sorteeren.** — Fr. *Trier.*
Bij die brikken zijn er veel slechte; men zal ze **sorteeren** en de goede alleen gebruiken.

Utrechtsche of **Vechtsche steen,** m. — Fr. *Briques d'Utrecht.*
Coopman zegt in zijne « Steenbakkerij » :
Utrechtsche steen komt van de oevers van den Rijn en de Vecht. (N.-Nedl.)
De **Moppen** zijn : lang : ... 23 tot 24 duim,
breed : ... 11 tot 12 duim,
dik : ... ongeveer 4,25 duim.
De **Drielingen** zijn : lang : ... 20 duim,
breed : ... 10 duim,
dik : ... 4 duim.
De 3de soort zijn de **putsteenen.**
Buiten de **klinkers** of **regenbakklinkers** (gebruikt in waterdicht werk), worden die steenen hoofdzakelijk verdeeld in : **appelbloesem, gevelgrauw, walgrauw, bovengrauw, best rood, boerengrauw, walrood, hardgrauw, ondergrauw.**

Vakken, o. mvd. — Fr. *Travées.*
Bijv. Galerijen eener kerk boven de beukbogen.

Vallende tand. — Zie **Tand.**

Vallicht, o. = **Scheplicht,** o. — Fr. *Abat-jour.* — Hgd. *Einfallendes Licht.* — Eng. *Trunk-light.*

Helling aan eene vensterbinnenleuning gegeven om meer licht in een vertrek te verspreiden. (Schets 347.)

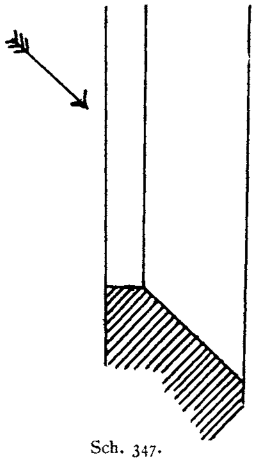

Sch. 347.

Vaneel, Vaneele, v. (W.-Vl.). « Gootpan, zeskantige pan, tot « afdekking van de slapers van « een dak.

« Zij is langer dan breed « en, evenals de vorstpan, om- « gebogen.

« Elders **Faneel.** » (Steenbakkerij, bezorgd door Coopman.)

Vangen, bw. st. (eenen gevel). — Zie **Onderschraging.**

Varenverband, o. — Zie **Opus spicatum** en **Verband.**

Varken, o. **Een varken steken.** — De steenen van elke laag metselwerk moeten steeds op gelijke hoogte staan volgens den gespannen draad. Het gebeurt dat er op enkele plaatsen dikkere, op andere plaatsen dunnere voegen gemaakt, of zelfs steenen afgenomen moeten worden.

In geen geval mag er een **varken gestoken worden,** dit wil zeggen de laag op de gewenschte hoogte brengen door in de voegen dunnere stukken steen, lei enz. te leggen.

Vast, bnw. — Fr. *Serré.*
Zie **Hoedanigheid.**

Vaste katrol, v. — Fr. *Poulie fixe.*
Zie **Katrol.**

Vaste stelling, v. — Fr. *Echafaudage fixe.* — Hgd. *Stanzenrüstung.* — Eng. *Pole-scaffolding.*
Zie **Stelling.**

Vast gewelf, o. of **Concreetgewelf**, o. — Fr. *Voûte concrète.*
Zie **Gewelf.**

Vasthaken, bw. zw. — Fr. *Accrocher.*
Iets stevig met haken vastzetten.
Bij eene **hangende** stelling, zegt men ook : eene stelling vasthaken.
Zie **Stelling.**

Vastheid, v. van de mortel. — Fr. *Tenacité du mortier.*
Dikwerf is de vastheid van de mortel grooter dan die van den steen, waaruit de kalk gebrand is.

Vastheid, v. van een gebouw. — Fr. *Stabilité d'un bâtiment.* — Eng. *Stability of a building.* — Hgd. *Standfähigkeit, Stäbilität.*

Vechtsche steen, m. — Zie **Utrechtsche steen.**

Veelhoekig verband, o. — Zie **Polygonaal verband** en **Verband.**

Veelkleurige baksteenen. — Fr. *Briques polychrômes.* — Eng. *Polychrome Bricks.*

Veelkleurig verband, o. — Fr. *Appareil polychrôme.*
Zie **Verband.**

Veellobbige boog, m. — Fr. *Arc polylobé*. — Eng. *Multifoil arch*.

Zie **Boog**.

Veer, v. — Zie **Anker**.

Veerhout, o. — Zie **Scheerhout** en **Stelling**.

Veldsteen, m. Kei of kassei uit de Noordelijke provinciën van Noord-Nederland.

De straatwegen van veldsteen noemt men « kooten » — ook de steen, die in losse stukken aan de oppervlakte van den bodem aangetroffen wordt.

Venster, o. — Fr. *Fenêtre*. — Hgd. *Fenster*. — Eng. *Window*.

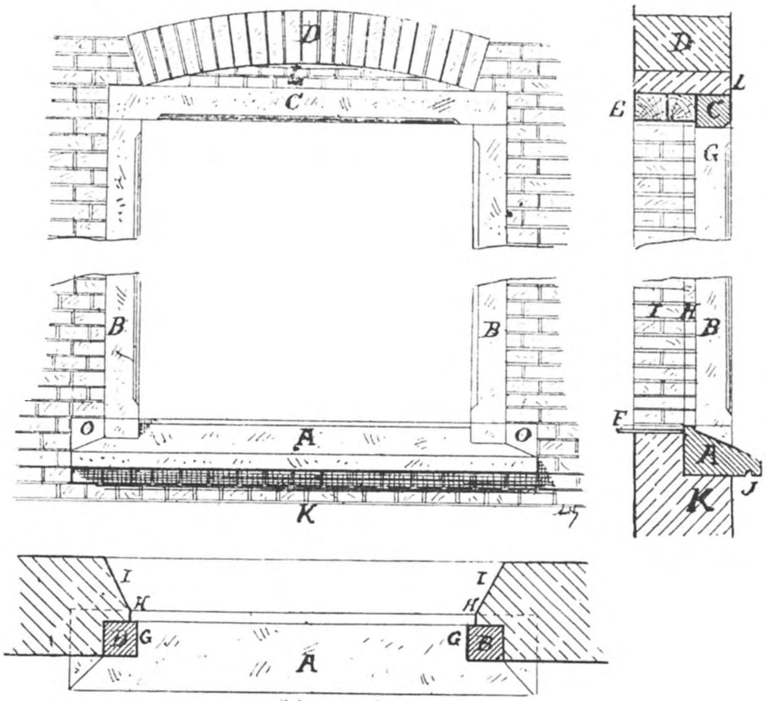

Schetsen 348, 349 en 350.

Het venster is eene opening tot verlichting en ook tot verluchting van een vertrek; het wordt doorgaans bestempeld met den naam : « **lichtopening** ».

Het gewoon venster is afgebeeld in vorenstaande schetsen 348, 349 en 350.

Het bestaat uit :

1° den **onderdorpel** A, Fr. *Seuil.*

2° de twee **stijlen** B of **kazijnstijlen**, Fr. *Montants, Jambages.*

3° den **bovendorpel** C, Fr. *Linteau.*

4° den **spaarboog** of **ontlastingsboog** D, Fr. *Voûte de décharge, Arc de décharge.*

5° het **slaghout** E, Fr. *Arrière-linteau;* dat volgens de dikte van den muur uit een of meer stukken wordt gemaakt.

6° de **vensterbank** F (langs binnen), Fr. *Tablette de fenêtre.*

7° het **zijvlak** van de stijlen en het **ondervlak** van den bovendorpel, samen de **binnenvlakken** G. genaamd, Fr. *Tableau.*

8° den **aanslag** of de **raamsponning** of de **slaglijst**, H, waar het vensterraam tegenaan komt. (Meet gewoonlijk 5 tot 6 centimeter, 't is te zeggen de dikte van het raam), Fr. *Feuillure* (wordt ook kortweg **slag** genoemd).

9° de **vensterindieping**, I, Fr. *Embrasure,* meest schuins gemaakt om meer licht te scheppen.

Om te vermijden dat het water tegen de **borstwering** K afloopt, wordt 1° onderaan den onderdorpel eene **sponning** J, (Fr. *Dent de loup*) aangelegd; 2° de bovendorpel op de bovenzijde schuins afgewerkt.

De **sponning** kan somtijds vervangen worden door een eenvoudig ingehakt **waterhol** (Fr. *Déversoir*) als de onderdorpel een zeer grooten uitstek heeft.

De onderdorpel wordt aan weêrskanten breeder

gemaakt dan de **vensteropening** (Fr. *Jour*) 1° om de stijlen te dragen en 2° voor het verband met het metselwerk. Dit laatste gedeelte noemt men de **ooren** O, (Fr. *Attentes, Réserves*).

Wanneer de vensterindieping zeer breed is, wordt de borstwering smaller genomen, zooals in sch. 351. Dan wordt de vensterindieping, beter **vensternis** genoemd.

Men noemt **latei** (Fr. *Tympan*) bij het gegeven voorbeeld sch. 348 de ruimte L, besloten tusschen den bovendorpel en den ontlastingsboog.

Het **latei** wordt ook **gevelveld** genaamd, bij geveldaken of frontons (zie schets 352) en meer bijzonderlijk in groote vensters of deuren overkluisd door eenen hoofdboog, die een eigenlijk deel is van die vensters of deuren. (Schets. 353.)

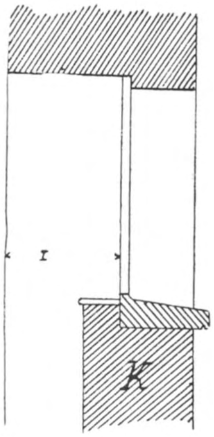

Sch. 351.

Sch. 352.

Sch. 353.

Onder de verschillende soorten van vensters zullen wij enkel de volgende meest aangetroffene noemen :

a) Het **attisch venster**, Fr. *Fenêtre atticurgue.* — Hgd. *Attische Fenster.* — Eng. *Attic, Athenianwindow.* (Schets 354.)

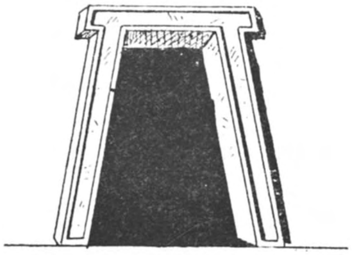

Sch 354.

b) Het **balkonvenster**, Fr. *Fenêtre à balcon.* —

Hgd. *Balkonfenster, Söllerfenster.* — Eng. *Balcony-window.*

c) Het **schuinsch venster**, Fr. *Fenêtre biaise.* — Hgd. *Einseitige Fenster.* — Eng. *Oblique-window.*

d) Het **steekboogvenster**, Fr. *Fenêtre bombée.* — Hgd. *Stichbogenfenster.* — Eng. *Segment-window.*

e) Het **boogvenster**, Fr. *Fenêtre cintrée* of *voûtée.* — Hgd. *Bogenfenster.* — Eng. *Arched window.*

f) Het **Gothisch venster** (schets 355), Fr. *Fenêtre gothique.* — Hgd. *Gothische fenster.* – Eng. *Gothic window.*

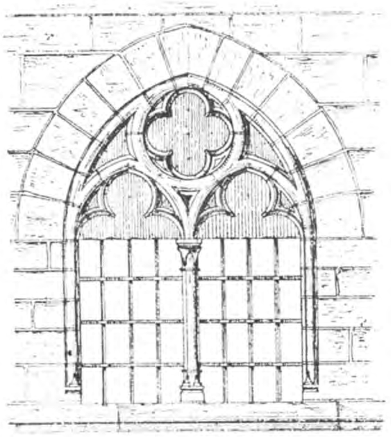

Sch. 355.

g) Het venster **met tusschenstijlen**, Fr. *Fenêtre à meneaux.* — Hgd. *Fenster mit Zwischenpfosten.* — Eng. *Window with mullions.*

h) **Vlaamsch venster** of **Halfvenster** (schets 356), Fr. *Mezzanine.* — Hgd. *Flämische Fenster, Halbgeschossfenster.* — Eng. *Flemish-window, Mezzanine-window.*

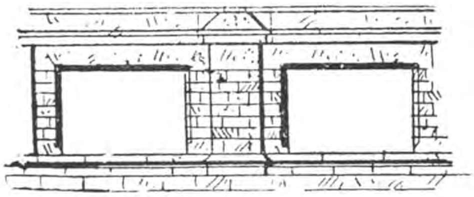

Sch. 356.

i) **Schietvenster**, Fr. *Fenêtre à lézardes.* – Hgd. *Schlietzfenster.* — Eng. *Gap-window.*

j) **Gevelvormig venster of venster met spitsdak of Saksisch venster,** Fr. *Fenêtre en mître, en pignon, en fronton, en arc angulaire.* — Hgd. *Sächsische Fenster, Giebelförmig geschlossene Fenster.* — Eng. *Saxon-window, Triangular-window, Gable-shaped window.*

k) Het **halfcirkelvormig venster,** Fr. *Fenêtre à lunette.* — Hgd. *Halbkreisbogenfenster.* — Eng. *Round-headed window.*

l) Het **rond venster** (schets 357), Fr. *Fenêtre circulaire* of *Oeil-de-bœuf.* — Hgd. *Rundfenster* of *Ochsenauge.* — Eng. *Circular window* of *bull-eye's window.*

Sch. 357.

m) Het **vierkant venster** (schets 358), Fr. *Fenêtre droite* of *à linteau.* — Hgd. *Scheitrechte Fenster.* — Eng. *Square headed window*.

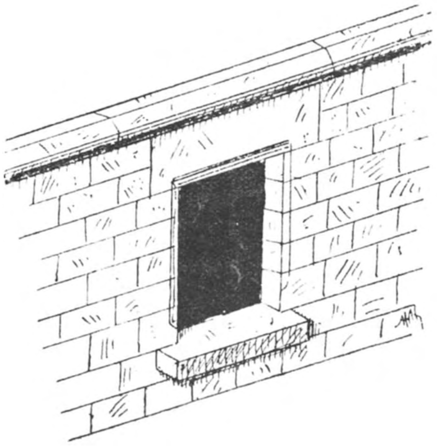

Sch. 358.

n) Het **hoekvenster,** Fr. *Fenêtre en encoignure.* — Hgd. *Fenster an einen verbrochenen Ecke.* — Eng. *Corner window.*

o) Het **winkelvenster,** Fr. *Vitrine.* — Hgd. *Schaufenster.* — Eng. *Show-window, Stallage.*

p) Het **gevelvenster**, Fr. *Fenêtre dans un pignon.* — Hgd. *Giebelfenster.* – Eng. *Gable window.*

q) Het **spitsboogvenster** (schets 355), Fr. *Fenêtre ogivale.* — Hgd. *Spitzbogenfenster.* — Eng. *Pointed arch headed window.*

r) Het **venster met zuilen**, Fr. *Fenêtre à ordre.* — Hgd. *Fenster mit Saülen.* — Eng. *Columnar window.*

s) Het **scheef venster**, Fr. *Fenêtre rampante* of *en talus.* — Hgd. *Schiefefenster.* — Eng. *Rising-window.*

t) Het **radvenster**, Fr. *Fenêtre rayonnante.* — Hgd. *Radfenster.* — Eng. *Wheel-window.*

u) Het **trechtervormig venster**, Fr. *Fenêtre en éventail.* — Hgd. *Fächerfenster.* — Eng. *Fan-shaped window* of *Fan-window.*

v) Het **blind venster**, Fr. *Fausse fenêtre,* of *fenêtre feinte,* of *borgne,* of *orbe,* of *aveugle.* – Hgd. *Blinde Fenster.* — Eng. *Dead window, Blank window, Mock-window.*

w) Het **tweelingvenster** (schets 355), Fr. *Fenêtre geminée.* – Hgd. *Zwillingsfenster, Zweilichtenfenster.* — Eng. *Gemel window, Window with two days.*

x) Het **dwarsvenster** of **liggend venster**, (breeder dan hoog), Fr. *Fenêtre gisante.* — Hgd. *Querfenster, Liegende Fenster.* – Eng. *Lying window.*

y) De **vensterroos**, Fr. *Fenêtre en rose, en rosace.* — Hgd. *Fensterrose.* — Eng. *Rose-window.*

z) Het **uitstekvenster**, Fr. *Fenêtre en tribune.* — Hgd. *Erkerfenster.* -- Eng. *Jut-window.*

a[1]) Het **drielingvenster**, Fr. *Fenêtre trigeminée, Fenêtre en triplet.* — Hgd. *Fenster mit drie doppellichtern.* — Eng. *Three-twin-window, Three-light geometrical window.*

b[2]) Het **Venetiaansch venster**, Fr. *Fenêtre vénitienne.* – Hgd. *Venedigsche Fenster.* — Eng. *Venetian-window.*

Vensterbank, v. — Fr. *Tablette de fenêtre.* — Hgd. *Brüstungsgesims.* — Eng. *Breast-moulding.*
Zie **Venster.**

Vensterboog, m. — Fr. *Remenée.* — Eng. *Window-arch.* — Hgd. *Fensterbogen.*

Vensterindieping, v. — Fr. *Embrasure.*
Zie **Venster.**

Vensternis, v. — Zie **Venster.**

Vensteropening, v. — Fr. *Jour.*
Zie **Venster.**

Vensterwerk, o. — Fr. *Fenêtrage, Fenestrage.*
De gezamenlijke vensters van eenen gevel, van een gebouw enz.; ook, eene rij dicht op elkander volgende vensters; nog, het maken van lichtopeningen en het daarin stellen van vensterramen.

Ventilatiebuis, v. — Zie **Verluchtingsbuis.**

Verband, o. — Fr. *Appareil.* — Hgd. *Verband.* — Eng. *Bond.*
Soms wordt « **verband** » genoemd de betrekkelijke hoogte van de **rijen** of **lagen** van eenen muur, doch het is eigenlijk de wijze waarop de steenen onderling verbonden worden.

Opdat de steenen **in verband** zouden staan (Fr. *En liaison*), moeten zij : 1° op het **buitenvlak** (Fr. *Parement*) van het metselwerk zóo liggen dat de **rechtstaande voegen** (**stootvoegen**) van twee opvolgende **lagen** (Fr. *Assises*) de eene op de andere niet uitloopen en dus verspringen, 2° zóo geplaatst zijn dat er binnen in het metselwerk zoo weinig mogelijk rechtopgaande voegen bestaan op meerdere hoogte dan die eener laag.

Zie schetsen 359 en 360 verbeeldende tweesteensmuren; Schets 359 voldoet aan de eerste voorwaarde doch niet aan de tweede; Schets 360 aan beide voorwaarden. (S = steen; K = ½ steen = klesoor).

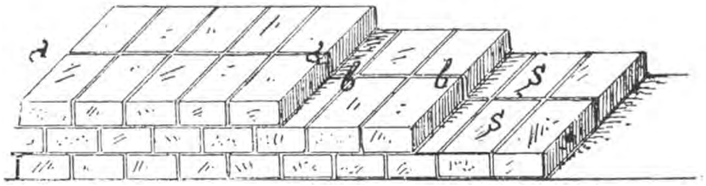

Sch. 359.

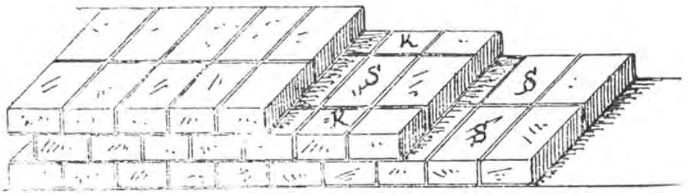

Sch. 360.

Het verband is **regelmatig** of **onregelmatig** volgens het samengesteld is uit regelmatige of onregelmatige steenen; het is **klein, middelmatig** of **groot** volgens de afmetingen der steenen.

In het klein verband worden steenen gebruikt van ten hoogste $0^{m}25$ tot $0^{m}30$ lengte; in het groot, van ten minste $0^{m}60$.

Wij laten hier de bijzonderste soorten van verband kennen bij de oude volkeren in gebruik. Enkele worden niettemin nog hedendaags gebezigd :

a) het « **isodomun** »; daarbij gebruikt men blokken steen in den vorm van langwerpige teerlingen van gelijke afmetingen.

Dit verband is dus volkomen regelmatig. (Sch. 361.)

b) het « **pseudo-isodomun** » of bijna regelmatig; de lagen zijn beurtelings hoog en laag. (Schets 362.)

c) het « **emplecton** », waar het binnenste van

den muur met bloksteenen is gemetseld; ten einde de twee buitenvlakken te verbinden, plaatst men op zekeren afstand **bindsteenen** (Fr. *Parpaings*) die gansch de dikte van den muur innemen. (Sch. 363.)

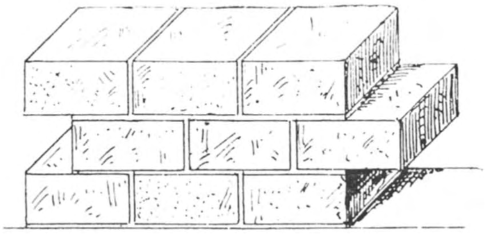

Sch. 361.

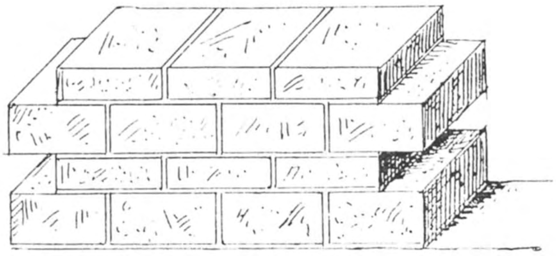

Sch. 362.

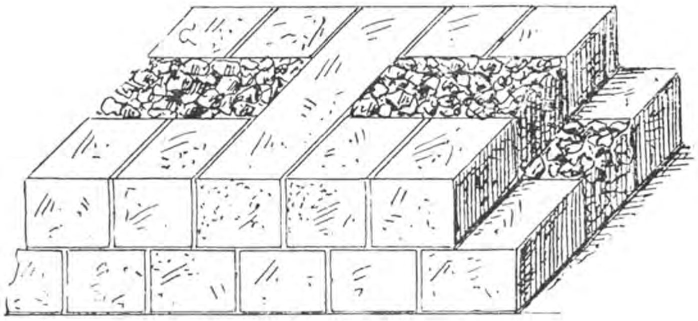

Sch. 363.

d) het « **cpus spicatum** » of **varenverband** (Fr. *Appareil en feuilles de fougères*) of **aarvormig verband** (Fr. *Appareil en épi*) of **graatvormig verband** Fr. *Appareil en arête de poisson*), waar de schuins

geplaatste langwerpige steenen van eene laag ingewerkt zijn in de volgende en rechthoekig op de steenen dezer uitkomen. (Schets 364.)

Verwart dit verband niet met *e*) het **schuinsche** (Fr. *Appareil oblique*) (schets 365); in dit laatste zijn de steenen niet ingewerkt en hebben zij den vorm van een schuinsch parallelogram.

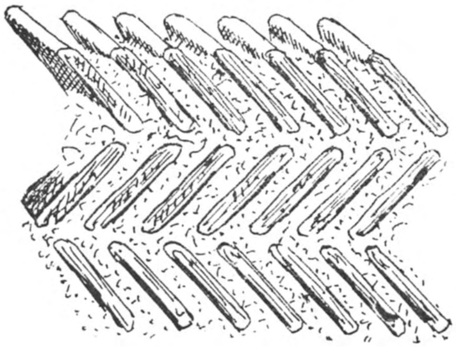

Sch. 364.

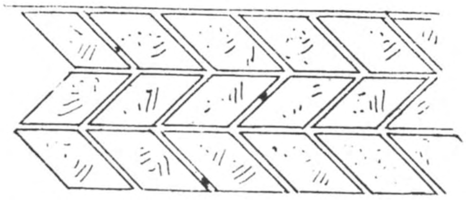

Sch. 365.

f) het « **opus reticulatum** » of **netverband** of **ruitverband**, (Fr. *Appareil réticulé*); de steenen hebben den vorm van eene ruit of een vierkant op een zijner hoeken geplaatst. (Schets 366.)

g) het « **opus incertum** » of « **opus antiquum** », of **blokkenverband** bestaat uit eene samenvoeging van blokken steen van ongelijken vorm en grootte. (Schets 367.)

h) het « **polygonaal** » of **veelhoekig verband**,

(Fr. *Appareil polygonal*), is enkel eene afwijking van het vorige. (Schets 368.)

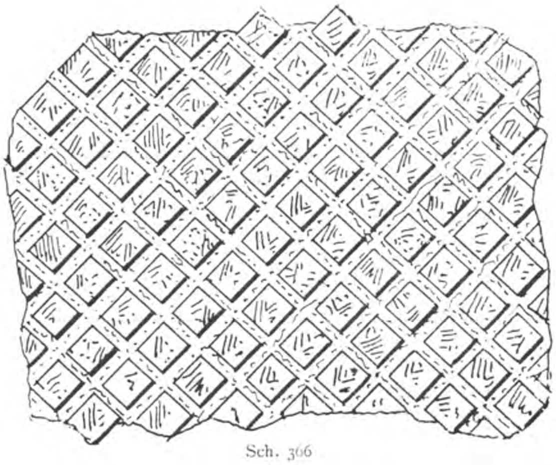

Sch. 366

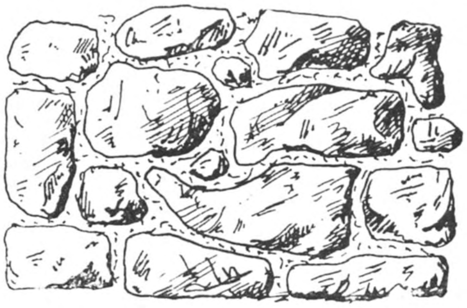

Sch. 367.

i) Men heet « **revinctum** » zulk verband waarin alle steenen met ijzeren of bronzen krammen verbonden zijn.

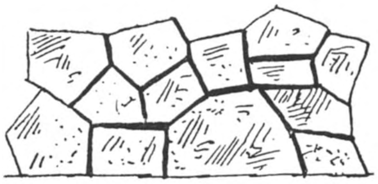

Sch. 368.

j) « **Maceria** » wordt gezegd van een met allerhande materialen uitgevoerd verband. (Sch. 369.)

k) het « **veelkleurig verband** » (Fr. *Appareil polychrôme*) dat, zooals de naam het aanduidt verschillende kleuren vertoont.

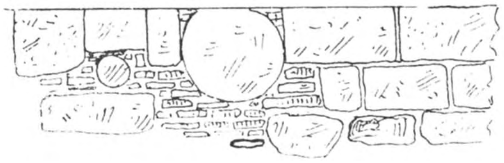

Sch. 369.

De Vlaamsche metselaar dient voornamelijk met de verbanden voor baksteen bekend te zijn; ook zullen wij die breedvoeriger bespreken.

Wij behoeven nauwelijks te zeggen dat ze ook voor natuursteen kunnen gebruikt worden.

1° **al streksteenen** (zie dit woord), (Fr. *Tout panneresses*). (Schets 370.)

Sch. 370.

In dit verband is de steen op zijnen platte kant en volgens zijne lengte gelegd, zoodat aan het buitenvlak van den muur enkel de streksche kant te zien is.

Het is te begrijpen dat, indien de muur meer dan een halven steen dikte had, er opstaande voegen binnen in zouden bestaan, wat rechtstreeks zou strijden tegen de eischen van duurzaamheid en kloekte, zooals hooger werd gezegd. Dit verband wordt dan ook weinig meer gebruikt tenzij voor halfsteensmuren, zooals scheidswanden, invulsels, steunmuren van vensters enz.

2° **al koppen** (zie dit woord), (Fr. *Tout boutisses*).

Schetsen 359 en 360. De steen ligt op zijnen platten kant, doch vertoont enkel den kop in het buitenvlak van den muur.

Daar de steen zou moeten stuk geslagen worden, wordt dit verband voor geene **halfsteensmuren** gebezigd.

Eensteensmuren, met gewonen baksteen opgericht, kunnen met dit verband moeilijk effen werk leveren; ook worden zij meest altijd bepleisterd.

Voor dikkere muren, **tweesteensmuren**, bijv. mag de eene laag uit twee steenen kop tegen kop geplaatst, samengesteld zijn, doch voor de volgende laag moeten er twee halve steenen, waartusschen een heele steen, gebruikt worden (schets 360); anderszins ware de muur niet volstrekt in verband; immers op de gansche hoogte ware hij in twee gesplitst door eene onafgebroken voeg *a a b b*, schets 359.

Dit gebruiken van halve steenen is zeer ongenoeglijk.

Minder halve steenen kunnen gebezigd worden indien men metselt volgens schets 371. Er bestaan,

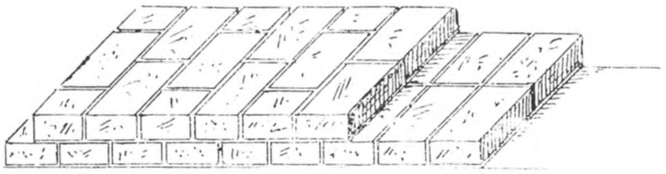

Sch. 371.

wel is waar staande voegen, doch in eene veel mindere verhouding dan in het metselwerk van de reeds genoemde schets 359.

Het verband « **al koppen** » levert veel gemak op tot het bekomen van allerlei meetkundige samenstellingen, bijzonderlijk met gekleurde bouwstoffen, doch het is minder aanbevelingswaardig dan de volgende soorten.

3° Het **staand verband** of het **blokverband** of het **Engelsch verband** of verband met loodrechte enkele keten, zoo genaamd omdat het buitenvlak der muren, nevens elkander geplaatste loodrechte ketenen voorstelt, gevormd door symetriek geplaatste streksche steenen en koppen.

De hierbij staande schetsen 372, 373 en 374 vertoonen dit verband voor eensteens-, anderhalfsteens- en tweesteensmuren.

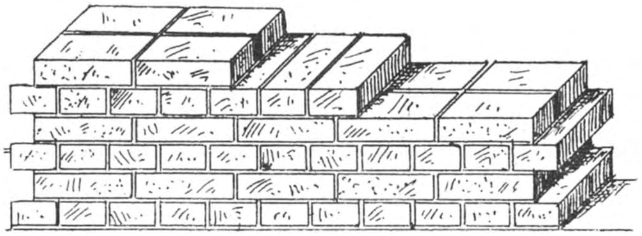

Sch. 372.

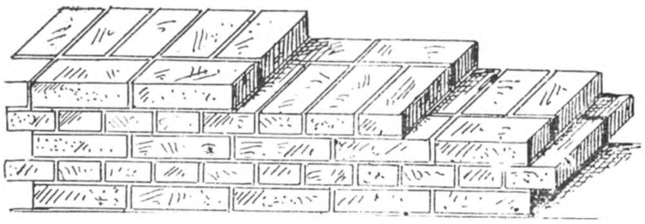

Sch. 373

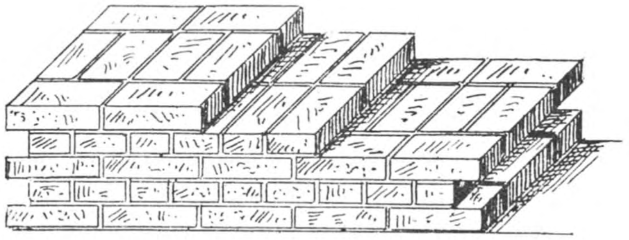

Sch. 374.

Er dient opgemerkt dat de rechtstaande voegen der eerste laag steeds op eene zelfde loodrechte lijn staan met eene der volgende.

Dit verband wordt, en niet ten onrechte, aangeprezen, omdat het eene goede verbinding en voldoende sterkte aan de gemetselde muren geeft.

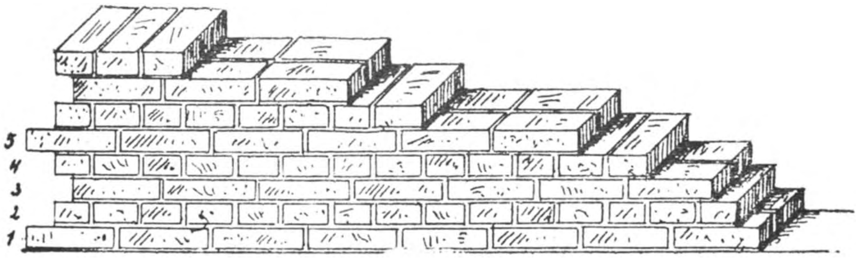

Sch. 375.

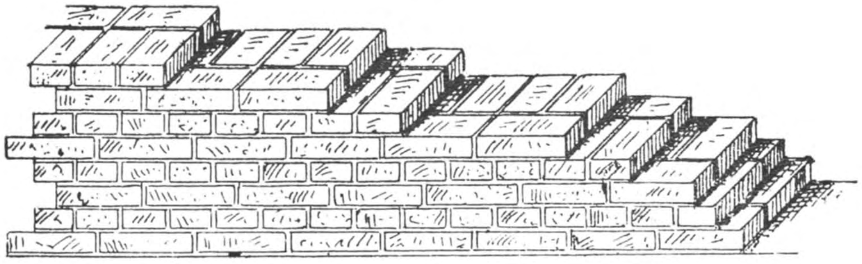

Sch. 376.

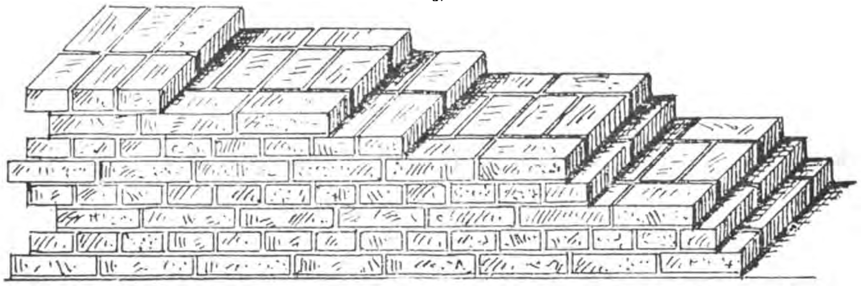

Sch. 377.

4° **Het kruisverband.**

Dit verband verschilt van het vorige in dit enkel opzicht : de voegen der koppen blijven de zelfde, maar die der streksche steenen komen enkel alle vijf lagen op dezelfde loodlijn.

De schetsen 375 (eensteensmuur), 376 (anderhalfsteensmuur) en 377 (tweesteensmuur) duiden dit ge-

noegzaam aan en toonen dat men niet zonder reden dit verband het « kruisverband » noemt; het vormt inderdaad eene aaneenschakeling van kruisen door twee koppen en een strekschen steen samengesteld.

Het kruisverband is sterker dan eenig ander, daar de voegen meer verspringen; het is ook schooner, bijzonderlijk als het op groote vlakken toegepast wordt; het levert zeer effen werk op. Het diende steeds gebruikt te worden, alhoewel de **hoekverbindingen** (zie dit woord) soms moeielijk door een niet zeer ervaren metselaar kunnen uitgevoerd worden.

5° Het **Vlaamsch verband** of het **verband met ingewerkte dubbele keten.**

Zooals de naam het verklaart, bestaat dit verband uit eene regelmatige en afwisselende opvolging van gelijke loodrechte ketenen, de eene in de andere gewerkt.

Men bekomt het door in elke laag, afwisselend eenen kop en eenen streksteen te plaatsen, en dit derwijze dat een kop steeds midden onder eenen streksteen der volgende laag ligt.

Het is zoo sterk niet als het kruisverband, daar er nogmaals staande binnenvoegen zijn op de gansche hoogte.

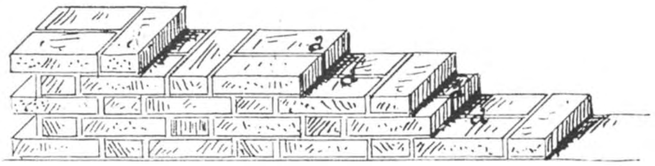

Sch. 378.

Zie de schetsen 378 (eensteensmuur), 379 (anderhalfsteensmuur) en 380 (tweesteensmuur) in *a a*; er moeten, ten andere, halve steenen in de anderhalfsteensmuren gebruikt worden.

In het Vlaamsche land is dit verband minder in zwang dan in Engeland en in Frankrijk; het kan

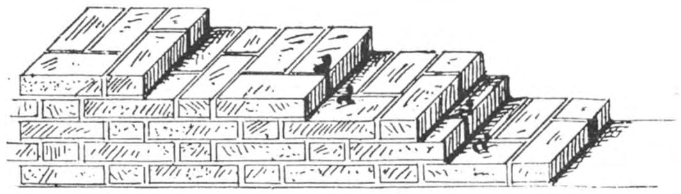

Sch. 379.

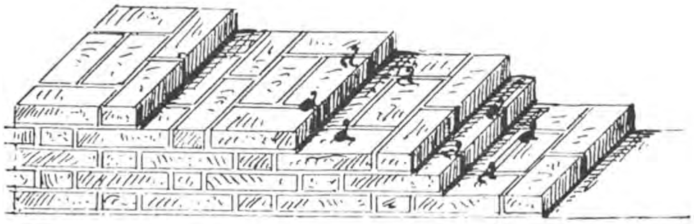

Sch. 380.

nochtans dienstig zijn, bijvoorbeeld wanneer men holle muren wil maken; dan metselt men zooals in schets 381

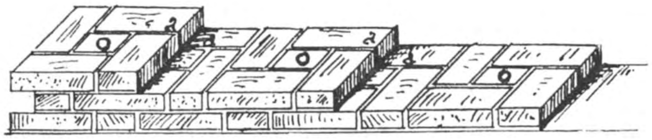

Sch. 381.

en men laat de **klezooren** (zie dit woord) o o weg. Dit verband wordt ook **Poolsch** of **Gothisch verband** genoemd.

6° Een verband dat kloeker is dan het vorige doch nog geene genoegzame verbinding der staande binnenvoegen levert, wordt verkregen door eenen kop tusschen de tanden der opvolgende loodrechte ketenen van het 5de verband te plaatsen.

Zie overigens schetsen 382 (eensteensmuur), 383 (anderhalfsteensmuur) en 384 (tweesteensmuur). Dit verband noemt men « **met oningewerkte dubbele loodrechte keten** ».

Deze bijzondere verbandsoorten voor muren gekend zijnde, dienen er enkele woorden gezegd over het beste verband voor kap- of cylindervormige gewelven.

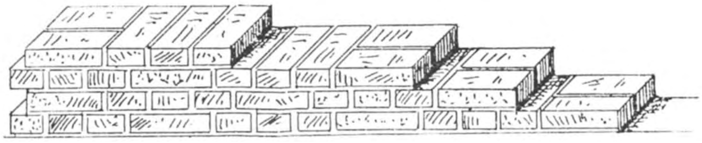

Sch. 382.

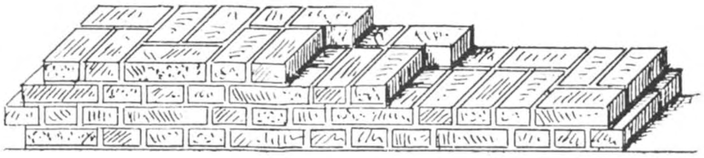

Sch. 383.

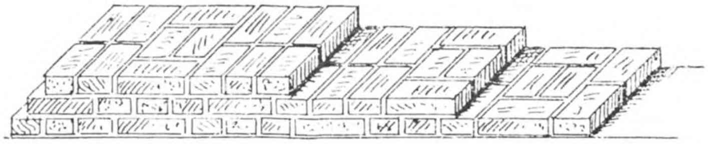

Sch. 384.

Nemen wij bijvoorbeeld een eensteensgewelf; indien men metselt zooals het deel A van schets 385 zijn er niets dan koppen op de binnenwelving (zie

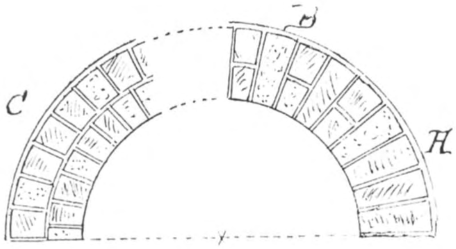

Sch. 385.

dit woord) en zullen er staande voegen op gansch den omtrek van den boog zijn; bijgevolg is het gewelf niet goed verbonden.

Het komt ten andere duidelijk voor, dat, indien de steenen niet wigvormig (zie **wig**) zijn men, op de weêrkracht van de mortel moet rekenen om de voeg aan de binnenwelving te behouden, en daar de mortel altijd min of meer krimpt, zal het gewelf onvermijdelijk van vorm veranderen.

Het stelsel B (voornoemde schets) zal dus veel duurzamer zijn, en nog mindere **zetting** (zie dit woord) zal er met het stelsel C te vreezen wezen.

Ziehier volgens het gekende werk : « *La Brique* » van den heer Lacroux, hoe zich de vlakten der muren vertoonen in elk der zes beschrevene verbandsoorten.

Verband nr 1. Schets 386. Dwarslijnen van trapsgewijze aangelegde voegen, vormende langwerpige ruiten van onbepaalde grootte.

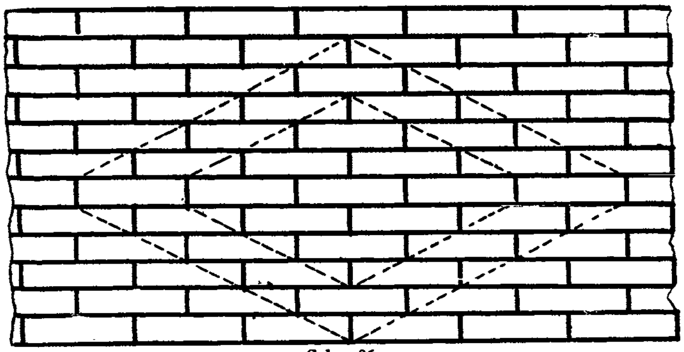

Sch. 386.

Verband nr 2. Schets 387. Gelijkloopende dwarslijnen, doch onder eene helling van 45° en vormende aldus vierkante ruiten van onbepaalde grootte. (Met dat verband kan men daarenboven alle samenstellingen van elk ander verband namaken.)

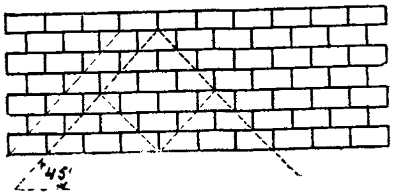

Sch. 387.

Verband nr 3. Schets 388. Nevens elkander geplaatste kettingen en regelmatig V gewijze onder eene helling van 45° verdeelde kleine ruiten van beperkte grootte.

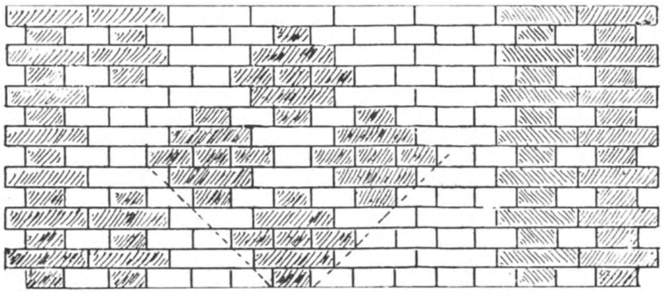

Sch. 388.

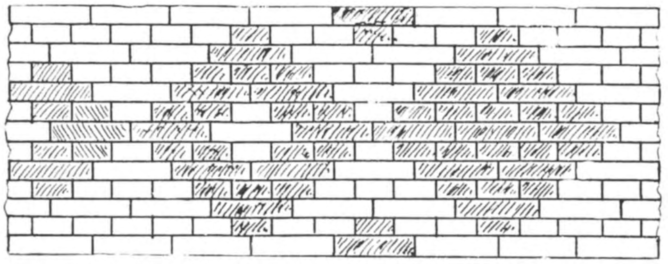

Sch. 389.

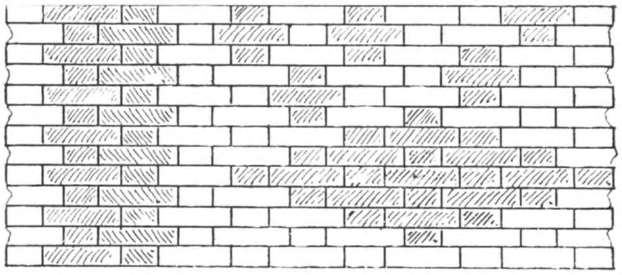

Sch. 390.

Verband nr 4. Schets 389. Regelmatig mosaïek van in elkander gewerkte gelijkarmige kruisen en doorgaande dwarslijnen, vormende vierkante ruiten van alle grootte onder eene helling van 45°.

Verband nr 5. Schets 390. Loodrechte afwisselend twee aan twee afspringende en ineengrijpende kettingen; dan doorgaande dwarslijnen waarmede men, doch in eene lagere helling dan in nr 1, langwerpige ruiten van onbepaalde grootte kan trekken en dicht Vgewijze onder eene helling van 45° verdeelde gelijkarmige kruisen.

Verband nr 6. Schets 391. Afwisselend afspringende kettingen, als voren, doch niet ineengrijpende,

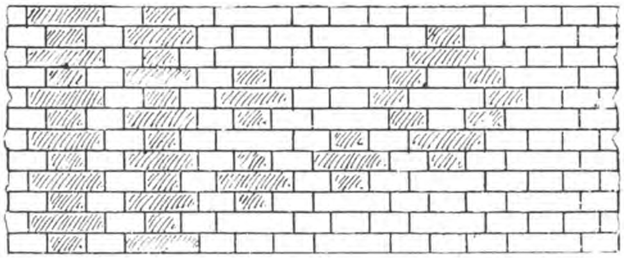

Sch. 391.

en Vgewijze geplaatste ruiten als in nr 1, met een gelijkarmig kruis van dezelfde gedaante als dat der vorige verbandsoorten, in het midden van elke ruit.

Zie nog **Hoekverbinding.**

Verbandgewelf, o. — Fr. *Voûte appareillée.*
Zie **Gewelf.**

Verbandsteen, m. — Zie **Quadern.**

Verbinding, v. — Fr. *Raccord.* — Eng. *Tie* (metselaarswoord).

Dit metselwerk is met een ander in verbinding. Fr. *Cette maçonnerie se raccorde à une autre.*

Verbindingskracht, v. — Fr. *Cohésion, Adhérence,* van metselspecie, cement, kalk enz.

De kracht waarmede die verschillende stoffen zich met kunst- en natuursteen verbinden.

Verbindingsmateriaal, o. — Fr. *Matériaux liants.*
Voor natuur- en kunststeen.
Zie **Kleefmiddel.**

Verbouwen, bw. zw. — Fr. *Transformer.*
Bijv. verbouwen van een huis in eene werkplaats.

Verbrande kalk, v. — Wordt bij het blusschen te weinig water gebruikt, dan wordt de kalk korrelig en verliest zij hare bindende kracht. Dat noemt men « Verbrande kalk ».

Verbreeding, v. **Verzwaring**, v. — Zie **Grondslag.**

Verbruik, o. van steen. — Fr. *Mode d'emploi des pierres.*

Verdeellat, v. = **Hoogtelat**. — Fr. *Latte de hauteur.* — Eng. *Gauge-rod,* is eene lat waarop verdeelingen geteekend worden zoodat de metselaar zekere hoogten in acht neme.
Zie ook **Profiellat.**

Verdiepingshoogte, v. — Fr. *Hauteur des étages.*
Gewone verdiepingshoogte, Fr. *Hauteur normale des étages.*

Verdoken voeg, v. — Fr. *Joint perdu,* — Hgd. *Verlorene Fuge, Todte Fuge.* — Eng. *Dead joint.*

Verdunnen, bw. ow. zw. — Fr. *Délayer.*
Kalk verdunnen door er water bij te voegen.

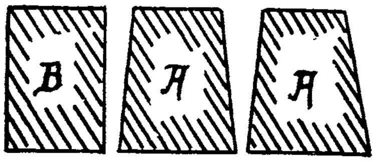

Sch. 392.

Verdunning, v. — Fr. *Démaigrissement.*
Het verdunnen van de steenen buiten de dagzijde. (Schets 392.)
Aan steenen A is eene verdunning; aan B niet.

Vergaarde stelling, v. — Fr. *Echafaudage de pièces assemblées.*

Zie **Stelling.**

Verglaasd, bn. bijw. — « Verglaasde steen, te « hard gebakken steen of ondersteen, Fr. *Brique* « *vitrifiée.*

« Uit N.-Ndl. lastkohieren : « Slechts goed ge« vormde hard doorbakken en **onverglaasde** steenen « worden toegelaten. Er zal meer op deugd dan op « kleur gelet worden. »

Niet verwarren met **verglazen** = **glazuren**, Fr. *Vernisser.*

Verglaasde tegel, m. — Fr. *Carreau vitrifié.*

« Nog behooren tot de tegels de fijne witte, « beschilderde en **verglaasde** tegeltjes, waarvan men « de tegenwoordig nog meest in gebruik zijnde tegel« tjes onderscheidt in drie soorten, in **witte, schild-** « **pad-** en gestrikte tegels; deze worden enkel thans « in keukens en dergelijke plaatsen, welke aan het « rooken dikwerf onderhevig zijn, gebezigd, en ook « tot plinten, langs de muren over de vloeren ge« steld.

« Meestal vindt men deze tegels vierkant, groot « 13 duim; doch zij zijn ook soms verschillende in « de lengte, echter van dezelfde breedte als de « overige. »

(Handl. tot de Burgerl. Bouwk. blz. 46.)

Verglaasde tegels worden ook gebruikt tot het bevloeren van kelders, waarin water komt, tot het beleggen van regenbakken, waterputten en riolen.

Zie **Tegel.**

Vergleisde baksteen, m. — Fr. *Brique émaillée, faïencée.* — Eng. *Enamelled brick,* wordt heden veel

gebezigd voor wanden, en ook voor gevelwerk; in dit laatste gepaard met gewonen baksteen en machiensteen.

Vergleisde tegel, m. — Fr. *Carreau émaillé, faïencé,* dient tot bekleeding van wanden.

Vergruizen (het) van den steen. — Zie **Pokken**.

Verharden. — Fr. *Se durcir.*
De mortel verhart = Fr. *Le mortier se durcit.*

Verhoogde boog, m. — Fr. *Arc surhaussé.* — Eng. *Stilted arch.*
Zie **Boog** en **Gewelf**.

Verhoogen, bw. zw. — Fr. *Exhausser.*
Een gebouw hooger stellen.
Niet verwarren met **ophoogen**.

Verkassing, v. — Fr. *Renfoncement.*
Bij herstelling van eene muurbekleeding, het deels over de diepte zwaluwstaartsgewijze uitbreken en weder aanvullen met nieuwen steen.

Verkeerhamer, m, ook **Bikhamer** (Kramers). — Fr. *Décintroir.*
Zie **Hamer**.

Verlagen, bw. zw. — Fr. *Abaisser.*
Lager maken.
Bijv. Eenen muur welke te hoog is, afbreken tot op eene gegevene hoogte.

Verleggen, bw. zw. — Fr. *Placer.*
Bij fundeeringen kan de metselaar gewoonlijk eene groote hoeveelheid steenen **verleggen**. Wij hoorden dit door een Brusselschen metsersbaas noemen : « *Avaler des briques* ».

In het Walenland zegt men ook « *les mettre épaisses* ».

Verloop, o. — Fr. *Inclinaison.*

Bij het aanleggen van waterafleidingen, worden de buizen of pijpen met eene bepaalde helling gelegd. Die helling heet het **verloop**.

Verluchtingsbuis, v. = **Ventilatiebuis.** — Fr. *Tuyau de ventilation.*

Verluchtingsschoorsteen, m. — Fr. *Cheminée d'appel, de ventilation.*

Zie **Schoorsteen.**

Vermetselen, bed. ww. zw. — De hoeveelheid vermetselde mortel, Fr. *La quantité de mortier employée.*

Vernieuwen, bw. zw. — Fr. *Renouveler.*

Vernieuwingswerk, o. — Fr. *Travaux de renouvellement.*

Verrekening, v. Staat van meer of minder werk. — Fr. *Décompte.*

Verrotting, v. — Fr. *Carie.*

Rotte steenen, Fr. *Pierres à caries.*

Versjouwen, bw. zw., sjouwende verplaatsen, overdragen. — Fr. *Barder.*

Versnij, o. (Gent). — Zie **Versnijding.**

Versnijding, v. (bij muurwerk). — Fr. *Diminution d'épaisseur.* — Hgd. *Absätze.* — Eng. *Setting-back.*

De vermindering van de dikte van den muur.

Te Gent : het **versnij.**

Te Sint-Nicolaas : het **verwas.**

Verspringen, ow. st. — Fr. *Chevaucher.*
De voegen verspringen, Fr. *Les joints chevauchent.*

Verspringende voeg, v. — Fr. *Joint en coupe.*
Zie **Verband**.

Versteenen, bed. ww., ow. zw. — Versteende kalkmortel. Vergelijkt **Opstijven.**

Verstek, o. — Fr. *Onglet.*
Steenen in verstek gemetseld, Fr. *Briques maçonnées à onglet.*

Verstekhaak, m. — Fr. *Equerre à 45°, Fausse équerre.* — Hgd. *Schiefer Winkelhaken.*
Zie **Zwei**.

Verstikte kalk, v. — Fr. *Chaux étouffée.* — Hgd. *Trocken gelöschter kalk.* — Eng. *Dry-slaked lime* is kalk die op de volgende wijze gebluscht wordt :
De kalkmassa wordt met zand bedekt en dan het zand natgemaakt.
Zie **Blusschen**.

Verstorvene kalk, v. — Zie **Doode kalk.**

Verval, o. — Fr. *Inclinaison.* — Eng. *Fall*
Die buizen zijn aangelegd met 3 cM. verval per meter.
Zie **Buis**.

Verwarmbuis, v. — Fr. *Carneau.*

Verwas, o. — Zie **Versnijding**.

Verweerde kalk, v. — Zie **Doode kalk.**

Verweerde steen, m. — Fr. *Pierre désagrégée.*

Verweerd pleister, o. — Fr. *Plâtre éventé.*

Verwelfsel, o. — Zie **Gewelf.**

Verwerking, v. — Fr. *Mise en œuvre.*

De metselaar zal goede baksteenen **verwerken**, Fr. *Le maçon mettra en œuvre des briques de bonne qualité.*

Verwulf, o. — Zie **Gewelf.**

Verzakking v. **van den grond**. — Fr. *Affaissement du sol.*

Dit gebouw staat niet meer telood; dit is gebeurd door **verzakking van den grond**.

Zie nog **Zandbed**.

Verzopen kalk, v. — Fr. *Chaux noyée.* — Hgd. *Versaufene Kalk.* — Eng. *Overwetted lime.*

Zie **Verzuipen.**

Verzopen pleister, o. — Fr. *Plâtre noyé.*

Zie **Pleister**.

Verzuipen, bw. ow. st. (de kalk). — Fr. *Noyer la chaux.* — Hgd. *Den Kalk ersaufen lassen.* — Eng. *To slack the lime with too much water.*

« De deugdzaamheid van de kalk vermindert « wel door het gebruiken eener groote hoeveelheid « water, en men noemt dit in het dagelijksche leven : « de kalk **verzuipen**. »

Verzwaring, v. ook **Verbreeding**, v. — Fr. *Surépaisseur.*

Zie **Grondslag**.

Vestingmuur, m. — Fr. *Mur de fortification.*

Vette kalk, v. — Zie **Kalk**.

Vette mortel, v. — Zie **Mortel.**

Vet pleister, o. — Fr. *Plâtre gras.*

Vet zand, o. — Fr. *Sable gras.*

Veurnsche steen, m. — Fr. *Briques de Furnes.*
Gele baksteen.

Viaduct, v. — Fr. *Viaduc.*
Algemeene benaming voor **Onderbrugging** en **Overbrugging**.

Vieren, bw. ow. zw. — Fr. *Détendre.*
Eene koord vieren of ontspannen.

Vierkant gehouwen steen, m. — Zie **Steen**

Vierkante meter, m. of □ **el**, v. — Fr. *Mètre carré.*
De □ meter = 100 decimeter² = 10000 centimeter².
De □ meter = $\frac{1}{100}$ decameter² of are = $\frac{1}{10000}$ hectometer² of hectare enz.

Viertijd, m. (van het ww. Vieren. — Fr. *Détendre*).
Zie **Schoftijd.**

Viervoet regel, m. (Ieperen). — Zie **Rij.**

Vijzelmolen, m. — Zie **Tonmolen.**

Vijzelschroef, v. — Fr. *Vérin.* — Hgd. *Hebeschraube.*
Zie **Lossen** (een gewelf).

Vingerling, m. — Zie **Handlap.**

Vischbek, m. — Fr. *Gueule de loup.*
Het invattend gedeelte van de vergaring met kraai- en vischbekken.
Zie **Damplank.**

Vizierlineaal, o. — Fr. *Alidade*, koperen beweegbaar en horizontaal lineaal waarop twee met **kijkgaatjes** of spleten voorziene metalen plaatjes loodrecht aangebracht zijn.

Vlaamsche pan, v. meet 340 × 240 × 15 mM.

Men heeft er, evenals voor de Fransche en Hollandsche: roode, blauwe, geslepene of geschuurde (Fr. *Recurées*) en vergleisde (Fr. *Vernissées*).

Vlaamsch verband, o. — Fr. *Appareil flamand*,
of **Poolsch verband**, o. — Fr. id. *polonais*,
of **Gothisch verband**, o. — Fr. id. *gothique*.
Zie **Verband**.

Vlak, o. — Zie **Plat**.

Vlak, o. — Fr. *Surface*.
Wij melden :
Plat vlak, Fr. *Surface plane*.
Gebogen vlak, Fr. *Surface courbe*.
Holrond id. Fr. id. *concave*.
Bolrond id. Fr. id. *convexe*.

Vlakke laag = **Platte laag**, v. — Zie **Laag**.

Vlechting, v. — Fr. *Epi*.
Zie **Vlechtwerk**.

Vlechtingsteen, m. — Fr. *Pierre d'assise*.
Zie **Vlechtwerk**.

Vlechtwerk, o = **Keperwerk**, o. — *Maçonnerie en épis, Maçonnerie en crémaillère, Maçonnerie en chevrons*. — Hgd. *Gezähnte Rollschicht*.

Wanneer de bovenkant van eenen met baksteen te bedekken muur eene helling heeft, dan wordt de

rollaag (zie dit woord) best gemaakt zooals in de onderstaande schets 393 : dat heet **vlechtwerk** en de rollaag wordt dan eene **vlechting.** Zooals de

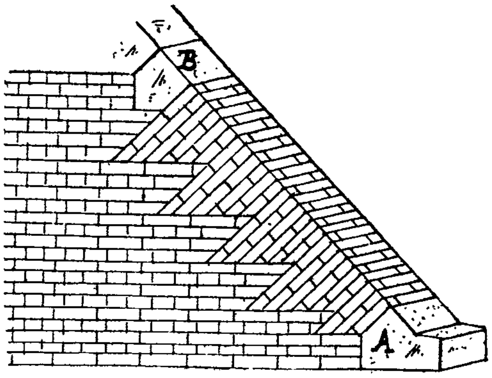

Sch. 393.

schets het aanduidt, rusten de **tanden** der vlechting op eene waterpasse laag metselwerk en staan de voegen loodrecht op de helling.

De tand moet aan den voet ten minste een halven steen dik zijn, en dan naar boven verbreeden tot twee en drie steen, zoodat zijne hoogte volgens de helling zes tot tien lagen bedraagt.

Tot grootere sterkte van het stelsel rust het vlechtwerk op of tegen **hoeksteenen** A (Fr. *Patins, Epaulements*) en **vlechtingsteenen** B, (Fr. *Pierres d'assise*) gewoonlijk van natuursteen.

Vleugel, m. — Fr. *Aile.* — Hgd. *Flügel.* — Eng. *Aisle.*

Zijgedeelte van een bouwwerk.

Een gebouw dat in den -vorm opgetrokken is, heeft twee vleugels: den rechter- en den linkervleugel.

Vleugel, m. (kleine). — Fr. *Alette,* uitstekende penantlijst.

Vleugelmuur, m. — Fr. *Mur en ailes.*

Rechte of gebogen muur in aansluiting met een landhoofd eener brug en dienende tot steunmuur.

Vleugelspits, v. — Fr. *Aileron.*

Dakluikversiering in den vorm eener omgekeerde konsole.

Vliegen, ow. st. — Het vliegen van eenen muur.

Een telood staande muur komt voor alsof hij voorover helt.

Vliegende muur, m. — Fr. *Mur à faux, Mur en l'air.*

Muur die niet rechtstreeks op den grond berust.

Vliegende steiger, m. **Hangende steiger.** — Fr. *Echasse volante.*

Zie **Stelling.**

Vlij, v. — Gebrek in Bentheimersteen. Dunne ijzer- of oerlagen, die in platte en oneffene vlakten den steen somtijds in allerhande richtingen doorloopen.

Vlijmen, bw. zw. of **Klemmen,** bw. ow. zw. (de kalk), ze sterk met de kalkhouw wrijven.

Vlodderkalk, v. — Fr *Chaux noyée.*

Zie **Verweerde kalk.**

Vloeispaath, o. — Fr. *Spath fluor,* vakwoord : *Castine.*

Eene kalksteensoort, die als smeltmiddel dient voor hoogovens.

Vloer, m. — Fr. *Aire, Pavement.* — Hgd. *Fussboden.*

Vloerlegger, m. — Fr. *Carreleur.*

Vloerplaat, v. — Zie **Tegel.**

Vloersteen, m. — Fr. *Dalle.*

Platen van hardsteen, waarmede gangen, keukens, stoepen, zalen van groote gebouwen en kerken bevloerd worden, heet men vloersteenen.

Vloersteen wordt ook **schor** en **voetsteen** genaamd.

Vloersteen, m. — Zie **Tegel.**

Vloertegel, m. — Fr. *Carreau de pavement.* — Eng. *Floor-tile, Paving-tile.* — Hgd. *Fliese.*

« In N.-Ndl. meest gebakken aan den Rijn, de « Vecht, de Gouwe enz. — In den omtrek van Utrecht, « Woerden en Leiden vindt men de meeste pannen- « en tegelbakkerijen bij elkander.

« Daar worden de vloertegels onderscheiden in « blauwe en roode.

« De blauwe in : **beste blauwe, beste bonte, gemeene bonte, blauwe verglaasde.**

« Deze blauwe tegels, evenals de roode, worden « vierkant en van onderscheidene grootte gemaakt.

« De meest gebruikelijke zijn de **dofroode** en « de **blauwe.**

« Volgens hunne grootte en doorbakkenheid « worden zij ingedeeld als volgt :

« de roode : in **heelbakken, slapbakken** en **half-** « **bakken**; de blauwe : **beste blauwbakken, beste** « **bonte** en **gemeene bonte.**

« De grootste, roode en blauwe, noemt men « **baantegels** ». (Coopman : « Steenbakkerij »).

Vloetegels van cement worden ook veel gemaakt

bijz. te Gent; die in ceramiek, bijz. te St-Ghislain, Jurbeke (Fr. *Jurbise*), Forges-bij-Chimay enz.

Zie voorts **Tegel.**

Vochtwerend, bnw. — Fr. *Hydrofuge.*

Asphalt is een vochtwerend middel; ook legt men soms asphalt boven en bezijden het **trasraam.**

Voeg, v. — Fr. *Joint.* — Hgd. *Fuge.* — Eng. *Joint.*

De ruimte tusschen de steenen welke met **metselspecie** of **steenverkitsel** aangevuld wordt en soms ook open blijft, in welk geval men ze **open** of **holle voeg** noemt, Fr. *Joint ouvert*

Stootvoeg of **staande voeg,** Fr. *Joint vertical, Joint montant.* — Hgd. *Stossfuge.*

Gebroken stootvoeg, Fr. *Joint montant brisé.*

Liggende of **loopende** of **streksche voeg,** Fr. *Joint horizontal, Joint de lit.*

Schuinsche voeg, Fr. *Joint biais.*

Schuine voeg, Fr. id. *à anglet* of *angulaire.*

Rechte voeg, Fr. id. *droit.*

Verspringende voeg, Fr. id. *en coupe.*

Doorgaande voeg, Fr. id. *de douëlle.*

Haaksche voeg, Fr. id. *carré.*

Dekvoeg, Fr. id. *de recouvrement.*

Stompe voeg, Fr. id. *gras.*

Scherpe voeg, Fr. id. *maigre.*

Gesloten of **nauwe** of **dichte voeg,** Fr. id. *serré.*

Verdoken voeg, Fr. id. *perdu.*

Onregelmatige voeg, Fr. id. *incertain.*

Overdekte voeg, Fr. id. *recouvert.*

Opgewerkte voeg, Fr. id. *refait.*

Diamantvoeg, Fr. id. *en pointe de diamant.*

Looze voeg, Fr. *Faux-joint.*

Stuikvoeg, Fr. *Joint à plat point.*
Uitspringende voeg, Fr. *Joint saillant*
Inspringende voeg, Fr. id. *rentrant.*
Hollandsche voeg, } Fr. id. *hollandais.*
Gesneden voeg, }
De voegen **uitkrabben**, Fr. *Gratter les joints.*
» » **strijken**, Fr. *Cirer les joints.*

Voeg, v. **streksche** of **liggende voeg** van een gewelf. — Fr. *Joint de lit.*

Stootvoeg of **staande voeg** van een gewelf. — Fr. *Joint montant.*

Zie **Gewelf.**

Voegbelegsel, o. — Fr. *Couvre-joint.*

Voegberd, o. — Zie **Mortelberd.**

Voegbord, o. = **Raapbord**, o. — Zie **Mortelberd.**

Voegen, bed. ww. — Fr. *Jointoyer.* — Hgd. *Fugen.* — Eng. *To joint.*

Gewoon voegen (het), Fr. *Jointoyage ordinaire.*

Voegen op zijn Hollandsch, Fr. *Jointoyage à la hollandaise.*

Wordt in N.-Nedl. genoemd : **Bewerken met gesneden voegen**, Fr. *Jointoyage à joints coupés.* Te Turnhout en elders in België wordt dit ook **snijwerk** geheeten.

Opvoegen, bed. ww. — Fr. *Rejointoyer.*

Voor pannendaken zegt men :

Aanstrijken, Fr. *Jointoyer, rejointoyer,* te Gent ook « **spijzen** ».

De voegen strijken, Fr. *Lisser les joints.*
» » **glad strijken**, Fr. *Lustrer les joints.*

Voegijzer, o. — Fr. *Fiche.* — Hgd. *Fugkelle, Fug-eisen.* — Eng. *Filling trowel.* (Schetsen 394, 395 en 396.)

Wanneer hardsteenen van gemiddelden omvang op elkander moeten staan, stelt men, meest droog, soms met eene kleine hoeveelheid mortel, den bovensten steen op houten spieën; zoo doende wordt deze steen, zonder moeite op de door het plan aangewezen plaats gezet : doch hij rust op geen mortelbed; met het voegijzer (plat getand ijzer) wordt de mortel op de gansche oppervlakte der laag gestoken en dit wel door het heen en weer trekken tusschen de voeg.

Sch 394.

Sch. 395.

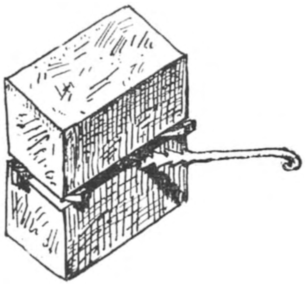
Sch. 396.

Voegijzer, o. **Voegspijker,** m. — Fr. *Polissoir,* dient om effen voegwerk te maken; te Ieperen, zegt men **volzetter.** (Schets 397.)

De voeger zet inderdaad de voegen vol en polijst of effent ze.

Sch. 397.

Te Gent, zegt men **spieker,** voegspieker.

Voegkalk, v. — Fr. *Chaux à jointoyer.*

Kalk dienende tot het voegwerk.

Zie **Kalk.**

Voegkrabber, m. **Krabber,** m. — Fr. *Evidoir.* (Schets 398.)

Dient om de voegen open te maken opdat het voegwerk deug-

Sch. 398.

delijk zij, doordien de mortel dieper in de openstaande voeg kan gestreken worden.

Voeglat, v. — Voeglatten dienen om tijdens het metselen overal gelijke voegen te houden, wel te verstaan, wanneer men met open voegen werkt.

Daarvoor is ons geen fransch woord bekend, wij hoorden zeggen : « *petite latte* » « *réglette* ».

Voegspijker, m. - Zie **Voegijzer**.

Voegvlak, o. — Fr. *Face de joint.*

Voet, m. of **Geboorte**, v. van een gewelf. — Fr. *Naissance.* — Eng. *Spandrel.*
Zie **Gewelf.**

Voetblok, o. = **Voetkatrol**. - Fr. *Poulie de retour.*
Zie **Schalk.**

Voeting, v. — Het onderste deel van eenen gevel, Fr. *Soubassement;* ook het onderste deel eener fundeering, Fr. *Appui des fondations.*

Voetkatrol, v. = **Voetblok**. — Zie **Schalk.**

Voetsteen, m. — Zie **Vloersteen**.

Voetstuk, o. — Zie **Arcade**.

Vol en zat in de mortel metselen. — Fr. *Maçonner à bain flottant de mortier,* of, *à plein mortier,* of, *à bain soufflant de mortier.* — Eng. *Larrying up.*

Volgieten, bw. st. — Fr. *Couler jusqu'au refus.*
De **dookgaten** met lood of zwavel volgieten.

Volgooien, bw. zw. de muren. = **Volrapen**. — Fr. *Hourdir à bain.*
Zie **Volrapen.**

Volle boog, m. — Zie **Cirkelboog.**

Volle steen, m. — Zie **Steen.**

Volrapen, wwd. — Fr. *Jeter du mortier jusqu'à refus, Hourdir à bain.*

Meer mortel dan gewoonlijk leggen, om al de holten aan te vullen en de mortel door strek- en stootvoegen te doen **uitpuilen.**

Volronde boog, m. — Zie **Boog** en **Gewelf.**

Volzetter, m. (te Ieperen). — Zie **Voegijzer.**

Vooraanzicht, o. — Fr. *Vue de face.*

De teekening van eenig voorwerp zooals het langs voren gezien wordt.

Zie **Plan.**

Voorbouw, m. — Fr. *Avant-corps.*

Het gedeelte van een gebouw, hetwelk vooruitsteekt op het andere, dat men **achterbouw** noemt.

Voorgedeelte, o. van een gewelf. — Zie **Voorzijde** en **Gewelf.**

Voorgevel, m. — Fr. *Façade.* — Hgd. *Forgiebel.*

Zie **Gevel.**

Voorhout, o. — Zie **Voorstuk** en **Trap.**

Voormuur, m. — Fr. *Mur de face.*

Voorschoot, m. — Zie **Metselaarsschort.**

Voorsprong, m. — Fr. *Avant-corps,* beteekent het vooruitspringende gedeelte van een gebouw.

Voorsprong, m, = **Wel,** v. = **Overstek.** - Zie **Trap**

Voorstuk, o. **Voorhout,** o. — Zie **Trap.**

Voorvlak, o. van den hamer. — Zie **Hamer**.

Voorwaarden, v. mv. In N.-Nedl. — Fr. *Cahier des charges.*
Zie **Lastkohier**.

Voorwerkers, mvd. — Fr. *Briques dc parement.*
In N.-Nedl. gezegd voor de brikken van het **buitenvlak** van eenen muur.

Voorzijde, v. van een gewelf, — Fr. *Tête.*
Zie **Gewelf**.

Vordering, v. der werken. — Fr. *Avancement des travaux.*
Naar gelang de werken vorderen, Fr. *A mesure de l'avancement des travaux à effectuer.*

Vormbouw, m. = **Stampbouw**, m. = **Pisébouw**, m. — Fr. *Pisé, Construction en pisé.* — Hgd. *Stampfbau, Kastenwerk, Erdstampfbau, Pisébau.* — Eng. *Cofferwork of Earth, Beaten Cobwork, Tapia.*
Eene wijze van bouwen, waarbij leem of aarde in groote, volgens den muur gemaakte **vormkasten** wordt **vastgestampt**.

Vormkast, v. — Fr. *Encaissement.*
Zie **Vormbouw**.

Vormsteen, radiale. — Fr. *Brique moulée, radiale,* in N.-Nedl. veelal gebruikt tot de buitenste bemetseling van schoorsteenen voor machienen.

Vorst, v. — Fr. *Faîtage.*

Vorstpan, v. = **Bovenste pan**. — Fr. *Tuile faîtière* of *Enfaîteau.*
« In Oost-Vlaanderen uitgesproken : **vustpan**;
« in West-Vlaanderen **veustpan**. Meestal genoemd
« **vorst**, mv. : **vorsten**.

« Bij Schuermans, in zijn **Idioticon,** blz. 809 :
« **Veurst** (veust), uitspraak van vorst, Fr. *Faîte, Comble,*
« (Brabant, Vlaanderen). Vanhier : **veurstpan** (veust-
« pan), ronde pan welke op de veurst of op de kap
« van huizen gelegd wordt; **verveursten**, nieuwe
« veurstpannen leggen. In Brabant en soms in Vlaan-
« deren zegt men alleen : **veust** voor **vorstpan,** in
« Limburg : « **vees, veespan** enz. »

In zijn bijvoegsel :

« **Schalievorst, -veurst** : aarden dakpan op de
« wijze van ∧ en dienende om op den vorst of
« nokbalk van een schaliëndak geplaatst te worden.
« (Vl. en Brab.) »

De vorstpan is gewoonlijk bol gebogen; zij heeft aan de zijden geene wellen; ook geen **knopje of neus**, want zij moet niet gehangen worden.

∴ De **stroovorst** of -veurst of veust is de halfronde pan, welke op den nokbalk van een strooien dak geplaatst wordt. In N.-Nedl. noemt men deze **rietvorsten.** Zij zijn grooter dan de anderen. Behalve rieten daken, worden er ook schoorsteenen mede bedekt. (Coopman, Steenbakkerij).

Vriesbarstige steen, m. — Fr. *Pierre gélive.*
Steen welke door vorst barst of openspleet.
Zie **Hoedanigheid.**

Vrijstaande muur, m. — Fr. *Mur isolé* of *détaché.*

Vuist, v. = **Vuisthamer,** m. — Zie **Hamer.**

Vulblok, o. — Fr. *Patin.*

Bij het maken van groote pleisteren lijsten op plafonds plaatst men van afstand tot afstand houten driehoekige blokken om de ruimte tusschen het pleisterwerk en de wanden te vullen.

Vulsteen, m. — Zie **Steen.**

Vuringsteen, Vieringsteen, m. — Fr. *Briques de four.*

In W.-Vl. naar het woord « viering » « vuring » dat men in algemeenen zin aan eenen haard of oven geeft.

« Vuringsteenen » zijn allerhande steenen, welke tot het maken van « vuringen » kunnen gebruikt worden. (Coopman, Steenbakkerij).

Vuurbrug, v. — Fr. *Autel, Grand autel, Pont de chauffe, Pont.*

Muurtje, aangelegd in ovens tot besparing van de warmte.

Vuurhaard, m. — Fr. *Foyer.*

Vuurplaat, v. = **Haardplaat,** v. — Fr. *Contre-cœur.* — Hgd. *Kaminplatte.* — Eng. *Chimney-Back, Fireplate.*

Zie **Schoorsteen.**

Vuursteen, m. — Fr. *Silex.* — Eng. *Flint-stone.*

Vuurtoren, m. — Zie **Bouw.**

Vuurvaste mortel, — Fr. *Mortier réfractaire.* — Hgd. *Feuerfeste Mörtel.*

Vuurvaste steen, m. -- Fr. *Brique réfractaire.* — Eng. *Firebrick, Kilnbrick.* — Hgd. *Feuerfester Stein, Ofenziegel; Chamotte-Stein.*

∴ De rechtstanden (Fr. *Pieds-droits*) van broodbakkersovens worden met vuurvaste steen gemetst.

∴ Bemetseling van vuurvasten steen wordt doorgaans platvol gevoegd.

⁂ Deugdelijke vuurvaste steen mag niet smelten bij hevige hitte en moet bestand zijn tegen sterke afwisseling van gloed en koude.

⁂ **Altaarsteen** (Fr. *Brique d'autel*) : groote vierkante steen voor ovenhaarden.

Haard, wanden, gewelf van den oven voor het verwarmtoestel Perkins of Schaeffer moeten in vuurvasten steen gemetseld worden. Als metselspecië gebruikt men meest klei van de beste soort.

Zie ook **Steen.**

Waaiergewelf, o. — Fr. *Voûte en éventail.* — Eng. *Fan-tracery vault.*

Zie **Gewelf.**

Waalsteen, m., wordt gebakken aan de oevers van Waal, Boven-Rijn, Lek en Maas (Noord-Nederland).

Zijne afmetingen zijn :

lengte .... 22.24 duim
breedte .... 10.46 duim
dikte .... ongeveer 5 duim.

De soorten zijn :

Regenbakklinkers, vlakke klinkers, hardgrauw, boerengrauw, best rood, gemeen rood (1ste en 2de soort).

Voor straatwerk worden gebruikt :

Getrokken en half getrokken **straatklinkers.**

Voor puinbestortingen :

Zwaar getrokken en verglaasde mondsteenen.

⁂ N.-Nedl. lastkohier : « De gebakken steenen moeten zijn van den **Waalvorm** ».

⁂ **Waalstraatklinkers** worden in N.-Nedl. gebruikt voor het bestraten van **rijwegen.**

(Coopman, Steenbakkerij).

Waalstraatklinker, m. — Zie **Straatklinker**.

Wachttorentje, o. — Fr. *Echauguette*. — Hgd. *Wächtertürmchen*. — Eng. *Watch-turret*.

Overdekt balkon in den vorm van een torentje.

Wagen, m. — Fr. *Chariot*.

Gestel op wielen om materialen te vervoeren, meest met behulp van paarden.

De **rolwagen** en de **kruiwagen** worden nochtans door menschenkracht in 't werk gesteld. (Zie **Kruiwagen**.)

De **rolwagen**, ook het **rolwagentje** en te Gent en elders : « **duivel** », in 't Fr. *Diable* zie sch. 399; heeft twee kleine wielen en eenen dissel; hij dient tot het **versjouwen** van materialen (Fr. *Bardage*) als de **draagberrie** ontoereikend is.

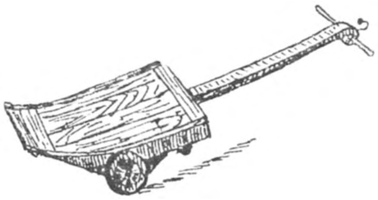

Sch. 399.

De **Blokwagen**, Fr. *Binard*, is een sterke wagen zonder berden of schotten met vier even hooge wielen tot vervoer van steenblokken en andere zware lasten; gewoonlijk heeft hij een beweegbaren bodem.

Hij wordt soms op twee wielen gemaakt tot gemakkelijker lossen van steenen.

In N.-Nedl. heet hij ook **Mallejan**.

Zie nog **Kar**.

Wagenvoer, o. — Fr. *Charretée*.

Een wagenvoer steen = eene volle wagenvracht.

Een wagenvoer brikken, Fr. *Une charretée de briques;* in 't Fr. zegt men meest : *Une charrette de briques*.

Wanbak, m. — Slecht gebakken steen.
Ook **misbak** geheeten.

Wand, m. — Fr. *Paroi, Pan de mur, Parement.* — Hgd. *Wand.*

Beraapt dezen wand, Fr. *Crépissez cette paroi, ce pan.*

Buitenwand, Fr. *Parement extérieur.*

Binnenwand, Fr. id. *intérieur.*

Wandbekleedsel, o. — Fr. *Revêtement.*

Wandtegel, m. — Zie **Muurtegel** en **Tegel**.

Wang, v. — Zie **Boom**.

Wanstand, m. — Zie **Misstand.**

Wapen, o. — Zie **Blasoen.**

Wasemkap, v. — Zie **Rookmantel.**

Water, o., het water van den steen. — Fr. *Le ton de la pierre.*

De schakeering en mengeling van de vlekken en aders in marmer en andere steensoorten.

Waterbak, m. — Zie **Gaarbak.**

Waterbouwwerk, o. — Zie **Bouw.**

Waterbuis, v. = **Waterpijp**, v. — Fr. *Tuyau d'alimentation d'eau.*

Waterdicht, bnw. — Fr. *Etanche.*

Waterdichte werken, o. mv. — Fr. *Travaux étanches* of *imperméables.*

Waterdichtheid, v. — Fr. *Imperméabilité.* — Eng. *Impervieresness.*

Zie **Ondoordringbaarheid**.

Waterdichtmaken, o. — Fr. *Citernage.*

Wateremmer, m. — Zie **Emmer.**

Watergat, o. — Fr. *Barbacane.*

Opening in eenen muur die tot steun dient voor eene goot ter afleiding van het hemelswater.

Waterglas, o. — Fr. *Silicate.* — Hgd. Wasserglass. — Eng. *Silicate.*

Waterwerend middel voor steen.

Waterhol, o. — Zie **Venster.**

Waterhouder, m. — Fr. *Réservoir d'eau.*

Waterkalk, v. — Zie **Kalk**.

Waterleiding, v. — Fr. *Aqueduc.* — Hgd. *Wasserleitung.* — Eng. *Aqueduct;* wordt nagenoeg op dezelfde wijze gemaakt als de **riool**, wel te verstaan daar waar zij als het ambacht van den metselaar rakende moet aanzien worden.

Watermortel, v. — Fr. *Mortier hydraulique.* — Hgd. *Wassermörtel.* — Eng. *Hydraulic mortar.*

Zie **Mortel.**

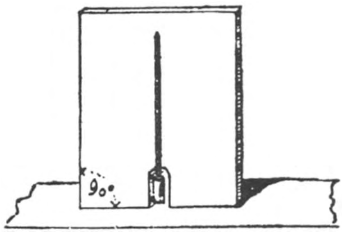

Sch. 400.

Waterpas, o. **Metselaarswaterpas**, o. — Fr. *Niveau de maçon.* — Hgd. *Wasserwage.* — Eng. *Mason's level.*

Het bestaat uit eene rechthoekige plank voorzien van een « lood ». (Schets 400.)

Met dit gereedschap ziet de metselaar of hij « **telood** » werkt.

Soms is het waterpas zooals schets 401 aanduidt.

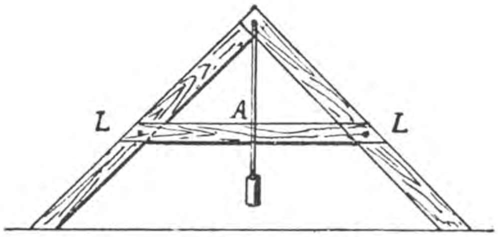

Sch. 401.

Aan A is er dan eene kerf in de horizontale lat LL gesneden, waar de draad van het lood moet invallen om « telood » gericht te zijn.

Waterpas houden. — Fr. *Observer le niveau.* — Eng. *To keep level.*

Waterpasse doorsnede, v. — Zie **Doorsnede.**

Waterpijp, v. = **Waterbuis,** v. — Fr. *Tuyau d'alimentation d'eau.*

Waterput, m. — Fr. *Puits.*
Zie **Put.**

Waterslek, v. — (Gent en Vlaanderen). — Zie **Tonmolen.**

Watersteen, m. = **Gootsteen,** m. — Fr. *Evier.* — Hgd. *Gossenstein.* — Eng. *Sink; Gutter stone.*

De watersteen wordt doorgaans in of op eenen muur gemetseld.

Watervat, o. — Fr. *Tinne.*

Groote kuip, gewoonlijk met twee ooren, welke met twee handboomen gedragen wordt.

Weeke steen, m. — Zie **Steen**.

Weersongesteldheden, mvd. — Fr. *Intempéries*.
Weersongesteldheden beletten soms te werken.

Weerstand, m. — Fr. *Résistance*.
» tegen afscheuren, Fr. » *à l'arrachement*.
» tegen afbreken, Fr. » *à la rupture*.
» tegen verbrijzelen, Fr. » *à l'écrasement*.

Weerstandsvermogen, o. — Fr. *Résistance*. — Eng. *Power* of *resistance*.

Wegnemen, bw. st. (een formeel). — Zie **Lossen** (een gewelf).

Wegspoelen, o. van fundamenten. — Fr. *Déchaussement par l'action de l'eau*.
De fundamenten van dat gebouw zijn weggespoeld, Fr. *L'eau a déchaussé ce bâtiment*.

Wegwijzer, m. — Fr. *Colonne itinéraire*.
Zie **Zuil**.

Wel, v. (Turnhout enz.). — Zie **Rol**.

Wel, v. (mvd. Wellen), ook **Overstek**, v. en **Neus**, v. — Fr. *Nez d'une marche*.
Zie **Trap**.

Welboord, o. In N.-Nedl. steen uit de onderste laag.
« Welboord » wordt er, evenals « slecht rood » en « bovensteen » nogal gebruikt voor ovens, haard- « steden en andere werken, welke niet te lijden « hebben van de vochtigheid.
« Welboord heeft een zeer geringen graad van « doorbakkenheid ». (Coopman, Steenbakkerij).

Welflijn, v. — Zie **Gewelf.**

Welfselsteen, m. = **Wulfsteen.** — Fr. *Briques pour voûtes.*

Zie **Spiesteen.**

Welfsel, o. — Zie **Gewelf.**

Welfsteen, m. — Fr. *Claveau.* — Hgd. *Schlussstein.*

Welfsteen met haak. — Zie **Haak.**

Welfwerk, o. — Fr. *Voûtement.*

Het opbouwen of spannen van gewelven.

Het daardoor verkregen werk.

Welkom. — Fr. *Bienvenue.*

Wanneer een persoon, bijzond. een leveraar, een in aanbouw zijnde werk komt bezichtigen, na uitnoodiging hetzij van den bouwkundige, hetzij van den aannemer of nog van den eigenaar, komt een metser of een metsersknaap met zijnen schort of met zijnen neusdoek, zulke beweging doen, alsof hij de schoenen van den bezoeker wilde kuisschen.

De bezoeker getroost zich dan eenig drinkgeld aan de werklieden te geven en betaalt zóo zijnen **welkom.**

Welle, v. — Fr. *Rebord.*

Het overstek aan den kant eener dakpan.

Welput, m. — Fr. *Puits d'eau de source.*

Welwater, o. — Fr. *Eau de source.*

Grondwater, o. — Fr. *Eau de source souterraine*

Zie **Kwelm.**

Wenteling, v. van eene trap. — Fr. *Révolution d'un escalier.*
Zie **Trap.**

Wenteltrap, v. — Fr. *Escalier tournant.*
Zie **Trap.**

Werk, o. = **Bouw**, m. — Fr. *Chantier.*
De plaats, waar een gebouw wordt opgetrokken, met de daaromheen bestaande ruimte voor het uitvoeren van de werken.

Werk, o. wordt ook in den zin van 't Fr. *Construction* gebruikt : zie **Constructie.**

Werkboekje, o. — Fr. *Livret.*
Het werkboekje van den metsersgast.

Werkloon, m. en o. — Zie **Loon.**

Werkopzichter, m. — Zie **Opzichter.**

Werkstaking, v. — Fr. *Grève.*
Het staken van den arbeid.

Werkteekening, v. — Fr. *Epure.*
Teekening gevende de bijzonderheden op groote schaal van eenig werk.
Zie **Plan.**

Werktuig, o. — Fr. *Machine.* — Hgd. *Werkzeug.* — Eng. *Engine.*
Stoomwerktuig, o. — Fr. *Machine à vapeur.* — Hgd. *Dampfmaschien.* — Eng. *Steam-engine.*
De metselaar bezigt verscheidene werktuigen, en wel :
Onder de **enkelvoudige werktuigen**, Fr. *Machines simples.*

1° **Touwen**, Fr. *Cordes.*
2° den **hefboom**, Fr. *Levier;*
3° het **windas**, Fr. *Treuil;*
4° de **katrol**, Fr. *Poulie;*
5° het **hellend vlak**, Fr. *Plan incliné:*
6° de **wig**, Fr. *Coin;*
7° de **schroef**, Fr. *vis;*
en van de **samengestelde werktuigen**, Fr. *Machines composées;* de **keldervijs**, Fr. *Cric;* den **kaapstander**, Fr. *Cabestan;* den **bok** of **schrank**, Fr. *Chèvre;* den **schalk**, den **kaber**, Fr. *Cabre;* de **kraan**, Fr. *Grue.*

De **kruiwagen**, dat onmisbaar hulpmiddel van den metselaar, behoort voorts tot de enkelvoudige machines en wel tot de hefboomen.

Werkuren, v. mv. — Fr. *Heures de travail.* — Hgd. *Arbeitsstunden.*

Werkzaam, bn. bijw. — Fr. *Actif.*

Zoo moest elke werkman zijn : zich standvastig bezig houden met het hem opgedragen werk.

Wiel, o. van eenen put. — Fr. *Couronne de puits.*

Zie **Put**.

Wig, v. **Kloofbeitel**, m. — Fr: *Coin.* — Eng. *Boaster.* — Hgd. *Keil.*

De wig dient bijz. tot het klieven van steenen.

De metselaar gebruikt ze weinig, nochtans wordt de kloofbeitel veel voor aardewerken gebezigd.

Windas, o. In Brabant, **Win.** — Fr. *Treuil, Tour.* — Hgd. *Winde.* — Eng. *Wim* of *Winch.*

Op zichzelven genomen dient het windas hoofdzakelijk om lasten uit eene diepte te halen (Sch. 402.)

Het eenvoudigste windas bestaat uit eene rol of cylinder A met vierkante hoofden B waarin de **spil-**

gaten voor de **windboomen**. De **tappen** van den cylinder draaien in twee door schoren versterkte stijlen C, die van onder door eenen regel D, ver-

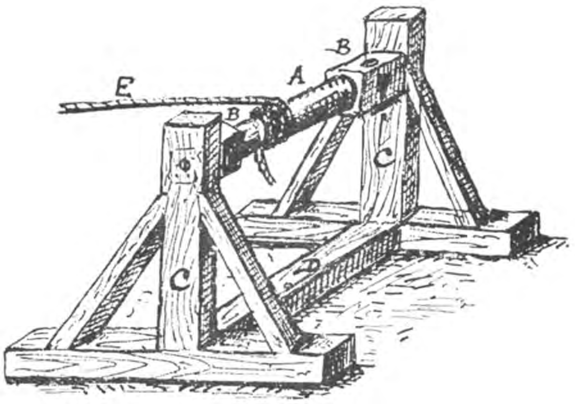

Sch. 402.

bonden zijn. Het **touw** E wordt om den cylinder geslagen en door eenen man vastgehouden terwijl andere werklieden beurtelings de **windboomen** omlaag halen.

Zie ook onder **bok** het windas toegepast op dat werktuig.

Windboom, m. = **Spaak,** v. — Fr. *Barre.*

De windboomen zijn houten stangen die **in** de gaten van een **windas** of van eenen **kaapstander** geplaatst worden om de rol te doen draaien.

Winddroog, bn. — Fr. *Séché au vent, à l'air.*

In den wind gedroogd.

Zie **Besproeien.**

Windkruisen, mvd. **Stekers, Steekbanden.** — Fr. *Etrésillons, Croix de St-André, Poussards.*

Zie **Stelling.**

Windstut, v. — Zie **Kruisband** en **Windkruisen**.

Winkelhaak, m. — Hgd. *Kreuzmaasz.*
Zie **Zwei.**

Wipstelling, v. — Fr. *Echafaudage à bascule.*
Zie **Stelling.**

Wisselplaats, v. — Fr. *Relai, Repos.*
Zie **Kruiplank.**

Witkalk, v. — Fr. *Chaux à blanchir.*
Zie **Kalk.**

Witkwast, m. — Zie **Kwast.**

Witsel, o. ook **Muurgeel**, o. — Fr. *Badigeon*, kalksaus om muren en plafonds te witten.

Men moet zorgen dat in het witsel geene zeep of andere vette stoffen gemengd zijn; dat is gemakkelijk voor het werk; doch als de muren of plafonds opnieuw gewit moeten worden, dient men de vorige lagen af te wasschen.

Witte mortel, v. -- Zie **Mortel.**

Witten (het). — Fr. *Badigeonnage au lait de chaux.* — Eng. *Pargetting.*

Witter, m. — Fr. *Badigeonneur.*
Werkman die muren en plafonds wit.

Witte steen, m. — Zie **Steen.**

Wit zand, o. — Fr. *Sable blanc.*
Zie **Zand.**

Wolfdak, o. — Waarbij de onderzijde der beide driehoekige schilden hooger ligt dan die der beide hoofddakvlakken.

Wrakgoed, o. — Fr. *Briques vertes.* – Eng. *Sandelbrick.* — Hgd. *Bleichsteine.*
Niet gaar gebakken steenen of klinkers.

Wrijven, bed. ww. st. — Het is noodig dat de kalkmassa **gewreven** en **gedrukt** wordt, om haar tot een **gelijkslachtig** geheel te maken.

Wrijving, v. – Fr. *Frottements.* – Eng. *Friction.* — Hgd. *Reibung.*
De wrijving van den rook op de wanden van eene schoorpijp.
Zie **Schoorsteen**

Wrong, v, van eene trap. — Fr. *Limon courbe.*
Zie **Trap.**

Wrongstuk, o. van eene trap. — Zie **Trap.**

Wulfsel, o. — Zie **Gewelf.**

Wulfsteen, m. - Zie **Gewelfsteen, Gewelf, Welfselsteen** en **Spiesteen.**

Zaag, v. — Fr, *Scie.*
De metselaar bezigt soms eene kleine steenzaag, namelijk om baksteen af te kanten als hij geenen profielsteen heeft; doch meestal wordt de steen met het truweel **afgekapt.**

Zadeldak, o. — Zie **Dak.**

Zakdrager, m. — Fr. *Porteur de sac.*
Zakkendrager, m. — Fr. » » *sacs.*
(Portland-cement en andere, wordt veel in zakken geleverd).
Werd eertijds **pijnder** genaamd.

Zakgoot, v. — Fr. *Nochère.*
Goot tusschen twee hellende dakvlakken.

Zakken, bw. zw. — Fr. *Mettre en sacs.*
In zakken doen.

Zakken, ow. zw. — Fr. *Baisser, Décintrer.*
De **formeelen** zachtjes laten zakken.
Zie **Formeel** en **Lossen**.

Zand, o. — Fr. *Sable.* — Hgd. *Sand.* — Eng. *Sand.*
In sommige plaatsen van Zuid-Nedl. ook **Zavel.**
Er is :
Loopzand, Fr. *Sable boulant.*
Driftzand of **Drijfzand**, Fr. *Sable mouvant.*
Modderig zand, Fr. *Sable vasart.*
Normaal zand, Fr. *Sable normal.* Zie **Cement.**
Kwartszand, Fr. *Sable quartzeux.*
Kiezelzand of **Keizand**, Fr. *Sable graveleux.* — Eng. *Gravelly sand.*
Rivierzand, Fr. *Sable de rivière.* — Eng. *River-sand.*
Zeezand, Fr. *Sable de mer.* — Hgd. *Seesand.*
Duinzand, Fr. *Sable des dunes.*
Klapzand, (N.-Nedl.) = **Heidezand.**
Heidezand, Fr. *Sable de bruyère.*
Donker zand, Fr. *Sable mâle.*
Lichtzand, Fr. *Sable femelle.*
Scherp zand, Fr. *Sable rude.* — Eng. *Sharp-sand.*
Grof zand, Fr. *Gros sable.*
Fijn zand, Fr. *Sable fin.* — Eng. *Fine-sand.*
Mager zand, Fr. *Sable maigre.*
Vet zand, Fr. *Sable gras.*
Wit zand, Fr. *Sable blanc.*
Geel zand, Fr. *Sable jaune.*

Rood zand of **Puzzolane,** Fr. *Pouzzolane.*
Zie **Zandkorrel, Mortel, Cement, Kalk** enz.

Zand, o. — Fr. *Sable.*

Het zand bestaat grootendeels uit kwartskorrels.

N.-Nedl. lastkohieren : « Zand voor metselwerk moet zijn grof, scherp en zuiver rivierzand, zonder leem of kiezel. »

Normaal zand (Fr. *Sable normal*) is korrelachtig, scherp, zuiver en zonder leem.

In België zegt men meest « **zavel** » in stede van zand.

De zavel wordt doorgaans vóor het gebruik gezift. (Zie **Horde.**)

Zandbed, o. — Fr. *Aire de sable damé, Matelas en sable rapporté.*

Lagen goed aangestampt zand aangelegd, op slappen bodem, tot grondslag van een gebouw.

Zandbedden worden o. a. onder vloeren aangelegd. Zij moeten uit zuiver zand bestaan om de **inklinking** (Fr. *Diminution de volume*) voor te komen welke bij alle aardstoffen plaats heeft en waaruit **verzakkingen** (Fr. *Tassements*) der vloeren zouden ontstaan.

Zandketel, m. — Fr, *Boîte à sable.*
Zie **Lossen** (een gewelf).

Zandklad, hier en daar m. en o. — Steen, gevormd van onderscheidene overblijfsels van steenaarde, die uit den vorm gevallen en waar zand in is. — De daarmede gevormde steen is zeer broos.

Zandkorrel, m. — Fr. *Grain de sable.*
Ronde zandkorrels, Fr. *Grains ronds.*
Prismatisch gevormde z., Fr. *Grains prismatiques.*
Hoekige zand, Fr. *Grains angulaires.*

Zandkuil, m. **Zandput**, m. — Fr. *Sablière.*
De groef waar zand uit getrokken wordt.

Zandlaag, v. — Fr. *Assise à sec.*
De onderste laag baksteenen van een fundament, wanneer zij niet in mortel doch wel in zand gelegd is.

Zandleem, o., g. mv. = Eene kleisoort die veel zand bevat.

Zandpaal, m. — Fr. *Pilot de compression en sable.*
Om zeer slappen grond te stevigen gebruikt men soms, in stede van houten heipalen, de zoogenaamde **zandpalen**; als 't ware met zand volgestampte putten.

Zandput, m. — Zie **Zandkuil.**

Zakken, ow. zw. (doen). — Fr. *Abaisser,* zegt men bijv. van het wiel dat geplaatst wordt als men een steenput (zie **Put**) metselt en door ontgraving doet **zakken**.
Heeft ook den zin van **strijken.**

Zavel, o. g. mv. — In België op algemeene wijze gezegd voor **Zand.**

Zavele, o. (oud). — Zie **Zavel.**
Zeef, v. ook **Zift.** — Fr. *Tamis.* — Eng. *Sieve.*

Zeefmand, v. — Fr *Panier à tamiser.*
Zie **Mand.**

Zeel, o. (O. en W.-Vlaanderen). — Fr. *Corde.*
Zie **Touw.**

Zeer krachtige waterkalk, v. — Zie **Kalk.**

Zeer vette kalk, v. — Zie **Kalk.**

Zeezand, o. — Fr. *Sable de mer.* — Hgd. *Seesand.*
Zie **Zand.**

Zegeboog m. — Zie **Praalboog.**

Zegezuil, v. — Fr. *Colonne triomphale.*
Zie **Triumfzuil** en **Zuil.**

Zemperput, m. — Zie **Zinkput.**

Zerktegel, m. — Zie **Graftegel** en **Tegel.**

Zetting, v. — Fr. *Tassement.* — Hgd. *Senkung.* — Eng. *Settling.*
Een gebouw **zet** meestal door het drogen van de mortel die krimpt.

Zeul (Z.-W.-Vl.). — Zie **Deurdrempel.**

Zift, v. — Zie **Zeef.**

Ziften, bw zw. — Fr. *Tamiser.*
De kalk, het tras ziften.

Zij-aanzicht, o. — *Vue latérale, Vue de côte.* — Eng. « *Side-view* », of kortweg « *Side* ».
De teekening van eenig voorwerp zooals men het bezijden ziet.
Zie **Plan.**

Zijbeuk, m. — Zie **Beuk.**

Zijgebouw, o. — Zie **Gebouw.**

Zijgevel, m. — Zie **Gevel.**

Zijleuning, v. — Fr. *Accotoir.*

Uitsprong welke niet geprofileerd is op den kant haaksch staande met de dagzijde.

Zijriool, v. — Fr. *Egout latéral.*

Zie **Riool**.

Zijmuur, m. = **Rechtstand** (van schoorsteenen). — Fr. *Jambages, Pieds-droits.* — Hgd. *Kamingewände.* — Eng. *Chimney-jambs.*

Zie **Schoorsteen.**

Zijmuur, m. — Fr. *Mur latéral.*

Zijwand, m. — Fr. *Joue.*

De zijwand van een dakvenster.

De zijwand is ook de dikte van eenen muur in de opening van een venster, Fr. *Jouée.*

Zinken, ow. st. — Fr. *Affonder.*

Men doet het metselwerk van een put **zinken**.

Wordt ook gezegd voor de fundeeringswerken van beton, wanneer men kisten doet zinken.

Zinkput, m. — Fr. *Puisard.*

Is een **put** waarin verscheidene **riolen** samenloopen.

De zinkput heet in 't Fr. *Puits perdu,* als hij zoo gemetseld is, dat het rioolwater zachtjes aan in den omliggenden grond dringt.

Te Brugge : **Zemperput**.

Zittingmuurtje, o. — Fr. *Devant de siège de latrine, en maçonnerie.*

Zonnebrand, m. — Gebrek in hardsteen.

Gele of roodbruine strepen of aderen, waarop de steen afbrokkelt en in stukken valt.

Zonnesteen, m. = **Leemsteen.** — Fr. *Adobe.*

Zool, v. = **Voetstuk,** o, = **Basis,** v. — Zie **Basis** en **Bouworde.**

Zool, v. = **Grondslag,** m. — Zie **Grondslag.**

Zuil, v. **Kolom.** — Fr. *Colonne.* — Eng. *Pillar.*

De zuil bestaat gewoonlijk uit het **voetstuk** of de **basis** (Fr. *Base*), eene **schacht** (Fr. *Fût*) en een **zuilenhoofd** of **kapiteel** (Fr. *Chapiteau*).

Soms rust ze op eenen **zuilvoet** of **sokkel** (Fr. *Socle, Piédestal*). Zie **Bouworde.**

Er bestaan velerlei soorten zuilen en onder anderen de volgende :

1° de **afgezonderde** zuil, Fr. *Colonne solitaire* : alleen en gansch vrij staande zuil (bijvoorb. de Congreskolom, te Brussel);

2° de **alleenstaande** zuil, Fr. *Colonne isolée;* welke op zich zelve aan een gebouw staat; (niet te verwarren met de afgezonderde).

3° de **attiekzuil,** Fr. *Colonne d'attique;* kleine zuil die boven eene grootere staat.

4° de **attische zuil,** Fr. *Colonne attique;* is eene zuil die in verhouding tot de breedte te hoog is.

5° de **balusterzuil,** Fr. *Colonne en balustre;* wier schacht de vorm van eenen baluster heeft.

Sch. 403.

6° de **bebladerde zuil,** Fr. *Colonne feuillée, imbriquée;* met op dakpansgewijze gelegde bladeren versierd. (Schets 403.)

7° de **bekleedde zuil,** Fr. *Colonne incrustée* is eene gemetselde zuil, doch met een marmeren of hardsteenen bekleedsel.

8° de **beringde zuil**, Fr. *Colonne bandée* of *à tambours* (schets 404); is eene zuil waarvan de steenen beurtelings op elkander uitspringen.

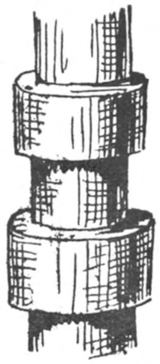

Sch. 404.

9° de **bijgewerkte zuil**, Fr. *Colonne ravalée*, (zie **Bijwerk**).

10° de **blokzuil**, Fr. *Colonne en tambours;* is eene zuil met waterpasse voegen en dus uit verscheidene blokken samengesteld.

Eene blokzuil wier lagen hooger zijn dan de lengte der middellijn der zuil heet in 't Fr. *Colonne à tronçons*.

Eene blokzuil van verschillende soorten steen of marmer gevormd heet in 't Fr. *Colonne variée.*

11° de **cylindervormige zuil**, Fr. *Colonne cylindrique;* zie **Ronde zuil.**

12° de **Composiete zuil**, Fr. *Colonne composite;* eene der Romeinsche orden samengesteld door het Ionisch en het Corinthisch.

13° de **Corinthische zuil**, Fr. *Colonne corinthienne;* is Grieksch of Romeinsch = het is eene der klassieke orden.

14° de **Dorische zuil**, Fr. *Colonne dorique;* is Grieksch of Romeinsch = het is eene der klassieke orden.

15° de **dubbele zuil**, Fr. *Colonne double* (sch. 405); is gevormd door twee zuilen van dezelfde middellijn die op gansch hare hoogte elkander raken.

Sch. 405.

16° de **eensteens zuil**, Fr. *Colonne monolithe.*

17° de **eironde zuil**, Fr. *Colonne ovale;* de doorsnede heeft de vorm van een eirond. (Zie **Boog.**)

18° de **elliptische zuil**, Fr. *Colonne elliptique;*

de doorsnede heeft de vorm van eene **ellips**. (Zie **Boog**.)

19° de **gedenkzuil**, Fr. *Colonne commémorative*, of *votive;* opgericht ter gedachtenis van een gewichtig feit.

Als dit feit tot de geschiedenis behoort, zegt men in 't Fr. *Colonne historique*, of *monumentale*, dus

20° de **historische zuil** en

21° de **monumentale zuil**.

22° de **gegoten zuil**, Fr. *Colonne moulée;* wordt in beton gemaakt en later gepolijst. Daar men voor dat beton verschillende steensoorten gebruikt, gelijkt de buitenzijde op mozaïek.

23° de **gegroefde stafzuil**, Fr. *Colonne cannelée rudentée;* is eene **gegroefde zuil** met stafwerk of koordvormig sieraad.

24° de **gegroefde zuil**, Fr. *Colonne cannelée* of *striée;* is eene zuil met groeven of canneluren (zie dit woord); als de groeven met loofwerk versierd zijn, heet **de zuil** in 't Fr. *Colonne cannelée ornée*.

25° **gekoppelde zuilen**, mvd. Fr. *Colonnes accouplées;* zijn paarsgewijs geplaatste zuilen welke elkander niet raken.

26° de **gemetselde zuil**, Fr. *Colonne maçonnée;* is uit metselwerk samengesteld.

27° de **geschakelde zuil**, Fr. *Colonne en faisceau* (schets 406); is die waar er verscheidene zuilen vereenigd zijn.

Sch. 406.

28° de **geveinsde zuil** of **valsche zuil** heet in 't Fr. *Colonne feinte, simulée*.

29° de **gezwollen zuil**, Fr. *Colonne galbée, renflée*. (Zie **Zwelling**.)

30° de **grafzuil**, Fr. *Colonne funéraire*.

31° de **grootste** of **bijzonderste zuilen** van een gebouw, in 't Fr. *Colonnes majeures.*

Niet verwarren met **Hoofdzuilen,** Fr. *Colonnes principales.*

32° de **halve zuil,** Fr. *Demi-colonne;* is eene tot de helft van de middellijn in eenen muur gewerkte zuil.

33° de **Hathorische zuil** of **Hathorzuil,** Fr. *Colonne hathorique;* het kapiteel stelt het hoofd der Egyptische godin Hathor voor.

34° de **Hermeszuil,** Fr. *Colonne herméthique;* het kapiteel stelt het hoofd van den god Hermes voor.

35° de **Historische zuil.** — Zie **Gedenkzuil.**

36° de **hoekige zuil,** Fr. *Colonne angulaire;* is eene zuil met hoekige waterpasse doorsnede.

Niet verwarren met

37° de **hoekzuil,** Fr. *Colonne d'angle.*

38° de **holle zuil,** Fr. *Colonne creuse;* eene zuil die hol is; bijv. de kongreskolom, te Brussel.

39° **Hoofdzuilen,** Fr. *Colonnes principales.*

40° **Hoogere zuilen,** Fr. *Colonnes supérieures;* zijn de hoogst geplaatste zuilen van een gebouw.

41° de **ingewerkte zuil,** Fr. *Colonne adossée* of *engagée;* is eene in eenen muur gewerkte zuil; zie ook **Halve zuil.**

42° de **Ionische zuil,** Fr. *Colonne ionique;* is Grieksch of Romeinsch en eene klassieke orde.

43° de **kegelvormige zuil,** Fr. *Colonne diminuée;* waarvan de schacht een afgeknotte kegel is.

44° de **kokerzuil,** Fr. *Colonne en gaîne;* Eene zuil die langs boven dikker is dan van onder.

45° de **kolossale zuil,** Fr. *Colonne colossale;* zie **Reusachtige zuil.**

46° de **krijgszuil,** Fr. *Colonne militaire;* dienende om zekere verkenningspunten aan te duiden aan legermachten.

47° Men noemt **lagere zuilen,** mvd. Fr. *Colonnes inférieures,* de laagstgeplaatste zuilen van een gebouw.

48° de **middenzuilen,** mvd. Fr. *Colonnes médianes;* staan tusschen de **hoogere** en de **lagere** zuilen.

49° de **mijlpaal,** v. Fr. *Colonne milliaire.* Eene zuil of een paal die op de oude Romeinsche heirbanen afstanden van 1000 stappen aanwees, heette **mijlpaal.**

Sch. 407.

50° de **Niszuil,** Fr. *Colonne nichée* (sch. 407); is eene zuil die in een loodrechten muur zoodanig gewerkt is, dat er over de geheele lengte van de schacht eene ruimte openblijft tusschen de schacht en de nis.

51° zuilen zijn **opeenstaande,** Fr. *Colonnes serrées;* als zij dichter bij elkander staan dan het de gewone klassieke maat voorschrijft.

52° de **reusachtige zuil,** Fr. *Colonne colossale.* Wordt gezegd van eene zuil wier hoogte meer dan eene verdieping van een gebouw beslaat.

53° de **ronde zuil** of **cylindervormige zuil,** Fr. *Colonne cylindrique;* die rond en cirkelvormig is in hare waterpasse doorsnede op de gansche hoogte.

54° de **rustieke zuil,** Fr. *Colonne rustique;* uit ruwe of schijnbaar onbehouwen steen samengesteld.

55° de **ruwe zuil** is de **rustieke zuil.**

57° de **samengestelde zuil,** Fr. *Colonne composée;* uit bestanddeelen van verschillenden aard samengesteld.

57° Zuilen zijn **schaarsch,** Fr. *Colonnes rares;* als de **zuilenafstand** (zie dit woord) buiten de gewone klassieke maat gaat.

58° de **scheepszuil** of **snebbenzuil,** Fr. *Colonne navale* of *rostrale.*

Eene met scheepssnebben, ankers enz. versierde zuil ter gedachtenis eener overwinning ter zee, opgericht. Ook soms **Rostra zuil.**

59° de **schroefzuil,** Fr. *Colonne torse.*

De kanten vormen eene schroefsche lijn.

60° de **snebbenzuil,** zie **Scheepszuil.**

61° de **spilvormige zuil,** Fr. *Colonne fuselée.*

62° de **stafzuil,** Fr. *Colonne rudentée,* is eene met stafwerk versierde zuil.

63° de **Toskaansche zuil,** Fr. *Colonne toscane;* is eene Romeinsche klassieke orde.

64° de **Triumfzuil,** zie **Zegezuil.**

65° de **valsche zuil,** zie **geveinsde zuil.**

66° de **veelhoekige zuil,** Fr. *Colonne polygonale.*

De waterpasse doorsnede heeft den vorm van een veelhoekig vlak.

67° de **verbonden zuil** (overlangs), Fr. *Colonne jumellée* of *gemellée.* (Dict. raisonné de l'architecture par Ern. Bosc, Paris 1876). (Schets 408.)

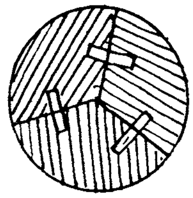
Sch. 408.

De schacht is gevormd van drie stukken steen op het verkeerd leger gesteld en door metalen krammen met elkander verbonden.

Worden op die wijze gemaakt om haar den schijn van eensteenszuilen te geven, doch dan moeten de voegen verdoken worden en daarom worden groeven of canneluren op de schacht getrokken.

68° de **verbonden zuil,** Fr. *Colonne liée;* wordt gezegd van eene zuil nevens eene andere geplaatst zóó nochtans dat noch de voetstukken noch de kapiteelen van beide kolommen elkander raken.

69° **verdubbelde zuilen,** Fr. *Colonnes doublées;* zijn twee zuilen die dicht, juist over elkander staan.

70° **vereenigde zuilen,** Fr. *Colonnes groupées;*

Als er vier zuilen zoo geplaatst zijn dat zij eene vierhoekige figuur uitmaken zonder elkander nochtans te raken. (Schets 409.)

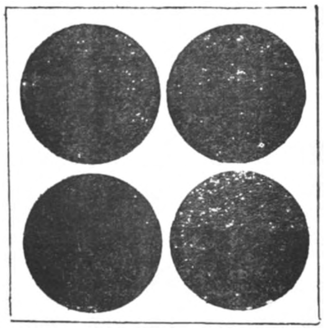

Sch 409.

71° **vergezelde zuilen**, Fr. *Colonnes cantonnées*.

Zuilen die op de hoeken van eenen pijler of van eene hoekige kolom staan; of die op de uiteinden van op elkaar loodrecht geplaatste diameters van ronde pijlers of zuilen staan. (Schetsen 410-411.)

Sch. 410.

Sch. 411.

72° de **versierde schroefzuil**, Fr. *Colonne corollitique;* Eene met loofwerk omwonden schroefzuil.

73° de **versierde zuil**, Fr. *Colonne ornée.*

Als de zuil met halfverheven beeldwerk bekleed is, noemt men ze in 't Fr. *Colonne en bas-relief.*

74° de **Wegwijzer**, Fr. *Colonne itinéraire;* als het eene zuil geldt die den weg wijst, dan zegt men in 't vlaamsch kortaf : **wegwijzer.**

75° de **Zegezuil**, Fr. *Colonne triomphale.*

Om eene overwinning te herinneren : (Trajans' zuil, te Rome).

76° de **zijlings gesteunde zuil**, Fr. *Colonne flanquée* (schets 412); is tusschen twee halve pilasters geplaatst.

Sch. 412.

77° de zuil waar-

vorm van eenen boom heeft, heet in 't Fr. *Colonne pastorale* enz. enz.

Zuilenhoofd, o. — Zie **Kapiteel.**

Het woord zuilenhoofd, wordt aangetroffen in het werk van J. Gram; het verdient aanbeveling daar het duidelijk is en een bastaardwoord, of, volgens de Westvlamingen, een schuimwoord vervangt.

Zuilenvoet, m. of **Basis,** v. — Fr. *Base d'une colonne.*

De zuilenvoeten zijn zeer verschillend.

Wij teekenen enkel de volgende aan :

De **Arabische basis,** Fr. *Base arabe.*

De **Attische basis,** Fr. *Base attique.* (Schets 413.)

De **Composiete basis,** Fr. *Base composite.*

De **Corinthische basis,** Fr. *Base corinthienne.*

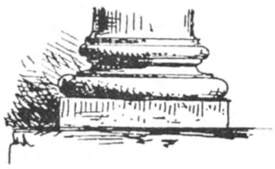

Sch. 413.

De **Grieksch Dorische basis,** Fr. *Base dorique grecque.*

Sch. 414.

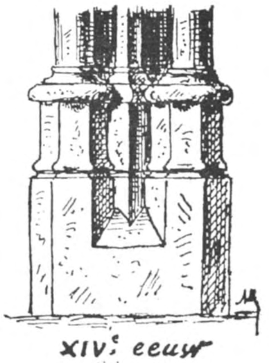

Sch. 415.

De **Gothische basis** (schetsen 414 en 415), Fr. *Base gothique.*

De **Romeinsch Dorische basis**, Fr. *Base dorique romaine.*

De **klassieke basis**, Fr. *Base classique.*

De **Grieksch Ionische** en de **Romeisch Ionische basissen**, Fr. *Les bases Ionique grecque et Ionique romaine.*

De **Toskaansche basis** (schets 416), Fr. *Base toscane.*

De **Etrurische basis** (schets 417), Fr. *Base étrusque.*

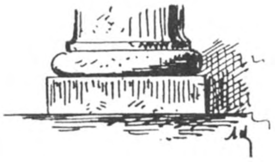

Sch. 416.

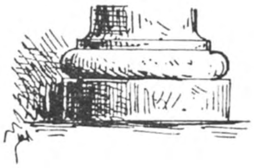

Sch. 417.

De **Romaansche basis** (schets 418), Fr. *Base romane.*

Sch. 418.

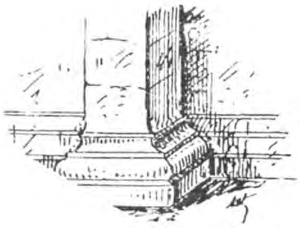

Sch. 419.

De **onafgebroken basis** (schets 419), Fr. *Base continue.*

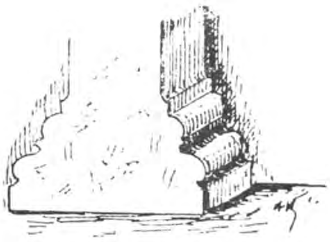

Sch. 420.

De **afgebroken basis** (schets 420), Fr. *Base mutilée.*

De **voeting basis**, Fr. *Base à empatement.*

Zuilenwijdte, v. — Fr. *Entrecolonnement*, is de afstand tusschen de loodrechte middellijn of van as tot as van twee zuilen, eene bouworde vormende.

Verondersteld zijnde dat m = moduul = $\frac{1}{2}$ diameter boven de basis eener zuil, zoo wordt de zuilenafstand berekend als volgt :

Toskaansche	orde	= 6 $\frac{2}{3}$ m.
Dorische	id.	= 7 $\frac{1}{2}$ m.
Ionische	id.	= 6 $\frac{1}{2}$ m.
Corinthische	id.	= 6 $\frac{2}{3}$ m.
Composiete	id.	= 6 $\frac{2}{3}$ m.

(Vignola).

Zuilvoet, m. of **Sokkel**, m. — Fr. *Piédestal,* is een onderstel waarop de zuil rust.

Zie **Zuil** en **Bouworde**.

Zul (te Gent). — Zie **Deurdrempel**.

Zwaaihaak, m. **Zweihaak**; te Ieperen : **Leugenzwee**, **Leugenzwei**, v. — Fr. *Fausse équerre, Biveau, Sauterelle.* (Schets 421.)

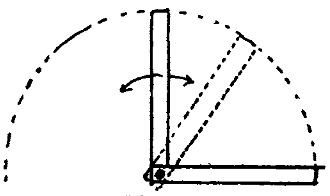

Sch. 421.

Haak (zie dit woord), welks kanten beweegbaar zijn om hun vergaringspunt, zoodat hij dienen kan tot het vormen van allerlei rechtlijnige hoeken.

Zwaarte, v. = **Dikte** (van muren). — De zwaarte van muren met Rupelmondschen steen opgetrokken, wordt in rekening geleden voor : $0^{m}10$, 0.19, 0.28 en 0.37 en zoo voort, telkens 0.09 meer voor elken halven steen; muren van Scheldesteen worden berekend tegen 0.11, 0.22, 0.33, 0.44 en zoo voort, telkens 0.11 meer per halven steen.

Muren meer dan 0.55 zwaar worden gerekend tegen hunne ware dikte (Besluit van de Syndicale Kamer, April 1894).

Zie ook **Dikte**.

Zwaartepunt, o. — Fr. *Centre de gravité.*

Zwakke mortel, v. — Zie **Mortel.**

Zwakke waterkalk, v. — Zie **Kalk.**

Zwaluwstaart, m. — Fr. *Queue d'aronde* of *d'hironde.* (Schets 422.)

Gewone uitspraak : **Zwalmsteert.**

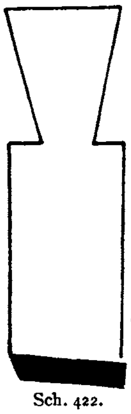

Sch. 422.

Zwaluwstaartverband, o. — Fr. *Appareil en queue d'hironde.* Soms gebruikt bij gewelven; dan zijn er geene of enkel lichte formeelen noodig.

Zwam, v. — Fr. *Champignons.* — Hgd. *Schwamm.*

Uitwas op muren, grootendeels te wijten aan vochtigheid.

Zwarte aarde, v. — Zie **Stift.**

Zweep, v. — Zie **Scheerhout** en **Stelling.**

Zweeplat, v. wordt gebruikt in N.-Nedl. tot het in stand houden van venster- en deurkazijnen, die naderhand ommetseld worden.

Zweeten, o. (van de steenen). — Fr. *Exsudation.*

Zweeten, bw. ow. zw. — Fr. *Suinter.*
De muren zweeten, Fr. *Les murs suintent;* wordt ook gezegd : *Les murailles pleurent.*

Zwei, v. **Winkelhaak,** m. **Haak,** m. te Ieperen, **Zwee,** — Fr. *Equerre de maçon.* — Hgd. *Winkelhaken.* — Eng. *Square.*

De zwei komt den metselaar ten nutte om haaksch te werken, bijv. bij hoekverbindingen enz.

Zij bestaat uit twee rechte latten, haaks of loodrecht de eene op de andere geplaatst en vergaard.

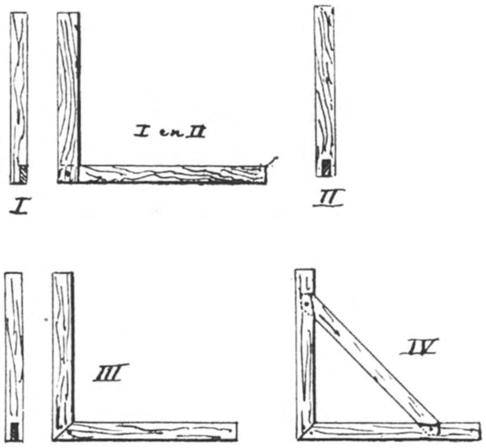

Schetsen 423, 424, 425 en 426.

Hierbijstaande schetsen 423, 424, 425, 426 geven de bijzonderste modellen weer.

De metselaar gebruikt nagenoeg enkel houten zweiën, de steenkapper enkel ijzeren. (Schets 427.)

De **verstekhaak** is eene zwei, die eenen hoek van 45° beschrijft.

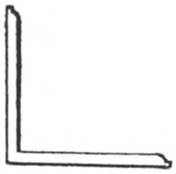

Sch. 427.

Zwelling, v. of **Buik**, m. — Fr. *Galbe*.

De metselaar moet soms zuilen van baksteen maken die de klassieke zwelling moeten hebben.

Daartoe dienen verschillende trokken, welke wij onnoodig achten hier te geven.

Door middel van eene soort formeel volgt hij dan die zwelling bij het werk.

Zwemsteen, m. (gebakken steen). — « De zwem- « steen wordt aldus geheeten omdat hij lichter is « dan het water.

« Hij is uitnemend geschikt voor droge binnen-
« muren en wordt vooral te Waalwijk gebakken. »
(Coopman, Steenbakkerij).

Zwemsteen, m. = **Drijfsteen**, m. (Natuursteen). — Fr. *Fongite.* — Hgd. *Schwemmsteine.*

Zwengel, m. — Zie **Zwenghout.**

Zwengel, m. **Kruk**, v. — Fr. *Manivelle.*
Zie **Bok**, **Keldervijs** enz.

Zwenghout, o. = **Zwengel**, m. — Fr. *Pâlonnier.*
Is het stuk van het gespan, waar het gareel of de trekriem van het paard wordt aan vastgemaakt.
Zie **Mortelmolen.**

LIJST
der Fransche woorden en uitdrukkingen.

A Bladz.

Abaque 6
Abaisser 355, 412, 443
Abâtis 7, 281
Abat jour 387
Abattre 7, 254
Abbaye 107
A bordereau de prix 110
Abreuver 24
Abreuvoir 121
Abside 6
Absidiole 187
Absorbant 263
Absorber 264
Accoler 21
Accoter 302
Accotoir 445
Accrocher 263, 388
Accoudoir 213, 243
Accumuler 299
Achelet 85
Actif 437
Adhérence 409
Adhérer 3
Adjudicataire 1
Adjudicateur 1
Adjudication 2
Adjuger 1
Adobe 210, 446
Adosser 213
Adoucir 9
A forfait 110, 217, 359
Affaissement du sol 415
Affonder 445
Agencement 304
Agent réceptionnaire 184
Agglutinant 186
Agrafe 199
Aide 85
Aide-maçon 226
Aiguille de Vicat 248
Aile 358, 418

Bladz.

Aileron 419
Aire 255, 259. 419
Aire à mortier 167
» de four 265
» de sable damé 442
» en ciment 67
Ajoute 2
Ajouter une maçonnerie à une autre 3
Ajoutes 362
Ajuster 269
Alcove 10
Alette 418
Alidade 417
Alignement 296
Allége 213, 349
Alluvion 2
Amas 156
Amolette 36, 323
Amorces 122
Amphithéâtre 108
Ancrage 12
Ancre 11
Ancrer 12
Ancres à pistolets 12
» en équerre 12
» ornées 12
Angle 143
» aigü 143
» curviligne 143
» droit 143
» mixtiligne 143
» oblique 143
» obtus 143
» rectiligne 143
Angles adjacents 144
» alternes 145
» complémentaires 144
» contigüs 144
» correspondants 144
» de murs 245

	Bladz.
Angles externes	145
» internes	145
» opposés	144
» rentrants	143
» saillants	143
» supplémentaires	144
Annexe	2, 3, 29, 109
Anse	262
Ante	145
A pied d'œuvre	263
Aplanissoir	355
Appareil	116, 395
» de sondage	47, 259
» en arête de poisson	265, 397
» en croix	202
» en épi	265, 397
» en feuilles de fougères	265, 397
» en queue d'hironde	456
» flamand	417
» gothique	417
» obliqué	314, 398
» polonais	417
» polychrôme	388, 400
» polygonal	278, 399
» réticulé	265, 398
» tout boutisses	400
» tout panneresses	400
Appareilleur	335, 338
Appentis	7, 107, 213
Apprenti-maçon	226
Apprentis et maîtres	210
Approvisionner	263
Appui	48, 213
» continu	213
» de fenêtre	350
» des fondations	424
» droit	213
» évidé	213
» main	133
» rampant	213
Aqueduc	432
Arasement	4
Arases	4, 29, 217
Araser	269
Arbalétrière	303
Arc	37
» angulaire	38, 113, 145
» aplati	42, 109
» bombé	38, 315
» boutant	348
» brisé	43, 109
» composé	38, 298
» de décharge	321, 390
» déprimé	42, 275
» de triomphe	279

	Bladz.
Arc diagonal	118, 122, 202
» d'ogive	201
» doubleau	118, 232
» elliptique	39, 93
» en accolade	46, 95
» en anse de panier	41, 198
» en contre courbe	46
» en doucine	46, 178
» en fer à cheval	43, 142, 233
» en fronton	38, 145
» en plein cintre	41, 67
» en talon	46, 140
» en tiers point	45
» formeret	118, 270
» infléchi	46
» mauresque	43, 233
» ogival	44, 324
» ogival aigu	44, 303
» ogival à lancettes	44, 208
» ogival équilatéral	45, 112
» ogival lancéolé	44, 209
» ogival obtus	45, 351
» outrepassé	233
» polylobé	43, 389
» rampant	138
» simple	38, 120
» surbaissé	42, 109
» surhaussé	43, 412
» trilobé	44, 86
» Tudor	45, 383
» zigzagué	44, 113
Arcade	13
» aveugle	13
» geminée	13
» lobée	13
» réelle	13
Arcature	35
Arcbouter	256
Arceau	120
Arche de pont	49
Architecte	51, 52
Architecture	51
» civile	51
» militaire	51
» religieuse	51
Architrave	13, 53
Archivolte	13, 200
Ardoise	300
Ardoises brûlées	212
Ardoisier	300
Arête	286
Arêtes écornées	109
Arganeau	129
Argile	61, 186
Argilolithe	210
Armoire d'église	182

Bladz.
Arpenteur 208
Arrière-corps 6
» -linteau 315, 390
» -voussure 7, 117
Arroser 20, 24
Arrosoir 121
Art 204
Art du briquetier 334
Artisan 11
Aspect 386
Asphalte 14
» économique 321
Asséchement des fouilles 87
Assécher des murs humides 87
Assemblage à grain d'orge 71
Assiette 126, 206, 255
Assise 116, 206, 289
» arquée 207
» à sec 443
» de briques 57
» de boutisses 197
» de panneresses 355
» de parpaing 91, 206
» de voussoirs 207
» en boutisses 207
» en retraite 206
» inclinée 206
» par rouleau 207
» réglée 207
Assises 395
Assise saillante 207
Assises diagonales 356
Astragale 15
Atelier 106
Atlante 209
Atre 129, 310
Attelle 381
Attente 262, 358
Attentes 391
Auberge 107
Aubette de tramway 108
Auge 34, 84, 171
Auge de maçon 238
Auge de plafonneur 168
Autel 428
Avaler des briques 412
Avancement des travaux 426
Avant-corps 425
» -bec 159, 336
» -cour 157

B

Bac à laver 324
Bâcler 8
Badigeon 439
Badigeon gris 122

Bladz.
Badigeonnage au lait de chaux 439
Badigeonneur 439
Baguette 217
Bahut 102, 246
Baie 262
» d'aérage 262
» d'éclairage 262
» de fenêtre 262, 285
» de porte 73, 262
» de ventilation 262
Baisser 441
» pavillon 355
Bajoyer 318
Balai 29
Balcon 17
Balèvre 358
Balustre 17
Banc de ciel 71
» de pierres 335
» d'épreuves 279
Bander 263
Banquette 71
» de terrassement 19
Baquet frison 156
Bar 83
Barbacane 432
Bard 83, 334
Bardage 430
Barder 162, 413
Barrage 7, 50
Barre 36, 321, 438
» de cheminée 311
Basalte 18, 331
» brûlé 18
» en blocs irréguliers 18
» en blocs réguliers 18
» en colonne 18
Basculer 343
Bas de maison 158
Base 3, 20, 446
» à empatement 454
» arabe 453
» attique 453
» classique 454
» composite 453
» continue 454
» corinthienne 453
» de colonne 53
» de piédestal 53
» dorique grecque 453
» dorique romaine 454
» d'une colonne 453
» d'une figure géométrique 128
» étrusque 454
» gothique 453
» ionique grecque 454

	Bladz.
Base ionique romaine	454
» mutilée	454
» romane	454
» toscane	454
Bas-étage	158
Basilique	183
Bas-relief	130
Bassin	49
Bâtardeau	184
Bâtardeau (petit)	323
Bâtiment	106
» à divers usages	108
» à étage	158
» annexe	109
» attenant	22, 109
» des recettes	109
» en rez-de-chaussée	158
» secondaire	29
Bâtiments civils	106
Bâtiment des Postes, des Télégraphes et des Téléphones	108
Bâtiments latéraux	108
» militaires	106
» principaux	108
» publics	106
» religieux	106
» secondaires	108
Bâtir	50
Bâtisseur	54
Bâtons rompus	181
Batte	326
Battre en mesure	315
Baudet	95, 340
Bêche	321, 322
Beffroi	364
Besace	23
Béton	24
» aggloméré	68
Bétonnière	28
Bicoq	35
Bien cuit	81
Bienvenue	435
Bigot	89
Binard	33, 430
Bique	163
Biscuits	81
Bitume	5, 14, 162
Biveau	455
Blason	31
Bluter	383
» la chaux	58
Blutoir	58
Bois de démolition	318
Boîte à sable	442
Boîtes de sable	220
Bombement	363

	Bladz.
Bordereau des pierres	47
Botte	60
Bouche de cheminée	297
Bouchon	353
Boucler	200
Boudin	217
Boulin	60, 342, 343, 347
Bourdon	11
Bouriquet	226
Bourre de vache	194
Bourrique	226
Bourriquet	226
Bourse	108
Bousin	172
Boutée	306
Boutisses	196
Bouts (Briques)	196
Bracelet	18
Branche de buis	267
Bras	240
» (Grue)	199
» (Chèvre)	35
Brasserie	107
Brayer une pierre	212
Brêche	56
Bretelle	312
Bricole	48
Briquaillons	17, 128, 338
Brique	16, 57, 360
» à la main	134
» bien cuite	82, 105, 135, 136, 230
» bleuie	113
» creuse	151
» d'autel	11, 429
» de Boom	46
» dite « Klinkaard »	189
» gauchie	113
» émaillée	411
» faïencée	411
» moulée	281, 426
» moulée à la main	134
» peu cuite	32, 54, 316
» piquée	113
» profilée	281
» radiale	426
» réfractaire	428
» repressée	248
Briques chanfreinées	8
» de cheminées	312
» de choix	383
» de four	265, 428
» de Groningue	128
» de Furnes	416
» de la Frise	102
» de la Gueldre	111

Bladz.
Briques de l'Escaut 302
» de liaison 17
» de localité 35, 272
» de parement 111, 426
» de puits 111
» d'un grain fin et serré 140
» du Rhin 290
» d'Utrecht 386
» ébrêchées 286
Brique séchée à l'air 210
Briques émaillées 98
» en rouleaux 294
» fêlées 286
» frisonnes 102
» gauchies 199
» homogènes 140
» machinées 222
» maçonnées à onglet 414
» mécaniques 222
» moulurées 232
» non gélives 140
Brique sonore 138, 140
Briques pilées 17, 112
» polychromes 388
» posées à plat 17, 197
» posées debout 17
» posées de champ 172
» posées sur champ 17, 172, 197
» pour citernes 111
» pour parements 141
» pour puits 312
» pour voûtes 435
» régulières 140
» rouges 295
» sans fêlures ni ébréchures 141
» trop cuites 258, 362
» uniformes 140
» vertes 440
Brique tubulaire 151
» vitrifiée 411
Briqueteur 334
Briquetier 334
Briquette 193
Briquetterie 334
Briquettes bleues de Boom 193
Brosse 48, 206
Brouette 202
» à barre 202
» à dosage 202
» de mesure 202
» ordinaire 202
Brouettier 200
Broyeur 239
» à chaux 170
Buanderie 157
Bulletin de soumission 160

Bladz.
Busc d'amont 315
» d'aval 315
» d'écluse 315

C

Cabestan 162, 194, 437
Cable 163
Cabre 163, 437
Café 107
Cage 243, 291
» d'escalier 157, 379
Cahier des charges 209, 426
Caillou 179
Cailloutage 179
Cailloutis 177
Calcaire 249, 330
» à texture compacte 250
» à texture schistoïde 250
» de transition 266
Calcination 168
Cale 323
Caler 258, 292
Cales en plomb 347
Calibre 99, 223
Calotte double 58
Calvaire 49
Campanile 364
Cannelure 123
» circulaire 123
» dorique 123
» ionique 123
» ornée 123
» plate 123
Carbonate de chaux 171
» de soude anhydre 238
Cariatide 85
Carie 413
Carneau 414
Carquèse 171
Carreau 176, 196, 276, 360
» bien cuit 136
» bleu de 1er choix 362
» d'église 182
» de pavement 420
» émaillé 412
» faïencé 412
» majolique 222
» peu cuit 316
» vitrifié 411
» à émail ombrant 361
Carreaux bleus 361
» carrés 360
» céramiques 361
» colorés 361
» de Basècles 362
» de Boom 361

	Bladz.
Carreaux de ciment	361
» de 5 pouces	361
» de 9 pouces	182, 361
» de pavement	361
» de revêtement	361
» de 7 pouces	89, 361
» de 6 pouces	94, 361
» émaillés	361
» en marbre	362
» en pierre de taille	362
» estampillés	361
» faïencés	361
» gravés	361
» hexagonaux	360
» incrustés	361
» mosaïques	361
» octogonaux	360
» peints	361
» pentagonaux	360
» pour plinthes	361
» pour toitures	361
» rectangulaires	360
» recurés	276, 361
» rouges	361
» triangulaires	360
» tumulaires	362
» vernissés	361
Carrelage	362
Carreleur	420
Carrière de pierres	337
Caserne	107
Casse-pierres	132
Castine	250, 330, 419
Cautionnement	48
» définitif	48
» préalable	48
Caution personnelle	47
Cavalier	247
Cave à charbons	157
» à provisions	157
Caveau funéraire	122
Cave à vins	157
Caveaux	157
Cavet	216
Cendres de charbon	195
Cendres de tourbe	383
Cendrier	14
Centre de courbure	278
» de gravité	127, 456
Cerce	223
Cerclage	287
Chaînette	183
Chambre à coucher	157
» d'écluse	50
Champignons	456
Champs (Briques)	196

	Bladz.
Chandelle	257, 325
Chanfreiner	8, 9
Chantier	48, 436
Chantignole	281
Chape	28, 293, 380
Chapeaux	104
Chape biaise	173
» descendante	173
» droite	173
» d'une voûte	173
Chapelet	269
Chapelle	106, 181, 182
Chape rampante	173
Chaperon	245
Chape tournante	173
Chapiteau	18, 53, 173, 311, 446
» composite	174
» corinthien grec	174
» cubique	175
» dorique grec	174
» » romain	174
» égyptien	174
» étrusque	175
» gothique	175
» hindou	174
» ionique grec	174
» » romain	174
» mauresque	175
» néo-grec	175
» perse	174
» roman	175
» toscan	174
Chardonnet	164
Chariot	175, 430
Charretée	176, 430
Charrette	175
» à briques	175
» de maçon	175
Chas	304
Chat	162
Château	107
Château-fort	107
Chaufferie	352
Chaufournier	168
Chausse	315
Chaux	61, 164
» à blanchir	166, 439
» aérienne	221
» à jointoyer	423
» bien cuite	82
» calcinée	167
» coulée	110
» cristallisée	170
» de coquillages	164, 166
» de grand rendage	385
» de marne	164

Bladz.

Chaux de petit rendage 385
» économique 321
» éminemment hydraulique 165
» en pâte 168
» en poudre 166
» en roche 164
» éteinte 106, 167
» étouffée 414
» éventée 81
» fusée 80
» grasse 165
» hydraulique 165
» hydrauliquer atificielle 166, 205
» hydraulique ordinaire 165
» maigre 165
» marneuse 166
» mi-grasse 165
» morte 81
» moyennement hydraulique 165
» non éteinte 167, 260
» noyée 415, 419
» ordinaire 165
» pulvérisée 112, 171
» pulvérisée de Tournai 112
» vive 167, 213
Chef d'équipe 226, 278
Chef-d'œuvre de l'apprenti 280
Cheminée 307, 312
» adossée 310
» affleurée 310
» à l'anglaise 310
» d'aérage 311
» d'appel 311, 413
» de fosse 130
» de ventilation 311, 413
» d'usine 95, 311
» en encoignure 145, 310
» en saillie 310
» isolée 311
Chemise 21
Chenal 10
Chenau 10
Chevalement 256
Chevalet 95, 340
Chevaucher 414
Chèvre 35, 437
Chevron 181
Chevron d'arêtier 145
Chevrons accouplés 197
» couplés 197
Chœur 181, 195
Chômage 306
Ciment 60
» à prise lente 208
» à prise rapide 319

Bladz.

Ciment argileux 251
» artificiel 61, 204
» calcareux 251
» de laitier 61, 316
» de Paris 269
» de Tournai 82
» naturel 61, 248
» Portland 278
» romain 234, 294
» siliceux 251
Cimetière 107
Cintrage 99
Cintre 110, 116, 305, 306
» retroussé 102, 305
Cirer les joints 422
Cirque 108
Ciseler 103
Citadelle 107
Citernage 432
Citerne 288
Claie 156
Claveau 116, 120, 435
» à crossette 128
Clavette 12
Clef d'ancre 11
» de voûte 116, 319
Clincardage 21
Clinomètre 139
Clocher 364
Clocheton 364
Cloison 23, 301
Clôture 9
» au moyen de murs 254
Clou d'ancre 12
» de plafonneur 272
Clous 272
Coffre de cheminée 311
Cohésion 299, 409
Coin 323, 437
Coins 219
Collet 198
Collier 271
Colonne 52, 446
» adossée 449
» angulaire 449
» à tambours 447
» a tronçons 447
» attique 446
» bandée 447
» cannelée 448
» cannelée ornée 448
» cannelée rudentée 448
» colossale 449, 450
» commémorative 109, 448
» composée 450
» composite 447

	Bladz.
Colonne corinthienne	447
» corollitique	452
» creuse	449
» cylindrique	447, 450
» d'angle	150, 449
» d'attique	15, 446
» diminuée	449
» dorique	447
» double	447
» elliptique	447
» en balustre	18, 446
» en bas-relief	452
» en faisceau	448
» engagée	449
» en gaîne	195, 449
» en tambours	33, 447
» feinte	448
» feuillée	446
» flanquée	452
» funéraire	122, 448
» fuselée	451
» galbée	448
» gemellée	451
» hathorique	449
» herméthique	449
» historique	448
» imbriquée	446
» incrustée	446
» ionique	449
» isolée	446
» itinéraire	434, 452
» jumellée	451
» liée	451
» maçonnée	448
» militaire	199, 449
» milliaire	230, 450
» monolithe	92, 447
» monumentale	448
» moulée	448
» navale	301, 319, 450
» nichée	252, 450
» ornée	452
» ovale	447
» pastorale	453
» polygonale	451
» principale	155
» ravalée	447
» renflée	448
» rostrale	301, 319, 450
» rudentée	326, 451
» rustique	450
Colonnes accouplées	448
» cantonnées	452
» doublées	451
» groupées	451
Colonne simulée	448

	Bladz.
Colonnes inférieures	450
» majeures	449
» médianes	450
Colonne solitaire	446
Colonnes principales	449
» rares	450
» serrées	450
» supérieures	449
Colonne striée	448
» torse	313, 451
» toscane	451
» triomphale	381, 444, 452
» variée	447
» votive	109
Comble	157
Commande des pierres	359
Compact	73
Compartiment couvert	23
Comprimer	89
Concasseur	56, 336
Condamner une porte	363
Conduite de fumée	296
Congé	216
Cône	179
» tronqué	179
Confection du mortier	22, 239
Console	195
Consolider	351
Constructeur	50
» d'escaliers	379
Construction	48, 436
» accessoire	2, 29
» d'escaliers	379
» en pisé	426
» érigée au moyen de voûtes	120
Constructions civiles	49
» hydrauliques	49
» militaires	49
» religieuses	49
Construction sur piliers	270
Construire	50, 264
Contre-cœur	310, 428
Contrefiche	306
Contrefiches de cintrage	100
Contrefort	245, 306, 348, 349
Contre-hauban	37
Contre-marche	352
Contre-maître	224, 226
Contre-mur	30, 214, 325
Contreventement	201
Coquillage	302
Coquille	241, 302
Corbeau	176
Corde	196, 355, 364, 437, 443
» de halage	129

Bladz
Corde de l'arc 196
» de levage 140
Cordon 18, 228
Cornes 156, 180
Corniche 71, 198, 200
» d'entablement 53
» de piédestal 53
Corridor 105, 157
Corroyer 50
Côte 221
Côtes d'un plan 221
Couche 57, 206
Couchis 71, 101, 313
Coulage de la chaux 168
Coulée de la chaux 168
Couler jusqu'au refus 424
Couler la chaux 167
Couloir 105
Coup de ciseau 103
Coupe 82, 83, 274
Coupe-air 327
Coupe des pierres 338
» horizontale 83
» longitudinale 83
» oblique 83
Couper 140, 319
Coupe transversale 82
» verticale 83
Coupole 117, 315
Cour 157
Courbe 100, 164
Couronnement 71, 200
Couronne de puits 286, 437
Couronnés (les 4) 230
Courroie 242
Courtine 6
Coussin 205
Coussinet 36
Coussinet de poutrelle 85
Couvent 107
Couvercle de fosse d'aisances 298
Couverture 69
» de mur 245
» en bahut 246
» en dos d'âne 246
Couvre-joint 422
Couvreur 69, 300
Couvrir un espace 266
Craie 351
» tuffeau 333
Crapaudine 90, 240
Crayon 351
» plat 351
Crémaillère 180, 359
Creneau 172
Crépi 277

Bladz.
Crépir 22
» à 3 couches dont la dernière en blanc 126
Crépissage 22, 272
Crête 70, 201
Crevasse 303
Crible 156
Cric 180, 437
Cristaux de chaux 170
Croc 28
Crochet à charnière 271
Croisée de fenêtre 201
Croix 201
» de St André 201, 315, 344, 438
» grecque 122, 201
» latine 201, 209
Croquer la chaux 34
Crossette 128
Croulant 53
Croûte 194
Crypte 181
Cubage 203
Cuisine de cave 157
Cuisson à la houille 15
» à l'air 15
» à la tourbe 15
» au bois 15
» dans des fours 15
» du ciment 55
» en meules 15
Cuire 15, 55
Cul-de-lampe 135, 318
Culée d'un pont 49, 50, 154
Culière 88
Culotte 58
Cunettes de fondations 104, 317, 384
Cuvelage 23, 284
» d'un puits 204
Cuveler 21
Cuvelle 204
» de maçon 238
Cuvette 195
» de lieu d'aisances 279
Cylindre de jour 378

D

Dallage 337
Dalle 332, 360, 362, 420
Dalle funéraire 122
Dalles 182
» de Basècles 362
» en marbre 362
Dalot 266, 291, 292
Dame 6, 267, 326
Damer 4
Dé 85, 360

Bladz.
Débarcadère 50
Déblai 261
» en largeur 8
» en profondeur 384
» en profondeur, puis en longueur 160
Débrider 218
Décarreler 262
Déchaperonner 262
Décharge de latrine 315
Déchargeur de briques 338
Déchaussement 261, 434
Déchausser 260, 261
Décintrer 218, 441
Décintroir 132, 412
Déclic 37, 180, 318
Décombres 58
Décompte 326, 413
De couleur uniforme 92, 141
Dé de piédestal 53
Déduction 9
Défaut 109
Défauts de pierres 109
Défoncer 161
Dégagement 105
Dégrader 8
Dégrossir 383
Délarder 8
Délatter 8
Délayer 410
Délit 211
Démaigrissement 410
Demi brique 130
» colonne 449
Demoiselle 133
Démolir 318
Démolis eur 7
Démonter 385
» le pavage 316
Dent de loup 324, 390
Denticules 243
Dépendance 2, 3
Déposer 263
Dépôt 353
D'équerre 159
Déraser 214
Descente de cave 179, 378
Dés en maçonnerie 33
Dessication 262
Détail estimatif 24
Détails de construction 305
Détendre 220, 416
Devant de siège 445
Développement des arcs 22
Déverser 8, 9
Déversoir 390

Bladz.
Dévier 316
Devis 24
Devise 180
Dévoyer 316
Diable 294, 430
Digue 50
Dimension principale 154
Dimensions des briques 95
Diminution d'épaisseur 413
» de volume 442
Directeur du service hydraulique 271
Direction des joints d'une voûte 218
Disjoindre 383
Disque 304
Doguet 81
» de scellement 14, 81
Doloire 293
Dolomie 249
Dolomite 330
Dôme 364
Donner du nez à la chèvre 37
Dosage du mortier 236
Dos d'âne 246
Dosse 314
Douelle 31, 245
Doucine 217
Draîner 86, 87
Dresser une chèvre 37
Drinkhall 108
Durcir 264

E

Eau ammoniacale 61
» calcaire 171
» de source 435
» de source souterraine 435
Eboulement 172, 384
Eboulis 282
Ebousiné 8
Ebousiner 183
Ecaillage 9
Ecaillure 305
Ecartement 386
Echafaud 341
» à bascule 344
Echafaudage 341
» à bascule 439
» de pièces assemblées 411
» fixe 388
» ordinaire 120
» mobile 29
» volant 135
Echafaud d'assemblage 341
Echafauder 339

	Bladz.
Echafaud fixe	341
» mobile	341
» ordinaire	341
» volant	341
Echappée	375, 379
Echasse	325, 342
» volante	419
Echauguette	364, 430
Echelle	207, 299
Echelon	324
Eclat	338
Ecluse	50, 318
» à sas	50
» de chasse	325
» de décharge	385
» de retenue	353
Ecole	108
» de dessin	360
Ecope	156
Ecoperche	300, 325, 342
Ecornure	109
Ecurie	107, 157
Ecroulement	161
Ecusson	31
Edicule	49
Edifice	106
Effervescence	262
Efflorescence	32
Eglise	106, 181
» à bas côtés	182
» abbatiale	181
» à nefs de même hauteur	182
» basse	181
» cathédrale	182
» catholique	182
» circulaire	182
» collégiale	181
» conventuelle	181
» en croix grecque	181
» en croix latine	181
» en rotonde	181
» épiscopale	182
» métropolitaine	181
» paroissiale	182
» patriarchale	182
» pontificale	182
» primaire	181
» simple	182
Eglise souterraine	182
Egout	291
» à ciel ouvert	121, 292
» collecteur	232, 291
» latéral	291, 445
» secondaire	30, 291
Egouts en maçonnerie	291
Elevation	264

	Bladz.
Elevation de la façade latérale	273
» latérale	264, 273
» longitudinale	264, 273
Elever	264
Elingue	30, 212
Embarcadère	50
Embrasure	390, 395
Emmanchure du marteau	130
Emmarchement	381
Emmurailler	253
Emmurer	253
Empatement	126
Empattement	126
Empierrement	325
Emplecton	396
Encadrement	254
Encaissement	426
Enceinte	107
Encliquetage	180
Encoignure	145
Enduire	22
» rapidement	4
En encoignure	145
Enfaîteau	426
Engager	160
Engrenage	37, 199
Engrenure	161
» en forme de coins	161
» en mosaïque	161
» par encastrement	161
En liaison	395
En maçonnerie	336
Enrochement	297, 335
Enrochement à pierre perdue	335
Ensemble	299
Entablement	52, 154, 358
Entailler	160
Entonnoir	195
En tour carrée	373
Entrait	30
» de cintrage	100
Entrecolonnement	454
Entrée cochère	160
» de citerne	130
» de fosse	130
» » d'aisances	297
» de four	265
» pour les voitures	160
Entreporte	73
Entrepôt douanier	108
Entrepreneur	3
Entresol	158
Entretien	255
Entrevous	94
Enture	94
Epaisseur de murs	73

Bladz.

Epanneler 20
Epars 35
Epaulement 418
Eperon 336
Epi 417
Epontille 23
Epreuve 279
Epreuves 280
Eprouver 363
Epuisement éventuel 87
Epure 436
Equerre à 45° 414
» d'arpenteur 208
» de maçon 456
Equipe 277
Equiper une chèvre 37
Eraflure 109
Escalier 365
» à giron rampant 138
» à jour 262
» à marches doubles 90
» anglais 94, 318
» à rampes alternatives 10
» à rampes parallèles 111
» de cave 179
» de dégagement 30, 73
» de service 30, 73
» droit à quartier tournant 205
» en hélice 313
» extérieur 59
» facile 218
» intérieur 31
» principal 155
Escaliers à colonnes 377
» à giron rampant 377
» à jour 377
» à noyau 377
» à noyau plein 374
» à péristyle 377
» à rampes parallèles 371
» à repos 377
» á vis 374
» à vis à jour 318, 375
» à vis à noyau plein 323
» de cave 378
» de dégagement 377
» de service 377
» droits 287, 369
» droits à quartier tournant 373
» droits à rampes alternatives 370
» droits sans paliers 329, 369
Escalier secondaire 30
» secret 110

Bladz.

Escaliers en colimaçon 313, 375
» en hélice 374
» extérieurs 377
» intérieurs 377
» principaux 377
» secondaires 377
» secrets 377
» suspendus 376
» tournants 373
Escalier suspendu 135
» tournant 436
» tournant circulaire 136
» tournant demi-circulaire 130
Escoupe 168, 312
Espar 325
Espèce de pierre 338
Essai 279
Essayer 3
Esse 36, 227, 298
Estimation 20, 286
Etai 257, 306, 328, 339
Etage 157
Etanche 431
Etançonner 306
Eteindre 34
Etendre 325
Etre à hauteur 155
Etrésillon 257, 344, 346, 358, 438
Etrésillonner 264
Event 221
Evidoir 423
Evier 324, 433
Excavateur 95
Exhausser 412
Expert 184
Expropriation 261
» à l'amiable 261
» pour cause d'utilité publique 261
Exsudation 456
Extérieur 60
Extinction complète 248, 297
» ordinaire 34
» par aspersion 34
» par immersion 34
» spontanée 34
Extrados 60, 55, 116

F

Fabricant d'escaliers 379
Fabrication du ciment 55
Fabrique 106
Façade 113, 425
» longitudinale 113
» monumentale 113

	Bladz.
Façade ornée	113
» postérieure	113
» principale	113
» principale à rue	113
» simple	113
Face	274
» antérieure	274
» de joint	424
» de lit	20
» d'extrados	4
» latérale	274
» postérieure	274
Faces engagées	1
Face vue	69
Façon	134
Faire le mortier	50
Faiseur d'escaliers	379
Faitage	426
Fausse arcade	13
» équerre	414, 455
» fenêtre	394
Faux-joint	218, 421
» limon	218
» mur	218
Fêlure	18
Fenestrage	395
Fenêtrage	395
Fenêtre	389
» à balcon	391
» à lézardes	392
» à linteau	393
» à lunette	393
» à meneaux	392
» à ordre	394
» atticurgue	391
» aveugle	394
» biaise	392
» bombée	392
» borgne	394
» cintrée	392
» circulaire	393
» dans un pignon	394
» droite	393
» en arc angulaire	393
» en encoignure	393
» en éventail	394
» en fronton	393
» en mitre	393
» en pignon	393
» en rosace	394
» en rose	394
» en talus	394
» en tribune	394
» en triplet	86, 394
» feinte	394
» geminée	394

	Bladz.
Fenêtre gisante	394
» gothique	392
» ogivale	394
» orbe	394
» rampante	394
» trigeminée	86, 394
» vénitienne	394
» voûtée	392
Fente	303
Fenton	311
Fer de scellement	185
Fermer avec de la maçonnerie	363
Fermoir	274
» à nez carré	275
» à nez rond	275
» angulaire	275
Ferrer les montants	37
Fête patronale	230
Feuillure	4, 390
Fiche	423
Fil	205
Fil à plomb	304
Filet	205, 216
Fissure	212, 287
Flache	153
Flèche (Grue)	199
Flèche de l'arc	270
Foi sonnement	384, 386
Fonctionnaire dirigeant	11
Fondant	250
Fondations	103, 128, 311
» sur grillage	104
» sur pilotis	104
Fongite	331, 458
Fontaine	49, 153
Forage du terrain	126
» par percussion	260
» par rotation	260
Format des briques	95
Fort	107
Fosse à cendres	14
» à chaux	170, 171
» d'aisances	20
» de visite	347
Fouetter	188
Fouille	160, 384
Fouilles de fondations	104, 384
Four	265
» à briques	334
» à chaux	171
Fournil	265
Fourniture	213
Foyer	310, 352, 428
Foyers de l'ellipse	55
Fraisil	316
Franc-quartier	371

	Bladz.
Friabilité	58
Frise	53, 102
Fronton	113, 114
» à jour	114
» à pans	114
» brisé	114
» circulaire	114
» double	114
» entre-coupé	114
» glissant	114
» par enroulement	114
» sans base	114
» sans retours	114
» surbaissé	114
» surhaussé	114
» triangulaire	115
Frottements	309, 440
Fût	13, 18, 53, 300, 311, 446

G

Gabarit	68, 223
Gâble	113, 115, 282
Gâche	171
Gâcher	23
Gâcheur	170
Galandage	302
Galbe	457
Galet	294, 331
Garde-corps	314, 343
Gare couverte	21
Gargouille	325
Gâte-métier	218
Gauche	260
Gauchir	385
Geler	28
Géode	159, 331
Géomètre	208
Giron	4
Giron rampant	4
Glacis	10
Glissement	9
Glissement des terres	384
Glisser la brique en la pressant	211
Gonds	90
Gorge	216
Gorge de poulie	304
Gouttes	87
Gouttereau	324
Gradins	379
Grain	198
» de sable	442
» d'orge	198
Grains angulaires	442
» prismatiques	442
» ronds	442
Grand autel	428

	Bladz.
Grande nef	28, 306
Grange	107
Granit	320
Granite	249
Graphomètre	145
Gratter	384
Gratter les joints	422
Gravier	122
Greffe	94
Grenier	157
Grès	249, 330
» artificiel de Nieuport	204
» calcareux	251, 330
» de Bentheim	333
» de Brême	333
» de la Moselle	333
» d'Herzogenrath	333
» ferrugineux	251
» fistuleux	332
» proprement dit	120, 251, 330
» Ransome	204
» rouge	332
» siliceux	251, 330
Grésils	261
Grève	436
Griffe	28, 90
Grillage	296
Gros murs	243
Gros sable	124, 441
Grue	140, 198, 437
Grue à vapeur	199
Grue hydraulique	199
Guerluchonne	382
Gueule de loup	416
Guichet	72
Gypse	121, 249, 276, 330

H

Halle	107
Hangar	108, 217
Hangar à chaux	168, 170
Harpe	12, 122, 331
Hauban	37, 300, 381, 383
Hauteur	155
» des étages	410
» des marches	264
» normale	410
Heures de travail	437
Hie	326
Hippodrome	108
Homme de métier	11
» de peine	270
Homogène	112
Hôpital	108
Hors œuvre	60

Bladz.

Hospice 108
Hôtel 107
» communal 107
» de ville 107
Hôtellerie 107
Hôtel provincial 107
Hotte de cheminée 296
Houe 156, 169
Hourdage 229
Hourdir à bain 425
Hydrofuge 421
Hypogée 122

I

Impastation 227
Imperméabilité 260, 432
Imposte 13, 164
Inauguration 160
Inclinaison 138, 413, 414
Incuit 35, 81
Infrastructure 254
Ingénieur 159
Ingénieur-Architecte 159
Insonore 112
Installations maritimes 49
Intempéries 434
Intrados 31, 116
Isodomun 396
Isolé 10

J

Jalon 15
Jambage 310, 351, 390, 445
Jambe de force 328
Jambes de force de cintrage 100
Jetée 49
Jeter du mortier jusqu'à refus 425
Jeu 304
Joint 421
» à anglet 314, 421
» angulaire 421
» à plat point 357, 422
» biais 314, 421
» carré 128, 421
» de douëlle 82, 421
» de lit 116, 214, 421, 422
» de mastic 185
» de recouvrement 72, 421
» droit 287, 421
» en coupe 414, 421
» en pointe de diamant 73, 421
» faux 218
» gras 351, 421
» hollandais 151, 422
» horizontal 214, 421
» incertain 260, 421

Bladz.

Joint maigre 303, 421
» montant 326, 421, 422
» montant brisé. 109, 421
» ouvert 262, 421
Jointoyage à joints coupés 422
» à la hollandaise 422
» ordinaire 422
Jointoyer 421
Joint perdu 410, 422
» recouvert 266, 421
» refait 262, 421
» rentrant 161, 422
» saillant 385, 422
Joints de mortier fendillés 18
» de rupture 56
Joint serré 73, 113, 251, 421
Joints montants 117
Joint vertical 326, 421
Joue 445
Jouée 445
Jour 214, 378, 301, 395
Jour de réception 183, 301
Journée de travail 69
Jumelles 299

K

Kiosque 108

L

Lacer 290, 355
Lait de chaux 171
Laitier 132
» de forge 316
Lambris 23
Lancis 139
Languette 311, 363
Lanterne 209
Larmes 88
Larmier 88, 216
Latte à plafonner 272
» de hauteur 410
» de longueur 222
» de maçon 290
» de nivelage 252
» de plafonneur 272, 290
» de soutien 322
Latter 209
» à nouveau 139
Lattes fendues 272
» sciées 272
Les murailles pleurent 456
Les murs suintent 456
Lever 137
Levier 136, 437
» du deuxième genre 136
» du premier genre 136

Bladz.
Levier du troisième genre 137
» intermobile 136
» interpuissant 137
» interrésistant 136
Lien 197
Liernes 30
Liernes et tiercerons 289
Ligne 215
» brisée 215
» circulaire 215
» courbe 215
» de foulée 5, 215
» de pente 215
» de naissance 215
» d'extrados 116
» d'intrados 31, 116
» d'ombre 215
» droite 215
» en spirale 215
» fine 215
» forte 215
» horizontale 215
» normale 215
» oblique 215
» perpendiculaire 215
» pleine 215
» pointillée 215
» ponctuée 215
» sécante 215
Lignes parallèles 215
Ligne tangente 215
» transversale 215
» verticale 215
Limace 363
Limé 205
Limés blancs et noirs 205
Limon 46
» courbe 440
» en retour d'équerre 205, 371
Limousin 124, 226
Limousinage 229
Linteau 54, 390
» intermédiaire 164
Lisser les joints 355, 422
Listel 216
Lit de carrière 211
» des joints 218
Livret 436
Loge de garde 108
Logement d'une marche 252
Loggia 217
Longrine 104, 301, 342
Louchet 15
Louve 339
Lustrer les joints 422

Bladz.
M
Machine 436
» à vapeur 352, 436
» composée 299, 437
» simple 94, 436
Maceria 399
Macigno 251, 331
Maçon 226
» à plâtre 95, 226
Maçonner à bain flottant de mortier 424
Maçonner à bain soufflant de mortier 424
Maçonner à plein mortier 424
» à sec 87
» en ligne droite 83
» rapidement 3
Maçonnerie 228, 248
» de blocage 228
» de fondation 126
» de remplage 228
» de soubassement 126
» en appareil irrégulier 228
» en bousillage 210
» en briques 17
» en chevrons 417
» en crémaillère 417
» en diagonale 21
» en épis 417
» en liaison 228
» en meulière 228
» en panneaux 267, 288
» en recherche 29
» en torchis 210
» mixte 229
Magasin 106
Magnésie 61
Mai 225
Main coulante 133
» courante 133
» d'œuvre 13, 134
Maison 106, 156
» avec dépendances 158
» communale 107
» de campagne 107
» de commerce 106
» de correction 108
» de derrière 157
» de devant 157
» de rentier 107
» des maçons 229
Maisonnette de garde 108
Maison ouvrière 107
» rurale 107
Maître-compagnon 226
» maçon 226

	Bladz.
Malaxeur	239, 241, 242
Malfaçon	232
Manche	203, 329
» de sonde	259
» du marteau	130, 329
Manège	239, 297
Manique	133
Manivelle	37, 180, 199, 203, 458
Manœuvre	12, 270
» de maçon	226
Manotte	133, 134
Manouvrier	12
Mansarde	157
Manteau	311
Marbre	223, 330
» bleu-belge	224
» brut	224
» cameloté	224
» coquiller	224
» dans sa passe	224
» de Carrare	224
» de Paros	224
» ébauché	224
» fier	224
» fini	224
» griotte	224
» poli	224
» Ste-Anne	224
» salin	224
» statuaire	224
» sur son lit de carrière	224
» veiné	224
Marchandise	195
Marche	380
» carrée	381
» cintrée	380
Marché couvert	108
Marche courbe	381
» d'angle	381
» d'escalier	380
» droite	380
» gironnée	381
» moulurée	381
» palière	381
» rampante	381
» ronde	380
» tournante	381
Margelle	286
Marque	225
Marteau	130
» à chasser	86
» de maçon	131
» de plafonneur	131
» du casseur de pierres	132
Martelet	131
Massette	132, 336

	Bladz.
Massif	33
» de fondations	33
Mastic de pierre	338, 339
Matelas en sable rapporté	442
Matériaux	224
» artificiels	204
» de construction	53, 224
» liants	410
Matière liante	228
Mèche	259
Méniane	17
Menues décombres	337
Menotte	133, 134
Mensole	71
Mesure	221
» ancienne	221
» de capacité	221
» de longueur	221
» de superficie	221
» de volume	221
» métrique	222
» moderne	222
» nouvelle	222
Métier du maçon	226
Mètre	225
Métré	24, 263
Mètre carré	416
» courant	355
» cube	203
Mettre en sacs	441
» en tas réguliers	264
» la main à l'œuvre	2
» les briques épaisses	413
Meule	232, 240
Meurtrière	303
Mezzanine	392
Minaret	364
Mine de fer blanche	159
Miroir	323
Mise en œuvre	415
Mitoyenneté	243
Mitre	111
» de cheminée	311
Mode d'emploi	410
Modillons	243
Module	299
Moëllon	56, 332
» bloqué	57
» brut	57, 104
» cuit	57
» d'appareil	57
» débruti	57
» piqué	57
» smillé	57
Moëllons concassés	57
» cuits	332

Bladz.

Moie 337
Moise 197
Moises de cintrage 100
Moisissure 305
Mollebande 59
Monastère 107
Monolithe 92
Montant 325, 351, 390
» d'échelle 208
» de la soumission 160
Montants d'un cintrage 267
Montée 155, 290
» d'une voûte 116
Monument 106
» funéraire 49
» historique 49
» public 49
Morgue 108
Morizet 301. 346
Mortaise 35
Mortier 233
» aérien 221
» à chaux et à chamotte 236
» à prise lente 236
» à prise rapide 236
» blanc 235
» clair 235
» d'argile 236
» de bourre 235
» de cendrées 14, 235
» de chaux ordinaire 234
» de ciment 235
» de plafonneur 235
» de plâtre 236
» de terre 236
» de trass 236
» de trass bâtard 236
» de trass bâtard faible 236
» de trass bâtard fort 236
» de trass fort 236
» faible 235
» fort 235
» gras 235
» gris 236
» hydraulique 158 234, 432
» hydraulique artificiel 234
» hydraulique naturel 234
» maigre 235
» ordinaire 234
» pauvre 235
» réfractaire 428
Mouffle 33, 178
Moulin à cylindres 241, 277
Moulure 53, 215
» à oves 93
» à redents 359

Bladz.

Moulure composée 215
» concave 215, 216
» convexe 215, 217
» droite 215, 216
» engorgée 215
» mi-convexe mi-concave 216, 217
» ornée 216
» simple 215
Mousse 242
Mouton 137
Mosquée 182
Moyer 124
Mur 243
» à arcatures aveugles 305
» à coulisse 89
» à faux 419
Muraille 110
Murailles 245, 248
Mural 243
Mur aligné d'un seul côté 92
» à redents 379
» bouclé 111
» courbé 106
» crénelé 109, 110
» d'appui 213
» d'arrière 7
» de cave 179
» déchaussé 261
» d'échiffre 377, 379
» de clôture 9, 254
» d'écluse 318
» de décharge 261
» de derrière 7
» de deux briques 283
» de façade 115
» de face 425
» de feu 55
» de fondation 104
» de fortification 415
» de foyer 129
» d'enceinte 253
» d'enceinte circulaire 291
» de parement 306
» de quai 162
» de refend 301, 383
» de remplage 3
» de revêtement 21
» de séparation 301
» de soutènement 77, 336
» de support 85
» détaché 427
» de torchis 209
» de trois briques 86
» déversé 266
» de ville 326

	Bladz.
Mur disjoint	383
» double	89
» d'une brique	92, 338
» d'une brique et demie	11
» d'une demi brique	130
» en ailes	419
» en décharge	259, 261
» en élévation	262
» en l'air	419
» en pisé	271
» en surplomb	266
Muier	363
Mur extérieur	59
» hors d'aplomb	106
» humide	289
» intérieur	31
» latéral	445
» longitudinal	266
» mitoyen	112
» orbe	32
» planté	247
» principal	155
Murs à faux	244
» alignés d'un seul côté	244
» à redents	244
» bouclés	244
» courbés	244
» crénelés	172, 245
» d'appui	243
» d'arrière	243
» de cave	244
» déchaussés	245
» d'échiffre	244
» de clôture	244, 245
» de clôture circulaires	245
» d'écluse	244
» de décharge	244
» de derrière	243
» de deux briques d'épaisseur, etc.	244
» de façade	243
» de face	243
» de feu	244
» de fondation	243
» de fortification	244
» de foyer	244
» de parements	243
» de parpaings	244
» de quai	244
» de refend	243
» de remplage	244
» de revêtement	245
» de soutènement	245
» de support	245
» détachés	245
» de torchis	245

	Bladz.
Murs de ville	244
» doubles	244
» d'une brique	244
» d'une brique ½ d'épaisseur	244
Mur secondaire	30
Murs en aile	244
» en décharge	244
» en élévation	243
» en pisé	244
» en surplomb	245
» extérieurs	243
» gouttereaux	244
» hors d'aplomb	244
» intérieurs	243
» isolés	245
» latéraux	243
» longitudinaux	244
» mitoyens	243
» moisis	305
» orbes	244
» plantés	245
» principaux	244
» secondaires	244
» talutés	245
» traînants	245
» transversaux	244
Mur taluté	121
» traînant	307
» transversal	91
Musée	108
Mutule	88

N

Naissance	3, 424
» d'une voûte	106, 116
Nef	28
» basse	28
» latérale	28, 181
» principale	28, 181, 306
Nervure	289
» diagonale	202
Nervures croisées	289
Nez d'une marche	434
Niche	252
» d'autel	252
» feinte	252
» peinte	252
Niveau	155
» à bulle d'air	220
» de maçon	432
» de pente du maçon	139
Nervure	46, 117
Nervures croisées	111
Nochère	212, 441
Nœud	194
» coulant	194

	Bladz.
Nœud de tisserand	194
» droit	194
» lâche	194
» serré	194
Noirure	55
Noue	69, 184
Noyau	323
» d'un mur	183
» plein	233
Noyer la chaux	415
Nuquettes	261

O

Obélisque	364
Observer le niveau	433
Œil	329
» de bœuf	393
» du marteau	130
Œillets	203, 261
Oiseau	84
Onglet	414
Ope	17
Opus antiquum	264, 398
» incertum	33, 264, 398
» reticulatum	265, 398
» spicatum	6, 265, 397
Ordre d'architecture	52
Organeau	129
Ornementation murale	243
Ornements	53
Ossature d'une cloison	288
Osselet	85
Outil de sondage	47
Outils	112
» du maçon	227
Ouverture d'un arc	322
Ouvrage en moulures	217
Ovale	93, 265
Oxyde de fer	61

P

Palais	107
» de justice	108
Palan	33, 178, 358
Palée	104
Palestre	108
Palette	293
» de maçon	238
» de plafonneur	238
Palier	47
Palification	160
Pâlonnier	240, 458
Palplanche	47, 71
Pan de bois	288
» de mur	431
» d'un toit	305

	Bladz.
Panier	223
» à tamiser	443
Panne	69, 70
» du marteau	131
Panneresse	196, 355
Parallélipipède	17
Parement	60, 395, 431
» extérieur	59, 431
» intérieur	431
Parloir	157
Paroi	431
» extérieure	60
Parois d'une voûte	118
Parpaing	17, 30, 122, 397
Parquetage	269
Parquets insonores	112
Partie en poids	120
» en volume	222
Passe navigable	83
Pâte de chaux	168
Pâté de maisons	33
Patin	23, 146, 342, 418, 427
Patron	223
Patrons	269
Pavé	332
Pavement	339, 419
» en carreaux	176, 177, 362
Pavillon de latrines	108, 157
Peigne	172
Peinture murale	243
Pelle	312
Pendentif	135
Pente	138
Percussion	352
Péristyle	270
Perré	87, 121
Pertuis	316
Petit béton	187
Petite latte	424
» maison de campagne	107
» nef	28
Petit Granit	330
Phare	49, 364
Pic	271
Picot	336
Pièce	159, 357
» d'essai	280
» jumellées	299
» moisées	176
Pied-droit	116, 287, 310 428, 445
» de biche	132, 195
Piédestal	52, 269, 319, 446, 454
Piédouche	18, 269
Piémontoise	271
Pierre	329
» à plâtre	330

Bladz.
Pierre appareillée 110
» argileuse 330
» artificielle 204
» à texture compacte et serrée 73
» blanche 332
» bleue 250, 332
» calcaire 171, 330
» calcaire compacte 330
» calcaire schistoïde 330
» calcareuse 330
» ciselée 332
» compacte 331
» coupée 331
» d'angle 146, 332
» d'assise 252, 417, 418
» d'assise de poutrelle 85, 252
» d'attente 331
» d'Avoine 332
» de Basècles 332
» d'Ecaussines 332
» d'échantillon 332
» de couronnement 71
» de couverture 71
» de Gobertange 250, 330
» de grand appareil 285
» délitée 331
» de l'Ourthe 332
» de Maffles 332
» de pavement 332
» de petit appareil 285
» de Portland 279
» de remplage 332
» désagrégée 414
» de schiste 330
» de Soignies 332
» de taille 136, 331
» de taille bleue 330
» de Tournai 250, 332
» dressée d'équerre 255
» dure 331
» ébousinée 332
» écornée 8
» émillée 332
» en amorce 12
» en binard 331
» en roche 332
» fichée 332
» fière 331
» française 102, 333
» gélive 427
» grenue 331
» grise 250
» hâchée 332
» jointoyée 332
» layée 332

Bladz.
Pierre maigre 313, 331
» meulière 249, 330
» moulinée 331
» naturelle 248
» nette 331
» noire 351
» ollaire 331
» oolithe 331
» pleine 331
» ponce 331
» réfractaire 331
» rude 331
Pierres à caries 413
Pierre saine 121, 331
Pierres calcaires 249
» calcaires surcalcinées 348
» calcareuses 249
Pierre sciée 121, 331
Pierres concassées 332
» de couverture 246
Pierre sèche 331
Pierres engagées 160
» en rouleaux 294
» jointoyées 115
Pierre smillée 332
» sonore 138
Pierres siliceuses 249
Pierre taillée 110
» tendre 331
» velue 331
Pignon 113, 115
» à gradins 378
» à redents 113
Pile de pont 49, 58
Pilier butant 313
» de fondation 105
» de pont 49, 58
Pilon 6, 326
Pilot 267
» de compression 443
» d'épreuve 280
Pilotis 138
Pilots 104
Pinacle 362
Pince 56
Pioche 129, 156
» montoise 271
» simple 271
Pisé 426
Placard 159
Place de chargement 339
Placement 341
Placer 341, 412
Plain-pied (de) 157
Plafond avec voussures 119
Plan 54, 272, 275

Bladz.
Planche à porter les briques 338
» d'échafaudage 347
» de roulage 200, 218, 314, 353
Plancher volant 105
Planche servant à porter les briques 85
Plan d'emplacement 126, 273
» des fondations 273
» des immeubles à exproprier 261
» des souterrains 273
» du 1er, du 2e Étage 273
» du Rez-de-chaussée 273
» géométral 224
» incliné 138, 437
Planoir 277, 355
Plans de détails 274
» d'exécution 274
Planter un bâtiment 7
Plaques Monier 67
Plat 274
Platebande 18, 216
Plateforme 158, 274
Plâtrage 121
Plâtras 169, 171
Plâtre 276
» cru 260, 276
» de Paris 276, 322
» éventé 276, 414
» gâché 121, 276
» gras 276, 416
» noyé 276, 415
» serré 106, 276
» vert 124, 276
Plâtrier 121, 726
Plats (Briques) 196
Plats-bords 343
Plein cintre 67
Pleins et vides 10
Plinthe 216, 277
Plomb de calage 323, 347
» de scellement 121
Plomber un mur 8
Poids 120
» spécifique 320
» » Ardoises 320
» » Argile 320
» » Asphalte 320
» » Basalte 321
» » Boue 320
» » Briques 320
» » Calcaire de Namur 321
» » Chaux éteinte 320
» » Chaux vive 320
» » Ciment 320
» » Gravier 320

Bladz.
Poids spécifique Grès d'Ecaussines 321
» » Laitier 320
» » Marne 320
» » Moëllons 320
» » Mortier 320
» » Petit granit 321
» » Pierre blanche Banc royal 321
» » Pierre blanche vergilé 321
» » Pierre d'Euville 321
» » Pierre de Gobertange 321
» » Plâtre en morceaux 320
» » Plâtre en poudre 320
» » Porphyre 321
» » Pouzzolane 320
» » Sable argileux 320
» » » de rivière 320
» » » fin et sec 320
» » Terre graveleuse 320
» » » végétale 320
» » Tourbe humide 320
» » » sèche 320
» » Trass d'Andernach 320
» » Xylolythe 321
Poils de vache 194
Poinçon 229, 233
» de cintrage 100
Point d'appui 327
» de chargement 339
» de déchargement 353
» de prise 137, 180
Pointe de pignon 115
Polissoir 423
Pompe à vapeur 352
» d'épuisement 212
Pont 49, 428
» de chauffe 428
Porche 158
Porphyre 249, 330
Port 49
Portail 72, 157, 181, 278
Porte 72, 278
» à battants 72
» à coulisse 72
» à jour 72
» -auge 168
» -balcon 72
» charretière 72
» cochère 72
» de communication 72
» de maison 72

Bladz.
Porte de ville 72, 107
» de rue 157
» double 72
Portée 322
» d'une voûte 117
Porte extérieure 72
» feinte 72
» intérieure 72
» principale 72
» secrète 72
» simple 72
» vitrée 72
Porteur de briques 336
» de sac 440
» de sacs 440
Pose des briques 211
» par rotation 159
Poseur de pierres 339
Poser plein sur joint 230
Poteau 233, 266
Poteaux de cintrage 100, 267
Potelets 219
Poulie 35, 177, 437
» de retour 187, 301, 424
» double 178
» fixe 177, 199, 388
» libre 177
» maîtresse 178, 212
» mobile 177, 199, 218
» mouflée 178
» simple 94, 178
» triple 178
Pourtour 291
Poussard 344, 346, 438
Poutrelle en acier 214
» en fer 214
Pouzzolane 61, 285, 295, 296, 442
Première pierre 92
Préparation du béton 22
Présenter 3
Presse 270
Pression 89
Prisme 173
Prison 108
Prix 13
Proclivité 266
Projet 261
Psamnite 251, 331
Pseudo-Isodomun 396
Puisard 445
Puisatier 285
Puits 282, 338, 433
» d'eau de source 435
» de sondage 47, 259
» perdu 445

Bladz.
Q
Quai 49, 162
Qualités de la pierre 141
» des briques 140
Quantité de mortier employée 413
Quart de rond 217
Quartz 249, 330
Queue d'aronde 456
» d'hironde 456
» du marteau 131
R
Rabot 169
Raccord 409
Raccordement d'angles de murs 146
Raccorder des maçonneries 3
Radier 292, 296
» d'écluse 50, 318
Raideur des cordes 354
Rainure 123, 179, 324
Rallonge 230, 259, 347
Rampe d'accès 263
» d'escalier 379
Rangée 289
» de briques 289
» de maisons 289
Ranger 359
Ravalement 30
Raviver 4
Rayon 286, 353
Rebatteur 168
Rebattre 139, 254
» le mortier 139, 254
Rebord 47, 343, 435
Réceptacle 105
Réception 183
Rechampir 262
Rechampissage 262
Rechausser un mur 256
Récipiendaire 279, 280
Redent 358
Redevance pour dépôt 353
Refaire des enduits 4
Refluer 385
Réfractaire 56
Refus 357
Régaler 214
» le terrain 214
Regard 223
Registre de cheminée 311
Règle 290
» de maçon 227
» de niveau 269
» de plafonneur 272
Réglette 290, 424
Rein 143, 212

	Bladz.
Reins d'une voûte	116
Rejeteau	216
Rejointoyer	422
Rejointoyeur	267
Relai	132, 439
Remanier	254
Remblai	5
Remblayer	1
Remenée	395
Remparts	49
Rempiéter	255
Remplir	161
Remplir les joints	5
Remplissage	5
Rendage	262, 384
Rendement	384
Renfoncement	412
Renouveler	413
Renverser	253
Réparer	139
» les enduits	30
Repos	439
Reprendre en sous-œuvre	255
» un mur	255
Réseau d'égouts	291
» d'évacuation	291
Réserve	262, 391
Réservoir	105
» d'eau	432
Résistance	434
» à l'arrachement	434
» á la rupture	434
» à l'écrasement	86, 434
Ressaut	385
Ressources de la Belgique en pierres naturelles	251
Restauration	139
Retourner	254
Revêtement	21, 431
» de pompe	22
» en briques	57
Revêtir de maçonnerie	253
Revinctum	399
Révolution d'un escalier	436
Rez-de-chaussée	157
Roches cristallines	249
» sédimentaires	249
Roue à auges	302
Roue dentée conique	241
Rouet	286
Rouleau	294
» de briques	294
Ruellée	247
Rugosité	298

S

	Bladz.
Sable	441, 442
» blanc	439, 441
» boulant	206, 218, 441
» de bruyère	137, 186, 441
» de mer	441, 444
» de rivière	293, 441
» des dunes	90, 441
» femelle	214, 441
» fin	95, 441
» gras	416, 441
» graveleux	179, 184, 441
» jaune	110, 441
» maigre	222, 441
» mâle	80, 441
» mouvant	86, 441
» normal	253, 441, 442
» quartzeux	205, 441
» rude	303, 441
» vasart	232, 441
Sablière	247, 272, 443
» de cintrage	100
Sabot de pilot	267
Saillie	266, 385
Sain	105
Salaire	217
» journalier	217
Salle à manger	157
Salon	157
Sangle	312
Sanguine	295, 351
Sas d'écluse	314
Sauterelle	455
Scellement	185
Sceller	185
Schiste	249, 330
» ardoisier	300, 331
Scie	440
Scories	132
Scotie	216
Seau	93
» de mortier	94
S'ébouler	172
Séché à l'air	438
» au vent	438
Se crevasser	303
Se détacher	9
Se durcir	412
Se fendiller	18
S'effondrer	162
S'effritter	7, 385
Selle	340
Semelle	257, 317, 318
Serment du maître-maçon	91
Serré	387
Seuil	255, 390

Bladz.

Seuil de porte 72
Silex 249, 330, 428
Siphon 90, 327
Silicate 432
Silice 61
Smille 30
Socle 13, 319, 446
Solin 179
Sommet de l'arc 363
Sondage 126
» du terrain 259
Sonde 47, 61, 259
» ordinaire 259, 328
Sonnette 137
» à déclic 138, 192
» à tiraudes 138
» à vapeur 138, 352
Sortie pour voitures 385
Sortir de terre 54
Soubassement 424
Souche de cheminée 311, 312, 385
Souchet 258, 332
Soumission 160
Soumissionnaire 2
Soupirail 179
Sous-sol 157, 179
» -toit 160
» -traitant 254
Souterrain 157, 179
Spath fluor 330, 419
Spatule de plafonneur 288
Stabilité d'un bâtiment 388
Station 108
Steen 333
Sterfput 347
Style d'architecture 53
Strie 205
Substructure 254
Suinter 456
Superstructure 54
Suppôt 358
Surcalciner 166
Surélever 263
Surépaisseur 415
Surface 417
» concave 417
» convexe 417
» courbe 417
» plane 417
Surveillant des travaux 265, 363
Synagogue 107, 182

T

Tableau 390
Tablette de fenêtre 390, 395
Tablier de maçon 227
Tâcheron 358

Bladz.

Tailler 20
» au ciseau 103
» au fin ciseau 103
» jusqu'au vif 183
» les pierres 20
Tailleur de pierres 337
Tailloir 6
Talon 217
Talus 121, 139, 358
» en pierre 121
» suffisant 121
Tamis 443
Tamiser 444
Tampon 220, 353
» de fosse d'aisances 298
Taquet 194, 300
Tarière 259, 319
» à cuiller 212, 259
» à soupape 187, 259
» ouverte 212, 259
» rubanée 259, 313
Tas 359
» de mortier 170
Tassement 160, 442, 444
Teindre le ciment 189
Télamon 209
Témoin 267
Temple 106
» juif 182
» protestant 182
Tenacité du mortier 388
Tenailles 90
Tendre le fil 322
» une corde 302
Tenon 35
Terrain 124
» à bâtir 50
» argileux 124, 186
» compressible extensible 51
» compressible inextensible 51
» d'alluvion 124
» ferme 51
» humide 51, 124
» incompressible 50
» insondable 124
» marécageux 124
» marneux 124
» meuble 51
» naturel 255
» ordinaire 51
» peu compressible 51
» remblayé 3
» sec 51, 124
» vierge 124
Terrasse 158, 274
Terre à briques 335

	Bladz.
Terre argileuse	186
» calcaire	61, 167
Tête de maure	81
» de sonde	54, 259
» de voûte	116, 426
» de voûte en talus	116
» du marteau	130, 196
» morte	81
Théâtre	107
Tiercerons	30
Tige	230
» de sonde	259
Tinne	434
Tirant	11
Tiraude	381
Tirer en mesure	381
Tire-terre	5, 271
Toit	69
» à pans coupés	69
» à pignon	69
» cintré	69
» en appentis	69
» en ardoises	300
» en bâtière	69
» en coupole	195
» en pavillon	305
» en pointe	69
» en pyramide	69
» mansard	69
Toiture	69
Tombereau	176
Ton de la pierre	431
Tonneau-broyeur	241, 242
Torchis	277
» de plâtre et de roseaux	289
Tore	217
Tour	49, 315, 364, 437
Touraille	93
Tour centrale	364
» collatérale	364
» de chat	324
» de façade	364
» de garde	364
» d'église	364
» de la ville	364
» de l'hôtel de ville	364
» de souris	55, 324
» en bâtière	364
Tourillon	359
Tour isolée	364
» latérale	364
Tournée	271
Tourterrier	243
Tout boutisses	10
» homogène	112
» panneresses	10

	Bladz.
Trace	184
Tracé	124
Tracer	7, 9, 381
» sur le terrain	184
Tracette	217
Traction	381
Trait de force	215
Transept	28, 181
Transformer	410
Trappe	72
» à chaux	169, 187
Trass	380
» de Dordrecht	83
» de Hollande	150
» en blocs	83
Travail à l'extérieur d'un bâtiment	60
» à l'intérieur d'un bâtiment	31
» de jour	69
» de nuit	248
» effectué en une journée	69
Travaillants	271
Travaux d'entretien	255
» de fondations	105
» de fortifications	49
» de réparation	140
» de renouvellement	413
» de terrassemsnt	5
» en ciment	67
» étanches	431
» imperméables	431
Travée de pont	50
Travées	386
Travelure	287
Traverse	60, 288, 342
» en pierre	164
Trempé	318
Trépan	21, 259, 335, 352
Tréteau	312, 347
Treuil	36, 437
Trier	321, 386
Triturer	23
Tronc de cône	179
Trottoir	351
Trou d'agrafe	199
» de boulin	347
» de doguet	81
» de nettoyage	297
» de sonde	47, 260
» d'homme	223, 297
Truelle	382
» à pointe	382
» à polir	382
» de maçon	382
Truellée	382

Bladz.
Truellette 383
Trumeau 270, 348
» de pont 49
Tuf 383
Tuffeau de Lincent 332
Tuile 69
» arêtière 70
Tuileaux 112
Tuile châtière 70, 192
» creuse 70
» émaillée 70
» enfumée 319
» faîtière 70, 253, 426
» faîtière à rebords 70
» faîtière pour toitures en chaume 70
» forme flamande 70
» forme française 70
» forme hollandaise 70
» française 102
» hollandaise 150
» ordinaire 70
» plate 70, 275, 361
Tuiles pilées 112
» recurées 417
» vernissées 70, 417
Tuile vitrée 70
Tunnel 383
Tuyau 59
» à emboîtement 59
» d'alimentation d'eau 431,433
» de cheminée 306, 311
» de descente 10
» de fumée 296, 307
» de ventilation 413
» en fer étiré 59
» en fonte 59
» en grès 5, 59, 159
» en terre 5
» en terre cuite 5, 59
Tuyaux 291
Tympan 13, 209, 391

U

Usine 106
Usure par frottement 317

V

Vaisseau 28
Veau 100, 164
Veines 324
Vérin 219, 416
Vernisser 411
Verticale 217
Vestibule 105
Viaduc 265, 416

Bladz.
Viaduc inférieur 255, 265
» supérieur 265
Vide 262
Vis 313, 437
» d'Archimède 363
Vitrine 393
Voie charretière 290
Volée 84, 378
Voussette 35, 119
Voussoir 116, 120
Voussoir à crossette 129
Voussure avec plafond 119
Voûtain 173
Voûte 115
» à l'épreuve de la bombe 37
» à liernes et à tiercerons 118, 348
» à nervures croisées 118
» annulaire 117, 291
» à pendentifs 118
» appareillée 119, 409
» à plafond 118
» biaise 117, 314
» composée 299
» concrète 119, 388
» conique 117, 179
» cylindrique 68, 117
» d'arête 117, 201
» » à nervures 201
» » sans nervures 201
» de décharge 5, 321, 390
» descendante 117
» droite 117
» en arc de cloître 118, 194
» » » » tronquée 119
» en berceau 117, 173
» en éventail 118, 429
» en forme d'écaille 302
» en ogive 117, 324
» en trompette 118, 382
» en pavillon de trompette 382
» hélicoïdale 117, 313
» rampante 117
» renversée 253
» simple 120
» sphérique 117, 315
» surbaissée 110
» sur épontilles 119
» suspendue 135
» tournante 117
Voûtement 435
Voûter 266
Vue 274
» de côté 444
» de dessous 274
» de dessus 54

	Bladz.
Vue de face	274, 425
» en élévation	327
» en plan	275
Vue extérieure	59, 274
» intérieure	274
» latérale	444

DRUKFEILEN.

Bladz. VII, 4^{en} ondersten regel, lees : *Vryen.*
» 19, het artikel **Bank,** dient gelezen vóor *Barsten* (bl. 18).
» 51, 2^{en} regel, lees : « als zij *in* ».
» 97, 3^{en} regel, lees : « *Quaregnon* ».
» 132, 16^{n} en 17^{n} regel, staat : schets 105 », moet zijn « schets *104*.
» 194, 7^{n} ondersten regel, lees : *Mvd.*
» 197, 5^{n} regel, lees : « *Koppelkepers* ».
» 284. het nummer van de schets is *259*, niet 257.
» 364, 4^{n} regel, lees : « *Condamner* ».
» 376, 6de onderste lijn, lees een $\frac{1}{2}$.
» 382, 4de onderste lijn, staat: *den*, moet zijn *dan*.

EINDE.